

Partium

Irodalmi, művészeti és közéleti folyóirat

XXVIII. évfolyam, 3. szám, 2019. ősz

SZERZŐINK

Antal Attila (Nyíregyháza)	Nagy Sándor (Békéscsaba)
Balogh Ákos Máté (Budapest)	N. Czirok Ferenc (Muzslla)
Bertha Zoltán (Debrecen)	Oláh András (Mátészalka)
Béres Tamás (Nyíregyháza)	Ószabó István (Debrecen)
Bíró József (Budapest)	Péter Eleonóra (Budapest)
Budaházi István (Nyíregyháza)	Petrozsényi Nagy Pál (Kecskemét)
Csabai László (Nyíregyháza)	Pósa Zoltán (Budapest)
Csák Gyöngyi (Budapest)	Pirnát Antal (†)
Dinók Zoltán (Kecskemét)	Radnai István (Budapest)
Fecske Csaba (Miskolc)	Rideg István (Karcag)
Felhős Szabolcs (Vásárosnamény)	Sándor Szilárd (Jobbágyfalva)
Finta Éva (Sárospatak)	Szentjános Csaba (Budapest)
Jahoda Sándor (Budapest)	Szilágyi József (Budapest)
Jóna Dávid (Biatorbágy)	Szili István (Pákozd)
Kelemen Erzsébet (Debrecen)	Szólnoki Zsolt (Miskolc)
Markovič, Radmila (Kishegyes)	Sz. Tóth Gyula (Budapest)
M. Fehérvári Judit (Debrecen)	Támba Renátó (Ózd)
Mogyorósi László (Debrecen)	Técsi Zoltán (Tiszaladány)
Molnár József (Vác)	Tóthárpád Ferenc (Kőszeg)
Muzsnay Árpád (Szatmárnémeti)	Tóth Olivér (Miskolc)
Nagy Zsuka (Nyíregyháza)	

Nemzeti Kulturális Alap

A kiadvány a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával jött létre

A fedő borítón **Filep Gergő** „*Színkavalkád*” című felvétele látható
A lapbelsőt **Filep Gergő** fotói díszítik

Főszerkesztő: **Oláh András** (Mátészalka)

Szerkesztők:

- **Elek Ottó** (Nyíregyháza)
- **Felhős Szabolcs** (Vásárosnamény)
- **Szigeti Gábor** (Budapest)
- **Támba Renátó** (Ózd)

Alapító főszerkesztők:

- **Ószabó István** (Debrecen)
- **Felhős Szabolcs** (Vásárosnamény)

Kiadja az **UART** (Unitárius Alkotók Társasága) Vásárosnamény

Lapigazgató: **Felhős Szabolcs** elnök (Vásárosnamény)

WEB: www.unit-art.hu/

E-mail: olah-andras@index.hu
partium2@gmail.com

A szerkesztőség címe:

Partium Műhely, 4800 Vásárosnamény Pf. 2.

Telefon: 06-30/920-4905

A kiadvány a nyíregyházi *Örökségünk Könyvkiadó Kft.* gondozásában jelent meg.

ISSN 1216-7525

Tartalom

SZÉPÍRÁS

Bíró József: Zártvers (<i>vers</i>)	5
Finta Éva: Világ, ideálmodva, Szabasulásaink, Sic fata volunt (<i>versek</i>)	6
Béres Tamás: Kötődés (<i>novella</i>)	8
Pósa Zoltán: Megbomlik az ősegyensúly, Tied az életem, Visszatérés, Siklós, Ellenlegenda, Éj leng alá (<i>versek</i>)	17
Csabai László: A tanonc (<i>novella</i>)	21
Nagy Zsuka: lírai én, kamaszok, téli mlék (<i>versek</i>)	29
Csák Gyöngyi: Vészhelyzet, Álom, Szálak (<i>versek</i>)	32
N. Czirok Ferenc: Az őrangyalok szeretik a zenét (<i>novella</i>)	33
Ószabó István: [Levegőbokszoló diófák] (<i>vers</i>)	36
Mogyorósi László: Alcina, Hattyúk tava VII., Rövid hír (<i>versek</i>) ...	38
Petrozsényi Nagy Pál: Bukfenc (<i>novella</i>)	40
Fecske Csaba: Mehemed?, A másik holló meg a másik róka (<i>versek</i>)	42
Tóthárpád Ferenc: Gyorsan iramlik az este, Honnan hová?, Nagypárna és kipárna, Ne félj! (<i>versek</i>)	45
Jóna Dávid: A tánc, Hegymászás az életünk (<i>versek</i>)	47
Dinók Zoltán: Leszokni a kávéról, Dezső nem dolgozik (<i>novellák</i>)	48
M. Fehérvári Judit: Reklamáció, Huszonhárom (<i>versek</i>)	52
Molnár József: A törvényhozó monológja, A tévedhetetlen monológja (<i>versek</i>)	55
Radmila Marković: Lóri – katonaság – háború (<i>novella</i>)	57
Tóth Olivér: Elefántkőrmökkel, Élek (<i>versek</i>)	60
Radnai István: Sorstévesztés, Megtörtetettek ünnepe (<i>versek</i>)	62
Szilágyi József: Az utolsó nomád (<i>novella</i>)	64

TANULMÁNY

Bertha Zoltán: „Társak a Gondban” (<i>Tamási Áron és Sütő András rokonszellemisége</i>)	72
Kelemen Erzsébet: Hidat verni „e világ és túlvilág között”	85
Szolnoki Zsolt: Címlapok tükrében	88
Nagy Sándor: Magyar-csehszlovák lakosságcsere fogadtatása Békéscsabán	100

SZILÁNKOK

Técsi Zoltán: Rituális széptettek	111
Sz. Tóth Gyula: A filozófia	116
Rideg István: Füzet a zöldségeskertből	118
Szili István: Emberek a Firtos alatt	123

EMLÉKEZÉS

Muzsnay Árpád: Tiszacsécsei köszöntő	129
---	-----

SZEMLE

Antal Attila: Irodalmi hagyományaink nyomában	131
Oláh András: Szocioröntgen	134
Jahoda Sándor: Még sokáig élő holtak	137
Szentjánosi Csaba: Versajándék	138

UNITÁRIUS SZEMMEL

Támba Renátó: Gondolatok az őszi hálaadás elé	140
Pirnát Antal: Az antitrinitarizmus viszontagságai a katolikus Báthoryak korában	142
Felhős Szabolcs: 30 éve	147
Budaházi István: Négy konfirmandus	149
Sándor Szilárd: Szombatesti jobbágyfalvi harangszó után (1 – 2)	150

NÉPFŐISKOLA

Péter Eleonóra: A népfőiskolák szerepe az osztrák felnőttképzésben (3.)	152
Balogh Ákos Máté: És hát eljött a tél	161

HÍREK	163
--------------------	-----

Szépírás

Bíró József

Zártvers

(– Tóth Bálint emlékére –)

⋮
folytatódik minden hiábavalóság
hitünk korhad csonkarózsa

⋮
vérünk esővízzel lemoshatatlan
szégyeneink ránk száradnak

⋮
meg vál tás sal
ka cér ko dunk

Filep Gergő: A magyar Santorini

VILÁG, IDEÁLMODVA

Szabad lenne megtudnom
hogyan az ideálmodott világ
miért torz?

Mint egy rosszul összevágott képkeret.
Blondel, természetesen.

Barokkos arannyal, részletgazdagon.
Mit tegyek bele ebbe az elfuserált
rombuszba?

A képre gondolok. Milyen legyen
ha torzítani elkerülhetetlen?
Érzékeny ugyanis a mértaniságom
Negyvenöt fokos szögeket illetően.
Szóval valaki adja hozzá az arcát?
Mint modell.

Vagy legyen táj?

Városkép, utcarészlet...

Templommal, ipari negyeddel?

Nem mindegy.

Más a hangulata.

És ha kirakjátok a falra
azt kell nézni.

Lehet táj is.

Brazil őserdők helyére telepített
pálmaligetekkel.

Vagy szürkemarhák, magyar Alföld.
Interior?

Polgári jóléttel? Szegény, koszlott
szutykos, sötét szobasarak?

Sok gyerek?

Egy sörkert? Nyáron.

Élénk és kókadt figurákkal.

Vagy csendélet. Egyenesen a piacon.

Vagy mit szólnátok, urak
egy erdőrészelethez?

Hajléktalanok paradicsoma.

Nejlonszatyrokban limlom.

Etcetera.

Csak ez az elfuserált, romboid
képkeret.

Ebbe hogyan fuseráljam tovább
az üzenetet...

A blondelkeretbe.

Ez most a kihívás.

Mert a kor gyermeke vagyok.

Haladjunk.

Ja és ki viszi el, haza, hivatalába
hogyan feltapétázza vele
a környezetét?

Fizetség? Mint a múltkor?

Hogy ez maga a megtiszteltetés.

Erre még nem gondoltam.

Csak itt ez az elfuserált keret.

Kell bele egy kép.

SZABADULÁSAINK

sima lapon alapuló felszabadulásaim útmutatója:
végy egy mély életet kétkedés nélkül
alku nem illik a téma komolyságához
ezért készpénzben kéretik a fizetség azonnal

lestoppoltam az időt az óra indításához
benn állnak a vonatok hajók és repülőök
a stopperóra gombját most kell lenyomni
játék indul robogunk ki a végtelen sivatagsárga időbe

van valami az arcodon a szemedben az orrtöveden
jelzések időszávok zónák az olvasni tudóknak
térképjelek egy ismeretlen sorsprogram állomáshelyeiről
a magam árkait jelzéseit kilométerköveit sem ismerem

most kinek fedném fel a milyen titkát titkokat
túristaszákba gyömöszöltünk több évtizedet
milyen is lenne előkotorni húsz évvel korábbi tárgyi
bizonyítékokat
távolba nyúló boldogságok boldogtalanságok elromlott
vezérműveiről

zárjuk be a szomorúságot egy csavaros üvegbe
vagy égessük el a szavak érdes tapintású éleit
boldog szavakat röptessünk sárkányszalagos égen
mondjunk boldogító szavakat jószágról napfényes várakozásról

SIC FATA VOLUNT*

(Főhajtással Kányádi Sándornak)

fától fáig
állomásig
diófától almafáig
vasúti sínekre vetve
önnönmagával keresztbe
tájon ahol annyi lélek
emlékezi a vidéket
fejfák kereszték közt járva
vénül az ember magára
nyelvét mézesíti ajka
nyelve anya is meg dajka
anyatejen nevelkedett
szerelem lesz a szeretet

fától fáig
állomásig
Szapolyai János-áig
megy vissza a történelem
fakereken fémkereken
egy országnak két királya
török Habsburg úgyse bánja
mint mikor harangok kongnak
reánk ellenséget ronttat
Ferdinánd és János ki-ki
saját pecsenyéjét süti
így maradunk kettévágva
Buda s Erdély tartományra

fától fáig
állomásig
kiáltó szó ami vásik
mint a köröm mint a fogak
rojtosodik széjjelszakad
mint vize a Küküllőnek
sodródik bennünk a főzet
a kifundált történelem
méregkeverő gyötrelem
indián dal votják ének
csángó siratja a létet
Bécsig is eljut a gyásza
amíg széjjelkiabálja

fától fáig
zöldhatárig
irgalmatlan sötét ásít
ragadozó pokol mélye
* gyomrában a múlás népe
Janus Pannonius pedig
hazahozta érdemeit
csakhogy Nagyvárad is oda
Krisztusnak ecet a bora
én Istenem jó Istenem
Téged kérni is gyötrelem
vétessék el legfőképpen
minden székelytől a szégyen

* „A sors akarta így” – Jagelló Izabella nevéhez kapcsolódó legenda értelmében a száműzött királyné véste egy tölgyfába a Meszesi-kapunál „SFV” rövidítéssel lengyelországi bujdosása előtt.

Kötődés

Long, akinek a neve sárkányt jelent kínaiul, családjával érkezett Nyíregyházára az ezredfordulón, azóta eltelt tizenhat év, ma épp harmincöt. Egy közepes ruhaboltot üzemeltetnek a városban a szüleivel és a feleségével. A felesége, Mei-fen, akinek a neve szilvát jelent, tíz éve érkezett a testvéreivel a városba, akik éttermet nyitottak a plázában, ő ott dolgozik, főz, vezeti az üzletet, pár éve, amióta egyre jobban beszéli a magyar nyelvet már a pultba is beáll kiszolgálni. Long és Mei-fen nyolc éve házasodtak össze, otthon csak kínaiul beszélnek, az üzletben pedig szinte csak magyarul. Heti hét napot dolgoznak, ünnepnapon van csak együtt a család. Ilyen az üzlet, hajtani kell, ha meg akarnak élni. Öt éve született meg kisfiuk, Jong, akinek a neve azt jelenti szülei nyelvén, hogy csillogó. Jong születésnapja egy napon van az apjával. „Isteni szerencse. Isteni jel. Égi csoda.” – mondta mindenki, amikor megszületett.

Rohanunk minden nap! – mondta ki az igazságot Long, majd becsapta a kocsiját. Az autóban már bent ült Mei-fen. Még teljesen sötét volt a városban. – Ki sem aludtuk magunkat, de már rohanunk is, ez megy minden nap! – ismételte meg, ahogy be szállt az autóban.

Már hallottam elsőre is! – reagált Long kijelentésére a felesége. Long egy fejbiccentéssel nyugtázta a választ és beindította a kocsit. Némán, beszéd nélkül haladtak végig a kihalt utcákon. Ilyenkor, hajnal ötkor még alig járnak a városban. Egy-egy taxi, egy-két korán kelő autós, kereskedő, gyári munkás az utcákon. Először a pláza-hoz érkeznek, leparkolnak. Mei-fen kiszállt az autóból majd utána Long is. Alig múlt el még öt, de a nagy parkoló egyharmada tele.

Mennyien hagyják itt a kocsijukat? – jegyzi meg. Sokan a közeli lakótelepen lakók közül is itt pakolnak, és akadnak jó néhányan, akik az ide tíz percre lévő kórházban dolgoznak, vagy betegeskednek, a kórház közelében, esetleg annak a területén parkolni nagyon drága lenne. Csak sürgős esetben, vagy a nagyon kényelmesek, a parkolási engedéllyel rendelkezők engedhetik meg maguknak. Sokat így itt parkolnak, ez a legnagyobb ingyenes terület erre a célra a közelben. – Frusztrál, hogy ennyi autó van itt hajnalban, mintha elkésznék, úgy érzem, minden reggel. – bosszankodott tovább Long.

A felsége csak legyintett. Majd elmúlik a bosszankodása, csak a reggeli kialvatlan-ság miatt ilyen ideges, meg azért, mert ma adóhatósági ellenőrzést kapnak a ruhaboltban. Long egyik barátja embere az adóhatóságnál szólt neki, hogy készüljön fel. Vilámmellenőrzés lesz ma az összes kínai ruhaboltban, de mire a harmadikhoz érnek az adóellenőrök, azok már mosolyogva készítik ki a pénztárkönyvet, meg az egyéb munkaügyi papírokat. Az első és a második ellenőrzés után nagyon gyorsan megy az ellenőrök híre a Messengeren. A kínai árusok zárt közösség, gyakran összejárnak, ismerik egymást, akik már több éve vannak a városban, azok segítik egymás munkáját, főleg a munkaügyi, jogi és adózási ügyekben. Nagyon nem kötődnek egymáshoz, de jó a viszony a családok között. A rendszerváltás óta eltelt majd harminc évben kiala-

kultak az erőviszonyok. Íratlan szabályok vannak, amit igyekeznek mindenki betartani, még az újonnan jövők is.

A férfi és a felsége felsiet a hátsó lépcsőn a kínai étteremhez, ők az elsők. Bekapcsolják a gépeket. A feleség kávét főz, hosszú kávét, inkább olyan amerikai típusút, felönti tejjel, fahéjat és szegfűszeget szór a tetejére. Megisszák, Mei-fen ülve a főnöki asztalnál, Long állva, közben fel alá sétál.

Reggelizünk? – kérdezi a feleség.

Nem. – válaszol röviden a férfi. – Nincs most étvágyam, sok dolgom lesz reggel. – mondja végül és veszi a kabátját, a kis asztalra letett kocsikulcsért és papírokért nyúl, zsebre vágja. Az ajtót nyitná, amikor a felsége utána szól.

Puszi? – kérdezi mosolyogva.

Puszi. – lép vissza férfi és sietve megcsókolja a feleségét.

Este elmehetnénk Jongért. – javasolja a nő.

Jongért. Jó, hozzuk haza ma este, bár megint rohanás lesz, akkor át kell szerveznem a holnapi reggелеmet, hogy óvodába vihessem. Majd megbeszéljük.

Jó, beszéljünk róla. – bólint a nő.

A férfi eltűnik az ajtó mögött. Gyorsuló léptekkel fut le a lépcsőn, átszaladna az úton a parkoló felé, de egy taxi majdnem elüti. Nem figyelt. Elnézést kér. Rohanva, lihegve ér az autóhoz. Beszáll és elindul a város felé. Közben a telefonjával babrál. Az egyik kollégáját hívja telefonon, de csak sípszó hallatszik. – Még alszik, pedig ezért kapja a fizetését... – mérgelődik. Közben a kereszteződésen áthaladva egy rendőrautó kék lámpája villan fel mögötte. Berregő hang, majd mellé ér az rendőrautó, egymásra néznek a két rendőr és a kínai férfi, a rendőrök jelzik, hogy álljon le az út mellett.

A rendőrautó megáll a kocsni előtt, az egyik rendőr kiszáll az autóból. A kék fény szinte elvakítja Longot, csak a közeledő férfi árnyait látja. Long morogva lehúzza az ablakot, mormol a köcsög világról, meg a rendőrökről, de ahogy odaér a járőr az ablakhoz mosolyogva jegyzi meg, tört magyarsággal, hogy nem telefonált. Ekkor a telefon kijelzője világítani kezd a másik ülésen, rezegve forog körbe. Long és a rendőr is a telefont figyelni.

Most ne vegye fel, ha ráér. – javasolja a rendőr.

Nem telefonáltam. Vezetés közben nem szoktam. – mondja Long.

A rendőr a férfi szemébe néz.

Nem mondtam, hogy telefonált. – mondja a rendőr.

Be vagyok kötve, nem is mentem gyorsan. – folytatja Long.

A piros lámpán ment át. Nem is a sárga végén, a teli piroson. Ott álltunk ön mögött a kereszteződésben, be is volt kapcsolva a fedélzeti kameránk. Elég nagy felelőtlenség így közlekedni. Az volt a szerencséje, hogy alig vannak ilyen korán az utakon. Ha valaki oldalról jött volna baleset lett volna a vége.

Long hátra néz, mintha a kereszteződést akarná magának még egyszer megnézni. Nem is vette észre, hogy kereszteződésen hajtott át, nem is lassított.

Elnéztem. – mondja halkán.

A rendőr bólint.

Kérem a jogosítványát és a kocsni papírjait. – folytatja a rendőr.

Long kiveszi a kesztyűtartóból, átadja a rendőrnek a papírokat.

Maradjon itt! – szólítja fel a rendőr és beül a rendőrautóba. A rendőr két perc múlva visszajön.

Ötvenezer forintba büntetem. – nyújtja át a papírokat. – Vezessen ennél körültekintőbben, mert még meghal valaki.

Körültekintőbben fogok vezetni. Veszi át a papírokat és a büntetési cédulát a kínai férfi és a kesztyűtartóba teszi. Felhúzza az ablakot, elindul, a két rendőr a járőr-kocsiból kiszállva beszélgetnek egymással. „Hülye köcsögök, hogy nem aludtatok még.” – jegyzi meg morogva.

Öt perc múlva a ruhabolt parkolójában áll meg a kocsival. Ő az első. A parkoló még üres. Kinyitja a boltot, felkapcsolja a villanyokat, elindítja a gépeket. Újra csörög a telefonja, felveszi, Tamás az, a munkatársa, aki a bolt papírügyeit intézi.

Gyere be a boltba, ha tudsz, hamarabb. – Kiáltja bele a telefonba – Siess! (赶快) – teszi hozzá még kínaiul. – Ellenőrzést kapunk.

Megyek. – válaszol a magyar férfi, csak röviden. Ez azt jelenti, hogy hét helyett már hatra beér majd, ha most indul otthonról, akkor még fél óra. Nyíregyháza egy külvárosi lakóparkjában lakik. Onnan beérni majd húsz perc, és ahogy közeledünk nyolc órához, úgy dugul be lassan a város a sok autótól, két forgalmas út is keresztezi Tamás bejutását a bolthoz, azokon át kell jusson. Ha hétre be szeretne érni, hat harminckor pontban el kell induljon, utána már akár fél órát is csúszhat a bejutás. Ha eső vagy az iskolai időszak, vagy a szünet utáni első nap van, még több is lehet, ilyenkor az autók később indulnak, így jobban betömítik az utakat. Hat óra három perckor érkezik meg a bolthoz. Leparkol, besiet az üzletbe.

Long és Mei-fen kislánya Jong holnapután lesz öt éves, egy napon az apjával. A kislány nem él a szüleivel, úgy döntöttek, hogy bébiszittert fogadnak mellé. Így egyszerűbb – mondják egyszerre, összhangban, ha valaki rákérdez. Szeretjük – vágják még rá, ha valaki még, az előző mondat után kérdően néz vissza. Szeretjük – mondják és ezzel a téma le is zárva. Az élet úgy diktálja, hogy a fiú Margit néniel lakik, ha családi ünnep van, vagy a szülők nem pihennek hétvégén, vasárnaponként haza viszik és együtt töltik a napot, játszótérre, állatkertbe vagy bábszínházba mennek. Margit néni negyvenes egyedülálló, napközben takarít a plázában, reggel és este a kislányra vigyáz. Külön szobát rendezett be neki, hatvan négyzetméteres belvárosi garzonlakásában a legkisebb fél szoba a fiúé. Autós plakátok a falon, száz játék, könyvek, mind a kislányé. A játékokat és a könyveket a szüleitől kapta, de a nagyszüleitől is érkezik fél évente egy-egy csomag játékokkal, kínai könyvekkel. Jong néhány darabot hagy csak a szülei lakásában, a többi ide kéri, Margit néni lakásába, itt érzi magát biztonságban. A kislány már lassan három éve van Margit felügyelete alatt. „Három év hosszú idő!” – mondogatja Margit, ha a barátnői Tünde és Jolika a kislányról kérdezik, és azok hozzátesszik, miközben a kávé kevergetik, hosszasan, néznek maguk elé, és először Tünde, majd Joli is kimondja, hogy *nincs ez így rendjén*, miközben kihűl a kávé, a nagyszobában Jong szaladgál és repülőset játszik, néha Margithoz szalad, együtt berregnek, erre a két vendég elmosolyodik, majd a fiú szalad tovább, vissza a szobába, jókedvűen játszik, és kiáltja ki a szobából, hogy „Játod, milyen magasra repül a gép, Margit mama!” – Látom! – kiáltja vissza Margit. „Látom!” – mondja már halkabban és közben mosolyog. „Nincs ez így...” – mondaná Tünde, mire Margit felemeli a kezét. „Három év hosszú

idő!” – mondja Tündének, szemeit kikerekíti, és ebben a mondatban jóval több van, mint, hogy már három éve itt van Jong, hogy a szülei úgy bánnak vele, ahogy bánnak, ami Margit szerint embertelen, de nem mondja ki, csak gondolja, neki minden szabad percét kitölti a fiúval való foglalkozás, már nincs is ideje másra gondolni, de nem is szeretne, mert neki Jong az élete, amit egyszer már megfogalmazott a két barátőjének vagy fél éve, akik minden két hétben egy szombaton eljönnek hozzá süteményezni, így van ez a mai napon is, ilyenkor van idő beszélgetni, kibeszélni a Tünde halott urát, „Isten nyugosztalja!”, kibeszélni Jolika cukorbeteg férjét és a három kisunokát, akik Bécsben élnek és fél évente látja őket, néha ő utazik, néha ők jönnek le Nyíregyházára, de a Facebookon szinte hetente posztolnak fotókat, amiket lájkol, egyszer elfelejtette a lájkolást csak a férjével dicsérgették meg – hosszasan – egymásnak a fotókat, meg is sértődött a bécsi család, azóta mindent lájkolnak, biztos, ami biztos.

Egy-másfél évig Margit még munkának tekintette a bébiszitterséget, de aztán, amint Jong egyre többet volt vele és hozzá bűjt, ha felriadt éjszaka, megölelte és Mamanak szólította, amit eleinte kijavított, aztán ráhagyott, kezdett érzelmileg is kötődni a kisfiúhoz. Egy-egy játékot, könyvet ő is megvett a saját pénzéből Jongnak, ő vitte óvodába, ő hozta el az óvodából, ha beteg volt ő vigyázott rá, volt, hogy egy influenzás betegség első napján az anyja elvitte a fiút, hogy otthon ápolja, de másnap visszahozta, hogy fél, mert elkaphatják a megfázást és akkor kiesnek a munkából, nyomott egy puszit Jong homlokára, ami még tűzforró volt, betakargatta, majd letett egy húszezrest a konyhaasztalra. Margit nem akarta elfogadni, de Mei-fen visszatolta az asztal közepére, azt mondta a költségekre, majd letett az asztalra vagy tíz féle gyógyszert, hozzátette, hogy a lázra. Margit nem tudott mit válaszolni, bólintott, majd az anyja elindult a kijárat ajtó felé, a kisfiú felé dobott egy puszit, aki a nappali kanapéján feküdt betakarva és épp a Tom és Jerry-t nézte, nagyokat nevetett rekedt hanggal, ezen mindkét nő elmosolyodott. Margit megszólalt: „Így szokott nevetni, ha nézi a mesét, most már biztosan jobban lesz!” – de ahogy ezt kimondta, mintha meg is bánta volna, mert maga elé vetette a tekintetét. „Köszönöm és hívjon, ha jobban van!” – tette hozzá az anyja és kilépett az ajtón, majd elindult a lépcsőn lefelé, közben már hallatszott is, ahogy telefonálni kezdett valakivel, kínaiul kiabált a telefonba, az egész lépcsőház visszhangzott, míg nem becsukódott mögötte a földszinti kijárat ajtó. Margit még nézett lefelé, a nő után egy pillanatig, elgondolkozott. Ekkor kilépett a szemben élő szomszéd, a nyugdíjas Ilike néni. „Szervusz, Margitkám! Betegek vagytok?” – kérdezte, ekkor a kisfiú a szobában köhögött, Margit a hang irányába nézett, Ilike néni felé biccentett a fejével és annyit mondott: „Egy kis megfázás, de nincs semmi komoly. Bocsánat!” – tette még hozzá, majd megfordult, bezárta az ajtót és bement a szobába, betakargatta a fiút, megtörölte a homlokát, aki megfogta az asszony kezét, Margit elhúzta. „Kimegyek a konyhába, főzök egy teát.” – indokolta. A konyhában vizet tett fel forralni. Megnézte a gyógyszeres dobozokat, amit az anyja itt hagyott. Csupa felnőttnek való vitamin, forróital por, gyógyszer. Sőhajtott. Elővette, amit a múltkor írt fel a doktornő, amikor ugyanígy köhögött Jong, gyerekeknek való lázcsillapítót készített elő és leült az asztalhoz. Sírt. Közben a víz felforr és sípolni kezdett a teáskanna.

Mei-fen és Long este nyolc körül értek haza. A hazafelé úton csöndben voltak, Long előtte bevásárolt, a szupermarkethez ment érte a férfi, közösen bepakolták a dolgokat a csomagtartóba, beszálltak az autóba, mindezt némán, szinte rutinosan. A férfi a

hazafelé úton a rádiót kapcsolgatta be, majd ki, egyik majd másik csatornára, végül egy CD-t indított el, Zhang Yu Carolyn operaáriáit hallgatta, a nagybátyától kapott lemezről. Mei-fen közben a telefonját nyomkodta, messengerezett egy sanghaji barát-nőjével, közben ruhákat és cipőket nézett egy kínai webshopon. „Már haza is értünk?” – nézett fel a nő a telefonjából, amikor a férfi beparkolt a garázsba az autóval, leállította a motort, már a garázsajtót is bezárta. Csöndesen mentek fel a házba, elől a férfi kezében egy dobozzal, benne a bevásárolt konzervek, levesek, tészták, mögötte a felesége, még mindig a telefonját nyomkodta, a férfi lábát nézte egyszer-számra úgy haladt mögötte. A lakásba érve a férfi leült a tévé elé, egy focimeccsre kapcsol, olyan fáradt volt, hogy még a cipőt is a lábán felejtette. Épp a Beijing Guoan játszott a Jiangsu Suning csapatával. „Jó meccs lesz ez!” – jegyezte meg, a felesége ránézett, majd vissza a telefonra. A nő még ott állt az előszobában kabátban, cipőben és egy utolsó üzenetet küldött a barátnőjének „Viszlát holnap! – vagy ma, ez az időeltolódás teljesen összezavar, mindig.” Elküldte. Letette a telefon az előszobaszekrényre. Levette a kabátját és a cipőt, fázott a lába, felkapcsolta a padlófűtést. „Pho levest készítek!” – kiáltott oda az asszony a férjének. „Jó lesz!” – válaszolt a férfi. A nő elővette a hozzávalókat, az alaplé és a főtt marhahús már készen volt, maradt a hétvégi főzésből, a friss zöldségeket, fűszereket megtisztította, felvágta, közben a leveslé felforrta a hússal hoz-zátette a zöldségeket, és a friss fűszereket, még negyed óra és készen volt a leves.

Tálat. A meccs szünetében ettek. A leves még meleg volt, gőzölgött. Szemben ültek egymással. Egyszerre fújták a levest, szűrösölve ették, ropogtatták a zöldségeket. A nő még egy fél tányérral szedett a férfi már nem kért többet. Megvárta, míg a párja meg-eszi a vacsorát, majd felállt az asztaltól és visszaült a kanapéra, nézte a meccset. Amíg a nő mosogatott a férfi elaludt az ágyon, nagy hangon horkolt. A nő csak mosolygott ezen. Kikapcsolta a tévét, betakarta a férfit, majd felment a fürdőszobába, lezuhanyo-zott, beállította a telefonján az ébresztőt öt órára, majd lefeküdt, kinyújtózott a nagy franciaágyban. „Most övé az egész.” – jutott eszébe miközben a férje horkolása fel-hallatszott. „Jó éjt kedvesem!” – suttogta. Elaludt ő is.

„Ébredj Jong!” – keltegette Margit a kisfiút, aki ezen a napon különösen nehezen éb-redt. „Óvodába kell menni.” – folytatta az asszony, egy kicsit megcirógatta a fiú fülét, aki behúzta a fejét a takaró alá. Az asszony bekukucskált a takaró alá, Jong pislogva né-zett rá vissza. „Ma tartjuk a születésnapodat benn, tudod, viszünk be tortát, üdítőt. Biz-tos sok ajándékot kapsz!” – noszogatta a fiút, aki erre kipattant az ágyból, a fürdőbe rohant, majd miután megmosdott, megitta a reggeli teáját, amit az asszony készített ki a konyhaasztalra. Felöltöztek, az asszony egy dobozba csomagolta a tortát és levitték az autohoz. Egy öreg tizenöt éves fehér Suzuki Swift várta őket, bepakolták a süte-ményt, az üdítőt. Jong bemászott a helyére, bekötötte magát, mint aki jó fiú, máskor mindig noszogatni kell, hogy induljanak. A nő is beült a volánhoz, hátránézett a fiúra, Jong teli szájjal mosolygott vissza a nőre. „Mehetünk!” – mondta a fiú, tiszta magyar-sággal. „Mehetünk!” – mondta a nő is. Elindultak, öt percre volt a lakástól a óvoda, de autóval könnyebb volt odajutni, így is mentek legtöbbször, ha az asszony sietett a mun-kába, vagy vittek még magukkal valamit, mint ma is, amikor az üdítők, sütemények és a szülinapi torta is velük utazott. Megérkeztek az óvodához. A fiú előre szaladt, az asszony utána, mindkét keze tele volt, amikor a csoportszobához ért már át is öltözött a

fiú. Az asszony kikerekedett szemekkel nézett rá: „De ügyes vagy! Uhhh, te nagyon várod az ajándékot!” A fiú bólogatott. Bementek a szobába, Margit elköszönt a fiútól. Megsimogatta a fajét, az a többi fiúhoz szalad. Az óvónőknek odaadta a süteményeket és az innivalókat. „Köszönjük, Marika! Üdvözljük a szülőket is!” – mosolygott a dadus. „Átadom!” – válaszolta vissza mosolyogva, amikor az egyik óvónő odalépett hozzá. „Jong tegnap beszélt magáról, de a szüleiről nem hajlandó sokat beszélni. Fontos a társas kapcsolatok kiépítésében, hogy erősebb legyen az anya-gyermek kapcsolat. Rólad, Margitka úgy beszélt, mint a mamája. Ezt ti tudjátok, de mindig javítsd ki, azt javasolom, hogy ne legyen belőle gond.” – mosolygott az óvónő. „Nem lesz belőle gond! Majd javítom. Javítom.” – ismételte meg az asszony és elköszönt, még ránézett a fiúra, aki odaintegetett neki, majd tovább játszott a fiúkkal.

Marika öt perccel a kezdés előtt ért be a Plázába. Felvette a munkaruhát és kilépett a cigiző kolléganőihez, ő nem dohányzott, kezében a kávéval kiállt a hátsó, rakodó bejáratához, ahol a többi asszony cigizett éppen. A teraszos épületrészt megvilágította a reggeli nap narancssárga tört fénye. Nem sok ereje volt a napnak, de jól esett sütékéreznie pár percig, amíg a kávé megitta. A többi asszony épp a főnököt szidta. Már két hónapja megígérte a bérémelést, de nem lett belőle semmi, eddig. Két takarítónőt kiszerveztetett egy külső céghez, az foglalkoztatja őket. Ott több a kafetéria, a régi alkalmazottaknak több az alapfizetésük. „Jó reggelt csajok!” – köszönt oda az asszonyoknak Marika. „Nem jó ez, csak olyan, mint a többi!” – válaszolta az egyik, a többi némán bólogatott. „Na, mi van a ferde szemű barátunkkal?” – kérdezte a legidősebb. Marika mosolyogva válaszolt. „Jól van, most ünnepli a születésnapját az óvodában, megsütöttem neki a csokitortát, nagyon örült neki.” – szürcsölt a kávéba az asszony. „Nekünk is hozhattál volna!” – mondták az asszonyok nevetve. „Hozok majd, ha marad!” – vágta rá Marika. „Mindig az utolsók vagyunk a listádon!” – mondta a mellette álló asszony. „Menjünk dolgozni, mert más listán is az utolsók leszünk!” – mondta a legidősebb asszony. Bementek. Mária a földszinten dolgozott, a tegnap esti eső után vizes, saras volt az emberek cipője, így óránként többször is fel kellett mosnia a nagy területet, egy részét kézzel, más részét géppel, de nem mehet mindenhova géppel, van ahol precízebb munka kell, nagyobb szakértelemmel, utasította a főnöke, közben a női vécéket is kitakarította, ellenőrizte, feltöltötte a wc papíros tekerceket. Ebédidőre elfáradt. Általában otthonról hoznak valamit, hogy azon is spóroljanak, de ma mindannyian üres kézzel érkeztek a munkába. Az asszonyokkal úgy döntöttek, hogy felmennek az étkező térre ebédelni, pizzát esznek vagy spagettit.

Kikérték az ételt, tálcára rakták és leültek az asszonyok az egyik szabad asztalhoz. Marika véletlenül elnézett a Kínai étterem irányába, ahol a pultból integető Mei-fennel akadt össze a tekintetük. Marika visszaintegetett. „Mit akar ez?” – kérdezte az egyik asszony. „Szívott valamit, hogy így kalimpál?” – nevettek össze. „Nem tudom, nem vagyunk ilyen jóban, inkább a férjével tárgyalok, az beszédesebb...” – folytatta Marika. A vele szemben ülő munkatársa folytatta, te ez csak akar valamit, idejön!” – mondta. Marika megfordult. Mei-fen gyors léptekkel közeledett feléjük, a kezében egy kék kockás konyharuhával. „Mint valami matyó mennyecske!” – nevettek az asszonyok. Mei-fen odaért az asztalhoz, Margit felállt, hogy az asszonyok ne hallják, hogy mit beszélnek, de azok abbahagyták az evést, és odafigyeltek a társalgásra, érdekelte őket, miért

akar ilyen hirtelen Marikával beszélni a kínai asszony, aki először kínaiul kezdett el mondani valamit, de Marika megállította. „Magyarul!” – mondta, a kínai nő a fejéhez csapott. „Holnap este elvisszük Jongot, haza.” – mondta, közben kézzel-lábbal kalimpált, nagyon izgatottnak tűnt. „Tudom.” – mondta Mária, bólintott, majd folytatta – „A szülinap miatt, ma tartotta az óvodában, de tudom, hogy az apjával egy napon van.” A kínai nő bólogatott. „Nem.” – mondta mégis. „Hazamegyünk Vuhan-ba. A jövő héten indulunk. Sietnünk kell.” – mondta a kínai nő. „Jó.” – mondta nyugodtan Mária – „Ezt közölhette volna holnap reggel is, ha jönnek a fiúért. Mikor jönnek vissza?” – kérdezte a nő. Mei-fen így folytatta: „Nem jövünk vissza. Otthon maradunk, Long megörökölt egy szállodát meg egy éttermet, abban fogunk dolgozni.” Mária ledöbbsent. „Örökre?” – kérdezett vissza, mintha nem értette volna, amit a nő mond. „Mindig! Végig. Végleg.” – mondta, sorolta a hasonló szavakat a Mei-fen, majd elköszönt, és visszarohant a konyhára.

Mária leült az asszonyokhoz. Eltolta maga elől az ételt. „Nem vagyok éhes, mondta, egyétek meg, ha kértek, elment az étvágyam.” – mondta és meredten nézett maga elé. Az asszonyok egymásra néztek, nem mertek megszólalni. A Mária mellett jobbra ülő nő, megsimogatta Mária vállát – „Nem biztos, hogy elmegy végleg az a fiú, nem is tud rendesen magyarul ez a kínai nő. Nem is való anyának az ilyen, úgy rángatja a gyerekét, mint egy bőröndöt.” – mondta vigasztalásképp, a többiek bólogtak.

Marika délután szótlánul öltöztette Jongot az óvodában, közben a kisfiú folyamatosan beszélt, be nem állt a szája, sorolta-sorolta, hogy mennyi érdekes történet vele aznap a születésnapján. Az asszony megsimogatta fejét, akkurátusan megigazította a sálát a nyakában, hosszasan kötötte a gyerek cipőfüzőjét, és mosolyogva hallgatta, ahogy az beszél. Otthon aztán együtt megvacsoráztak, Marika tojáskrémés pirítóst készített, Jong kedvencét, amire a fiú nagyon sok ketchupot nyomott, de most az asszony nem szólt rá, hagyta, hogy a fiú szája is tiszta paradicsomos legyen, csendben nézte, ahogy a fiú mosolyogva, teli szájjal evett. Aztán együtt nézték a Tom és Jerry-t a tévében, megfürödtek, a fiú lefeküdt aludni, Marika még mesélt neki, most nem könyvből, hanem fejből egy kisfiúról, aki hosszú útra indul, nagy kaland vár rá, de mindig emlékezni fog a nagymamájára. A fiú az asszonyhoz bújva hallgatta a mesét és közben a tőle kapott plüss mackót szorította magához. Jong elaludt, az asszony összepakolta két nagy bőröndbe a fiú dolgait, játékait, könyveit.

Másnap tíz körül csöngettek. Long és Mei-fen volt az. A fiú rohant az anyjához, megölelte apját és először magyarul kezdte el mesélni, kiáltva a tegnapi óvodás élményeket, az anyja kínaiul szólt hozzá, a fiú is kínaira váltott és sorolta a születésnapi történeteket. Mei-fen csak bólogatott, a fiú mellett guggolva hallgatta, közben Máriára nézett, akinek könny csordult a szemében, mind a négyen az ajtóban álltak. A férfi belépett a lakásba és megfogta a két bőröndöt, Mária intett a fejével, hogy ez minden, a férfi levitte a bőröndöket, gyorsan visszajött, a gyerek még mindig mesélt, az anyja, hallgatta. „Öltözz fel!” – szólt az apja, Marika felöltöztette a gyereket, közben az anya és az apa egymással beszéltek valamit. „Tessék!” – mondta a férfi és egy borítékot adott át Máriának, a nő belenézett néhány húszezres volt benne. „Nem kell már!” – mondta az asszony, de a férfi eltolta a visszanyújtott borítékot. „Menjünk!” – mondta a férfi Mei-fennek és a fiúnak. „Várj!” – mondta Mária és leguggolt megölelni Long-ot. Az anya és

az apa egymásra néztek. „Jó, menjünk!” – mondta újra a férfi. Mária szorosan ölelte a kisfiút. Az anya kihúzta a kezéből, Mária nehezen engedte, zokogni kezdett. A fiú nem értette mi történik, ijedten nézett a szüleire, akik szinte húzták le a lépcsőn. Mária könnyes szemmel integetett a fiúnak. A férfi és a nő vissza se nézett. „Mama!” – kiáltotta a fiú, mielőtt bezárult mögötte a lépcsőház földszinti ajtaja. Csend lett a házban.

Ekkor kilépett a szemben lakó nyugdíjas Ilike néni. „Szervusz, Margitkám! Jól vagytok?” – kérdezte, Margit, Ilike néni felé biccentett a fejével, egyre hangosabban zokogott: „Csak születésnapja van... Bocsánat!” – tette még hozzá, majd megfordult, bezárta az ajtót és bement a lakásba.

Az asszony a folyosón leült a földre. Zokogva ölelte magához Long itt maradt plüss mackóját. Érezte még rajta a fiú illatát, erősen magához szorította. „Kisfiam.” – sutogta.

Filep Gergő: Esernyős idő

Megbomlik az ősegyensúly

KÉS, KARD, BÁRD, NYÍL NÉGYSZÖGÉBEN
LEBEGVE VILÁGLIK KÉT VILÁG HATÁRÁN
THOT FEHÉR KENDŐJE, MELY SÚRÚ FÜGGÖNYT VON
ÉLŐK ÉS HALOTTAK BIRODALMAKÖZÉ

ÁM HALLOWEEN ÉJSZAKÁJÁN
MEGBOMLIK AZ ŐS-EGYENSÚLY
KÍSÉRTETEK WALPURGÉJÉN
ÉLŐK KÖZT IS HALOTT SZÉL FÚJ

ZOMBIK ROTHADT LEHELLETÉN
SZÉLVITORLA MINDEN SZELLEM
IDE-ODA SZÁLL A SÁTÁN
FÖLD ÉS POKOL KÖZÖS BÁLJÁN
ÖSSZE NEM ILLÓT ÖSSZEKÖT
HATALMÁBAN KÉT VILÁG KÖZT
MENNY ÉS POKOL KÖZTI TÉRBEN
VÉRMEZEI KÖZTES LÉTBEN
OTT VERGŐDIK, OTT KÍNLÓDIK
MEGANNYI INGATAG JELLEM
TÉVELYGŐ KÉTLAKI SZELLEM

BOLDOG, AKI NEM LÁT ÉS HISZ
A KÉTELY A MÉLYSÉGBE VISZ

AKI BIZONYSÁGOT AKAR
ELNYEHETI HALLOWEENKOR
HAKELDAMA TELKÉN KAPAR
TÚRJAAZ ÁRULÓ FÖLDJÉT
AZ ISKÁRIÓTI LELKÉT
KAPJA KÉTES AJÁNDÉKUL
LELKE HITETLENSÉGBE FÚL
SZÖRNYEK VISZIK A POKOLBA
A SÁTÁN BIRODALMÁBA

Újbuda, Gazdagrét, 2013. április 9.

Tiéd az életem

A Sinajnak hegyén
Égő csipkebokor
Fárosza mutatja
Hogy velünk vagy, Uram
Kezedbe ajánlom
Lelkedre testálom
Szenvedésben magam
Fiadnak testében
Tárul elénk az út
Az egyetlen amely
Ős-tisztaság kehely
S hozzád visz Istenem
Csak feléd nyit kaput
Tiéd az életem

Visszatérés

Egész életutam
Hozzád vezet Uram
Ég felé kiáltok
Elkerül az átok

Az idők kezdetén
Útnak indult egykor
Pompázatos körtánc
Mindenki részese
Hőse és eszköze
Olykor szünetelünk
Kiszállunk de újra
Egyre szebb köntösben
Minden távozásunk
Után visszatérünk
Majd Istentől kérünk
Végső nyugodalmat
És örök életet

Sikló

Ide-oda sikló
Idősíkok között
Csúszkálva tévedünk
Aki egykor voltunk
Feledve is vigyáz
Ránk vagy gátol minket
Ha legyőzi újabb énünket a régi
Simán megőrülünk
Ha mi pusztítjuk el
Egykori lényünket
Egydimenzióssá
Szimplává szűkülünk
Csak az egyensúlyra
Törő harmónia
Visz a teljességbe
Föl a magas égbe
Mennyek oltalmába
Isten hazájába

Ellenlegenda

Nem szabad, hogy pusztá
Legendának higgyük
Azt ami a légben
Fényben földben terjed
De a vakok és a
Korlátolt tudósok
Előtt láthatatlan
Csak a feltétlen hit
Hozza közel hozzád
Amit ezredévek
Szorgos bűvárai
Folyton elvesztenek
Te viszont meglelted
Megvilágosodván
Amint Krisztus-sebek
Jelentek meg rajtad
Kétezer esztendő
Kudarcai után

Éj leng alá....

(Petőfi Sándor emlékére)

Tompa háromszögnek
Sarka az éji út
Erőlködve araszolod
Végére sohse jutsz
Újra a kezdetek
Végek és végzetek
Felezővonalán
Toporog tappancsod
Elgörbült négyzetek
Tompa háromszögek
Nemlétező sarka
Az éjszaka vériszamos partja

Filep Gergő: Gyerekjáték

A tanonc

- Varga Samuval mi van? – kérdi a libériás kapuőr a nagy postás-börtáskával érkezőt.
- Beteg. Én helyettesítem.
 - Aha. Itt minden küldeményt a gróf úr kezébe kell adni.
 - Tudom. És amúgy is ajánlott küldeményt hoztam. Hol találom a gróf urat?
 - Menjen a hallba!

A kézbesítő ünnepélyesen lépeget a sétányon. Ez az első szolgálati napja. Jól érzi magát: fontos, s mégis kellemes munkát végez. S még jó pénzt is kap érte. „Talán be kéne végleg fejezni a kuruzslást!” – gondolja. „És visszaköltözni az emberek közé. Ha majd anyám...”

A sétányt fenyőállé övezi. Azon túl balra jégverem, a cselédszállás és vadszőlővel befutott víztorony. Jobbra virágházak, fűszerkertek és egy kis kerti tó híddal. Azon sorban teknősök. A semjéni páncélos jószágoknak nagy hírük volt valamikor. Mária Terézia udvara is innen fedezte nyersanyagigényét a teknősbéka leveshez. Az egyik állatka most kinyújtja hosszú nyakát és az érkezőt figyeli. Aztán, tőle telhető gyorsasággal, iszkolni kezd.

A Koltay kastélyt nem szőlő, hanem falakon tekergőző lilaakác fedi. Most van a virágzás ideje. Pompázatos látvány. A hosszú fürtök, szírom-lampionok a szél ritmusára himbálóznak, szórják illatukat. Nagyot kellene lélegezni, s eltelni velük rosszabb napokra, de a kézbesítő ehelyett a gránitlépcső legalsó fokán állva megdermed. Szembogara kitágul.

Majd lassacskán újra összehúzódik. A kézbesítő megrázza magát. És belép az épületbe.

A tágas hall intarziás parkettjének címerdarabkái csillognak az akácfürtök és a gótikus üveglablakok megfestette fényben. Hátul márványkorlátos feljárat az emeletre. Oldalt ugyanabból a vörös márványból kandallók, fölötte a gróf által lőtt két kitömött sólyom és egy sas. Körben agancsok. A másik oldalt, a kandallóval szemben, a Brazíliában elejtett jaguár bőre. (Sajnos fülét megrágtá a grófné idomított, házi görénykéje.)

Veréb Pista bemelegíti hegedűjét. Futamaiban nincs a pesti kávéházi cigányzene nyenyerezése. Zúgó, zengzetes magyar muzsika ez. A cigány alkalmazkodó fajta. Mindenkinek azt húzza és úgy, ahogy akarja.

A helyiségben két legény és három lány. A fiatalemberek, Koltay András és Kristóf könnyű teniszruhában. A három lány viszont népviseletben. És ezek sem operettes göncök. Bármelyik helyi parasztmenyecske viselhetné őket farsangkor. A két grófkisaszszony nagyon hasonlít egymásra. Túl nagy, ovális arcuk van, a szemük viszont huncutkedves. A harmadik lány Gertner Mici. A gróf a vissza nem fizetett kölcsön fejében a birtokot követelő Kelet-Nyugati Banktól a Munkácsi Bank hiteleivel szabadult meg.

Gertner Flóris, a munkácsi bankvezér, a gróf gyermekkori barátja a reálgimnáziumból, hatalmas szolgálatot tett a Koltayaknak. A lánya pedig, aki gyakran jött ide úri módiért és társaságért, idővel itt ragadt. Biztos, hogy érdekük fűződik ehhez a grófnak, de az is biztos, hogy a szülők és a négy grófi csemete megszerették Gertner Micit. A tizennyolcadik születésnapján egy kis ünnepség keretében testvérré is fogadták.

– Érik a szőlő, hajlik a vessző, bodor a levele... – kezdi Mici csettintgetve, forogva, s már csatlakoznak is hozzá társai:

– Két szegény legény szántani menne, de nincsen kenyere...

A kézbesítő elragadtatva figyelni őket. Ha a paraszt vagy a proli mulatni kezd, mindig van abban valami nyersesség, valami nem oda való indulat. Várni lehet, hogy a vídám alkalom hirtelen véres bosszú-ünnepé válik. Ahol elégtételt vehet venni a megaláztatásokért. Persze a többi megalázotton. Itt most a zene és a tánc tiszta szellemű tündöklését látni. Szép emberek szép mozdulatait. A kézbesítő szeretne köztük lenni. S erre alkalom is nyílik, mert a partner nélkül maradó idősebb Koltay lány elébe szökken, és karjával illedelmesen körözve megkérdi:

– Felkérhetem egy fordulóra a kedves vendéget?

Még mielőtt azonban az válaszolhatna, megjelenik a gróf úr, és int, hogy kövesse.

Tekintélyes puska- és könyvgyűjtemény előtt zökken Koltay Miklós gróf a székébe, s kezdi bizalmatlanul szemlélni az adóhivatalból érkező küldeményt.

– Új ember vagy?

– Igen, méltóságos uram. Helyettesíték.

– Ismerős vagy nekem.

– Jártunk itt anyámmal. Vagyis a cselédszálláson. Vannak ott rokonaink. Anyám a méltóságos úrnál szolgált. A majorban.

– Hogy is hívnak, fiam? – kérdi már a levél felbontása közben Koltay gróf. Fiamnak szólíthatja, elvégre az anyja az ő uradalmának munkása volt, s az úr meg a komenciós cselédje között még van valami abból a középkori viszonyból, amikor a függésben lévő apjának tekintette a birtokos-parancsolóját, s az viszont úgy tekintett rá, mint gyermekére. (Sokszor az is volt. Ha szemrevaló szépség volt az anyja.) Vagy mint unokaöccsére, unokahúgára. De legalábbis mint távoli rokonára. Akinek illő elvállalni a keresztapaságát. És támogatni ezzel-azzal. Már ha az intéző vagy a számadó nem panaszkodik rá.

– Feri.

– Milyen Feri?

– Pogány Feri.

„Tehát Pogány az apád. De melyik Pogány? Volt vagy öt Pogány fiú a majorban. Melyikre hasonlítasz?” – töpreng Koltay. Persze tudja, uradalmi cselédek között nem könnyű követni a vérszerinti kapcsolatokat. A gazdaság vezetői is el-elkapják a lányokat, meg a fiatal béreslegények is rájuk másznak, ha tudnak. Aztán, ha valamelyik úgy marad, és nem vállalja tettét az apa, vagy a lány sem tudja, ki lehet az, kerítenek neki egy férjet a cselédszállásról. Mindig van jelentkező.

– Melyik Pogány is az apád?

– Nem tudom, ki az apám. Az anyám nevét kaptam.

– Ja, igen. Emlékszem már.

Pogány Teri kölyke a fiú. Terinek nem kellett férj. Kapott ötven koronát a gróftól és elhagyta a gazdaságot. Ment dajkának a berceli jegyző gyermekeihez. Ott jól megvolt a porontyával. Míg el nem terjedt róla, hogy javasasszony meg halottlító. Ez az állásába került, az állam embere nem élhet egy fedél alatt kuruzslókkal. Viszont a hírnév biztosított Terinek megélhetést. Kiköltözött a falu végére. És várta a kuncsaftokat. Jöttek. Tíz tojás volt a minimum fizetség. Ha szerelmi kötést kértek. Ha viszonyt halottal akartak kapcsolatban lépni, vagy a jövőt tudakolták, tyúkot kellett hozni.

– Hogy van anyád, fiam?

– Beteg.

– Mennyire?

– Már az ágyból sem bír felkelni. Beszélni is alig tud.

– Sajnálattal hallom.

– Jövő tavasszal fog meghalni. Március elején.

– Ezt meg honnan a fenéből tudja ilyen pontosan?

– Hát... hiszen jövőbelátó.

– Ó, ezt el is felejtettem – üt mosolyogva a homlokára a gróf, s abbahagyja a kellemtelen levél tanulmányozását. – Csak tudod fiam, minket, művelt embereket hidegen hagynak az ilyen dolgok. Nem foglalkozunk velük.

– Pedig múltkor az alispán felesége jött...

– Az asszonynép az más. Az hiszékeny... – hadarja zavartan Koltay. Aztán eszébe jut, milyen hír lesz ez a kaszinóban. – És... most, hogy édesanyád beteg, miből éltek?

– Ha sikerül megragadnom a postánál, nem lesz gond. Ha nem, akkor majd fogadom én a hívőket.

– Milyen hívőket? Szektáztok is? – s Koltay összevonja szemöldökét.

– A hívőket. Akik elhiszik, amit mondunk nekik. Hogy mi lesz a jövőben.

– Értem... És... te is... hát kitanultad ezt az ízé... „mesterséget”?

– Anyám tanítványa vagyok.

– És hogy csinálnod?

– Bejön a hívó, leültetem, kérdezzetek tőle ezt-azt, és közben végig a homlokát figyelem. Összpontosítok.

– És?

– Ennyi.

– Ennyi az egész?

– Ennyi. Megjelenik előttem, mi lesz a sorsa.

– Ha én a feleségem homlokát kezdem nézni, nekem is meg fog jelenni?

– Ki lehet próbálni.

– Majd... alkalomadtán. Hinni kell benne?

– Hogy megjelenik?

– Igen.

– Erősen kell nézni. Néha meg magától is megjelenik a jövő. Találkozom valakivel, és látom, mi fog vele történni. Belépek valahova, és látom, mi lesz abból az épületből. És mi lesz a lakóival.

– Utoljára mikor volt ilyen... „látomásban” részed?

– Ma.

– Hol?

– Itt. Mikor ide, a kegyelmes úr kastélyában léptem be.

– Ho... hohó... – lép hátra Koltay és kinyújtja a kezét, ezzel is távolítani igyekezik magától a veszélyes embert. – Ne játssz velem fiam, mert... Mert úgy képen törölkök, hogy kiugranak a szemeid. Mit képzelsz magadról? Tűnj el innen!

A fiú nem mozdul. S mielőtt a gróf még meglepődhetne ezen, rájön, azért nem mozdul, mert tudja: a másik úgymint visszahívna. Am azt jelenti, már meg is nyert egy ütközetet. Ez a kis senki. „Kicsoda ez? Mibe keveredtem?”

– Dohányzol fiam?

– Igen.

– Na, nézd csak... ejnye, csak szivar van nálam. Biztos nem ismered, azt hogy kell... A szivar kényes... Ki vele! Mit láttál, amikor bejöttél?

– Hogy mi lesz a kastéllyal. Már álmodtam is erről... Az álmok nagyon fontosak. Még fontosabbak, mint a látomások. Az egész országról szoktam álmodni.

– Mi lesz a kastéllyal, mondjad már!

– Négy év múlva... '44 novemberében...

– Leég?

– Nem. De kifosztják teljesen. Mindent elvisznek. A bútorokat, a képeket, a csillárokat, a házi kápolna díszzeit, mindent...

– Kik... kik csinálják ezt?! – de már a kérdés előtt megjelenik a grófnak a '19-es parasztdúlás képe. – Megint kommün lesz?

– Az.

– De '19-ben csak az éléskamrát meg a borospincét rámolták ki a parasztok.

– Most mindent visznek.

– Minket is? Minket megölnék?

– Maguk addigra elmenekülnek.

– Hová?

– Szét. A világba – s Pogány Feri nagy kört tesz a kezével.

– És a rendőrség meg a csendőrség nem tesz semmit?

– Ők is menekülnek.

– A parasztok elől?

– Igen. Meg főleg az oroszok elől.

– Túúúdtam! – üt egy hatalmasat Koltay a tölgyfaasztalra. – Tudtam, hogy ez lesz! Elveszítjük a háborút!

– El.

– Ezt mondtam mindenkinek! Az esperesnek, a vicispánnak, a nyárligeti helyőrségparancsnoknak. Csak a szájuk járt! A kurva édesanyjukat! „A kereszténység védelme, a vörös bolsevik veszedelem!” Meg a többi. Most aztán jól megkapják! – üvölti őszinte felháborodással a gróf. És jogosan. Mert tényleg nem tetszett neki, hogy a németek oldalán az ország belesodródott a háborúban. (Viszont jelentősen javult a kedélyállapota, amikor a Honvédség szép pénzt fizetett a grófi birtok terméneiért.) – Jól megkapják! De megkapom én is!

Konyakot tölt magának. Lehajtja. Aztán tölt még egyet. Odaadja a kézbesítőnek. Az megrogyasztja a lábát, mielőtt kiissza. Koltay a következőt magának tölti, de eszébe jut, hogy a másik már ivott a pohárból, ezért azt is Ferinek nyújtja. Maga pedig a palackot húzza meg. Leveti magát a falra szegezett medvefej alatti bőrhuzatos heverőre.

– Tulajdonképpen mindannyian tudtuk, hogy egyszer vége lesz ennek a világnak. A bibliában is benne van: Armageddon, világégés... Meg ilyenek.

– Majd egyszer azok is eljönnek. Később.

– A Szovjet teljesen átveszi a hatalmat? Oroszok lesznek az ország vezetői?

– Nem. De az orosz hadsereg itt marad.

– Ki lesz a kormányzó?

– Kormányzó nem lesz. Pártvezér lesz. Az egyetlen párt vezére. Rosenberg Mátyás.

– Egy zsidó! Esküdni mertem volna. Hiába mondják, hogy mennyit tettek a nemzetért, mennyit véreztek a háborúkban, csak elárulták a hazát. Ilyen nép ez. És miket művel Rosenberg? Mint Kun Béláék?

– Igen. Felszámolja a magántulajdont. A vallást, a régi uralkodó osztályt, a gazdag parasztokat üldözi. Azokat is, akik korábban részesültek a felosztott nagybirtokokból. Aztán már mindenkit üldöz, aki ki meri nyitni a száját.

– És a nép túri?

– Nem túri. Forradalom lesz. '56-ban.

– Miféle forradalom? – és Koltay értetlenkedve rázza meg a fejét.

– Forradalom.

– Fehér forradalom?

– Forradalom. Rosenberg kommunista ellenlábasa, egy parasztember, Nagy Imre lesz a vezér.

– Nem értem. Ha az is kommunista... Várjál csak, fiam! Aha... Ahogy Sztálin meg Trockij... Szóval ilyen belharc a vörös frakciók között? A valódi magyarok, a nemzeti erők, a keresztény pártok nem jönnek vissza?

– Nem. Jönnének, de betiltják őket megint.

– Marad minden, mint Rosenberg alatt?

– Nem. Nagy Imre meg a jobb keze, egy Kádár nevezetű proli, kedveznek a népnek. Felszámolják a kolhozokat. A papokat engedik működni. És engedik a gazdagodást. Iparengedélyt lehet kiváltani, kisebb boltokra, műhelyekre. Később kocsmákra, éttermekre. Aztán, harminc év múlva, bármire.

– Mint most?

– Igen. Nem üldözik már a magántulajdont.

– És a vörös diktatúrával mi lesz?

– Végül teljesen elbukik. '88-ban. Addigra Nagy Imre rég meghal, Kádár meg Romániába, az utolsó bolsevik diktátorhoz menekül. De ott is forradalom lesz. Kádárt kivégzik a román pártvezérrel, meg annak a feleségével együtt.

– Legalább az oláhok is csinálnak valami hasznosat. És a kastélyt, a földet visszakapja egyszer a családom?

– Nem. A föld a parasztnak marad. A kastélyból meg tüdőgondozó lesz. Teljesen leromlik az állapota. Az ezredforduló táján ezért az állam eladja egy magánszemélynek. Az szépen rendbehozza. Gyógyüdülőt csinál belőle.

– Ez az én ötletem!

Valóban. Koltay gróf sok mindenre gondolt, hogy a családot fenyegető pénzügyi csődöt elhárítsa, többek között erre is.

– Az új tulajdonos megvalósítja. Felszámolja a Tel Avivban lévő üzleteit, ebből lesz a tőkéje.

– Tel Aviv? Az hol van?

– Egy város. Izraelben.

– Izraelben? A bibliai Izraelben?

– Nem. A valódiban. A zsidók államában.

– Hát a zsidóknak saját országok lesz?! – kiált fel Koltay nevetve, és nagyot csap a tenyerébe. – Mindig ezt akarták, és tessék: megcsinálták maguknak! Erre is mérget lehetett venni. Különben nem is baj, legalább elköltöznek oda és... Hoppá! Megálljunk! Tehát a kastélyom egy zsidó kezébe kerül?

– Igen.

– Innom kell!

Bármennyire is bízott Koltay a Munkácsi Bank igazgatójában, hogy az kiségeti a bajból, és nem veszi el tőle a gazdaságát meg a kastélyt a Kelet-Nyugati Bank, érezte, zsidó ellen zsidóval szövetkezni nem biztos dolog. De nem volt más lehetősége. Rosszkedvében, ha Mici nem volt jelen, azzal riogatta családját, hogy előbb-utóbb ügyis mezuzá kerül a kapufélfára.

– Ki lesz ez a zsidó?

– Gertner Vilmos.

– Mi? „Gertner”? Mint a mi Micink?

– Gertner Vilmos Mici gyermeke.

– Azt a betyár mindenit! Az öreg Gertner tehát ezért segített nekem. Hogy a lányának megszerezze a birtokot. Biztos ugrálni fog örömeiben, hogy bejött a terve.

– Az öreg Gertner, Gertner Flóris, '44 tavaszán meghal. Mind a 137 rokonával együtt.

A gróf gonosz vigyora elszörnyedéssé változik. Felidézi még egyszer Pogány szavait. És nem akarja elhinni.

– Mi-índ? Az egész família?

– Mind.

– Mici is?

– Ő is.

– Miféle szerencsétlenség...

– Elégetik őket. Oszviecsimben.

– Oszvie...

– Lengyelországban van.

– Ki teszi ezt velük?

Pogány Feri nem válaszol. És nem is kell válaszolnia.

– Hát persze, Hitler, ki más? Én mindig mondtam, nem lesz jó vége... És a magyar kormány, a magyar állam nem tesz semmit?

Feri nem válaszol. És ez is egy válasz.

– Azt mondtad, az öreg Gertner valamennyi rokona elpusztul. Hogy lehet akkor, hogy az a Vilmos...

– Rosszul mondtam. Ő megmenekül. Ő egyedül. Csecsemőként egy nyárligeti lókereskedőhöz viszik. A kupec egy kiló aranyért vállalja az elrejtését. Később, már a Szovjet világban, állami gondozásba adja. Felnőve Vilmos elhagyja az országot. Majd visszajön.

– Tehát minden elúszik. A családomnak semmilye sem marad. Miből fogunk megélni?

– A lányoknak olasz férje lesz. Az eltartja őket. Mindketten lányokat fognak szülni. Mindketten kettőt. András építészmérnök lesz Torinóban.

– Persze, hisz most is annak tanul.

– Neki nem lesz családja. A kegyelmes urat meg a feleségét ő fogja gondozni. Közös háztartásban.

– Áldott gyermek.

– Kristóf gyógyszerrel fog kereskedni. Három felesége lesz. Mindháromtól egy-egy gyermek. És lesz még egy házasságon kívül született gyermeke is.

– A kis kujon. Bár ezen sincs mit csodálkoznom. Így él már most is.

– Ő az egyetlen, aki visszatér Magyarországra. Képviselő lesz a nyárligeti város-házán.

– Ez derék dolog. Egy úrnak mindig részt kell vállalnia a közössége ügyeiben.

– A szocialista párt fogja támogatni a választáson.

– Naaa... – és Koltay, mintha egy rossz álomból ébredt volna, megrázza magát. – Most! Most árultad el magad, fiam. Becsaptál mégis! Rászedtél! Megdicsérnélek, ha rangban hozzád méltó lennél. De mivel csak egy... Fiam, megint viszket a tenyerem egy kiadós nyakleves...

– Ajánlom magam méltóságos uram! Elnézését kérem, amiért feltartottam! – vág Pogány Feri a másik szavába, s mélyen meghajolva elillan.

A grófné évekig nem tudott rendesen aludni férje horkolása miatt. Aztán megszokta. Most már akkor ébred fel, ha álmában nem érzékeli ura kattogó mormolását.

– Mi van veled Miklós? Miért nem alszol?

– Nem tudok. Kellemetlenség...

– Az adóhivatal? A bank?

– Azok is. Meg volt itt egy fickó. A helyettesítő postás. Pogány Teri fia. Tudod, ki az Teri.

– Hogyne tudnám – és az asszony riadt szemekkel könyököl fel.

– Haldoklik Teri. A fia meg... Ez a Pogány Feri is olyan, mint az anyja. Jövőbe lát állítólag.

– Kérdeztél tőle valamit?

– Igen, hogy a kastély... hogy mi lesz vele?

– Jaj, Istenem, és mit mondott?

– Hogy '44 őszén elveszi tőlünk a nép. És kifosztja. Aztán vörös uralom lesz. Sokáig.

A grófné keresztet vet. Hallgatnak. Az asszony imádkozni akar, de nem tud.

– Tudtuk, hogy így lesz. Egész életemben erre készültünk.

– Igaz.

– És rólunk mit mondott?

– Elszökünk. Megmenekülünk. Ennyit – hazudja a férfi.

– Csak ennyit?

– Ennyit.

– Miért nem kérdezted?

– Kérdeztem, más nem látott.

Megint hallgatnak. A férfi a nőhöz szeretne bújni félelmében, az inkább szaladna el. Már most.

– Drágám, talán provokáció az egész. Pogány Ferit vörösök bízhatták meg. Beszéllek holnap a csendőrparancsnokkal. Előállítjuk ezt a fickót. Meglátjuk majd akkor...

– Nehogy bántsds!!! – kiált a grófné. – Az hozná csak ránk a veszedelmet. Jaj, Istenem, mi lesz velünk?! Mit vétettünk?!

A gróf sem gondolta komolyan, hogy a csendőrséghez fordul. Érti, olyan robbanás készül itt, mely ellen mit sem ér a csendőrszurony.

– Szóval berezelt a méltóságos úr... – mondja fiának elégedetten Pogány Teri. Nem köhög, és nem krárog. Világosan beszél. Visszatért egy kis időre az ereje és életkedve.

– De még mennyire! Mindent elhitt! – dicsekszik a jövőbelátó tanonc.

– Higgyen is! Mi nem szoktunk tévedni. Legfeljebb a részletekben.

– Főleg az keserítette el, hogy a kastélyt örökre elveszíti a család.

– Nem mondtad meg neki, hogy Gertner Mici Koltay Kristóftól esik teherbe, hogy Vilmos az ő gyereke, vagyis a gróf unokája lesz?

– Dehogyan mondtam. Hadd keseregjen csak a méltóságos. Okozott elég keserűséget másoknak.

– Hát az igaz – mondja Pogány Teri, s arra a sötét napra gondol, amikor ötven koronával kifizetve otthagya a majort, a grófi gazdaságot, s gyermeke apját, Koltay Miklóst.

Filep Gergő: Kósza bárány

lírai én

anyámnak két kismamaruhája volt.
ott laktak az apámmal nagyideknál a kisszobában.
a padlásra ment kitergetni az egyik ruhát,
a másik rajta volt. megcsúszott, és leesett a létráról.
a könyökével tartotta felfelé a hasát,
hogy nekem ne legyen semmi bajom,
szilánkosra tört a keze. a műtőben megkérdezte,
hogy mi lesz velem ott bent,
'ne aggódjon, ő is aludni fog.'

aztán hamarabb születtem, össze volt törve a fejem,
azon át tápláltak valami csövön keresztül,
és inkubátorba tettek. mikor hazamehettem,
anya adta a mellét, hogy egyek, nem ettem.
anya sírt, de nem tudtam segíteni rajta,
a kórházban rászoktattak a cumisüvegre.
azóta utálom, ha az anyám sír.

megnőttem, szerintem jó voltam.
csak később romlottam el valahogy,
már nem emlékszem, miért is.
aztán egy éjszaka valaki meg akart ölni.
nagyon rossz volt, másnap megműtöttek.
bőr, szőr és körömszövetek.
ikertestvér, vagy valami más.
egyszer ezt mondták, másszor meg mást.
sok mindent nem tud a tudomány.
én meg egyet tudok, élni akarok,
mióta az anyám kitergette a kismamaruhát.

kamaszok

mielőtt bulizni mentünk,
megnéztük midig a dallast,
anya mondta, hogy jók legyünk.

és megvettük a bánszkiba
a vermutot és egy üveg
pezsgőt, megittuk a parkban.
csúfolódtunk, szédelegtünk,
mentünk a három rózsába.

maga alá csinált egy nő,
kinevettük, undorodtunk
nem tudtuk, mit hoz a jövő,
hogy húsz év múlva majd a mi
barátainkat röhögik ki,
mert elcsúszott bennük az élet.

a vécének nem volt ajtaja,
takartuk egymást egész éjszaka,
és kilöktünk sok színes golyót
a nagy, zöld biliárdasztalról,
és eltört több pohár meg korsó.

áthuzalozott mindent ez a kor,
ketrecbe tart zord szelídítőt,
zavar, aki voltam, idegesít,
aki lettem.

kempingezünk egy sötét erdőben,
felszerelve mindennel, ami kell,
mégsem leljük a jó utat,
csak mindig úgy teszünk.

téli emlék

(kis vidéki sanzon)

hajnalban megálltunk a ház előtt,
megvártuk, míg a szomszéd megelőz,
kiszálltunk, az udvaron pálinkaszag,
nekem is adtak egy feles poharat.

én meg hánytam a kinti budi mögött,
amikor láttam, hogy mennyi vért lökött
ki magából a test, anyám meg szaladt
egy nagy tállal, legyen a vér alatt.

mi bementünk, ittunk a győzelemre,
aztán koccintottunk még, volt nagy öröm,
hol hagytuk abba, már nem emlékszem,

csak arra, hogy mondtuk, elég, vagy ötször,
mégis mindenki elfeledkezett,
miért jött, lerészegedett, bőfögött.

a test csak feküdt, és feljött a nap,
dél lett, apám danolt, hagymás vért evett,
a férfi mind bolond, mondta az anyám,
jövőre is beiktatva a hentes,

legközelebb böllért hív, és elkerget
minden részegest, de a másik évben,
emlékszem, nem jött velünk az anyám,
minden ugyanúgy volt, ahogy tavaly,

csak egynek esze lett, kiment a testhez,
de az most meg nem volt ott, keresték
mindenhol, a közeli réten látták

meg, legelt, nem ölték le jól, aztán
minden meglett, ahogy szokás, perzselés,
hasítás, vágás, metszés, elválasztás...

Vészhelyzet

Nyakamig ér. Nincs
kegyelem – a sivárba
merülünk végleg.

Álom

Kegyvesztettnek
kegyelemdöfés
lehet az álom.

Szálak

Heggyé nőtt idő alól
érkeznek gyönyörű rejtjelek,
várom az őszt, mert levélpostán
üzennek nekem a gyökerek.

Gyakorítgatok-getek,
Ismétlem, ami maradt,
Kiegészítem emlékeiteket.

Hajóvontatók dalából
a pusztíthatatlan lélek
fényvisszaverődését érzem...

Remény kottája
minden lánynom.

Boldogulhatok- e
a tízparancsolat szabályozta létben -
kérdtettem a rám öltött győztes nyelvtől,
mely nem válaszolt,

Az őrangyalok szeretik a zenét

Joe barátom apja Georg, zenész volt. Ifjú házasemberként tíz évig, amíg szabad idejéből futotta, s a hallgatag fiatalasszony szóvá nem tette, esténként a Rókakuckóra keresztelt falusi vendéglőbe járt muzsikálni. Georg bácsi a banda primása volt, akiről néhány év után legendákat meséltek a Tisza bácskai oldalán. Hegedűjét száraz bánat hangolónak becézte. Aki hegedűt hallgat és könnyeket hullat, annak szíve hamis –, mondta a primás – Akinek igazi bánata van, az szomorúan mulat.

Így történt, azonban elbeszélésemet talán a boroskancsókkal kellett volna kezdenem. Joe barátom hosszú, dohányzástól sárgásbarnára színeződött ujjjaival, amelyek az agyagot formálták, mert a szőlőfürtökkel díszített, magas hőfokon égetett és zománcozott kancsók jobban lelkesítettek, mint Joe apjának legendái. Igaz, Georg bácsi hamar letaglózott engem, amikor először látogattam el hozzájuk. Korán őszülő dús hajával a mindent tudó és megbocsájtó atyára emlékeztetett.

– Tudom ki fia vagy –, szolt és ujjjaival beletúrt hajába. – Ismerem az apádat! Ennyi nekem elég is volt. Ha így van, akkor azt is tudhatja, amivel kiskölyök koromban sokszor ugrattak a felnőttek.

– A te apád eszi a döglött csirkét? – Kérdezték, én meg nagyon szégyelltem magam, és természetesen válaszolni sem tudtam, csak hebegtem habogtam és végül el is futottam.

– Talán a kölyökkorommal kellett volna kezdenem, s azzal a nem igazán gyereknek való élménnyel, hogy időnként apámra rájött a roham. Így mondta anyám, s hívott, ha segítségemre volt szüksége.

– Gyere fiam, apádra rájött a roham, segíts kifizíteni az ujjait! – Apám önkívületben feküdt az ágyon, kezét görcs szorította ökölbe és azt ismételte: Fasiszták, fasiszták, kézigránátot adjatok, had dobjam közéjük! Keveset tudtam és értettem még akkor a világból. Valószínű ezért tett kíváncsivá először az, hogy az apám miért eszik döglött csirkét, ez után kérdezhettem rá, mit jelent az, hogy apádra rájött a roham. Georg bácsi előtt úgy álltam akkor, mint a kisgyerek, aki azért fohászkodik, hogy az ismeretlen felnőtt ne kérdezze meg: A te apád szereti a döglött csirkét? Természetesen idővel fény derült a megfelelő válaszra: Igen, hiszen senki sem eszi meg élve.

– Pölyhös legénykoromban –, szolt Georg bácsi – az apád cimborája voltam. Tizenhét évesen besoroztak bennünket a partizánokhoz. Egyszer, amikor kedved tartja, elmesélem neked!

Mégis a boroskancsókkal kellett volna kezdenem és Joe barátom vázáival, amelyek havonta nagyobbra nőttek. A keskeny falú tizenöt centiméter magas virágvázákat, egyre magasabbak és kövérebbek lettek. A boroskancsók idővel hatalmas korsókká formálódtak, köszönhetően Joe akaratának és a saraskodásra teremtett (ő mondta így) ujjainak. Minket a képzőművészet szeretete, valamint az a kamaszkori érzés, – hogy jó tojni a világra, meg a falusi asszonyok pletykáira – hozott össze és tartott egy életre barátságban. Talán emiatt nem mesélte el nekem Georg bácsi, első alkalommal a hábo-

rús történetét, vagy mert ő is egy bohém volt közülünk. Tíz év házasság után azonban, amikor fia megszületett, ott hagyta a bandát és abbahagyta a hegedülést. Lánya születésekor, ami hat évvel előbb történt, hallani sem akart arról, hogy tokba zárja és a hálószobaszekrény tetejére helyezze hegedűjét. Azt gondolom későn érő fiúk voltunk mi. Akkor sem nőt be teljesen a fejünk lágya, amikor házasságra léptünk. Azt hiszem Georg bácsi is, korához viszonyítva későn vált öntudatos felnőtté. Hegedűje időnként mégis előkerült a hálószobaszekrény tetejéről. Szent György vagy Erzsébet napján, vagy más jelentős családi esemény alkalmával, s talán csak egyszer vette elő valami más indokkal. Már én is nős ember voltam, amikor egy alkalommal Joe barátomhoz igyekeztem, át az udvaron. A telken már két ház állt. A régi szülői, és az új, amelyet Joe, az apja, a sógora és néhány barát segítségével félig lakhatóvá tett. Georg bácsi útközben elkapott, megmarkolta a bal karomat, és bevonszolt a régi házba.

Történetemet talán Joe barátommal kellett volna kezdenem, hiszen évek múltán csak a cserépedények miatt és hogy őszinte legyek, barátom humora, valamint kamaszkorom emlékei pátyolgatása miatt látogattam el időnként saraskodó barátomhoz. Joe anyja nagyon megörült nekem.

– Edikém jól nézel ki – lelkendezett – már nagyon régen láttalak! Hogy vagytok? Család?

– Úton. – Válaszoltam röviden, ugyanis Georg bácsi már a harmadik ajtó félfái között vonszolt egyre beljebb. Félhomályos szobácska volt, ahol leültetett. A falakon szám szerint hét festmény lógott. Georg bácsi festette és megszámozta őket. Mind-egyik egy angyalt ábrázolt.

– El ne menj –, mondta – hozok valamit! Addig nézegesd a képeket.

Kisvártatva visszajött a tokba zárt hegedűvel. Leült. A tokot a térdére helyezte, és zsebkezdőjével lassú mozdulatokkal letörölte a port. Közben megkérdezte. – Tudod, hogy az apád idegeit a boszniai front tette tönkre? Kiképzés nélkül szállították oda őket.

– Tudom, az anyám elmesélte.

– És az apád?

Hallgattam. Talán mégis a gyerekkorommal kellett volna kezdenem. Azzal, hogy az anyám sokat mesélt, apám pedig sokat hallgatott. Akik nem ismerték, azt gondolhatták, néma. Csak egyszer mesélt. Az egyik rohama után, amikor a kapukulcsot kellett betuszkolnom görcestől ökölbe szorult kezébe, hogy annak segítségével kifeszítsem az ujjait, ugyanis akkor hamarabb megszűnik a roham. Nem sikerült. A kapukulcsot úgy hajította el, mintha egy kézigránátot dobna. A kulcs az ablakig repült, s az üvege betört. Amikor magához tért, sohasem emlékezett rá mi történt vele. Csodálkozva nézett ránk s azt kérdezte miért ülünk mellette az ágyon. Anyámmal mindig elmeséltük neki, hogyan harcolt kómában az usztasákkal és a csetnikekkel. Amikor ráeszmélt, hogy a kézigránát betörte az ablakot, mesélni kezdett, ám jószerevével Pista barátjáról, aki szemé láttára esett el a fronton, mint arról hogy hol és kik ellen harcoltak, vagy például milyen puskája volt, amire én kölyökként igazán kíváncsi voltam.

– Na, idesüss – szólt Georg bácsi – ezt a hangszert az apám szerezte, hazafelé a hajón! A szüleim kivándoroltak Amerikába. Néhány év után a honvág hazahúzta őket. Az is igaz, hogy ott sem jutottak egyről a kettőre. Én már itthon születtem. Ját-

szok neked valamit, ha akarod! Én bölintottam, ő pedig játszott s halkan énekelt is. „Ha felmegyek a Doberdói nagy hegyre... Amikor befejezte azt mondta: – Ez a hegedű is ott volt velem a háború utolsó évében. Egyszer kiderült, hogy zenész vagyok, és hazaküldtek a hegedűmért. Amikor visszamentem, a Petőfi Brigádhoz parancsoltak. A tiszteket szórakoztattam. Ott voltam Batinánál. Nohát, az pokol volt! Csónakokkal keltünk át a Dunán, úgy hogy a németek a túlsó part dombjairól lőttek, a mieink meg a csónakokból. Én néhány kisebb rangú tiszttel egy ladikba kerültem. Azt mondták, te csak muzsikálj, frisset, ropogósat, amíg át nem érünk. Húztam is a vonót veszettül, mert nagyon féltem, hiszen nem csak a nóta ropogott, hanem a fegyverek is. A golyók meg pattogtak és süvöltöttek. Behúztam a nyakam és fel sem tekintettem a húrokról. A folyó közepén lehattunk, amikor az egyik tiszt azt kiáltotta: A szentségit, hátulról is lőnek! A parton maradt partizánok lőttek. Lehet, hogy a németekre, de közülünk is sokat eltaláltak.

Így harcoltam én, két tűz között hegedűvel. Játszottam eszeveszetten, amíg egyszer csak azt észleltem, hogy nem pattognak már a golyók a ladikon, de azért tovább húztam a vonót. A csata után kevesen maradtunk. A brigád elveszett. Én meg sem sérültem. Azóta tudom, hogy a zenének hatalmas ereje van, meg azt is, hogy habár láthatatlanok, őrgyalok léteznek és szeretik a zenét.

Filep Gergő: Hagyományozodás

[Levegőboksoló diófák]

A hangtalan levezényelt felhőkben
Isten volt olyan néma,
ahogy apám hallgatott.
számonkéréseim
nélkülöztek minden jóindulatot.

kutya, mely nem hagy a csonton...
csak mondtam és mondtam
sorsom miért keserű.
megvádoltam, hogy
minden miatta van.
szavaim, mint az epe,
mely kifakadt.
szemébe vágtam az igazat.
a szót belefojtottam hidegvérrel...
igen... igenigenigen...
én álomban beszélek minden éjjel;
apámat szidom.

alszik a Nap.
arcra borult az ég vörös abroszán.
elnézem, alszik,
mint szegény, szegény apám.

álmában azt hiszi, halott;
tűnődik a néhai neven.
alszik szegény,
szegény apám,
a konyhában, részegen.

álmomban nem emeli rám
egyszer sem tekintetét.
szemüregébe fogva a kék eget,
valamit néz...
spirált: göndör hajszálat.
csavarint egy parányi csillagon.
hogy ellene vallok
nem is hallja. szidhatom.

észak kertkapuja csikorog?
kifeszített dróton a kutyalánc?
nem. ez a vadludak hangja.

a levegőboksoló diófák
földre dobták
zöld kesztyűiket.
márványkő erei
a befagyott folyók.

itt a tél!
leroskadnak a hóba:
minden apát Isten temet el.

Éva, a szív, ha szerelmet neszel,
már ki-kihagy;
s ha utolsót üt hirtelen,
meggörnyedt szárnyunk letesz,
nem visz se földön, se mennyben.

Alcina

A félhomály a tárgyalóban,
a szemedben kandallók tüze,
a vágy: a gondok árnya gyorsan
tűnjön – vajon a kín enyhül-e –

Alcina merev lárva-maszkját
vedled le itt szárnyad kibontva,
feltámasztásom ne halaszd hát,
kelj sötét erőkkel birokra.

Mindegy mi vagy: pillangó, angyal,
röptöd íve itt úgy feszül meg,
mint szivárvány, s keresztthalált hal
egy álom, míg megtestesülhet.

Hattyúk tava

VII.

Tosca variáció

*Tiszta, csillagos éj volt,
szárnyát levedli a hattyú,
s ott áll, meztelen asszony,
a teste íve oly karcsú,*

itt áll, asszonyi szépség,
csodáltam nappal a hattyút
benne, a rózsza-kecsesség
hatalmát, s a kanyargó út

elvezet e gyönyörtől,
varázslat úzi el álmát,
elkárhoztam öröktől,
száz erdőn kerget a vágy át.

Rövid hír

Egy rövid hírben azt olvasom:
elütött a vonat egy embert
városunkban, nem is bolygatom,
ki lehet az, miféle szerzet.

De hétfőn reggel nem érkezel
munkába időben a síkos
utakon, s bennem életre kel
minden rémfantázia, s kínoz,

hisz sokmillió ember között
ahogy számomra egyetlen vagy,
már dúlt homlokomra gyöngyözött,
hogy épp téged tett áldozatnak

a sors kifürkészhetetlenül:
hisz ki hitte volna egy éve,
hogy létem benned így elmerül,
s így várlak majd, remélve, félve.

Bukfenc

– Egy, kettő, egy, kettő...! Mellet ki, térdeket föl!

A sasorrú, enyhén pocakos tanár gyönyörködve mustrálta egyik tanítványát. A lány tizenöt éves volt, bogárszemű, combjai izmosak, csípője enyhén ívelt. Beck ötven, ehhez képest elég jól bírta magát. Fiatalosan járt, mozgott, beszélt – hovatovább egyre görcsösebben, hátha becsaphatja a közelgő öregséget. Felesége elhunyt, talán egy új asszony... Á, hacsak nem fiatal, friss bőröcske, aki még őt is hangulatba hozhatná. Mint... mint ez a kölyöklány, noha évre még gyerek, plusz a tanítványa, akivel így legfeljebb csak szemezhet, azt is diszkréten, nehogy folt essék tanári becsületén. Ez így, ahogy van, marhaság, de hát mit tegyen, ilyen a világ: alkalmazkodásra kényszerít. Vajon mi járhat egy ilyen tini fejében? Érdekl-e a jegyeken, leckéken és fiúkon kívül is másvalami, mondjuk, az idősebb férfiak, mint például ő, végül is nem csak tanár, férfi is, a nemjóját!

Csengettek. A tanulók izzadtan tódultak az ajtóhoz. Tanáruk, mint mindig, ezúttal is keményen megdolgoztatta a fiúkat, lányokat egyaránt. Szó se róla, szeretik őket a testnevelő-órákat, azért nem ártana ritkábban fújni azt a sípocskát – háborogtak egyesek. Hanem „az öreg” csak vigyorgott, és még keményebb ritmust követelt. Hú, kerülne csak egyszer a kezükbe, majd megmutatnák nekik, hogy kell futni, kötélre mászni vagy bakot ugrani.

– Gyöngyi! Gyere ide egy percre, kérlek!

A fruska kacéran, csípőjét riszálva libegett a tanárhoz.

– Csücs le, látom, elfáradtál.

– Nem én! – vágta rá, azért leült, ha már ez az öreg parancsa, melléje a férfi; a lábuk összeért.

– Szeretsz tornászni?

– Szeretek.

– Nem volna kedved különóra járni hozzám időnként?

– Nem, nem, annyira azért nem szeretek tornászni – utasította el a lány fanyarul.

– Oké! Ahogy akarod. És most? Legalább most tornásznál egy kicsit csak úgy a kedvemért?

– Mert?

A férfit meglepte a kérdés, és hirtelen azt sem tudta, mivel indokolja meg a kérését.

– Mindegy, nem számít! Mit csináljak?

– Nézzünk egy, mit is, talán fejjállást!

A lány kelleetlenül ringott a szőnyeghez. Megpróbálta egyszer-kétszer. Sikertelenül.

– Homoríts! – simított végig a tanár a derekán, onnan fel a combjai közé. – Nem megy? Várj, megmutatom – lendült ezután ő fejjállásba. – Valahogy így, nem boszorkányság.

– Richárd bácsinak, azonban a kezén a tanár bácsi sem tud járni, fogadom.

– És ha mégis? Adsz egy puszit érte, angyalom?

– Miért ne! – villant rá a csitri szeme vidáman.

De hisz ez nagyszerű! Ez az a pillanat, amire annyian vágytak a társai.

– Két flik, három bukfenc és tíz perc futás után – tette hozzá gúnyosan.

Beck megérezte a kihívást és a szavakban bújó lekicsinylést.

– Rendben van! Ide süss!

– Á–á, sípszóra, tanár úr! Úgy, ahogy mi szoktuk, ugyebár. Kezdjük a bukfencel. Rajta!

A tanár nekirugaszkodott, totyogott két métert, és bukfencezett a lánynak háromszor a szőnyegen.

– Tovább! – izzasztotta meg a lány kajánul. – Flik előre!

A tanár ismét nekilódult, de már a levegőben összecsukszott.

– Bukfencnek elcsúszik, fliknek viszont gyengus, pedig, ugye, nem boszorkányság.

A második flik ugyan jobban sikerült, ezzel szemben akkorát esett, hogy az egész csarnok Gyöngyivel és a bordásfalakkal együtt forogni kezdett a tanárral.

– Káprázatos! És most... futás! Felkészülni, vigyázz, rajt!

A férfi lihegve nyargalta körül a tornatermet. Tüdeje szúrt, sípcsontja még jobban, de ahogy megállt, a bakfis rögtön ráfüttyentett.

– Még három perc. Még kettő. Mellet ki, térdeket föl! És így tovább, amíg Beck csaknem összeroskadt.

– Stop, ennyi! Tessék a síp, tanár úr, és köszönöm a bemutatót!

– Nincs mit. Viszontlátásra! A puszit elengedem.

– Én meg a kézenjárást.

A férfi vérvörös arccal nézett a tovalibbenő fruska után.

Filep Gergő: Víziló

Mehemed?

Boldogországban két lila tehén,
az egyik nem te vagy, a másik nem én.
Tehénnek, bárki az, fején a szarva,
mögötte gőzölgő lepény,
jól odaszarva.
Mondják, vot legy török, Mehemed,
nem is török volt, magyar,
kilógott szájából az agyar,
nos ez a Mehemed
csak egyszer látott tehenet,
azt se köszönte meg,
mert ilyen fura fickó volt Mehemed.
Csillagokat látott, mikor felrúgták a tehenek,
„Nesze neked Mehemed!” – bőgték a tehenek,
hála MórícZ Zsigmond úrnak,
kinek könyvei közt kényes ízlésű firkászok túrnak,
mint a kunkori farkú malacok.
Néha magam is azt hiszem, disznó vagyok:
szerelmem egy teltkarcsú „emse”
-nem könnyű a sorsom nekem se –
disznólkodunk az avaron:
„Hölgyen én csak a járandóságomat akarom!”
mert ahogy egy jeles költő írta.
legyen bár az ember pápai nuncius,
jár neki, alanyi jogon a punci-juss.

A másik holló meg a másik róka

Volt egyszer egy holló,
széles e világon nem volt hozzá hasonló,
hacsak nem a többmillió,
fekete színt bitorló
többi holló.

Ez a páratlan,
sötéten komorló holló
egy szót tudott csupán: kár,
ilyen szegényes volt a szókincse
hogy fiait rendre intse, ezt mondta,
ezt ha mérges volt, ha boldog,
bár erre titkán volt ok.
Nem volt szószátyár madár.
De kár, de kár,
nem mondhatta el, mi bántja,
a lába fáj, vagy a szíve tán,
hallgatásba merülve ült egy csonka fán,
ahogy egykor La fontaine
s még korábban Ezópusz megírta
valami időtálló papírra,
ült csak ült a fán,
a boldogságtól majd szétreped,
elárulom hát neked,
amit, gondolom, már mindenki sejt,
csőrében egy jókora sajt,
no nem sajtboltban vette, csak észre.
ementáli volt, edami, trappista?
(hosszú lehetne a lista)
erről nem szól a fáma,
fedje hát a régmúlt jótékony homálya
Mint satu a vasat, szorítja csőre
a sajtot, reszket érte mája, zuzája.
„Nem adom senkinek, én szereztem,
ahogy megvan írva a régi versben,
emlékezem a régi időre,
de én nem leszek olyan dőre,
mint hajdani ősöm

akin kifogott az átkozott ravaszdi,
a helyzet azóta változott,
madár vagyok ugyan, de nem palimadár,
velem próbálkozni kár.”
Amint ezt végiggondolta hősünk,
máris jött régi ismerősünk,
a róka,
aki kissé meghízott azóta,
hogymesébe írták.
Jött neszt se ütve, puhán,
hollónk csak ült csöndben a fán,
várta, hogy a róka belekezdjen,
de nagyot tévedett ebben,
a róka meg se mukkant,
azt se mondta, jónapot,
úgy tett, mint aki régesrég jóllakott
mindenféle finomsajttal,
nem foglalkozik ilyen
hollóharapdálta selejttel.
Nem bírta el ezt a holló,
hogy őt itt és most így semmibe veszik,
ráreccsent a rókára: „Kár,
hogymagy viselkedsz te galád!”
„Bizony, kár lett volna, ha tartod a szád,
és nem ejted el a drága sajtot”
mondta a róka és erdőszerte
meséli az esetet, hogy pontosan így esett,
nem úgy, ahogy La Fontaine,
mesélte s még korábban Ezópusz,
hiteles csak ez,
ez opusz

Gyorsan iramlík az este

Gyorsan iramlík az este,
éjfél árnya kopogtat,
összekarolnak az órák,
általuk ébred a Holnap.

Alszik az út meg az erdő.
Szunnyad a szél is a fán
– friss, üde harmaton ébred –,
azt gondolja talán:
„Alszom még, hisz' a Földön
minden a béke hona.
Nem mozdulnak az árnyak,
én se megyek sehova.”

Lassan azonban az égen
kelnek a hajnali fények,
napsugaras mosolyával
új nap reggele réved.

Honnan hová?

Honnan jönnek az álmok,
hogyha leszáll a sötét,
s színezi gyermeki bájjal
végtelen éj-örökét?

Hová mennek az álmok,
hogyha kibújik a Nap,
s illan a pára a rétről,
s reggeli fény simogat?

Hol bujkálnak az álmok,
mondd, anya, van valaki,
hogyha az éj jön, csendben
álmaim idetereli?

Filep Gergő: Sorunkra várva

Nagypárna és kispárna

Nagypárna és kispárna,
finom meleg takaró,
duruzsol a vaskályha,
kerti lakba az való.
Lengedez a rőzse lángja,
a huzattal táncot jár.
Integetnek: „Aludj, aludj,
álomjáró kisbojtár!

Álmodj kertet, hozzá házat,
incselkedő kiscicákat!
Égbe nyúló paszulyszáron
messzebb láthatsz száz határon.
Láthatsz ott, a horizonton
egy házban egy gyereket,
szunyókál a párna csücskén,
mit gondolsz, hogy ki lehet?

Te vagy, te ám, a fiú,
s melletted a kispárna.
Édesálom-illatú,
szellő jár a szobádba!

Ne félj!

Sötétbe hajlik már az est
a foltos ég alatt,
de színcsíkokkal érkezik
az utcaforgatag.

A tócsákon, ha tükrözik,
a holdfény megremeg,
a kisvárosban elnyúlnak
az utcák és terek.

A házakról az árnyakat
lemossa majd a csend,
a gondolat is megpihen,
az álmokba mereng.

Ne félj, karjába zár az éj!
Kicsim, csak hagyd magad!
Tisztára mossa üstökét
a Föld egy éj alatt.

A tánc

Farkas Árpád
A tánc című versére.

Szeptemberi csendben,
a szomorúfűz topog
a tóban, s úgy hiszi,
hogy a nyár elől vánszorog,

táncát lassú méltósággal
ropja, mint egy nagyhajú óriás,
falában felgyült már a ritmus,
száradó leveleivel tapsol a hárs.

Sziszegő dallamot hallani,
táncoló fákat látni a messzeségeken,
andalgó táncuk most is
átremeg, mint őszi fény a levélréseken.

Hegymászás az életünk

Millei Lajos
Óhatatlan című versére.

Csúszni-mászni, kapaszkodni,
szúr a borda, fáj a kéz,
ragaszkodni, s mindig feljebb,
új vágyad van, naprakész.

Karabiner, s ráfont kötél,
a határait faggatom,
segít, hogy a szirtre üljél:
csákány, csiga, vaskarom.

Felhők fölött, jeges szélben,
kegyetlen a sors veled,
törsz előre, egyre feljebb,
kergeted a végzeted.

Légszomj, keszon, hipoxia,
kipusztulnak enzimek,
fáj a fejed, gyulladt bőröd,
nem örülsz már semminek.

Mosoly lent van, lent a völgyben,
a történet ott testmeleg,
születés és halál közben
van egy élet: élheted!

Leszokni a kávéról

Felícia és Kázmér együtt mentek haza az orvosi rendelőből. Boldog házaspár voltak. Egészen idáig az esetig. Ugyanis Kázmér rengeteg kávéat ivott, s azért voltak orvosnál, mert Kázmérnak felment a cukorszintje. Abba kellett tehát hagynia ezt a kedves, édes szokását. Ám Kázmérnak ez esze ágában sem volt. Pedig az orvos megtiltotta neki. És Felícia most már jobban oda akart figyelni az úrára.

Mikor hazaértek, levetkőztek s ettek egy keveset. Majd Felícia azt mondta úrának:

– Több kávé most már nincs!

– Oké! Rendben – egyezett bele Kázmér.

Aztán, mikor befejezték az evést, Felícia tévézni ment. Kázmér azonban kiszámíthatatlan és ördögi figura volt. Esze ágában sem volt a kávézást abbahagyni. Ahogy magára maradt, máris a konyhába ment és készített egy feketét. Amikor meglátta a felesége, majdnem szívbajt kapott:

– Mi az a kezekben?

– Csak egy kis... kávé... – mondta földbe gyökerezett lábakkal Kázmér.

Felícia szó nélkül kivette a kezéből, és a mosogatóba öntötte.

– Na, ezt ne lássam meg többet!

Felícia ismét tévézni ment. Kázmér meg a másik szobában olvasott. De közben azon törte a fejét, hogyan ihatna titokban kávéat...

Az előszobában csengett a telefon. Felícia vette fel. Rövid beszélgetés volt. Öltözködni kezdett, s közben azt mondta úrának:

– Most átmegegyek Arihoz, de nehogy kávéat igyál, mert úgyis észreveszem!

– Rendben! Nem iszom semmi kávéat!

Kázmér persze ivott kávéat, még hozzá nagy adaggal. Majd lement a boltba, és kávéport vásárolt, hogy pótolja a hiányt.

Mikor hazajött Felícia semmit nem vett észre. Kicsit gyanús is volt neki. Megkérdezte Kázmért:

– Biztosan nem ittál kávéat?

– Nem én. Láthatod, hogy a konyhaszekrényen minden a helyén van.

Reggel, amikor Felícia munkába ment észrevette, hogy két Family csomagpapír hever a kuka legtetején.

– Hát mégis kávézott! – mondta magában dühösen.

Majd ment, és férje orra elé rakta a bizonyítékot.

Kázmérnak nem volt kedve hazudni.

– Tehát míg odavoltam, lementél a boltba, és vettél még egy csomaggal, igaz?

– Igen – felelte Kázmér.

Dolgozni mentek. Felícia a postára, Kázmér meg az asztalosműhelybe. A munkából előbb az asszony ért haza. A férje egy félórával később érkezett, nagyon fáradt volt. Azt mondta feleségének:

– Még most sem ihatok kávéat?

– Nem. Persze, hogy nem. Igyál mást – válaszolt tüstént a feleség.

– Csak egy kortyot innék!

– Nem lehet! – jelentette ki határozottan Felícia.

Másnap délután ismét Felícia ért hamarabb haza. Telt-múlt az idő, a férje sehol. Aggódni kezdett. Aztán este nyolckor betoppant az ajtón. Részegen.

– Hát veled meg mi van? – kérdezte Felícia aggódva.

– Úgy gondoltam iszom egy kis likőrt meg konyakot, ha már kávé nem szabad!

A felesége először szigorú arcot vágott:

– Azt sem szabad! – majd megszánta, és kitérte az ajtót. – Na, gyere be!

Levetkőztette férjét, lefektette.

– Majd megbeszelem az orvosoddal, hogy egy kávé megihass alkalmanként! – mondta Felícia.

– Ez is valami!

– Na, most aludj! – s ráhúzta a takarót.

Felícia nagyon sajnálta Kázmért, de ilyen az élet! – gondolta. Majd készített magának egy erős feketét.

Filep Gergő: Szöglet

Dezső nem dolgozik

Testvére már várta. Tízkor jött. Arca beesett volt és sápadt. Zoli már elkészítette az ebédet is. Dezső tíz év után szabadult. Most legutoljára bankrablás miatt ült. Csak nagy nehezen fogták el. Ahogy betántorgott az ajtón, azonnal feküdni akart. Szokatlan a ház tíz év rács után. Másképpen gondolkodik már. Hiszen a tíz év alatt ezerszer megbánta már a tettét. Dezső mindent, az égadta világon mindent megbánt. Vissza szeretné az idő kerekét forgatni. De azt hogyan? Hiszen nem lehet. Ám Dezső edzett, kemény ember volt és igenis hitt a sorsfordításban. Az ilyen embernek nincs is más menedéke. Muszáj ebbe kapaszkodnia, ha életben akar maradni. És Dezső elhatározta, hogy dolgozni akar, kenyeret keresni. Ám tudta, hogy Zoli most egy időre ellátja, nem kell aggodnia a kenyér miatt. De nem is akarta ezt igazság szerint hosszú időre elvárni tőle. Mert hiszen testvérenek is éppen hogy fedél van a feje felett, nem teheti meg azt például, hogy a napi betevő falat és sajt, paprika mellé még például somlói galuskát vegyen. Nem élt nagy lábon. Itt a környéken mindenki szegény volt, mint a templom egere. Zolinak jó, ha egy héten futotta két doboz sörre. Nem is emlékszik, mikor ivott már konyakot. Különbösen nem is kívánta. A bútorai, a lakás kellékei olyan elhanyagoltak voltak, hogy arra nincsenek szavak sem. A szerencsejátékról azonban nem mondott le.

Dezső tehát lefeküdt s Zoli megcirógatta a fülét.

– Nálam biztonságban vagy!

Dezső szundított egyet. Mikor felkelt végre kipihente magát, s evett a lecsóból. Evés közben azt mondta testvérenek:

– Valami munkát keresek!

– Szerintem inkább maradj itthon! Nem vagy te még abban az állapotban!

– Ezt csak te mondd! Friss vagyok és egészséges!

– Amikor a börtön előtt láttalak, ennél még frissebb voltál és egészséges!

Dezső elszontyolodott.

– Ne haragudj, én csak jót akarok neked! – mondta Zoli.

– Nem várhatom el, hogy te etess! – mondta Dezső nagyon komoly hangnemben.

– Ugyan. A bátyád vagyok. És most te tulajdonképpen bajban vagy. Kötelességem segítenem rajtad.

– Egy bizonyos ideig. De utána magamról magamnak kell gondoskodni, nem?

Zoli átgondolta a dolgot és sóhajtott.

– Remélem, nem akarsz elköltözni? – kérdezte Zoli.

– Hát... Attól függ, milyen álláshoz jutok.

– Ha jutsz egyáltalán...

Miután befejezték az ebédet, mindketten leheveredtek egy keveset pihenni. Dezső igazán jól érezte magát bátyjával. Olvasni kezdett, de közben a munka, a bér járt az eszébe. Bátyja is látta, hogy elkalandozik a tekintete. Kicsit idegesítette és frusztrálta. Ahogy kijött a börtönből, máris aggódik... De miért? – gondolta Zoli. Tudta, hogy apja szigorúságát nem heverte ki. Ő azt akarta, hogy beilleszkedjen a társadalomba. Sajnos már apja életében is csak csavargott az iskolából. Az öreget elvitte egy szívinfarktus.

Zoli jó tanuló volt, nem is lett bűnöző. Habár gimnáziumnál feljebb ő sem jutott. Dezsőnek csak nyolc általánosa volt. Anyjuk prostituált volt, mindkét testvér utálta, de az apjuk a legjobban. Elváltak ugyan, de mégis együtt éltek. A gyerekekben ez is nyomot hagyott. Leginkább Dezsőben. A családban csak a két testvér tartott ki egymás mellett.

Idővel azonban kettejük közt is akadt nézeteltérés.

Aztán teltek a napok. Dezső nem keresett még munkahelyet. Zoli mindennap bement a gyárba, ahol dolgozott. Ő is érezte, hogy ez így nem mehet a végtelenségig. Egyszer, amikor hazajött a gyárból, a konyhába ment s rágyújtott. Öccse, aki éppen tévézett, kiment hozzá.

– Valami baj van? – kérdezte.

– Semmi. Menj csak, nézd a tévét.

De Dezsőt nem lehetett ostobának vagy számárnak nézni, tudta, mi jár bátyja fejében.

– Kevés a dohányunk, igaz? Na, jól van, most már tényleg munka után nézek.

Zoli hallgatott, majd azt mondta:

– Nem kell emiatt aggódnod!

– Jól van, na, látom, hogy ideges vagy és gondterhelt! Ezen muszáj segíteni.

– Munkát akarsz keresni?

– Épp eljött az ideje!

– Jól van, te tudod...

– Holnap már megyek is...

Zoli mosolygott.

Dezső aznap a Bibliát vette kezébe. Másnap bement a Munkaügyi Hivatalba. Azok azt mondták neki, hogy az igazgató csak egy hét múlva tudja fogadni. Így hát búsan hazament.

A további napok eseménytelenül, monoton teltek. Mikor letelt az egy hét, Dezső elegánsan felöltözve megjelent az igazgató irodájában. Az igazgató alaposan elbeszélgetett vele. Csak a beszélgetés végén derült ki, hogy büntetett előéletű.

Így aztán nem vették fel. Dezső majd szétrobbant. Nem ment egyenest haza. Beugrott egy ivóba. Otthon Zoli már aggódott érte. Mikor részegen hazatért, Dezső aggóva kérdezte:

– Hát te hol voltál ilyen sokáig?

– Nem vettek fel. Kiderült, hogy bankot raboltam.

– Ó, te szerencsétlen! – mondta Zoli. – Na, gyere be!

Dezső levetkőzött. Zoli éppen kedvenc ételét, a lecsót főzte.

– Nem olyan könnyű munkát találni a mai világban! – magyarázta Zoli.

– Fogok én egyáltalán? – kesergett Dezső.

– Fogsz. Ebben biztos vagyok. – szögezte le határozottan Zoli.

Evés után aztán elővették a magyar kártyát. Játszani kezdtek. Mint gyermekkorukban...

– Emlékszel 93 nyarára? – kérdezte Dezső.

Zoli elmosolyodott:

– Hát hogyne...

Némán kártyáztak tovább, miközben Zoli majdnem elsírta magát.

Reklamáció

Tegnap napszúrást kaptam,
az autószerelő a hűvös hiányra
ezt mondta: „Azt állítja, elloptam
a klíma ékszíját?” „Nem – válaszoltam –
bele sem tette.

A fejemben roppantak
a tűzvörösek, a hajam csapzott... Egész
éjjel hánytam, a hőmérő a piros skálán
csaknem végig haladt... Mostanában nem
eszek sem lecsót, sem cseresznyét, kerülöm
a kánikulát, s az embereket. Azt hiszem,
remete leszek. Jó vicc, ha megadja magát
a pirító sütő, s, mire a szupermarketből
előkerülök, a fagyasztó is azt kommunikálja:
„Nyekk, szedd már le rólam a jeget!”
Pakolok, olvasztok, mosogatok, főzök is persze,
aztán rádöbbenek, kinek, minnek?
Zsófi már ezeket az ételeket sem eszi meg.
Közben próbálom elérni azt a két embert,
akire úgy, ahogy számíthatok, de ma
úgy néz ki, az egyik csak eltartási szerződést
akar velem kötni, de azt minden áron,
közben meg csak azért reszket, amim van,
de papíron is minél előbb lássa, aztán
majd szépen kitalálja, hogyan lehetne
a bánatom kiforgatni, elhordani, engem meg
a legszebben kisemmizni.

Jaj!

A másik tegnap járt itt, segített porszívózni,
Zsófi szobáját is ő festette, az ajtókra
az ablakfóliákat szépen föl is tette,
de ma nem ér rá, mert közben kertjét
a gyom jól ellepte, így visszarántotta
a valóság. Rá nem haragszom.
Amúgy, papíron az élettársam, s
Zsófi nevelőapja is ő volt.

Fáj a fejem. Kérni kellene valakitől
egy részt az övéből, ha egészséges, s,
ha éppen nincs szüksége rá, de én is
hiába ajánlottam fel az agyam három
éve a Szent Lászlóban, csak sajnálkoztak
rajtam, pedig nagyjából hiánytalan volt,
csak azóta hülyült be, de nagyon.
Volt néhány pszichiáterem, s pszichológusom,
a gyászterapeutám reggel emailt küldött,
amúgy augusztus közepéig szünetel az
agyturkászás, mert nyár van, s más is
vörösödik, nem csak a cseresznye, meggy,
meg a frász tudja, mi minden még,
mert mediterrán lett ez a vidék, de
ez sem számít. Én csak reklamálni
szeretnék a Mindenhatónál, s mindenféle
mennyei hivatalnál, fordítsák már vissza
ezt a fránya időt úgy négy évvel, hogy
nekem is lehessen unokám, s hagyják
békén élni a Gyermekem, kit éppen
három esztendeje szerettek el tőlem.

Debrecen, 2019. június 23.

Filep Gergő: Száraz ágak

Huszonhárom

Kétezer-tizenhat június
huszonöt esztendő
kómában rejtőző aggastyánkor
kimeredt szembogara mögé
elé huszonharmadikát ír.
A szerelem elveszett.
Kétezer-tizenhat július
huszonkettő egy sírbolt
mögött elreped a márvány,
s egy zokogó hangnak
boldog születésnapot kíván.
A jövő széthasadt.
Kétezer-tizenkilenc június
huszonharmadika előtt
az elmúlt három esztendő
porba hulló homálya
még itt kísért.
A halál új táncba kezd.
A szerelem elveszett.
A jövő széthasadt.
A halál új táncba kezd.
Márványhomály.
Aggastyánkor.
Kísért.
Kétezer-tizenhat májusában
felhőtlenül boldog névnapod volt.
Kétezer-tizenhat júniusában
új bankszámlát nyitottam
a szerelmeiteknek.
Kétezer-tizenkilenc júniusában
a kamatok még nevetségesek.
Az elmúlás sikoly.
A fájdalom falcok nélküli
pengevágás.
Kétezer-tizenhat júniusában
nem hittem, hogy egy versben,
majd egyes szám második személy
leszel, s ebből a világból, ha már
én sem leszek, végleg kiveszel.

2019. június 6.

A törvényhozó monológja

Futószalagon jönnek a bűnök,
nem bírok lépést tartani,
a nap huszonnégy órája kevés.
Zsebmetszők, orvgazdák, gyilkosok,
mint szelíd bárányok, állnak előttem.
És annyit mond mind,
könyörüljek meg rajtuk!
Hát nincs szívem?
De amikor kiraboltad a bankot,
és lelőtted az ártatlant,
hol volt az együttérzés,
hol volt a minden embert
szeretni kell extázisa:
talán a sunyin parkoló
autódban hagytad?
És a pénzt, mit beszennyezett
a gyanútlan vére, talán
kihajítottad az ablakon,
és minden bűnöd bevallva,
feladtad magad? kérdezem
éjjel, a paragrafusok árnyékában,
magamban, a halottaktól,
a szobám mélyében, ahol
az írógépem kopog.

A tévedhetetlen monológja

Csak egy út lehetséges:
nincs róla lelépés, se hátranézés, csak előre.
Hogy volt útkereszteződés, ahol rám kiáltottak,
erre, erre, megjárod, ha eltévedsz,
én meg sem hallom. Odüsszeusz sem hallotta
a szirének énekét, így eljutott Ithakába.
Én is azt teszem, süket vagyok a vakok felé,
és néma a látókhöz, akik a maguk igazát akarják
lenyomni a torkomon. Ahogy Buddha mondta,
csak egy út van, az aranyút, ami az én utam.
Kiegyensúlyozottan, józanul haladok
a szakadékok között. Nem tévedek,
nem zuhanok, lebegek. Mindig
felfelé esek, és az út
velem van. Nincs más út.

Filep Gergő: Irányadó

Lóri – katonaság – háború

Abban az időben a középiskola befejezése után, vitték a fiúkat katonának, akiknek még a tojáshéj a hátukon volt, de ezt írta elő a törvény, és a szülők nem tehettek semmit.

Az én fiam is elindult, de háromszor is visszazaladt a kapuból, harmadszor azért, hogy magával vigye az indexét, mondván, hadd lássák, hogy nem csak szép vagyok, de okos is. Persze, rettenetesen okos volt az én fiam! Igaz, hogy első nekifutásból felvették az egyetemre, és amikor hazajött a katonaságtól, annak rendje módja szerint elment az első nap Újvidékre. Mikor hazajött, elébem állt, és „okosan” elkezdte:

– Tudod anyu, a dékán fogadott bennünket, és azt mondta, hogy ezt a műszaki egyetemet átlagban nyolc év alatt fejezik be a hallgatók. Mikor megnéztem, mi a tananyag, semmi abból, amit én szerettem volna megtanulni. Úgy döntöttem, elmegyek inkább dolgozni. Képzeld, ha nem leszek az átlagban, hanem még tegyél rá két évet, megkopaszodok, meg a nyakadon élösködnék, azt már nem.

– Ne add fel ilyen könnyen! Próbáld meg az első évet, és ha akkor is így vélekedsz, ám legyen.

– Döntöttem! Nem megyek!

– Na, jó, ha nem akarsz oda menni, ami öt éves, eredj magyar tanárnak. Az négy évig tart, meg van érzéked az irodalomhoz is.

– Ugyan, anyu, hogy egy életen át titokban számolgassam a zsebemben az aprópénzemet, mint te, és még doktorátusod is van mellette. A barátaim többet keresnek középiskolával a szövetkezetben.

Mondhattam, amit csak akartam, az én fiam befejezte a tanulmányait, kemény egy napos egyetemista státusszal.

Belenyugodtam, az ő élete, az ő döntése, én megadtam a lehetőséget.

Elkezdett dolgozni az én Lóri fiam. Pár hét elteltével a bakaság, meg az egy napos egyetemi tudásszippantás után, behívták a topolyai kaszárnyába gyakorlatra, még pedig két hétre.

Azt a pattogást még én sem bírtam hallgatni.

– Most jöttem haza a katonaságtól! Már megint vonuljak kaszárnyába?! Ez nem igazság!

– Hallgass már! Nem szakad le az ég, ha ott leszel Topolyán két hétig!

– De én nem akarok!

– Akarsz, vagy sem, ott leszel! Nem esik le az arany gyűrű az újadról, ha dolgoztatnak veled.

Fogta a katonai felszerelését, és elment Topolyára.

Két hét múlva, mikor hazajött, olyan volt, mint a nyúzott macska.

– Beteg vagy kisfiam? – mondtam kissé rémülten.

– Nem vagyok beteg.

– Akkor mi történt veled?

– Olyan nehéz munkára fogtak bennünket, ha nincs a montenegrói sofőr kolléga, én ott halok meg.

– Mondd el, mi történt!

Magamban pedig eldöntöttem, elmegyek a kaszárnyába, és majd meglátom, mi zajlott ott a tartalékosok között.

– Tudod anyu, éhségsztrájkba kezdtem!

– Mit csináltál?

– Jól hallottad! Napokig nem ettem. Akkor az az idősebb montenegrói ember szárnyai alá vett, rászedett az evésre, meg segített a munkában is. Gondolkodtam, és arra az elhatározásra jutottam, ha hazajövök, megkérlek, és te bemész a katonai osztályra, most ügyis a Szocialista Szövetség elnöke vagy, neked megteszik, és kiírat sz a topolyai kaszárnyából, onnan a községi Területi Védelemhez lennék beosztva. Akik ott vannak, azok reggel kimennek a határba gyakorlatozni, estére pedig haza érnek.

Aha, szóval erre megy a játék!

– Drága kisfiam! Nem megyek én sehova! Állítsak be Lacihoz meg Lyubohoz, hogy az én fiam Nyenye Nyunya Tej Vili, nem bír ki két hetet a kaszárnyában, hozzátok át szegénykémet a kishegyesi Területi Védelembe. Ne is szólj semmit! Befejeztem.

Látni kellett volna fiam csalódott arcát, meg még bizonyára haragudott is rám, de engem egy cseppet sem érdekelt.

Telt múlt az idő. Nemsokára jött a rettenetes hír: kitört a testvérháború. Félelem, bánat takarta be a falut, meg az országot is, csak azok voltak felvillanyozva, akik saját eszközzel nem tudtak gondolkodni, csak a tévé, meg az újságok hazugságait szajkózták.

Akkor zokogtam fennhangon, sőt átkozódtam is, amikor engem értesítettek, az öcsém másnap teljes felszerelésben jelenjen meg Belgrádban a hadiszálláson. Ő magas rangú katonatiszt, aki éppen idehaza volt, és az én telefonomat adta meg, mert ahol laktak, ott nem volt telefon. Amikor értesítettem az üzenetről, egy arcizma sem rándult meg, azt mondta, végignézi a futballmecsét, van ideje készülni. Elbúcsúztam tőle, és zokogva mentem haza. Rettenetes nyolc hónap várt ránk. Icu, öcsém felesége, amikor a hírek jöttek, akkorra itt volt nálam, néztük közösen a híreket, mert ha valamelyik magas rangú tiszt elesett a háborúban, azt bemondták.

Egy alkalommal hírnézés közben mindketten úgy hallottuk, Tóth Tibor nevet ejtett ki a bemondó. Icu elfehéredett, sírni kezdett, én meg próbáltam nyugtatni, hogy mint ha nem jól értettük volna, de az én könnyeim befelé folytak. Megvártuk majdnem szó nélkül a második híradót, amikor ugyanis Todor nevezetű katonatiszt esett el a harcok folyamán. Akkor örömkönnyekeket sírtunk mi, sajnos valahol, valakik, gyászba borultak. Fájdalmukban mi akkor nem tudtunk osztozni. Ma sem érzem gonoszságnak örömmünket, mert nem azért örültünk, hogy szerencsétlen Todor meghalt, hanem azért örültünk, hogy a mi szerettünk életben van..

Nemsokára megjelent nálam a kollégám, láttam rajta, valami nyomja a lelkét.

– Radmila, én vagyok a fiad felettese. Ha én megyek, neki is menni kell. Ma éjjel eldől minden. Ne szólj neki semmit, csak téged készítelek fel.

Nem maradt sokáig. Ment vissza a családjához.

Ez az éjszaka sehogyan sem akart elmúlni. Nem régen olvastam, valakitől egy idé-

zetet, hogy a félelem felgyorsítja az idő múlását. Hát biz ez énám nem vonatkozik! Nekem időtlen időknek tűnt az éjszaka. Sehogyan sem akart hajnalodni. Elmúlt azért a reggel, a délelőtt, a délután, csak a bizonytalanság nyomta a lelkemet, eszemet, testemet. Nem bírtam tovább. Felkerestem a kollégámat.

– Mondd meg, az Isten szerelmére, mire mentetek?

– Eredj haza, amíg engem látsz, addig minden rendben van.

A fiam látta mennyire aggódom, letört vagyok, és egy alkalommal odafordult hozzám.

– Ne félj anyám, nem megyek sehova sem. Tudom, sokan elhagyták a falut a háború miatt, de én itt maradok melletted. Nem hagyok el. Ha meg menni kell a frontra, csak Tibi bátyó keze alatt akarok lenni. Megsimogatta a hajamat, nekem meg valami csúnyán beleesett a szemembe, mert könnyezni kezdett.

Úgy ahogy megnyugodtam. A pillanatnyi veszély elmúlt.

Egyszer csak hallom, hogy viszik a terület-védelmiseket a harctérre. Uram Jézus! A három faluból a legtöbbet ismertem. Vagy tanulóm volt, vagy kollégám, vagy rokonom.

Rettenetes hír érkezett. Torjancinál nagy harcok dúltak. Sok a sebesült, három halott a mieink közül. Rettenetes, gyászba borult a község.

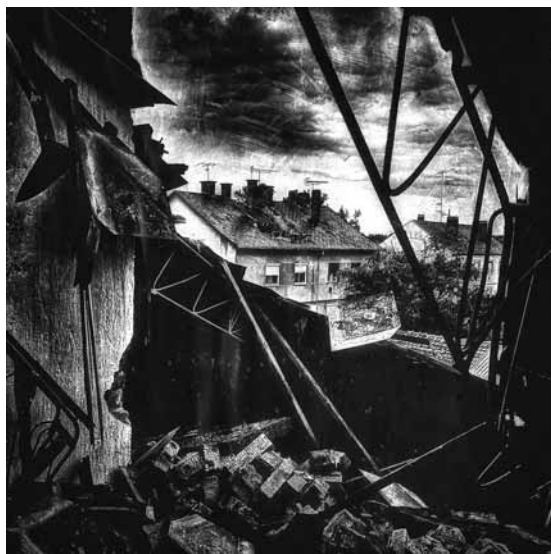
Ekkor nem mondtam semmit a fiamnak, csak amikor a háborúnak vége szakadt, akkor kaptam fülön.

– Látod, kisfiam, ha akkor átíratlak kérésedre, ki tudja...

– Anyám, életed legjobb döntése volt. Most is hozhatnál jó döntést, ha hozzám vágna pár ezer dinárt. Éhezünk. Nézz rám!

– A jó döntés: most nem kapsz egy fityínget sem, mert amíg 115 kilót nyomsz, addig nem éhez. Találj ki valami mást.

Hangosan hahotázott a fiam, és összekuszálta a hajam.

Filep Gergő: Légitámadás

Elefántkörmökkel

elefántkörmökkel véstem nyomot
a hozzád vezető földön
te engedted hogy ami vagyok
mint egy borostyán indái
meggyökerezzek téglafalaidon
hogy mindazt
ami már nem akar tovább évelni
magadhoz fogadd
ami képes megújulni még
magadhoz ragadd,
míg magad is rajtam újra épülsz
hogy sebeidet takard
és utat teremts magamhoz
rátalálni az elveszetre
az élő és igaz eszméletre
így tanítottál szeretni
így tanítóttal értelmet keresni
minden nincstelenség idején
keresni azt amit magamtól el lehet venni
találni azt amit magamtól oda lehet adni
minden nincstelenség idején
találni azt amit másból át lehet venni,
keresni azt amit mástól át lehet adni
így tanítottál szeretni
keresni azt amit magamból el lehet adni
találni azt amit magamból el lehet venni
így tanítottál szeretni
keresni azt amit magamból fel lehet adni
találni azt amit magamtól fel lehet venni
így tanítottál szeretni
keresni azt amit magamtól meg lehet adni
találni azt amit magamból meg lehet adni
minden nincstelenség idején megtagadni
így tanítottál szeretni,
elefánt körmökkel véstél
nyomot a hozzám vezető úton

s én engedtem hogy ami vagy
mint egy borostyán indái
meggyökerezzen téglafalaimban
mindazt ami már
nem akar tovább évílni
magamhoz fogadjam
s ami képes megújulni
magamhoz ragadjam,
míg magam is újraépülök
hogy sebeimet takarjam
s utat teremtsék magunkhoz
rátalálni az elveszethez
az igaz élő eszmélethez
így tanítottak szeretni

Élek

a virágot melyet örömdéért letéptél
csonkult virágkorona ékessége volt
ma téged díszít s száráról fejét
hajad szálai közé tűzted
mint egykor szemedbe
égett arcam
nyílt lelkem körvonalait
a boldogságnak szerelemnek
nevezett időben
illata mint elhagyott lábnyom
csendes és szapora verésű
esőszitalásban
kitaposott mezsgyéinken a visszautak
földbe mártott
távolság mélység idegenség hat
lépéseink ugyanazon nyomot
magunkra mérve
ön-másunk rezonáns korképe
hervadunk
feloszlat minden test tömeg
míg emlékszel
kérhetem akarhatom visszalépek
elviselt élet törzstelenségem
szellem
élek

Sorstévesztés

*„a kertben is keresztfa áll
valójában madárijesztő
csak nem telik neki ruhára”
Petri Csapó Ferenc: Nyárközépi kert*

bádogra se a festék is lekopott
költőkből szublimált krisztusok
a korra feszítve évek megszámlált
szegei tartják a corpust

kevés is elég könnyű a test
sorslándzsa a szívét keresi
nagy kövek védik a feltámadástól
csak a felirat maradt fenn

a keresztfán míg a szél versként
el nem szórta a nép közt
volt aki lehajolt szemüvegét
kereste közben elsötétült

a kertek felett a délután
az egyetlen rongyos madár is elült

Megtöretettek ünnepe

a parkon túl ahová nem veti árnyát
kortalan és e világi versek üzennek
lírai ének vagy borgőz illata árad
kobzok dallamai szűk életek fátyla alól

maroknyi csapat tűz erejével viharzik
míg a földet nem teszi mássá
tépi szakállát s rakja parázsra
elázik az élet a kocsma a menedéke

józanok állják sok viharát küzdenek
törve a jóra mondják a lépcsőimát
oltáron ég el erényük feledés füstje a bére
hallgatók eleven sora közé vegyülnek

angyali harmóniák és ellebegnek
a parkon át ahová sűrű árnya vetül

Filep Gergő: Hengerek

Az utolsó nomád

Nyár volt, vagy valami hasonló évszak, amikor Técsi „ünnepélyesen” lenyeste az első egységet a kopott szabáscentiből.

A levágott darab a porba hullt, ahogy *jurop* és a világ omlik majd saját romjaiba, mire a nyesegetés végére ér.

A Técsi által előkészített szalag csak harminc egység hosszú volt, amelyből minden centi egy még hátralévő napnak felelt meg, mint egykor a bakáknál a seregben. Aztán eljön a szabadság, a végleges.

Harminc nap. Többet nem adhatott a Földnek.

Mire az utolsót is levágja, már nem lesznek halak. Akkorra a tengerek, az óceánok végleg poshadt kátyúvá válnak. Fák már régen nem léteznek, legfeljebb zuzmók. Az utolsó kóbor nyúl és az egyszem megkergült sakál néhány hónapja pusztult el a mi-riádnyi többi állat után, amelyek már soha nem fogják benépesíteni a földet. Csak mi, városlakók maradtunk.

És ma eljött ez a gyönyörű nap, amikor a tengerek biológiai egyensúlya végleg megbomlott. Ezt már semmilyen intézkedéssel, semmilyen adalékanyaggal nem lehet visszafordítani. Felgyorsult az algák lebomlása is, amit csak fokoz az oszlásban lévő sokmilliárdnyi haltetem. Innen már világosan látni a folyamat végét, amikor az óceán nem lesz más, mint lebegő üledékkel telített posvány. Élettelen, koszos sóoldat.

Mégis...

A városokban hemzsegnak az emberek, szűkülnek, vernyognak a háziállatok visszavadult leszármazottai: kutyák, macskák, és a többi urbanizálódott mutáció: galambok, varjak, milliárdnyi légy, szúnyog, csótány, patkány. Más túlélő alig maradt. A méhek és a verebek már évtizedek óta megszűntek létezni. A vírusok, a baktériumok és a gombák is vitustáncot járnak, a WHOFF elhibázott csírátlanítási programja után írmagjuk is alig maradt. A mikrobák kihalása végleg a feje tetejére állította a biológiai egyensúlyt, ám a túlszűfolt városokban mégis tovább nőtt a túlélő egyedek száma. Túlélők, ugyan! Haldoklók.

Most már csak az a kérdés, hogy ki, kit fal fel a hátralévő néhány... napban. Percben.

Técsi lapult az Ó utca sarkán. Tudta, ha kilép a széles Bajcsy-Zsilinszky útra, aztán tovább a Bazilika felé nyúló még tágasabb térbe, bármelyik háztömb mögül rátörhet egy kiehéztet kutyafalka. Gondosan összezárta magán harapás- és csipésálló védőtőzékét, a „szkafandert”, és kiosont a koszos utcára. Így is elég kockázatos fedezékből előbújni, de szkafander nélkül reménytelen.

Amikor húsz évvel ezelőtt, kétezerharminckilencben kiesett az „államilag garantáltak” közül, az emberi faj még lazán fittyet hányt a már akkor kőkemény tényekre, pedig a rejtett aggodalom már mindenkit mart belül. A jövő már tapintható volt. Azaz emberiség mégis esztelen haláltáncát ropta, miközben a szomorú élővilág tovább enyészett az aktuális divat szerinti túsarkak és lakkcipők alatt. Titkosítási törvény ide vagy oda, ma már semmi nincs titokban, sem az eddigi pusztulás, sem a küszöbön álló ka-

tasztrófa, sem a mindenkit emésztő zsigeri rettegés. Ma már az újszülöttek is így jönnek a világra, a gyomrukban iszonyattal.

Csak ezt az ajándékot tudná még átadni Szepinek, kétéves unokájának! Szintetikus aszpartám torta, nagyon finom... A cukorrépa, a cukornád, ugyanúgy, mint a gyümölcsök, ma már csak a történelem. A méz a méhekkel kiveszett, bár a közszolgálati csatornák reklámja szerint a szintetikus méz csodás. Akár a plasztik alma. Vajon eljut ma Szepihez a Várba, az Országház utcába? A rejtőzködő haladás még akár további két-három napot is felemészthet. Egyáltalán érdemes? Mire a srác megérné azt a kort, hogy fel tudja fogni, ami körülötte zajlik, már nem csak ő nem lesz, hanem senki. Mégis... A többi gyermekéről és unokájáról nem tud semmit, felszívódtak a nagyváros dzsungelében. Két hete indult el Rákoskerti kalyibájából a Budai Vár felé, csoda, hogy még egyáltalán életben van.

„Tudod, eljön az erő, hogy hasson. Először és utoljára – mindörökké. De akkor neked már véged. Akkor részedről már semmi nem hat, csak az erőhiány” – darálta egy hang a fejében. Be kell kapcsolni az oxigénmaszkot, a levegő nagy részét megint elszippantotta egy aszteroida huzata.

Na, tessék, épségben eljutott az Erzsébet térig, de a műanyag ligetben hemzsegek a hiénapincsik. A túlélő kutyafaj. A hiénához semmi közük, csak kinézetük okán ragadt rájuk a név. Hihetetlen, ahogy az egykori ölebek néhány generáció alatt egyenkinézetűvé módosultak: sötét csíkokkal szabdalt, hiénaszerű, vörhenyes bunda, húsz-harminc kilós, izmos, ürge test, elképesztően érzékeny szimat, kifinomult hallás, borotvaéles fogak. És hihetetlen csapatmunka. Nem érdemes cicózni velük, némelyik a nyolcrétegű védőruhát is átharapja. Márpedig ha a hiénapincsik itt portyáznak, akkor a háztetőkön, a homlokzatokon, a műanyag lombkorona sűrűjében konkra váró törpemacskák, a népnyelv szerint „murénák” várnak a sorukra. A félcipő méretű macskahibrid a másik megmaradt ragadozó faj, falkában ők is életveszélyesek. A hiénapincsin és a murénán kívül csak néhány ezer házi kedvenc létezik még a városban, igazi luxusként. Mert nem elég, ha a gazdi milliós összegű létaodót fizet értük havonta, a Fejadag Törvény óta minden háziállattartónak a saját víz- és levegőadagjából kellene áldoznia kedvencére. Ez az igazán húsbavágó nehézség, hiszen a fejadagot, a személyenként lehívható napi porciót közel a létminimumra redukálták. Holnap talán ennyi sem lesz. A kiváltságosoknak persze ez sem megpróbáltatás, feketén hozzá lehet jutni extra vízhez, oxigénhez, bármihez. A csempészáru köztudottan a kivételezett kormányapparátus ellátmányából származik. Elvégre nekik ott van a hermetikusan lezárt uralmi negyed, amelyet az egykori második kerület és Óbuda határán hoztak létre egy kétszer négy kilométeres búra alatt. Ott állítólag igazi növények is vannak, a parkban fák, gyep, virágoskert burjánzik, és hagyományos összetételű a levegő – merthogy az európai bizottság helyi helytartói, az európai klímapartheid Kárpát-medencei tótumfaktumai azért adnak magukra – de erről *hivatalosan* nem sok szívárog ki a naponta frissített Titkosítási Törvény miatt. A lakosság többségét kitevő köznépnek azonban megoldhatatlan áldozatot jelentene ölebet vagy egyéb jószágot tartani. A szélnek eresztett dögök már régen önállósultak, és most éppen itt garázdálkodnak.

Técsi behúzódott az egyetlen szabad biztonsági fülkébe a Bajcsy sarkán, a többi kilenc már foglalt volt. Itt kivárhatja, míg a hiénapincsik felzabálják, ami a téren ehető,

aztán tovább robognak. Szerencsére a belváros elég jól el van látva biztonságos kabinsorokkal. Minden fülke tartalmaz egy körülbelül egy napi fejadag erejéig igénybevehető oxigénatlakozót, vízcapot és élelmiszertabletta automatát. Ujjlenyomat azonosítással bármely betérő kaphat egynapi ellátmányt. Nem túl sok, és a legalja minőség, de a túléléshez megfelel. Ez is szinte luxus az ázsiai és amerikai nagyvárosokhoz képest, ahol mesterségesen korlátozzák még a lakosok mozgását is: kártyával is csak a számukra kijelölt zónában juthatnak fejadaghoz. Mióta a Yellowstone kitörése, és néhány héttel később a La Pacana kaldera felrobbanása romba döntötte és füstködbe burkolta egész Amerikát, a negyedik világ szintjére süllyedt kormányok az utolsó mesterséges kukoricaszemért is kemény verseny elé állítják a lakosságot. Állítólag Kőbányán, a kínai-amerikai migránsnegyedben egy négyzetméter per fő (1 m²/fő!) a népsűrűség. A saját önkormányzatuk rendelte így, minthogy évekkel ezelőtt kivívták önrendelkezésüket. Egy-egy lakótömbben, ami az ezredfordulón tágas lakásokra volt felosztva, ma egy egész kisváros népsége zsúfolódik össze. A kalandvágyóbbak is csak kurta beszerző portyákat tehetnek hálómatrac méretű személyes terükből a számukra személyesen szűkre szabott övezetben. Pedig a cowboy-triád-jakuza keveréknépség szívesen portyázna távolabbra is, de a hiénapincik miatt nem igazán mernek kockáztatni. Afrika, akár Dél-Amerika pedig már a múlté, mindkét földrész élettelen, kopár sivatag, eltekintve az egykori Kongó vidékétől és az Amazonas mentétől, amelyek némileg izgalmasabbak: javarészt anaerob szutyokmezők; e kontinenseken az ember, mint az ökoszisztéma nem túl jelentős, de alaposan túlértékelt összetevője, kiveszett a helyi flórával és faunával egyetemben. A feketék és az indiánok már csak nyomelemekként maradtak fenn a világban.

„Valójában nyakig ülünk a világvégében, csak egészen másként, mint ahogy azt az evangélisták elképzelték. Az Apokalipszis lovasai, meg a Gecsemáné kert, az Olajfák hegye, a Kidron völgye, egyáltalán a „Szentföld” már régóta csak nyelvemlékként létezik. Belemerültünk a „nirvánába”, de egészen más módon, mint ahogyan azt Buddha a fügefa alatt megálmodta. Ha mit sem érő erkölcsi magasságokból tekintünk a történetekre, úgy is felfoghatjuk, hogy az isteni végítélet folyamán megvalósult a Sátán eljövetele, a gonosz földi királysága. De hát jól tudjuk, hogy Isten és Sátán egy és ugyanaz az erő, aki mindig is egyszerre nyilvánítja meg bennünk mindkét arcát. Nem más ez, mint közönséges istenítélet.”

Mégis...

Técsi pontosan emlékezett az interjúra, ami valamiféle véletlen folytán kerülhetett egykor a közszolgálati éterbe. Emlékezett, a riporter még kincstári optimizmussal igyekezett találni a helyzetet a már akkor fojtogató realitáshoz képest. Még reménykedett, ahogyan mindenki más reménykedett. Ez volt az első és utolsó többé-kevésbé tényszerű híradás, ezután áthatolhatatlan precizitással valósították meg a titkosítási előírásokat.

...az égi kávéházban ülünk Brüsszelben, itt az IT torony tetején – La Villa in the Sky – alattunk körös-körül Európa fővárosa. Nieorg When, nemzetközileg elismert nagy befolyású tudós, akadémikus, a környezetvédelmi ügyek biztosa, akihez az események jelenlegi természetéből következően egyre inkább átcsúsznak az energiapolitika és a népjólét ügyei is, az uniós alkalmazottak fedett sportpályájáról érkezett, ahol délelőtti testedzését végezte. Jogging öltözékben szürcsölgeti italát, miközben hanya-

gul babrálja rakoncátlan fürtjeit, ábrándos tekintettel mered a város fölött a távoli homályba, ahogy az manapság egy EU biztoshoz illik. Interjúút készítenék vele az emberiségre váró nehézségekről, de nehezen jutunk előre. Minden komolyabb kérdésnél csak a vállát vonogatja. Szeretne már öltözéket váltani, hogy átvonulhasson valamely más fitness központba. Valójában egyáltalán nem akarnak kiderülni sem a tudományos nézetei, sem a politikai álláspontja, sem a jövőre, fenntartható fejlődésre vonatkozó elképzelései.

– Mr. When, köztudottan hatalmas veszélyek fenyegetik az emberi nemet a környezetpusztulás következtében. Megszűnnek a termőterületek, fogyóban az iható víz és a belélegezhető levegő is, a vadon élő állatok utolsó példányai tűnnek el mindörökre. Mindez hamarosan, jól látható egy-két évtizeden belül végzetessé válhat. Mi az ön tudományos és politikai jövőképe, mit kell tennie az emberiségnek?

– Semmi. Nincs elképzelésem – vonogatja a vállát újra és újra. – És téved, nem egykét évtizedről, hanem egykét évről van szó. Aztán vége.

– De hát ön uniós biztoshoz olyan pozícióban van, hogy megteheti a szükséges intézkedéseket...

– Nem tehetek semmit. Már senki nem tehet semmit.

– De hiszen, amint ez nyilatkozatokból egyértelműen kiderül, a világon minden felelős tudós és politikus azon fáradozik, hogy megtegyék a szükséges lépéseket.

– Eddig is így nyilatkozott minden felelős politikus, de ténylegesen senki nem tett semmit. Most meg már nem is lehet.

– Nem inkább arról van szó, hogy ilyet csak a szenzációhajhász média állít, akik nézettségük és reklámbevételeik növelése érdekében ki akarják használni a pánikhangulatot? Egyetlen felelős döntéshozó sem kérkedett még ennyire vészjósító előrelátással, hogy mindennek vége, tehetetlenek vagyunk.

– Egyszerűen csak nem akarnak pánikot kelteni. Azt akarják, hogy mindenki maradjon a fenekén, őrizze meg a fogyasztási szokásait, vásároljon kellő mennyiségű üzemanyagot, mesterséges élelmiszert. Hogy nézze a reklámokat és költse a pénzét. Forogjon a pénz és az áru. Forogjon a világ kereke, ahogy megszoktuk, ahogy mindig is. De a helyzet akkor is a következő: a természetpusztulás visszafordíthatatlanná vált. Az egyetlen, amit tehetünk, ölbetett kézzel ülni és várni, hogy eljőjjön a vég – nézett rám álmatag szemekkel. – Nem kér egy gyümölcskockát? Nekem szükségem lenne még egy vitaminbombára...

– Nem gondolhatja komolyan, hogy most már mindenkinek csak ennyi cselekvési lehetőség jut! Várni a véget és vitaminbombát iszogatni?

– Néhány évünk van hátra. Teljesen felesleges újabb gyerekeket nemzeni, mert tíz éves koruk előtt meg fognak halni. Velünk együtt. Senki sem fogja túlélni.

– Lehetetlen...

– A föld most, nem szépen lassan, hanem fergeteges sebességgel sodródik a katasztrófába, pontosabban, már belesodródott, már csak a véget kell kivárni. A pusztulás általánossá vált, ahogy ez már megtörtént néhányszor a Föld történetében. Csak valami silány vegetáció marad utánunk. Trogloditák, mikrobák. Esetleg. Ha nagyon akarják – ironizált bájosan – az EU ezt akár határozatban vagy irányelvként is kihozhatja. Mert nincs más jövő. Aztán elkezdődik egy új fejlődési folyamat a földön, amely évmilliókig tart majd, mire újra önállóan mozgó, reagáló lények – állatok – jelennek

meg. Eztán valószínűleg elindul az a folyamat is, amelynek a végére gondolkodó lény alakul ki újra. Talán olyan, mint az ember, talán más.

– Ez a világ rendje. A számunkra fennmaradt néhány évben erre kell berendezkedni. Ehhez az irányvonalhoz kell igazítani a tudatunkat. Új viselkedésformákat kell elsajátítanunk, amelynek középpontjában az elmúlás szerepel. Megőrizhetjük persze a gyász formáit, ragaszkodhatunk a félelmeinkhez, úgy ahogy a szeretteinkhez is, de jobb, ha mindezeket a régi reflexeket átszövi a teljes lemondás tudata.

– Addig is, használják ki a még rendelkezésre álló rövid időt és élvezzék az életet. Meditáljanak, sportoljanak, attól vagyok én is ilyen derűs.

Felkapta sportzsákját és indult a következő edzésprogramjára. Napjait valójában kormányzati edzőtermekben és uszodákban töltötte. Fitnesszmániás volt ő is, az egészség és a jólét megszállottja, mint még oly sokan az uralkodó rétegből.

Az Apokalipszis projekt a végkifejlethez érkezett.

Mégis...

Soha nem lehetsz biztos benne, hogy tizenöt, huszonöt vagy harmincöt milliárd a föld lakossága. A valahol mindig tomboló járványok és a folytonosan korrigált Titkosítási Törvény miatt a nyilvánosságra hozott adatok állandóan le-fel ugrálnak. Tök mindegy, mert a megmaradt készletek már a létezők töredékének sem elegendők. Mégis...

Técsi a biztonsági üveg mögül figyelte a téren cirkáló vérebeket. Vajon egy élő embert tépnek szét amott, vagy csak egy hulladékbalát? Az ördög sem tudná megmondani. Mi történhetett Trixi néniel...? Szinte csak véletlenül értesült nagynénje haláláról, mert a Pániktörvény után megszűnt közöttük a kommunikáció. A Pániktörvény bevezetésével a hivatalos porhintés szerint a rémhírterjesztésnek akarták elejét venni. Azaz korlátozták az információáramlást. Miért pont azt ne? Korlátozott az élelmiszer, a víz, a levegő, a kijárási. Miért pont az az információ, a tudás, a szellemiség áramolhatna szabadon? A hatalom spontán önreflexei természet törvények módjára működnek, mint ahogy száz fokon forr a víz (forrt, régen, a tiszta). A klímaapartheid természetes működés módja a hírek manipulálása. Az elgúlgosodás hibátlanul illik a természeti folyamatokba...

A feleségét és a gyerekeit felhívhatná – ha léteznének, és ha tudna egyáltalán létezésükről – az engedélyezett. Hívhatna a hivatalos számokat, de ott mindenhol csak egy ügyfélszolgálat gépi hangja válaszol, szigorúan üzleti és promóciós információra korlátozódva. A központi híradók szintén csak reklámot jelentenek, meg „közéleti” protokoll limlomot. A többi csatorna ezeket mixeli az engedélyezett, kétezertizenkilenc előtt készült mozgóképekkel. Técsi még emlékezett természetfilmekre, riportműsorokra, beszélgetőshowkra, de az ilyesmit már régen kikódolták. Eltűntetésükről a Titkosítási Törvény és a Pániktörvény is rendelkezett. Ezekben a kérdésekben az EU átvette a távolkeleti mintát: amit nem tiltanak, azt titkosítják, és viszont. A kijárási tilos, de rendszeresen megtörténik. Aztán hogy hányan, hogyan, miképpen...? Mi történik az elfogottakkal? – Titkos... A sportközvetítések egyszerűen kihaltak, ahogy a víz-, levegő- és élelmiszerkorlátozások következtében a sport, mint olyan, magától megszűnt. A sportlétesítmények, fitnessz, wellness szalonok, konditermek, uszodák helyét gyakorlatilag szintetikus élelmiszert gyártó üzemek, víztisztítók és levegőge-

nerátorok vették át. Hasonló sorsra jutottak a színházak, a könyvtárak és egyéb kulturális terek. Csak a stadionok, arénák maradtak meg cirkuszi célokra. Na, meg a laktanyák és a rendőrőrsök. A kritikussá, pontosabban végzetessé vált helyzet az egész világon magával hozta a fegyveres szolgálatok elburjánzását. Híresztelések szerint ma valamilyen módon minden második ember az erőszakszervezetekhez tartozik, és eszük ágában sincs kilépni. Sőt, aki teheti, bezupál, hiszen az uralkodó osztály, a politikusok után ők a második számú kivételezett réteg, valamivel magasabb élelmiszer-, víz- és levegőfejadagokkal, mint a harmadik kaszt, az egyszerű dolgozók rendje. Bármielyen szakmád van – rendszergazda, fogtechnikus, viselkedéskalkulátor, hálózat-elemző vagy akár orvosprofesszor – választhatsz, maradsz az alsó kasztban, vagy feljebb törsz a *ksatriák* közé. Técsi persze született önsorsrontó volt, vagy csak átlátott az alságos szlogeneken, amelyek a nép, a haza, Európa, a világ, vagy az emberiség szempontjaira hivatkoztak. Soha nem állt volna pribéknek.

Igen, két hete, Trixi haláláról értesülve döntött úgy, hogy fittyet hány statáriumra és vadállatokra, meg a közelgő végítéletre is, és nekivág, hogy még lássa unokáját. Útközben csak kerít valahol egy használt szkafandert...

Hirtelen megérezte az ürességet. A portyázó falka elvonult a Deák térről. Nekiiramodott. Koszos, vonagló rongykupacként „vágatott” a József Attila utcán a Duna felé. Ez a kétszázméteres vándorszörny szinte kimerítette a két heti vándorlástól lesóványodott, csipésekkel, harapásokkal tarkított, szögesdrótoktól szabadalt testét, a Szabadság tér műanyag parkján átérve már csak lassítottfelvétel-szerűen ügetett. A hirtelen erőfeszítés következtében drótsodronyszerű csomók képződtek leépujt izomzata helyén, lépni sem igen volt már ereje. Felesleges is lett volna igyekeznie. A Lánc-híd kifolyásoldali oroslánjánál földbe gyökerezett a lába. Azt tudta, hogy a Duna átugorható patakka zsugorodva kanyarog a meder közepén. Azt is tudta, hogy mindkét rakpart még a folyót közrefogó szögesdrót előtt alá van aknázva, nehogy bármi a vízhez férközhessen. (Elpocsékolat beruházás volt ez a bizottság részéről, szemmel láthatóan még a galambok és a legyek is elkerülték a medrében lomhán csordogáló sárgásbarna trutumót.)

Técsit nem ez szögezte a földhöz, hanem... A hidat frissen épült betonfal zárta el, félig kitakarva a Budai Vár felé a kilátást. Még ez sem lett volna ok a ledermedésre.

A nagy semmi volt, amit Técsi a betonfal takarásából ki tudott venni. Nem volt Várhegy. A Várhegy helyén csak a semmi volt.

Megdöbbenésében előkapta a szkafander mélyéről kulacsát, hogy meghúzza. Hatalmas ütés terítette a földre, a kulacs messze gurult a híd aszfaltján. Eles fájdalom hasított a jobb vállába. Egy felderítő hiénapincsi! Nesztelenül cserkészte be a rohadék! Técsi ösztönösen harapott rá az örökké szájában tartott vészgomra, mire az öltözéke azonnal hermetikusan záródott. A kőoroslán talapzatára lendült, a véreb most a bal vádliján lógott. Csak néhány réteget harapott át a nyolcból, fogai így is Técsi húsába hasítottak, érezte maradék vérét csorogni a lábszárán. A hiénapincsi hörögve szakadt le róla, aztán ölnyiket szökeelt, vicsorgott utána, míg Técsi görcsösen kapaszkodott fel a betonfal tetejére. Maradék erejét szinte elszívta a magasságtól való elemi rette-gés, de tudta, a felderítő után rögvést itt lesz az egész falka. Ügetve körbeszimatoznak, és ha ők mégsem jutnának túl az akadályon, a murénáktól semmilyen fal nem

védi meg. Aprók, de ezrével hemzsegnek, és már egy tucatszámú törpemacska is halálos veszélyt jelenthet még védőruhás emberre is.

Lesz, ami lesz, Técsi nekivágott a hídláncnak. Félelmében a maradék folyadékot is kiizzadta magából, centinként araszolt felfelé, minden idegszálával kapaszkodva, szédtülten kóvályogva a hídpillér magasában. A pillértömb omladozott, a szétesés ellen acélpántok fogták körül, ezért, szerencsére, egy drótlétrával is megtoldották. Már „csak” az oromfalból jó egy méternyire kiugró párkányt kellett megkerülnie, amely művelethez a roskatag létrán hanyatt függeszkedve kellett másznia. Elfuserált James Bondnak érezte magát a *Halálvágatból*, jó kilátással a halálra, csak a pupillája guvadt akcióhőshöz egyáltalán nem méltón, és valóban égnek állt a haja. A kapuzat tetején tikkadtan elterült, tériszonya elborította, a szkafanderbe hányt.

Lehunyt szemmel öklendezett a kapuzat magasában. Gyomra, egész belsője kavargott, tarkója saját gyomortartalmában tocsogott, teste pedig szinte kiszáradt e néhány végtelennek tűnő perc alatt. Agyában rémképek villódtak. Szédítő mélység. Tériszony. Hiénapincsik. Murénák... Elveszett a vízadag!

A hiperventilláció és a folyadékvesztés elbódította... Trixi, szegény, mennyire kiborult, amikor dédelgetett, rejtegetett macskája elpusztult... Hol van ez már... Már Trixi sincs sehhol. Kinek is őrizné urnafedel... Técsi Beatrix, 1979-2059, béke sejtjeire... Szép fajunk haldoklik még néhány napig, aztán egy emberként pusztul ki... Érdekel is bárkit, él-e, hal-e, van-e sírfelirata Trixi néninek... Mennyire szenvedett unokahúgai pusztulásakor... Közönséges élelmiszermérgezés, miután hirtelenjében, szinte tesztelés nélkül bevezették azt a Petri-csészés műféhéjét. Senki nem gondozná már Trixi sírját, akkor meg minek... Técsi maga is szinte haldokolt, mégis mardosta a fájdalom. Miért nem küldtek több Gamma-tápszert tengermentesítésre? Miért nem vezényelték ki időben a zöld gárdát? Akkor nem pusztulna el az utolsó hal is az óceánban, akkor maradna esély... Kit hibáztasson ezeregyedszer is? A csak papíron létező kormányt? A bizottságot? A budapesti helytartóságot?

Mégis...

Lezuhanástól rettegve, széttárt tagokkal bámulta az eget az oromfal tetején. Nyár lehetett, vagy valami hasonló évszak, fülledt légáram borzolta tépett öltözékét. A tériszony majd megölte, mégsem ez volt a legszörnyűbb. Mardosta a lelkét a tudat. Trixi még ma is élhetne, ha valamelyikük feláldozott volna egy havi fejadagot a tartalékai-ból. Amire aligha lenne szükségük, úgysem éri meg senki a jövő hónapot. Trixi akár egy évre – a kilátásokat tekintve végtelen időre – zöld vonalat vehetett volna, és telefonálhatott volna. De így maradtak az államilag garantált alapkommunikáció szintjén – tehát egyáltalán nem tudta hívni, csak vészvonalon indítva. Annak viszont egy hét az átfutása. Minden kommunikáció korlátozott, hiszen a hivatalos propaganda szerint emésztli a kapacitást, az energiát, az anyagot, az oxigént. Ugyan már! A Bizottság menekül a felelősség elől, a titkosítás, a kommunikációs tiltás valamiféle zsigeri ösztön Európa vezetői részéről. Elejét venni... valaminek, a szóbeszédnek, az esetleges szervezkedésnek. Hiszen az utolsó ellenzéki pártot még csak alig huszonöt éve lehetetlenítették el. Ugyan már...! Csak sokszoros víz- és levegőfejadagért juthat bárki zöld vonalhoz, hiszen minden elfogyott, még az információ is. De lett volna rá kerete! Rutinműtét lett volna. Ám Trixi magára hagyva szenvedett ki a saját lakásában egy közönséges bélelzáródás miatt.

Trixi gyarló volt, felelőtlen, az utolsó természetes emberek egyike. Iszonyodott a hi-permodern megoldásoktól. Könyvhegyeket őrzött otthon, és a kedvencei afféle kari-katúra kötetek voltak. Técsi gyerekkorában egy idegennyelvű rajzos könyvet lapoz-gattak Trixinél, amelyben egy kéményseprő ült letolt nadrággal a kémény tetején. Os-tobán bámult ki a rajzból, szemmel láthatóan a kürtöbe potyogtatott. Kacagtak. „Mire rá nem viszi az embert a szükség! Belepiszkítana vajon a sajátjába is...?” Nem értették a szöveget, talán az ábrákat sem, mégis jókat derültek a rajzokon. Akkor még kacagtak az egész világon. Hol van ez már...

A néni sok ezer könyve, amit inkább nosztalgiából őrizgetett, megsemmisül, akár Técsi jegyzetei. Hol lehet vajon a merevlemeze, egy élet írói teljesítményével? Mind-egy, az irodalmi élet is régen a semmibe enyészett az írószövegséggel együtt.

A nénike igazi kis szertelen locsifecsi volt, Técsi mégis szerette, mert viszonsze-rette, és mert nem volt más. Ki tudja, kik a szülei? Még az sem biztos, hogy Trixi a né-nikéje. Mindegy, a néni még valódi Técsiként született. Mindegy. Egy nénike, akivel imádták egymást.

Valójában a gyerekeit és unokáit sem ismeri, pedig sokan lehettek, mert fiatalon do-nornak rendelték a génjei és a kreatív kvóciense miatt. De az utódok többsége valószí-nűleg elpusztult a szokásos autoimmun nyavalya, allergia, fertőzések és hasonlók kö-vetkeztében. Csak Szepike biztos. Mert ő biztos kell, hogy legyen. Kimentti Szepikét a pusztuló világból. „Nomádok leszünk. Az utolsók.”

A várost nem hagyhatja el, akármennyire lehetetlen is itt az élet a legyek, szúnyo-gok, patkányok, ragadozók és dögevők miatt. A túlélők miatt. Ki kit fál fel? Odakint már semmi sincs, csak terméketlen föld, kipusztult erdő, fák csonkjai. Nincs hova menni, maradni kell az emberiség és az elvadult ölebek kebelén. Húnek kell lenni a konchoz.

Mégis le kell lépni. Mégis kell, legyen hely, ami élhető. Tehetetlenül forgatta a fejét a kapuzat tetején. Mégis...

Es egyszerre megértette a trükköt. A helytartóság gusztustalan tréfáját. Mégis áll a Várhegy a Lánchíd túloldalán! Alig kivehető optikai álcfal mögé rejtették, mintha semmi nem magasodna ott. Ezzel is a jóval odébb eső, szeparált kormányzati negyed-et védik. Láta, hogy az összes hiénapincsi és muréna visszaretten az álcfaltól. Talán a természetellenes üresség, talán saját visszatükröződő képük ijeszti el őket. Kell, hogy legyen még valami az álcfalon túl, bármi, ahova el lehet jutni.

Ott van fent Szepi, mert ott kell, hogy legyen... Új reménység költözött a szívébe. Szédülésnek fittyet hányva, sebesen kászálódott lefelé a hídláncon. A túloldalon neki-vágott a hegynék, és lám, surlódás nélkül hatolt át a virtuális hártján. Az éhség, szom-júság és légszomj azonban végsőkig kavarta tudatát.

...még mindig hív valami. Amikor már feladtál mindent. Amikor már vékonyadban érzed a tört. Nyakadon a kötelet. Sejtjeidben a mérget, a lélegzeted is elhagyott...

„Kijutunk Szepivel a világ pusztulásából? Újra nomádok leszünk? A két utolsó nomád...”

...akkor újra ráérezel. Egyszerre hívogatón integet feléd. Csak odébb tessékeled a halált, és a pokoljárásnak vége. Megszűnik az iszonyat, és újra: élet. Élet.

Bertha Zoltán

„Társak a Gondban”

(Tamási Áron és Sütő András rokonszellemissége)

Az erdélyi és az egyetemes magyar irodalom emblematikus kortárs alakjának, Sütő Andrásnak a metaforikusan mélyértelmű megfogalmazása szerint a „közösség homlokráncái”-ba mintegy belesűrűsödik, egyszersmind koncentrikus köröket, táguló létezősszférákat kapcsol együvé a nemzetmegtartó paraszti-népi társadalom, a kisebbségbe taszított erdélyi magyarság és az integer össznemzeti magyar közösség minden gondja, fájdalma és megőrizni kívánt reménysége. Életművében sugárzó szerves egységben lélegzik a klasszikusnak nevezhető sorsirodalom összes lényeges eleme: a történelmi küzdelem hitelű és hitvallásos vállalásától az elidegeníthetetlen kollektív életérdek és életigény demonstratív kifejezésén, képviselésén keresztül a hagyományfolytonosság és a távlatos erkölcsi-esztétikai példaállítás örökérvényű törekvéséig. A „teljes emberi lét átélésére az egyén képtelen; a teljes lét csak a közösség számára adott meg, amiként a zenekari muzsika is több hangszeren s több művészkéz révén szólal meg” – halljuk tőle számtalan változatban a felelős gondolkodás és a lenyűgöző nyelv- és írásművészeti esztétizis prózaköltői magasrendűségében fogant aforisztikus bölcséleti elveit, téziseit. Etikum és esztétikum organikus kapcsolatát kikristályosító szentenciák ezek – a kultúrfilozófiai, morálpedagógiai, társadalomaxiológiai, sőt értékpolitikai tanítások atmoszferikus közegében, a végső értékeszmék együttes, szinkretikus és egzisztenciális vagy metafizikai szintézisben összetartozó minőségét nyomatékosítva. Mintha a „kalokagathia” antik eszményének felelevenítésével is. („A két szóból – 'kalosz' – 'szépség' és 'agathosz' – 'jó' összetett 'kalokagathia' szó jelzi a kategória félig etikai, félig esztétikai tartalmát” – elemzi *Az esztétikai kategóriák története* című munkájában Loszev és Sesztakov.) A sütői szofizma szerint is: „a szép és az elkötelezettség, a szép és az üzenet, a szép és valaminek a szolgálata egybefonódik”. Egyén és közösség, erény és szépség, valóságosság és eszményiség („reál” és „ideál”) harmonikus ontológiai találkozása zajlik az ilyen tűnődő és vallomások, gyakran pedig fohászos és „jajkiáltások” sorshelyzet-értelmezések nyelvi futamaiban. (Hiszen „köz tudott dolgok kimondásához kell a mersz”). S a sorsos igazságbeszéd – az (autochton és autonóm) „sajátosság méltóságának” rendületlen hirdetésével például – a folyvást meg-megújuló „hungarocídium” terrorját elszenvedve („szemet szóért” áldozva) pedig valóságos és jelképes mártíriumként is hitelesíthető.

A nyelv tehát a lét háza; „ama kimondás megtörténe, melyben egy népnek történetileg kibomlik világa” (Martin Heidegger). Népének szóművészeként és szószólójaként Sütő András szavaink, az „Anyanyelv-Istenség” „Nagyfejedelemségének” őrzőjeként – és nyelvteremtő mestereként – a szociografikus útjegyzet, a lírai kon-

fesszió és a meditatív kontempláció, az esszéműfaj (benne – Ablonczy László találó definíciója szerint – az „esszépanasz”), de az anekdotikus-humoros vagy mesés elbeszélés, a balladás látomás ezerszólamú hangján is híven idézte fel mezőségi családját, szülőföldjét, a népi szegénység és kiszolgáltatottság kálváriáját is: a „hétköznapiakat a keresztfán”. Hogy könnyebb legyen az édesanya ígérte álom, s hogy a torokban eggyel kevesebb legyen a csomó. Biblikus-szagrális emelkedettséggel és igei bensőségességgel kérve-követelve az imádságos „kiáltás jogát”: hogy „engedjétek hozzám jönni a szavakat”. És ugyancsak történelmi-mitológiai perspektívák és jelentésformák gondolatvilágával jelenítve meg egyén és hatalom, szellem és erőszak, kollektív önazonosság és fajüldöző népiértés engesztelhetetlen konfliktusait a katartikus erejű drámai példázatokban. Sütő András parabolikus tragédiái és groteszk tragikomédiái a veretesen klasszicizáló modern drámairás világirodalmi jelentőségű darabjai. Bennük az értékpusztítással szembeszegülő morális magatartás univerzális antropológiai alapelveként bontakozik ki: „ha porból lettünk is: emberként meg nem maradhatunk az alázat porában”! Az *Egy lócsiszár virágvasárnapja*, a *Csillag a máglyán*, a *Káin és Ábel*, *A szuzai menyegző*, az *Advent a Hargitán* és a többi: az egyszerre analízáló és stilizáló lélekábrázolás, a poétikus hitvitázó eszme-színművé vagy szimbolikus drámai emberiségkölteményné szélesedő létezésvízió megannyi műfajteremtő remeke.

A „Gondban” és „az Idő markában” született művek, nemzetföltő és értékmentő eszme-futtatások egyaránt „égtartó” éthoszt revelálnak „omló egék alatt”, szörnyű „erdélyi változatlanóságok”, a valahai „Tündérbert” szakadatlan „nagy romlása” közepette, „Heródes napjai” idején, a „Betlehemből a Golgota hegyére” vezető kálváriás út folyamán: az etnikai üldöztetés, a nemzet- és kisebbségpusztító megfélemlítés, a menekülés- vagy beolvadáskényszer körülményeivel hadakozva is. Autentikus mondataikkal a humanitás, a szabadság-, igazság- és emberszeretet eszméit értelmét és érzelmét hangsúlyozva: „a fű lehajlik a szélben, és megmarad”; „nyelvéből kiesve: létének céljából is kiesik az ember”; „a szabadság nem külsőség, hanem a belső ember”; „ott kezdődik az ember, amikor összetéveszti magát mindazzal, amitől megfosztották”; „maradok, másként nem tehetek”; „vagyunk, akik voltunk, leszünk, akik vagyunk”; „maradunk, ahol voltunk és leszünk, ahol vagyunk”.

Különleges hatású művészi stílusművészet, komplex leíró, elbeszélő és értelmező, gondolatömörlítő nyelvezet ez. „Tamási óta olyan szépen nemigen szóltak magyarul ezen a tájon”, mint Sütő (állította Fodor Sándor). Az előadásmód érzékletes gazdagságához az asszociatív fogalom- és képzetűrlítő szófüzések, a bensőséges szemléletességet és a filozofikus perspektívákat összehangoló mondatszövegek, a köznapi, a népi, a természetes, a nemzettörténelmi, a kultúrhistoriai, a mitológikus, a vallási tudattartalmakat dúsan társító fordulatok éppúgy hozzákötődnek, mint az emelkedett és a játékos, a retorikus és az adomás, a tragikus-fenséges és a bizarr-ironikus, abszurdkeserű hangnemek, hangulatok – és így zamatosulnak időtlenné. A szóképi, metaforikus, jelentéstani sokféleség és sokrétűség, a plasztikus konkrétság és a szívárványos elvonatkoztatás, az elokvencia és az eufónia változatos összefüggésrendje, az életből-csesség és a létderű emberiségét árasztó tónus és hanghordozás: a mélységesen személyes és közösségi sorsproblémákra rávilágító igazmondások artisztikus varázsának titkait a nyelvi matériában és a nyelvfölötti szférákban egyszerre sejteti. És ekképpen

szövetkeznek a nyelv önkijelentő létigéi és a létezés rejtelmes nyelvjelei: a mondat-hajlatok sorsigazságai. „Hát semmivé lesz itten, ami mindenünk volt?” – horgad föl például a pusztulás rémével viaskodó aggodalmas-ráébresztő kérdés, amelyben a népies-archaikus helyhatározószó-változat (az „itten”) vagy a „mindenünk” névszóalakban megjelenő többes számú személyrag – tehát a meghitt-familiáris ragaszkodás leheletfinom toldalékai – által az elsovadás megrázón test- és lélekközeli tényveszedelme sötétlik elő; miközben az architektonikus arányossággal tagolt vonatkozó mondatösszetétel a megsemmisülés borzongató folyamatát és apokaliptikus végállapotát is megindító méltóságőrzéssel, nyelvi és spirituális önbecsüléssel képes jelezni. „Úgy cselekedjünk, hogy megmaradjunk” – ez a Bethlen Gábor-i tételmondat a látszólagos egyszerűségben szintén meghúzódo transzcendentális szuggesztíóval telítődik: a banális hangzó „meg kell maradnunk”-jellegű felszólítás helyett az egy utalószavas főmondat és egy kötőszavas módhatározói mellékmondat alakulással valamifajta igei parancsolatszerű ritmust, mondattempót vesz föl ez az intelem; valami kimért, szelíd, nyugodt, de annál határozottabb ütemhangsúlyt. A tisztán hullámzó, egyenletes dallammenetben nincs kapkodó, zaklatott sietség, a mondatrészek nem rövidülnek, nem esnek ki, s a megmaradás imperatívuszának kétféle erős igével való nyomatékosítása, mintegy szimmetrikus kétfelé bontása-húzása: nemcsak magát a helytállás célzott létkövetelményét, hanem az ennek a szolgálatába állított cselekvéséthesz nemeségét is sugallja. „Itt maradni kell akkor is, hogyha nem lehet” – jegecesedik ki „Erdély tizenegyedik parancsolata”-ként a Makkai Sándor-i „nem lehet” és a Reményik Sándor-i „ahogy lehet” visszhangzó létparadoxonaival is megbirkózó erkölcsi alaptörvény. A jelentésutalások egész hálózatos szövedékét átfogó és új felismerésekkel bővítő súlyosság mintapéldái az ilyenféle kijelentések: a kollektív sorstudat mélyeit fölfakasztó, embervoltunk egészét megrezdítő, kortalan ősigazságok biztonságával igazító jelmondatok: Ady Endre-i, móríci, Németh László-i, illyési, Tamási Aron-i szövegek és maximák mellett fölfénylő szállóigék.

Az életérdekű Sütő-mondat tehát: egyenként is esztétikai fenomén. Jelentéstartományait a hangtani és szerkezeti jegyek, a logikai és érzelmi horizontok, a lírai és intellektuális vonatkozások együtt szélesítik. Az akár az egyszavas párbeszédektől a szubtilis okfejtésekig, a valóságízű helyzetrajztól a szenvedélyes általánosításig és lényegkövetkeztetésig változatosan terjedő esszészöveg-típusokban is mindig kényes egyensúlyt tart a közlendő szilárd értelmi váza, eszmei építménye és poétikus telítettsége: tapasztalást és erudíciót egyeztető gazdagsága. „Bűbáj, varázslat, s mi minden még: Sütő nyelvi szempontból teremt újjá bennünket: senkinek sincs nálunk olyan öntörvényű nyelve, mint neki” – állapította meg Bretter György. Vagy Deák Tamás: „igazi műfaja a legősibb és a legkényesebb: *a mondat*”; „irodalmunk legartisztikusabb alakja, Tamásinál is kényesebb fülű, választékosabb”; és Bajor Andor: „Sütő a legszebben fogalmazó jelenkori magyar írónk”; „közel jut a szólásmondáshoz, az egy mondatba lepárolt értelmezéshez vagy tapasztalathoz”; „ezt az ősi és eddig ismeretlen nyelvi anyagot át- és átszővi a szoltáros fogalmazás, Szenczi Molnár Albert és Károli Gáspár fordulatai adják a szó emelkedettségét és patináját”; „Sütő mondatai szigorú, fehérre meszelt falak közül szállanak a magasba. Mesévé színesedett igék.” S az erőteljes közvetlen hatással bíró szövegforma tovaryúrozó jelentéskörökkel vezet át

azokhoz a dimenziókhöz, amelyek az írói világkép egészének lényegi karakteréről árulkodnak, amelyek szemlélet és magatartás alapjegyeit láttatják. Az „ahogyan mondja” elválaszthatatlan a sütői műben attól, „amit mond”, s annak is legalább két hatalmas övezete rétegződik egymásra. Az egyik egy szuverén és teljességigényű látásmód erkölcs- és létbölcseleti felfedéséhez járul hozzá, a másik a megszólaltatott szellemi értékbirodalom továbbélését segíti elő.

A nyelv – az „erdőzúgásos” anyanyelv – egyrészt terepe, másrészt kitüntetett, reflektált tárgya is az elmélkedéseknek – mint a „nyelvében bujdosó”, megszegyenített kisebbségi közösség önértékű létfeltétele. Így lehet már maga a szókép is a megmaradás záloga: a racionális ténymeglátás és a képi jelentéskitágítás egyidejűségében. Metafora és metafizika ricoeuri értelemben vett transzcendáló, „túlemelő” képessége szerint. Az író ekként idézi Jean Pierre-t: „A Szó, amely Isten, redőiben őrzi az emberi nem történetét az első naptól fogva, s minden nép történetét annak nyelvében, olyan bizonyossággal s oly cáfolhatatlanul, hogy zavarba ejti a járatlanokat és tudósokat egyaránt.” S mert minden szó eredetileg metafora (borgesi megállapítás ez), azaz transzcendens vétetésű: képzettartalmával egyúttal „a legcáfolhatatlanabb beszéd” (ahogyan azt Illyés Gyula Sütő Andráshoz írott versében kinyilvánítja) – s a „leszállhatatlanul”, „kecsegtető ígéretek” nélkül is énekelő madár üzenetének, a „csak azért is”-morálnak, a „fejtartás” mintaadásának a megfogalmazódásáig ível (*A lőtt lábú madár nyomában*). „Mindenekfelett nagy dolog metaforázónak lenni: mert egyedül ez az, amit mástól átvenni nem lehet; a tehetség legbiztosabb jele; találoán metaforázni annyi, mint a hasonlót meglátni” – citálja Sütő Arisztotelészt is, hogy aztán minden nyelvi-szellemi kulturális közösség etulajdoníthatatlan létjogát bizonyítsa sajátosságai megvédéséhez. Mert egy nyelvközösségi nemzeti kultúra az eszmélet legmagasabb rendű öntanúsításával jelzi a szellemi életlehetőségek maximumát. Az egyes nyelvekben megtestesülő egyenrangú kultúraváltozatok pedig nem működhetnek egymás sérelmére; „az emberek épp emberi különbségeikben lehetnek egyenlők. És csakis az egyenlőségben jut szóhoz a természetes különbözőségük” („minden madár úgy énekel, ahogy a csőre áll”). Egy nyelv kifosztása vagy elnémitása, egy speciális értékszféra hozzájárulásának megszűnése hiányt kelt az értékek összességében és egyetemességében. (Ha a „kézhasználat” vagy a „lábhasználat” mint kifejezés is természetellenes, abszurd, ha szabályozási szándékot akar jelölni, akkor hogyan lehetséges egyáltalán engedélyezett vagy nem engedélyezett „nyelvhasználatról” beszélni?) Az identitásválság és a kulturális degradáció (a betegségmetaforákkal illelhető „nyelvkárosultság”, „nyelvínség”) létrendi elveket támad: univerzális, oszthatatlan létjogokat von kétségbe. A sajátosság tehát elidegeníthetetlen tulajdonság, létvonatkozás; hitelesen csak ezen keresztül közelíthetők meg elvontabban egyetemes értékek is. Többször idézi Sütő az idevágó turgenyevi, Thomas Mann-i megállapításokat: „az emberi csak a nemzetiben tud megvalósulni”; „nemzeten kívül nincs művészet”; „saját arc nélkül ideális arc sincs; a magunk arculata nélkül csak kifejezéstelen, üres arc lehetséges”. A „hely, idő és körülmény”, a „provincia” értelmetlen megtagadása ugyanis a provincializmus, s nem a helyi arculat – a „genius loci” – vállalása. És ez az alapelv hangolja Sütő András számtalan irodalom- és kultúrtörténeti tárgyú esszéjét, elmélkedését is. Így boltozódik föl esszévilágában egy markáns erdélyi kincsestár,

egy egész transzszilván szellemi univerzum is, amely egyrészt híven tükrözi és jellemzi megalkotójának arculatát, beállítottságát, látókörét. Másfelől pedig úgy zajlik egy lenyűgöző szellemtörténet megelevenítése, hogy annak során nemcsak az értelmezés mikéntje, hanem természetesen az értelmezett tárgy mibenléte is izgalmassá válik. Apáczaitól Kemény Zsigmondig, Orbán Balázstól Benedek Elekig, Kós Károlytól, Tamásitól, Kemény Jánostól a kor- és nemzedéktársakig felsorolhatatlan azoknak a serege, akik az egyetemes magyar irodalom nagyjai, Ady, Móricz, Illyés, Németh László, József Attila, Veres Péter, Nagy László és a többiek, s a magyar kultúra egyéb területeinek kiválóságai, színészek, zenészek, képzőművészek mellett és között, akár az erdélyi festők, szobrászok, népművészek és kézművesek társaságában felvonulnak. S ennek az impozáns erdélyi kincsháznak, önismereti thesaurusnak, enciklopédikus tudástárnak tehát csak a körvonalai is alig felmérhetők: az együttélő erdélyi népek sokszázéves sorstörténelmétől, a székelység ősrök létküzdelmétől, a mezőség, a szórványmagyar népelet hagyományaitól, a Bethlen Gábor-i fejedelemségtől, a „tündérkert”-örökségtől, a „nagy romlás”, a trianoni országvesztés, az anyanyelvi zsugorodás időszakain át, „omló egek alatt” a mégis-megmaradást hirdető, a „sajátosság méltóságát” féltő és őrző, „égtartó” emberek kultúramentő igyekezetéig és teljesítményéig, el egészen a „fülesek és fejszések” közé szorult közelmúltat és napjainkat meghatározó irodalmi, politikai jelenségekig – „erdélyi változatlanóságok” közepette. A régi nagy hazatérők (Misztótfalusi, Apáczai) után az újabbak, Benedek Elek, Kós Károly, Kuncz Aladár, Tamási Áron: ugyancsak a hűség, a sorsválasztás és küldetésvállalás, a szülőföld-misszió példateremtői. Tanítómesterek és alapítók; miként Kemény János, akinek marosvécsi várából az első világháborút követő felbolydulásban írók menedéke lett: „újfajta haditanácskozások színhelye a megtartó szellem fegyvereinek számbavételével. Báthori Gábor, Rákóczi György és megannyi főúr várának utolsó gazdája, Kemény János új értelmet adott a griffmadaras, dámvadas címernek: a kisebbségi humánus jegyében fogant erdélyi magyar művelődés felkarolásának mecénását.” Sütő András esszéi, az ő szellemüket folytonosan ébresztő emlékezései bizonyágtételek voltak a legnehezebb időkben is: értékvédő, örökségmentő, tradíciótudatosító vitairatok – minden lélekgyilkos, kultúraellenes, magyarpusztító szándékkal és erőszakkal szembeszállva, hadakozva. (A megbélyegzések évadán; amikor „Kós Károly? Transzsilvanista. Nyíró? Fasiszta. Bánffy Miklós? Volt külügyminiszter és főleg dilettáns. Dsida? Katolikus. Makkai viszont református. Reményik irredenta, Kemény János földbirtokos, Balázs Ferenc unitárius, Böződinek pedig biblikus témájú regényrészlete jelent meg, eo ipso: antiszemita.”) Színes, élvezetesen eleven életrajzi, intézmény- (színház-, sajtó-, folyóirat- stb.) történeti mozzanatokkal megélnélt közelepekben, karakterfestő részleteket és áttekintő értékeléseket szervesen ötvöző kisportrékban villantja fel Sütő András a régiek, a nála idősebbek arcát, akik fiatal korában mentorai, pártfogói voltak, s akiktől oly sokat tanult újságírásban, lapszerkesztésben, kultúraszervezésben – és írástudói elhivatottságban. Kós Károlyét, akinek prózája „kovácsoltvaskapu-rengeteg”, „gótikus tornyok harangjainak szólása”, s akinél szerinte sűrűbb és kristályosabb történelmi levegőjű regényeket talán senki nem írt; Molter Károlyét, „a humanizmus zászlótartójá”-ét, a satirikus Tomcsa Sándorét, a „szarvasiramú” logikájú Szabédi Lászlóét; a székelység helyzetét

„második Orbán Balázsként”, „tárgyilagos keserűséggel” felmérő – „a legjobbak és legszerencsétlenebbek közül való székely regényíró, szabadverselő poéta, tudós történész és szociológus falukutató” – Bözödi Györgyét; az ügyszolgálatot „kötelességperzselten” végző, „Erdély legnagyobb magyar publicistájaként” a kisebbségi jogegyenlőségért csatázó Kacsó Sándorét; a „magyarózdi Ikaruszként” a „falukozmosz tökéletes ismeretét” hordozó Horváth Istvánét; a mindenkori ifjú nemzedékek nemes törekvéseit felkaroló Balogh Edgárét; a legjobb óráiban az egy Gorkijhoz, egy Veres Péterhez hasonlítható Nagy Istvánét; a valóság-hű ábrázolásra, a riportrealizmusra törekvő Szilágyi Andrásét; az igazságához a „Kolhaas Mihály módján” mindenét elvesztő Kurkó Gyárfásét – és így tovább. Elmesélve például Asztalos Istvánról – „a legnagyobb romániai magyar parasztlap”, a *Falvak Népe*, illetve a kitűnő gyermeklap, a *Napsugár* szerkesztőjéről, fémjelzőjéről – hogy miképpen ígérte neki, a pályakezdőnek (a *Falvak Népe*-nél főszerkesztő-utódjának): ha valami érdemlegeset ír, „negyedik, tiszteletbeli Istvánnak” befogadják majd maguk közé a „három Istvánok” (Asztalos, Horváth, Nagy). Vagy hogy a „derű szikráit ontó” Asztalos István, akinek „humora az elesettség tragikumának Janus-arcát lobogta körül” – s amely sírást-kacagást keltő humor „az idők átvészeléséhez nyújtott mindenkori segítséget” – egyszer a közösségi sorsirodalom „földhözköttöttségéről” (az „egyetemes érvényűben a *változat*” hitelességéről) elmélkedve-beszélgetve a homlokára csapott: „Ez az, barátocskám! Anyajegyes irodalom!” S még hozzátette – „jó, diótörő” nevetésével –: „Hogy én csak ma este is mi mindent tanultam magamtól!” Érdekes (olykor anekdotikus) adalékokkal, a korabeli polémiák és eszmecserék lenyomatát őrző dokumentumanyaggal szolgálnak a háború után induló pálya- és nemzedéktársakhoz vagy a fiatalabbakhoz kapcsolódó jegyzetek, méltatások vagy vitairatok is – sokoldalúan megvilágítva a nyitottságában is következetes süttöi irodalomeszményt. Bajor Andor parodisztikus társadalomkritikai humoreszkeiben a „butaság trónfosztását”, Veress Dániel történelmi drámakísérleteiben a krónikási szándékot dicséri az író; Kányádi Sándor elkomoruló költészetében a valóságérzék diktálta hangváltásokat, a „közösségi gondjainkban virrasztó-vergődő lelkiismeret” megrendítő versdokumentumait; Beke Györgynek az Orbán Balázséhoz fogható, „Orbán Balázs-i ihletésű, erdélyi magyar múltunkat feltáró, siralmas jelenünket jelző” hatalmas munkásságában pedig a megmaradáshoz (a nemzeti tudatkárosodás elhárításához) elengedhetetlen számbavétel egyedülálló elvégzését. Az erdélyi magyarság népéletének, „évezredes történelmének, kultúrájának írásos megörökítése, pusztuló – mert pusztított – szellemi kincseink begyűjtése” Beke György transzszilván régiókat bemutató szociografikus riportjainak, regényes életrajzainak óriási érdeme – az „etnikai üldözés”, a beolvasztás, az erőszakos „homogenizáció”, az elidegenítő-nyelvszűrő tömeges kényszerasszimiláció elszenvedésének („Tündérekertünk pusztulásának”) ordas idején; azé a vándor-mindenesé, akinek neve hallatán annak idején „cenzorok és pártos hitnyomozók, karrieréhes szerkesztők, magyarfaló minisztériumi fejedelmek kaptak dührohamot. »Mit akar Beke az erdélyi magyarok számbavételével?!«” – Eszméltető sokszempontúság és meggyőző célirányosság így társul Sütő András gondolatmeneteiben; hosszabb-rövidebb kommentárjaiban, alkalmi megnyilatkozásaiban – jubileumi köszöntő, ünnepi laudáló, végbúcsúztató, „kopjafás” emlékállító beszédeiben, írásaiban, nyílt leveleiben is. A tisz-

telet, a humanitás melegével szól alkotótársaihoz, íróbarátaikhoz – és róluk (kik „társak a Gondban”). Elemez is, értékkel is. A Forrás-nemzedék egyik mértékadója, Bálint Tibor nagy regénykompozíciói kapcsán „az anyanyelvűségben az ő csodálatos, mert tárgyyszerű és mégis poétikus nyelvezetét”, a drámai-látomásos epikai freskók művészségét méltatva domborítja ki az elhallgatott történelmi tragédiák, a legvéresebb aktualitások megbolygatásának úttörését – szemben az olyan divatos egyetemességtannal, amely nyomán „az értelmi és lelki közöny sarki éghajlata kifagyasztotta a Jelen konkrétumait, a szülőföld és az anyanyelv szavát”. Farkas Árpád konokszenvédeyes lírájának egész hossz- és keresztmetszeti színeképét vázolván hangsúlyozza a „tündökletes esztétikai gazdagság”, a „váratlan gondolati-képi bőség”, a „szokványt hökkentő jelzők, metaforikus fogalmak szédületes rajzásának” költészetalkotó szerepét; hogy aztán az erkölcsi tartás (az „élő lelkiismeret”) minőségét taglalhassa a „férfias hűség fortissimóiban”: ahogyan az „Erdélyi Nagy Télben” a költő „a föld alól is vigaszt remél a magunk megőrzéséhez”, s a hóba vágott alagutakkal a magyart a magyarhoz vezető önvédelmi küzdelemre serkent. Merész „virrasztó-víziókkal” kiáltva világgá „a nyelvi jogfosztottak, a magyartalanításra ítélt közösségének kálváriáját”. Mert: „végvári létben folyik a jákobi küzdelem a remény és rettetet angyalával, aki éjszaka száll alá rossz csillagzatunkból. Egyszer Isten arcával, máskor a haláléval.” – Lét és nemlét határmezsgyéjéről szólítanak meg minket ezek a sorsproblémás gyötrelmek, kitágítva az irodalmi gondolkodás egzisztenciális kereteit; a problémaboncolgatás között pontos és gyémántossá csiszolt hitvalló, ars poeticanak beillő irodalomszemléleti axiómákkal (kötődjenek ezek a megnyilvánulások Gaál Gábortól Balla Károlyig, Székely Jánostól Fodor Sándorig, Kabós Évától Csögör Andrásig, Szász Jánostól Szócs Kálmánig, Magyar Lajostól Bogdán Lászlóig vagy az olyan személyiségekig is akárkihez, mint Vita Zsigmond, Faragó József, Nagy Pál, Domokos Géza, Huszár Sándor, Gálfalvi Zsolt, Páll Árpád, Kántor Lajos vagy Tökés László és mások). Még egy pályakezdő novellista-drámaíró, Kincses Elemér Forrás-kötetének ajánlásakor is ilyesfélék felvetéséig, illetve leszögezéséig jut Sütő András, a hetvenes évek elején: „Mi más az író, ha nem az a torkon-ragadott reménység, akitől a szorongó lelkek sokasága azt várja, hogy nevében is szóljon?”; „Korok s ízlések, világnézetek és esztétikai rendszerek változásaiban az írás továbbra is hegyibeszéd marad.” S a prófétai, prédikatori igazságok hirdetése bajvívó hősiességet is megkíván vagy feltételez: ahogy azt a Julianus-díja alkalmából üdvözölt székelyföldi író-publicista, Sylvester Lajos is annyiszor demonstrálta nemes harcaiban, a torokszorító fájdalmat gyakran a furfanggal oldva. Például amikor a nyolcvanas években (a „helységneháborúban”) már le se lehetett írni az erdélyi települések becsületos magyar nevét (még az amúgy is egyre korlátozottabb magyar nyelvű szövegekben sem), akkor Sylvester Lajos úgy cselezte ki a tiltó rendeletet, hogy cikkeinek aláírásakor a saját neve helyett a szülőfaluját használta: „Csernátoni” Lajos. „Anonimitásba vonult, hogy beköltözhessek egy tiltott, üldözött, tagadott, szent fogalomba, behúzódott oda, mint csiga a házába, a szülőfalu nevébe”. S biblikus-mitologikus távlatok munkálnak, amikor zsögödi Nagy Imre varázslatos festészetéről (eme elementáris székelymagyar „Népélet-Mindenség”-ről) esik szó, a Tamási, Bartók modellezte kötöttségekről („Ábel módra vissza is tért hamarosan ismerős fenyő-

fái, az ecsetje alá szelídült viharok közé”), sajtóságosan helyi és feltétlenül egyetemes értékek szintéziséről, s az égő csipkebokor revelációjáról: „mikor a lángok közül az Úr hangja morajlott fel, a mitikus látomás Értelme; a gyógytógató égi kéz nyomán a megértő üzenet: »Látván látám az én népemnek nyomorúságát...« Nagy Imre égő csipkebokraiból (...) sugárzik tudatunkba az elkötelezett művész összegezése: Íme, a föld, az ég, a pizstrángos patak, az erdő; az ember, akinek sorsában osztozom”. És krisztológiai hasonlaltal minősül („a sokaság szeme láttára” és „füle hallatára”) „tonnás hegyibeszédnek” a szobrász Szervátiuszok alkotta páratlan farkaslaki Tamási- emlékmű, e csodálatos-grandiózus trachit-faragvány, sőt valóságos „mennykő”. Vagy Tamási Áron nevezetes szállóigéjének megrendítő parafrázisa egy kivételes színházrendező-jelenség emlegetésekor magasztosul újjá: „ha azt mondjuk Tamásival: azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne, Harag György minden színpadi megszólalásával azt mondhatta volna: azért vagyunk a világon, hogy az erőszakot, a fajmítosz bestialitását száműzzük belőle. S ha tinéktek, barátaim, vigasz és megtartó erő a megénekelte szülőföld pora: veletek vagyok magam is a ragaszkodásban ezzel a maréknyi hamuval, mely apám, anyám volt, és két fiútestvérem.” S egy másik rendező-fenomén – Szabó József Ódzsa – pedig úgy tudta színpadra állítani Sütő regényét, s Tamási és Bálint Tibor remekei, az *Ősvigasztalás*, illetve a *Sánta angyalok utcája* mellett úgy emelte katartikus történelmi jelentőségűvé az *Anyám könnyű álmat ígér* előadásait, hogy azok nyomán Erdély-szerte a székely paraszti közösség szenvedélyesen vitatni kezdte saját keserves tapasztalatait: „hogy mit kellett volna tenni másként és jobban az ötvenes években.”

Sütő András ihletett credoi nemcsak saját műveit: a régi és a huszadik századi erdélyi irodalom fő vonulatait is bevilágítják, besugározzák. Vallani és vállalni: programja, hite, missziója volt ez neki is. Amit a helikonistákról összegez: történelemmel, erkölccsel, megélt és megteremtett igazsággal átitatott confessio az egyben. Tegnapot és mátt – a vétetés és a megérkezés szellemmagaslatait zendítő igék. „Mit hirdettek meg Kós Károly(ék) Kiáltó Szavai? Ébresztő szavak voltak az országdarabolás utáni eszméletlenségben. Új Erdélyország építésére serkentő szavak voltak akkori – teljesen kifosztott állapotunkban, főleg remény, bizakodás, lelki talpraállás dolgában. Nemzeti tudatunkat erősítő szavak voltak azok, a már régen eltervelt, távlati stratégia szerinti magyartalanításunk vézskorszakában.” „Olyan időben, mikor az elszakított nemzetrészek önazonosságának védelmében drámai veszteségek gyöngítének minket, sajtó nosztalgiával merülhetünk el újból és újból a helikonisták ma is élő-ható örökségében. Nem vigasz, hanem fájdalmas tanulság, hogy az önmagát ismétlő történelem súlya alatt ma is azokat tarthatjuk sorsunk leghitelesebb kimondóinak, éneke-seinek és krónikásainak, akik Kemény János várában ismerték föl végvári létünk követelményét az irodalomban is: a magunk megőrzésének parancsát.”

*

A nyelvet létesítő és a nyelvben létesülő kulturális közösség történelmi kontinuitásához a kollektív emlékezet religiozitása ugyancsak feltétlenül szükséges. (A „szokatlanul tartós fennmaradás /.../ esetei – a szamaritánusoktól a baszkokig – egytől-egyig

ugyanazt a képet mutatják: az etnikai identitás egy sajátos vallási beállítottsággal fonódik össze” – Jan Assmann.) Az *Anyám könnyű álmat ígérben* a valóságos tények hullámverését a történelemviselt parasztsors archaikus („nagypénteki” levegőjű, ugyanakkor „újfajta zsoltároskönyv lapjaira” jellemző) misztériuma lengi körül. A temetői – halottak napi – „világítás”, a gyertyagyújtás az összefogás, s az eredet- és hovatarozás-tudat nélkülözhetetlenségére int: „Vedd el az emberektől a megemlékezés jogát, s már kettébe is vágtd őket”; „Rongy ember, aki nem tiszteli az elődeit és a halottait”; „aki menet közben, mint fölösleges terhet, eldobálja a halottait”; „A kárpitos az apjára emlékezik, aki azt mondotta neki: Jertek majd ki a síromhoz világítani, nem azért, hogy engem lássatok, vagy én lássak valamit, mivel a föld betömi a szemem, hanem hogy a saját arcotokra hulljon a gyertya világa.” (Hasonlóképpen szembesülnek a szegény székely falu halottai és elevenjei Bözödi György *Halott-világítás* című novellájában is.) A temető, mint a vallási és kultikus tradíció kitüntetett színhelye, egyben rituális emlékezhely is; olyan „lieu de mémoire”, amely közvetlenül érintkezik az eternitás végtelen téridejével, miközben az emlékezés retrospekciója (a halottak közelségében is) az egymást számon tartó élet prospektív és köteleességszerű továbbvitelének az abszolút alapját teremti meg. Rávilágítva egyúttal az individuum kollektív megelőzöttségének (kierkegaard-i aspektusból is, miszerint az életünket előrefelé éljük, de visszafelé értjük meg), egyszersmind folytatólagos kollektív szubsztenciájának az áthághatatlan törvényszerűségére – minden, a történelemben megálló nép sorsában. Érzékiség és érzékföltöttség (immanencia és transzcendencia) feszültségében, komplementer kettős egységében. A temetőföld kiváltképpen ráébreszt: „A világ alapja a föld, a föld meg áthatja a világot. (...) A világ a földön való nyugvásában arra törekszik, hogy felülemelkedjék a földön”; a „világban otthonának alapját a földre és a földbe helyezi a történelmi ember” (Heidegger). (Ha „netalán az űrig nem sikerül szállnunk, / s e rögs földre mégis visszatérnénk, / csak lábujjhegyen, halkan! / apáink hűlő, drága arcán járunk” – Farkas Árpád.) S aki „hú marad a földhöz, az megmarad, annak *tartama* van”; aki viszont elidegenedik tőle, az elveszíti önazonosságát, az összefüggést föld és lélek között, s „lényének sötét, anyai, földszerű ősokával” (Carl Gustav Jung). (Aki „nem vesztette el a földdel való szerves kapcsolat érzését, sohasem lehet annyira lelke aljáig romlott, mint az ellentétes embertípus” – ahogy Tamási Áron leszögezi. Másképpen ugyanő: „Miénk a fény, amit lelkünkbe fogadunk; s a föld, amelyen élünk és meghalunk.”) Hűség, kötődés, ragaszkodás az otthonlét, az otthonosság metafizikai lényegéhez („azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne” / Tamási /); „addig élünk, amíg módunkban áll visszafelé tekinteni”; „benne van minden lehetőség” – rögzíti Sütő András is. „Gondoljunk arra a visszavonhatatlan veszteségre, melyet a parasztság – e par excellence emlékezetközösség – vége jelent” (Pierre Nora). Akár külső erőszakos felszámolás, megsemmisítés, akár belső önfeladás, önelveszejtés (vagy mindkettő) által. A gondolkodó Sütő András ezzel szemben viaskodik (sokezer éves univerzális őstudás jegyében: „Tiszteld atyádat és anyádat, hogy hosszú ideig élj azon a földön, amelyet az Úr, a te Istened ad tenéked” – 2Móz. 20: 12.; „Ha valakinek fia elfogadja azt, amit az apja mond, annak egyetlen szándéka sem vall kudarcot; gyermekeihez éppen úgy fog beszélni, mint ahogy a tudást apjától hallotta” – az óegyiptomi Ptah Hotep; lásd Hamvas Béla

Anthologia humana című bölcsességgyűjteményében). Sütő András regényében ódon prédikátori zengéssel, protestáns-puritán gyökerű szolgálatéthosz szellemében, tán-
toríthatatlan meggyőződéssel hangzik föl a közösségszilárdító erkölcsiség szózata:
„az embernek, ha kivonul az árnyékvilágból, embert kell maga helyett állítania. Az
életnek, mint kenyéradó gazdának, így kellene szólnia: Elmész hát, szolgám? Akkor
szolgát állíts a helyedbe!”

Ez a személyiség-, szociál- és nemzetpszichológiai (komplex ön- és létismereti)
alapvetés a maga szigorú intonációjában éppoly revelatív, mint a nagy író-előd, Tamási
Áron éteri derűben és lélekemelő sorstudatban fogant létösszegzése (*Szülőföldem*
című szociografikus regényvallomásában) a népi világképről, amely a közösségi léte-
zés mitikus és örök törvényét, a transzcendens szubjektivitás mindenhatóságát az élet
objektív ontikus körforgásában látja betelni: „nem kezdetet lát a születésben és nem vé-
get a halálban, hanem csak személyi változást mind a kettőben. S nemcsak az ember-
nek emberhez való kapcsolatát szabályozza, hanem a szövetséget is, melyet a termé-
szettel és az Istennel mindnyájunknak meg kell kötnünk. Valóban olyan életforma ez,
melyben a közösség az első és legfőbb személy s lelkében változatlan, csupán az atyák
és a fiak cserélik egymást”. A közösség metafizikáját megalapozó és szavatoló szerves
univerzalizmus, az archaikus (a mágikus és keresztény szinkretizmust involváló) mito-
logizmus és organicizmus mély bölcséleti axiómái ezek, amelyek Tamási írói világ-
szemléletét döntően meghatározták. (Hiszen a létmisztérium evidenciája szerint, a
szakralitás igézetében működő tradicionális és szerves kultúrákban – Mircea Eliade
pontos megfogalmazása szerint is /*A szent és a profán*/ című munkájából –: „az emberi
életet nem szokás két semmi közötti rövid időbeli tüneménynek érezni”). Szemben
viszont a „szabadversenyessé” önző materializmussal, amely Tamási szerint „az anyagi
javak mohó megszerzésében és az anyagi hatalom féktelen vágyában mellőzte az igaz-
ság és az erkölcs szabályait”, s a huszadik századra „olyan világot teremtett Európá-
ban, amelyet sem erkölcsös emberek, sem öntudatos nemzetek nem tudtak s nem is tud-
hattak tartósan elviselni”. A globális anyagelvűség nemzetföltöttsége így tehát morális
kudarcot vallott: „az emberiség, mint gyakorlati közösség, csupán illúzió: egyedül a
nemzeti közösség az, amelyből és amelyre építeni lehet”; az „emberiség eszme csupán,
mely él és mindig élni fog az emberi lélekben, de ezt az eszmét igazán szolgálni csak az
tudja, aki maradandó formában fejezi ki nemzetének építő erőit.” Gyógyírt tehát az
jelent, „ha Istennel való kapcsolatunkat megtartjuk és gondozzuk; ha benne élünk a te-
remtett világban, a fákkal, a virágokkal, az éggel és a földdel együtt; s ha olyan társa-
dalmat alkotunk, amelynek tagjai rendezték már a viszonyukat az Istennel és a termé-
szettel”. „Az egészséges és termékeny világnézetnek ugyanis három örök tényezője
van az emberi lélek számára: az Isten, a természet és a társadalom. Emberhez méltó
élet csak akkor képzelhető el, ha a lélek e három tényezőhöz való kapcsolatát meg-
nyugtató módon rendezni tudja.” Az ősiségben gyökerező népi világkép alapozza meg
tehát az autentikus nemzeti eszmét és conatust, amely „derűs és egészséges magyart
akar; ilyen magyarokból igazságos társadalmat; és a társadalom fölé nemzetet, melyet
minden magyar a magáénak érezhet, mint a csillagos eget.” *Gond és reménység* ez
együtt: lélek és test, kultúra és anyagi rend között a megfelelő egyensúly és harmónia
helyrehozatalát, kívánatos és sürgető restitúcióját tekintve is. („Lélek és test: együtt a

földi élet. Ha a kettő közül válságban van a lélek, mert szabad és természetes életformáját elvesztette, akkor a test világában is bizonyára zavarok vannak”. – Test és lélek szoros duális egységének ezt a genuin kívánalmát egyébként számtalan formában, s az esszén kívül minden más műfajban is hangoztatja az író; regényben: „ne éljen többé külön a test és külön a szellem” /*Ragyog egy csillag!*; drámai színjátékban: „az ég nincs külön a földtől, mert egyik a másikra borul, és egybeköltöznek, mint a test és a lélek! Isten műve ez!” /*Vitéz lélek!*; „a test és a lélek együtt teszik az embert. Nő és férfiú együtt alkotja az emberiséget; s az ég és a föld a világot” /*Hegyi patak!*; novellában: „egy kereszt fénylik a föld felett, a két szára egyenlő: olyan, mint egy pluszjel, amellyel össze akarja valaki adni az eget és a földet” /*Okkersárga Ábrahám!*. De test és lélek együttes védelmi szempontja analogikusan és metaforikusan ugyanakkor a nemzetegészsre, a nemzeti létezésre vetítve „a kard és a könyv” szerepének az egyenrangúságát, a „könyv fegyverének” a felértékelődését is jelenti” /*Magyar könyv!*.) – A modernitás identitástépázó (sőt identitáskolonizáló – ld. erről legújabban Dani Erzsébet: *Identitásgyarmatosítás Erdélyben – Identitásdrámák és interkulturális stratégiák a Trianon utáni székelymagyar irodalomban*, Csíkszereda, Pro-Print Könyvkiadó, 2016), önazonosság-sorvasztó folyamatai által a „színes és erkölcsös egyéniség helyébe a tömegember lépett, az értelmes és sokszor művelt szolga, ki felülről veszi azokat a véleményeket, amelyekre dühös meggyőződését alapítja”. Az összhang megbomlott, a vagyongyűjtő „kapzsi vágy” igázta le az életet, a „lehetőleg egyforma és célszerű” házak, városok építésével, az „embert és szerszámokat” tömegben gyártó erőszakkal – s közben „olcsó mutatóvanyokkal” elvakítva a népet, hogy „a kalmárok gazdagodni jobban tudjanak”. Ez a korszak „kultúra helyett társadalmi műveltséget adott nekünk, csillagok helyett géppel kápráztatott, nyugalom helyett rohanást ajándékozott, bölcsesség helyett tudományt, természet helyett parkot és állatkertet, Isten helyett aranyat.” („Szórd szét kincseid – a gazdagság legyél te magad”; „A teljes tudás: adat-nélküli” – halljuk ugyanekkoriból *A teljesség felét* komponáló Weöres Sándortól is.) Azaz „egyedül a lélek tesz emberré minket, tartalmánál fogva”, amelynek „színe és jellege van: egyéni színe és magyar jellege”.

Éles történelemfilozófiai és társadalomkritikai fejtegetései Tamásit a kor nagy válságelemző, krizeológiai (értelmiségi-közérzeti) kontextusába helyezik, Hamvas, Várkonyi, Kodolányi, Németh László és a többiek mellett a fősodratú európai gondolkodástörténet közegébe is. Ahogyan például *A mesebeli szellem fenomenológiájához* című 1945-ös értekezésében Carl Gustav Jung értelmezi a mítosz és az archetípusok természetes összjátékában megnyilatkozó emberi lélek minőségtartalmait, s a vallási képzetek archaikumát is jelentő szellem őseredeti jellegét: szinte ugyanazokat a szavakat is használja a személyiségredukáló eltömegesedés jelenségének a bírálóitára, mint Tamási Áron. Figyelmeztetve a „felfuvalkodás” veszélyére, ami „annál nagyobb, minél jobban lebilincseli a külső tárgy az érdeklődést, s minél jobban feledésbe merül, hogy a természethez fűződő kapcsolataink differenciálódásával kéz a kézben kellene járnia a szellemhez kapcsolódó viszonyunknak a nélkülözhetetlen egyensúly megteremtése végett. Ha a külső tárgyat nem ellensúlyozza belső ellentéte, akkor gátlástalan materializmus üti fel a fejét, örült önteltséggel vagy az autonóm személyiség kihalásával társulva, mely utóbbi amúgy is ideálja a totális tömegállamnak”.

A legtágabb horizontú, emberiségátváltó metafizikai elmékedések igazolhatják tehát a szűkebb vonatkozású közösségfeltöltő gondolatokat is. Hogy például a „nép élete gazdag és széles, Isten és a csillagok éppen úgy élnek benne, mint a valóságos lények. A népi író éppen ezért csak egyetemes arcú műveket bír alkotni”; „itt egy új világrégről van szó. Ennek szerves elemei: az ember, a föld, melyen az ember él, és az Isten”. Hogy „minden nép elvesz, amely magát elveszti”. Hogy „az országhatárok fellett van egy lelki és szellemi egység, egy erkölcsi közösség, amely a világon szétszórta élő magyarokat egybekapcsolja és lelki impériumban egyesíti.” Hogy az író „lelki ismerete és nemzete előtt nemcsak azért felelős, amit írásban és szóban hirdet, hanem azért is, amit mások az ő hallgatása fölött népével cselekednek”. S hogy ha például Erdélyben „a román pártok és uralkodó osztály világnézeti különbség nélkül egyaránt részt vesz a mi népünk sanyargatásában, akkor nekünk is egyetemlegesen s világnézeti különbség nélkül kell védekeznünk”. Annak az írástudónak a megnyilatkozásai ezek, aki az őshagyományba ágyazott egyetemesség jegyében vallotta: mindez az univerzalitás „misztikus és metafizikai vonásokat ad írói műveimnek, melyet mindig ki is akarok fejezni.” Magas- és mélykultúra kodályi, bartóki szintézisével rokonságban, a „nemcsak zeneművészeti, hanem társadalmi, sőt világnézeti” jelentőségűnek tekintett bartóki modell szerinti művészetszemlélet manifesztációjaképpen. Czine Mihály szerint is hőseivel Tamási Áron azt példázza, hogy miként „kell élni minden időben, még a setétségben is sugarasan, csillagosan”. Azonban éppen ez az a „remény a bajban”, amely egyre kétségesebbé válik az idők során: eluralkodik a fenyegetettség tudat meg a romló körülmények zord levegője – s fokozódik a veszély mértéke. Ugyancsak Czine Mihály tapint rá: „Tamási még úgy tudta, nem tűnhet el nép, az ábeli lélek, a lelkeben igaz ember győz a setétség erőin is, Sütő Andrást múltí máglyákra is figyelmeztette a történelem: elveszhetnek sajnos a tiszták is. Olyan problémákat görget fel a mélységből, amelyekkel Tamási Áron ifjabb éveiben még nem is nagyon találkozhatott.” A poétikai szempontból (a folklorisztikus, fabulisztikus, balladisztikus színjáték minőségjegyeire tekintettel) a leginkább Tamási-párhuzamokat vagy legbőségebb összehasonlítási lehetőségeket felvonultató *Advent a Hargitán* is fájdalmasan láttatja ezt. Tamási ezerarcú lírai varázslata, figuráinak bája és szépsége, fénylő és pazar nyelvisége alakul itt újjá, a mágikus-büvöletes ősiséghez, a hely szelleméhez való ragaszkodás igéző-tragikus fenségétől (*Ősvigasztalás*) a falakat-hegyeket mozdító tündökletes szerelem örök és tiszta hűségén és transzcendenciáján (*Énekes madár*) keresztül az egzisztenciális súlyú szerepcsere tudathasító gyötrelméig és kataklizmájáig (*Csalóka szívárvány*). De bármennyi is a Tamásira villantó szikrázó kedv és derű, a mitologikus ősbizalom, a határtalan lelki összetettséget tükröző humor és mókázás, sőt olykor himnikus öröm: a dráma egész légkörét döntően a „planctus”-os, gyászos siratóénekszerűség, a „nekünk a legszebbik estét feketesínre festették” (csángó-kesergős, székel-keserves) közérzete hatja át; a boldogtalanságra, elátkozottságra, az örökös bujdosásra, otthontalanságra, szétszórattatásra kényszerültség, kárhozzátottság borús illúziótlansága határozza meg. Ezért is lehet talán, hogy elődjéről szólva Sütő András maga a nyersebb és konkrétabb valóságanyagra, földközeli realitásra támaszkodó író vonásait emeli ki – ezekre a jellegzetességekre élénkebben rezonálva. A plasztikus valóságvonatkozást, az otthonteremtés primer valóságvonzalmait és meg-

kötő empiriáját hangsúlyozza; a varázsos báj és játék könnyedebb zenéjét, kedélyét át-
hangoló, aláfestő keserű drámaiság komorabb tónusait, a „karmos kacagás” megbújó
riadalmait. S felpanaszolva, hogy mennyiszor kellett megküzdeni „az egész helikoni
gárdát” denunciáló rágalmakkal, harcolni a „miszticizmus”, a „nacionalizmus”
vádjával támadott Tamási Áron „rendes feltámadásáért” is, és kifejtve, hogy a nagy
székely klasszikus („akár a legendabeli honalapítók”) hogyan kereste mindig „az
OTTHON felé vezető utakat”, „ár ellen úszva” „a mindennapok tiszta vizeit, s mindig
a forrás közelében” – s vigaszt „jégcsapos évszakban az otthoniasság káprázatával”.
Rámutatva ugyanakkor e „szomorúságos”-„kacagásos” világszemlélet tágasságára,
az egyszerre „minden ízében székely és általánosan emberi” tulajdonságaira, regio-
nális, nemzeti és egyetemes látásformák harmóniájára. És kipellengérezve a Tamási
negyven évvel ezelőtti farkaslaki temetését kísérő rosszindulatú és ostoba gáncsosko-
dás körülményeit (de közben, mintegy ellenpontjaként mindennek, közreadva a szer-
tartáson elhangzott lélekiemelő népi halottsirató ének Tamási Gáspár lejegyezte szöve-
gét is), s a kilencvenes évek végén szintén és még mindig (most megint, ugyan részben
másféle közönyösséggel, „nemzeti nihilizmussal”, „gyökértelenséggel”, széthúzással
és külső-belső ellenségességgel szemben) magyarázni kényszerülve a száz éve szüle-
tett Tamási Áron bátor, egy „kollektív árvaságra ítélt emberi közösség” önrendelke-
zését követelő, „jégtörő gondolatainak” aktuális érvényét; hogy „Emberek! Mind ma-
gyarok vagyunk!” Olyan helyzetben, amikor – az idézett Tamási szellemes szavai sze-
rint – „a háború előtt (...) az a magyar ember volt a nacionalista, aki egy más nemze-
tiségűnek a fejére ütött; negyvenöt óta pedig az a magyar ember a nacionalista, aki fel-
jajdul, amikor egy más nemzetiségű neki üt a fejére”. És olyankor – az ezredfordulón
is –, amikor még mindig a magyarok kiszolgáltatottságán kell borongani; ahogy nyi-
latkozta: „Az keserít, hogy Erdélyben ugyanazt a magyar sorsot hagyom magam mö-
gött, mint amelyikbe beleszülettem.”

Számunkra mindenesetre csak e két szellemóriásunk életműve is példa és tanítás
lehet: hogy mindennek ellenére eltéphetetlen szálakkal érdemes összefonódnunk
mindazzal, ami köt és emel: köt a bennünk és emel a fölöttünk lakozó örök értékekhez.

Hidat verni „e világ és túlvilág között”

Pósa Zoltán köszöntése 70. születésnapja alkalmából

A posztmodern irodalom egyik meghatározó képviselője azt állította (amit többen a kommunista diktatúra összeomlása utáni két évtized tételmondataként is aposztrofáltak), hogy „az irodalomnak nincs oka, célja”. Pedig tudjuk, hogy van. Ahogy ezt Babitscsal együtt L. Simon László is vallja: az európai vagy világirodalmi erejű és értékű művek megalkotása mellett a nemzeti karakter megőrzése. Valamint a hit, a keresztény értékek megtartása.

A liberális, utilitarista és piacvezérelt kulturális közegünkben lassan elvesznek ezek az igazi értékek. Pósa Zoltán életművében viszont meghatározó jegyként jelen vannak. A harminc önálló kötettel és a több mint négyezer tanulmánnyal, kritikával rendelkező író műveinek tematikus szervezőeleme ugyanis a hit és a magyarság sorskérdései. De ott vannak írásaiban a társadalmi-politikai kérdések is, a szenvedés motívumával az elmúlás, a halál, s feladatának érzi, hogy meghatározza létünket és helyünket a világban, s nem szűnik meg kutatni a választ az emberiség kezdete óta jelenlévő ontológiai kérdésre, hogy „mi végre vagyunk e világon élet és halál pólusai közé szorítva.”

Pósa Zoltán az irodalmi pályáját, küldetését versírással kezdte, s ez az alkotói kifejezőmód végigkíséri életművét. „Pósa Zoltán, mint a mindenkori költők a mindent úgy vállalta, mint a lehetségeset, és ebbe a lehetségesbe úgy pakolta bele nemzete gondjait, akár egy költői képbe a világmindenséget” – írja Czegő Zoltán *A kivívott hontalanság jogán* című esszéjében (1997).

Így írónak bele a verseibe a megcsonkított ország „ösfájdalma”, a határon túli magyarsággal vállalt sorsközösség nemzetföltő és nemzetetősítő emberi magatartása és a nemzeti identitás kérdései. A lírai én imáját az egység utáni vágy szervezi („Nem szór szét bennünket többé idegen szó”), a szeretet kiteljesedésének, az agapének a látomása vezérli: „Magyar s magyar közé nem ver éket senki” – írja az *Erdély! Erdély!* című versciklus harmadik költeményében. Rónay László a *Magyar vagyok* című verseskötet ajánlásában kiemeli, hogy Pósa Zoltán „erkölcsi igénye, értékközpontú költeményei miatt érdemel figyelmet.” Nemzedéke egyik legetikusabb lírikusának tartja, aki lelkiismeretvizsgálatra indító költészetében „mély felelősségtudattal éli meg napjaink morális válságát” (Új Ember, 1996. március 31.).

A nemzetet óvó-védő alkotói hang végig megmarad írásaiban, így a költészetében is. A társadalmi kérdések felvetésében viszont más nemes szándék is vezérli: azok szűrőjén keresztül próbál eljutni „a metafizikai létértelem meghatározásához”. Alkotói küldetése az, hogy hidat verjen „a földi paradicsomban-pokolban vergődő ember és a mindenre végső választ adó Isten birodalma, e világ és túlvilág között.” Ennek imperatívuszát követeli meg önmagától, hogy ezáltal az olvasó is részesülhessen a tisztánlátásból. Belső parancsként éli meg küldetését, amelyet minden körülmények között teljesíteni kell.

Lírájának további tematikus szervezőelemei tehát a hit és az ehhez kapcsolódó bibliai allúziók, a metafizikai kijelentések és a gonosszal szemben a lelki-szellemi megmaradásunkhoz szükséges morális küzdelem. Az *Egy az Isten* című kötet jellegzetessége például az, hogy a bibliai motívumok és történetek, a kereszténység alapfogalmai, teológiai terminus technicusai, valamint a középkori legendák természetes módon kapcsolódnak össze napjaink történelmi valóságával, a magyarság sors történetével.

Pósa Zoltán kötetében a határon túli magyarság sorsáért aggódó és a nemzetet erősítő, védő alkotói attitűd mellett a szűkebb patriotizmus is jelen van: a gyermek- és ifjúkorának városa, Debrecen mindig az igazi otthon, a hazaérkezést jelenti számára.

Debrecenben az érettségire készülő tanítványaim nemcsak a regionális kultúra témakörében találkoznak Pósa Zoltán nevével. A *Miben hozott újat Petőfi Sándor a magyar költészetben?* kérdést tárgyalva Radnóti és a kortárs irodalomból egyetlen meghatározó példaként Pósa Zoltán neve, költészete mindig szóba kerül. S hogy miként? A hitvesi költészet Petőfi lírájával jelenik meg az irodalmunkban. Bár korábban (és később is) voltak költők, akik verseikkel a feleségükhöz is szóltak, ezek viszont csak egy-két alkalmi megnyilatkozások csupán. Petőfi, Radnóti és Pósa Zoltán költészetének viszont meghatározó eleme a hitveshez szóló vallomás. Pósa Zoltán minden kötetében szentel legalább egy ciklust az egyetlen nő által ihletett verseknek, Barna Mártának, a szeretett feleségnek. A filia mellett a szeretet legmagasabb fokát, az agapét is megjelenítő harmonikus hitvesi vallomások ezek, a szeretet-szerelem legszebb lírai lenyomatai.

A mélyen lírikus mellett azonban ott van a prózaíró Pósa is, akinek számos nagyregénye, (ahogy ő nevezi) megaregénye is megjelent. Gondoljunk csak az *Aranykori tekercekre*, vagy az ezzel úgynevezett regényfolyamot alkotó *Menekülés négy sávon* és a *Mediterrán tintabúra* kötetekre, vagy a legfrissebbekre, a *Seminoma avagy kórház a város közepén* és a *Hűséges szökés és hűtlen visszatérés* című nagy művekre. De jelentős alkotás a *Lila tricikliturgia* is, aminek a címe avantgárd szóalkotási módot jelez: a tricikliből és a liturgiából nyelvi leleménnyel, egy szófonattal alkotta meg a kötet címet. A szófonat történetéhez tartozik, hogy a két szó egymásba csúsztatásának technikáját elsőként James Joyce alkalmazta, s a francia mot-valise (szóborönd) értelmét Jean Paris taglalta. A magyar elnevezés pedig Papp Tibortól származik, aki szintén gyakran alkalmazott szófonatokat a vizuális költeményeiben.

Az experimentális költészeti kategóriákhoz tartozó vizuális költészeti művek egyik csoportja a konkrét vers. Ezen belül pedig egy olyan különleges műfajt találunk, aminek a legfőbb jellegzetessége, hogy toposzintaxisa alapvetően szimmetrikus kapcsolatokon, megfordíthatóságokon, derékszögű tengelyeken, azaz a középponton alapszik, kör vagy négyzet alakú, szimmetrikus, olvasata pedig a tengelyek mentén megfordítható. Francis Edeline belga költő, aki a térbeli költészetet képviselő alkotók életművét vizsgálta, a görög *logosz* és a szanszkrit *mandala* szavak összevonásával logo-mandalának nevezte el a térbeli versek e különös csoportját. E konkrét vers különlegessége még az, hogy „vers-generátorként” is használhatjuk a mandala-elveket: a vizuális költeményből számtalan olvasatot, lineáris verset generálhatunk.

„Múlt és jövő / Metszéspontján / Végtelenre nyújtott / És soha jelenként / Nem észlelt pillanat / Örvényében élünk” – írja Pósa Zoltán *A fehér bohóc feltámadása* című kötet nyitó ciklusának Borges-hommages-ában, amely azóta nemcsak a költő egyik vallomássá nőtt mondatává vált, de filozófiai bölcsességet sűrítő aforizma is immár, ami ha széles körben elterjed, könnyen szállóigévé is válhat. Akárcsak a saját vizuális költeményemben, a „*Múlt és jövő metszéspontján*” címűben vendégszövegként használok. Pósa Zoltán alkotásainak üzenetét, gazdagságát tolmácsoló-megjelenítő vizuális költemény erre a nevezetes alkalomra, a születésnapra készült. A logo-mandalának számos befogadói aspektusa közül az egyik lehetséges olvasatát is megadom:

A két part között
alkotásod
madonnaarcú költemény
múlt és jövő metszéspontján
igazgyöngy-fohász
sebes folyótesten híd
alkotásod
kivont arkangyalkard
a két part között
végtelenre nyújtott pillanat
szófelhőkön láng
sebes folyótesten híd

Alkotásod
a két part között
debreceni hazaérkezés

Kivont arkangyalkard
madonnaarcú költemény

Szófelhőkön láng

Alkotásod
a két part között
igazgyöngy-fohász
(„*Múlt és jövő metszéspontján*”.
Logo-mandala olvasat)

*Elhangzott a Magyar Írószövetségben 2018. november 14-én
Tallián Mariann előadásában.*

Címlapok tükrében

Egy jezsuitaellenes kiadvány 17. századi sikertörténete

Bevezetés

A névtelenül 1657-ben, Váradon kiadott *Jesvita paterek titkai* c. satirikus dialógus egy jezsuita professzor és egy novícius diszkrét, négy szemközti beszélgetését tárja a nyilvánosság elé.¹ Az RMNy a dialógusfordítást Turóczi-Trostler József megállapításaira támaszkodva a nemzetközi jezsuitaellenes irodalom jellegzetes darabjának tartja, forrásaként az 1633-as latin *Mysteria patrvm iesvitarvm* jelölve meg.² Az elsőnek és eredetinek tekinthető névtelen szöveg azonban nem latin, hanem francia nyelvű, ahogy arról a *Jesvita paterek titkainak* az RMNy által is idézett, *Az Olvasónak* c. előszava tanúskodik: „Harminczharmadik esztendeje, mikor elsőben e' könyvetskét eg' tudós ember Franciai nyelven irta”. Kiderül továbbá, hogy angol nyelvű kiadása után újból kibocsátották franciául, s ezt követően *maga a szerző*, sokak kérésére francia művét „meg-öregbitvén”, azaz kibővítve készítette el annak latin szövegét.³ Az említett első, francia kiadvány címe *Les mysteres des peres iesvites*, szerzője pedig minden bizonnyal a leideni teológiaprofesszor, André Rivet.⁴ A jezsuita rend „titkainak” feltárulását ígérő nyomtatvány kiadásairól, fordításairól Carlos Sommervogel, Bibliothèque de la *Compagnie de Jésus*-jének Pierre Bliard által összeállított XI., *Histoire* c. kötete közöl egy viszonylag pontosabb listát.⁵ A mindig szerzői név nélkül megjelent kiadások időrendi sorrendben a következők: az eredetinek tekinthető francia, 1622-es *Les mysteres des peres iesvites*,⁶ majd annak 1623-as, egy bizonyos Peter Gosselin által

¹ *Jesvita paterek titkai, a' magok irásiból ki-szedegettettek, a' mellyekben tanitnak az Ignatius Loyola eredetiről és mennyei szenté változtatásáról, a' jesuiták tudományiról, ugymint a' vak engedelmességről, a' pápának a' királyok és fejedelmek személyin és méltóságán valo hatalmáról, a' fogadásnak bé-telleyesítéséről, a' gyónásnak titokban tartásáról, a' feleletben valo tétovázásról, etc. Magyarul ki-bocsattattak a jelen valo és következő időbéli embereknek nagyob tanúságokért. Ezek mellé adatott a' pápisták méltatlan üldözése a' vallásért, Magnovárdia, 1657 – RMNy 2746 (továbbiakban: *Jesvita paterek titkai*...).*

² RMNy 2746.

³ *Jesvita paterek titkai*..., címlap versója.

⁴ Erről bővebben ld. SZOLNOKI Zsolt: *A Mysteria patrvm iesvitarvm szerzőségi kérdései*, in *Doktoranduszok fóruma, Miskolc, 2016. november 17.: Bölcsészettudományi Kar Szekciókiadványa*, szerk. MAJOR Ágnes és KÁLI Anita, Miskolc, ME Tudományos és Nemzetközi Rektorhelyettesi Titkárság, 2017, 7–13 (továbbiakban: SZOLNOKI: *A Mysteria patrvm*...).

⁵ SOMMERVOGEL, Carlos–BLIARD, Pierre: Bibliothèque de la Compagnie de Jésus: *Histoire*, XI, Paris, Auguste Picard, 1932, 60–61 (továbbiakban: SOMMERVOGEL–BLIARD: Bibliothèque de la...).

⁶ *Les mysteres des peres iesvites par interrogation & responses, extraictes fidelement des escrits par eux publiéz pour precaution en ce temps, au public & au particulier*, Ville Franche, Eleuthere Philalethe, 1622.

The State-Mysteriess Of The Iesvites címen lefordított angol szövege,⁷ az 1624-es, bővített francia *Les mysteres des peres iesvites* c. szövegváltozat,⁸ majd az újabb szöveg-bővülésen keresztülment, szintén André Rivet neve alá sorolható 1631-es latin,⁹ és annak 1633-as, már két appendixszel is ellátott újrakiadása, a *Mysteria patrum iesvitarvm* c. szövegváltozat,¹⁰ végül a Bliard által 1631-esként regisztrált és Kaspar Schoppe nevéhez kapcsolt, valószínűleg a német nyelvű *Mysteria, Oder Geheymnussen der Patrum der Societet Jesu*¹¹ valójában 1632-es kiadása,¹² mely az 1631-es latin szöveg fordítása.¹³ A Pierre Bliard által felsoroltakon kívül, az 1657-es magyar fordítás előtt eddigi ismereteim szerint létezik még egy, az 1632-essel teljesen megegyező 1633-as német nyelvű edíció,¹⁴ továbbá egy 1639-es holland fordítás, a főszöveget már kom-

⁷ *The State-Mysteriess of the Iesvites, by way of Questions and Answers, Faithfully extracted out of their own Writings by themselves published. And a Catalogue prefixed of the Authors names wich are cited in this Booke. Written for a Premonition in these times both to the Publike and Particular,* transl. Peter GOSSELIN, London, Nicholas Bourne, 1623.

⁸ *Les mysteres des peres iesvites par interrogation & responces, extraictes fidelement des escrits par eux publiez pour precaution en ce temps, au public & au particulier,* Ville Franche, Eleuthere Philalethe, 1624.

⁹ A *Mysteria patrum iesvitarvm* szövege megtalálható a röviddel André Rivet halála után kiadott, teológiai munkáit tartalmazó *Andreae Riveti [...] Operum Theologicorum...* (1551, 1552, 1660) utolsó, harmadik kötetében. SZOLNOKI: *A Mysteria patrum...*, 12–13.

¹⁰ *Mysteria patrum iesvitarvm ex ipsorum scriptis cum fide eruta. In quibus Agitur de Ignatii Loyolae Ortvi, & Apotheosi; de Societatis dogmatibus circa obedientiam caecam, circa Papae potestatem in Regum & Principum personas et status, fidem servandam. Sigillum confessiones, & aequivocationes, &c. Ad majorem praecautiorem, in tempus praesens & futurum,* Lampropoli, Robertvs Libervs, 1631; *Mysteria patrum iesvitarvm ex ipsorum scriptis cum fide eruta. In quibus Agitur de Ignatii Loyolae Ortvi, & Apotheosi; de Societatis dogmatibus circa obedientiam caecam, circa Papae potestatem in Regum & Principum personas et status, fidem servandam. Sigillum confessiones, & aequivocationes, &c. Accesservnt huic editioni auctiori et emendatiori Appendices duae, in quibus continentur Narrationes de molitionibus Iesvitarvm in partibus orientis. Ad majorem praecautiorem, in tempus praesens & futurum,* Lampropoli, Robertvs Libervs, 1633.

¹¹ *Mysteria, Oder Geheymnussen der Patrum der Societet Jesu. In welchen von Ankunfft Ignatii Loyolae, deß ersten Stiffers dieser Societet/ seinem Absterben/ Wunderwercken,/ Apotheosis/vnd Canonisierung von der Societet Lehr-Puncten vnd Articuln/ dem blinden Gehorsamb/ dem Gewalt deß Papsts/ vber der Könige vnd Fürsten Person vnd Standt/ Zusage/ vnd Haltungsverprochenes Glaubens/ Sigillum, vnd Bandt der Confession vnd Equivocation/ &c gehandelt wirdt. Auß der Jesuiter eygnen Schrifftten/ Christlichen Herten zu wahrer Nachrichtung/ vnd Warnung/ in gegenwärtigen vnd künftigen zeiten trewlich zusammengetragen,* 1632.

¹² SOMMERVOGEL–BLIARD, *Bibliothèque de la...*, 60.

¹³ A német kiadás körül kialakult vitáról ld. SZOLNOKI: *A Mysteria patrum...*, 10–12.

¹⁴ *Mysteria, Oder Geheymnussen der Patrum der Societet Jesu. In welchen von Ankunfft Ignatii Loyolae, deß ersten Stiffers dieser Societet/ seinem Absterben/ Wunderwercken,/ Apotheosis/vnd Canonisierung von der Societet Lehr-Puncten vnd Articuln/ dem blinden Gehorsamb/ dem Gewalt deß Papsts/ vber der Könige vnd Fürsten Person vnd Standt/ Zusage/ vnd Haltungsverprochenes Glaubens/ Sigillum, vnd Bandt der Confession vnd Equivocation/ &c gehandelt wirdt. Auß der Jesuiter eygnen Schrifftten/ Christlichen Herten zu wahrer Nachrichtung/ vnd Warnung/ in gegenwärtigen vnd künftigen zeiten trewlich zusammengetragen,* 1633.

mentárokkal is bőven ellátó Gosuinus (à) Buytendyck, dordrehti prédikátor tollából: *Wonderlijcke verborgentheden der ghenaende vaderen Jesuiten* címen.¹⁵

Úgy gondolom, hogy e kiadások jól mutatják a szatirikus dialógus kora újkori jezsuitaellenes irodalomban betöltött jelentős szerepét, széles körű ismertségét. A *Jesvita paterek titkai* szempontjából lényeges latin szövegen kívül a francia és angol nyomtatványokat is érintő tanulmányomban elsőként rövid áttekintést nyújtok a kora újkori jezsuitaellenesség alakulásáról. Ezen belül – mivel az elsőként 1622-ben megjelenő *Les mysteres des peres iesvites* francia nyelvű – nagyobb hangsúlyt fektetek a francia kora újkori jezsuitaellenesség bemutatására, valamint a kiadvány keletkezésének szélesebb, történelmi kontextusára. Céлом mindezzel, hogy a kiadástörténet bizonyos mozzanatainak és a kiadások szövegbeli – de legfőképp a címlapokat érintő változtatásainak ismertetésével – valamivel jobb megvilágításba kerülhessen a Váradon nyomtatott 1657-es, ismeretlen által magyarra fordított *Jesvita paterek titkai* is.

A jezsuita „fekete legenda”

Ursula Paintner a német kora újkori jezsuitaellenesség 1555 és 1618 közé eső szakaszának írott forrásait áttekintő monográfiájában kiemeli, hogy a katolikus egyház reformációs harcait elsősorban az 1550–1560-as évek jezsuita kollégiumalapításai és a jól képzett, elkötelezett jezsuita elit segítette. A protestánsok e támadásokra számos toposz életre hívásával válaszoltak, melyeknek legfőbb célja egy, a reformációra *direkt fenyegetést* jelentő jezsuita profil kialakítása volt. Az általuk megkreált, stilizált jezsuita kép a 16. század második felére a „gonosz ügynökeiként” realizálódott.¹⁶ Ebben a számos spekulációnak, történelmi ferdítésnek teret engedő ún. „fekete legendában”, mítoszban, amit a 16. századtól számos ország rengeteg kiadványban együttesen teremtett meg a jezsuitákról,¹⁷ a Jézus Társasága egy olyan totalitárius szervezet, mely teljes testi-lelki befolyást kíván gyakorolni az emberekre, vagyont halmoz fel és félreállít mindenkit, beleértve akár a királyokat is, akik útjában állnak ambícióinak.¹⁸ A Lynn Martin a 16. század végi francia jezsuitaellenesség bizonyos elemeit tárgyaló tanulmányának bevezető szakaszában,¹⁹ a kora újkorban forgalomban lévő jezsuita-

¹⁵ *Wonderlijcke verborgentheden der ghenaende vaderen Jesuyten, ghetrouwelijcken uyt hare eyghen schriften ghetrocken: Met noch twee Aenhangselen watse inde deelen van Orienten hebben aenghericht*, transl. Gosvins BVTENDYCK, Dordrecht, Jasper Gorissz, 1639.

¹⁶ PAINTNER, Ursula: „Des Papsts neue Creatur”: *Antijesuitische Publizistik im deutschsprachigen Raum, 1555–1618*, Amsterdam–New York, Rodopi, 2011 (Chloe: Beihefte zum Daphnis, 44) 1–2.

¹⁷ Ennek egyik szegmenséről, a kora újkori jezsuitaellenes röplapokról nyújt alapos összefoglalást: NIEMETZ, Michael: *Antijesuitische Bildpublizistik in der Frühen Neuzeit: Geschichte, Ikonographie und Ikonologie*, Regensburg, Schnell & Steiner, 2008 (Jesuitica: Quellen und Studien zu Geschichte, Kunst und Literatur der Gesellschaft Jesu im deutschsprachigen Raum, 13); magyarul Niemetz munkáját ismerteti MIHALIK Béla Vilmos, *Jezsuitaellenes képi propaganda a kora újkorban*, *Magyar Könyvszemle*, 2010/3, 405–409.

¹⁸ LeROY, Michel: Mythe, religion et politique: la “légende noire” des jésuites, *Lusitania Sacra*, 2000/12, 367–376, 367.

¹⁹ Martin tanulmányában három jezsuitaellenes címkét vesz górcső alá: a vak engedelmességet, a politikai szerepvállalást és a monolitikus karaktert, azaz a jezsuiták megbonthatatlanok láttatott

ellenes argumentumok klisészerűségét hangsúlyozva, a következő címkéket sorolja fel a jezsuita páterekkel kapcsolatban: 1.) káros politikai ténykedés; 2.) vak engedelmisség az előljárókhoz, különösen a generálishoz, melyhez szervesen kötődik a vélemény, miszerint a jezsuiták „összezárnak” a renden kívüliekkel szemben, megképezve így a mi és az ők pólusait; 3.) az ellenreformáció élharcosai; 4.) machiavellisták, a szó rosszabbik értelmében; 5.) zsarnokgyilkosságok támogatói, királyokat megdöntő pápai eszközök; 6.) elsősorban az európai elithez közelednek, királyokkal, hercegekkel, egyházi méltóságokkal kooperálnak; 7.) udvari gyóntatóként befolyásukat arra használják, hogy előnyhöz juttassák rendjüket és a pápát; 8.) végül a spanyolok előfutárai, akik a spanyol uralkodó diplomáciai és katonai akcióit támogatják.²⁰ Ezek a retorikai térben ellenséges indulatok kiváltására, hitelrontásra, bűnbakképzésre²¹ kiválóan alkalmas címkék a magyar kutatás számára sem ismeretlenek: Heltai János Alvinczi Péter jezsuitaellenessége kapcsán említi meg közhelyszámba menő használatukat a hazai, kora újkori diskurzusban.²² E jezsuitaellenesség mint „a kor protestáns közhangulatának jellemzője”²³ Viktor Naumann szerint történelemfüggő, így bizonyos korszakokban markánsabban jelentkezik. Az általa csak „Jesuitenkriegnek” nevezett jelenség nagyban összefügg a felekezeti ellentétekkel, mely eltérő intenzitással ugyan, de szinte folyamatosan része a rend történetének. Ennek a háborúnak a „Kampfliteratur” megszaporodásával kísért, legelső európai fellángolását Naumann 1560 és 1590 közé helyezi, mikor a katolicizmus élharcosának kikiáltott Jézus Társasága széles körben kezdte meg térítő tevékenységét protestáns területeken.²⁴ John W. O'Malley saját rendtörténetének 1999-es áttekintésében a jezsuitaellenes kora újkori pamfletek közül legnagyobb hatásúnak a francia jogász, Étienne Pasquier 1592-es *Le catéchisme des jésuites*, a volt jezsuita novícius Elias Hasenmüller 1593-as *Historia jesuitici ordinis*, valamint az 1613-ban a jezsuita rendből kizárt Hieronymus Zahorowski 1614-es *Monita secreta* c. munkáit tartja.²⁵ O'Malley kiemeli, hogy Pasquier írása jezsui-

egységét. MARTIN, A. Lynn: The Jesuit Mistique, *The Sixteenth Century Journal*, 1973/1, 31–40, 33 (továbbiakban: MARTIN: The Jesuit Mistique...).

²⁰ MARTIN: The Jesuit Mistique..., 32.

²¹ A jezsuitákat érintő bűnbakképzéshez például angol nyelvterületen ld. MAROTTI, Arthur F.: *Alienating Catholics in Early Modern England: Recusant Women, Jesuits and Ideological Fantasies*, in *Catholicism and Anti-Catholicism in Early Modern English Texts*, ed. Arthur F. MAROTTI, London, Macmillan Press Ltd., 1999 (Early Modern Literature in History, 4), 1–34 (továbbiakban MAROTTI: *Alienating Catholics*...).

²² HELTAI János, *Alvinczi Péter és a heidelbergi peregrinusok*, Budapest, Balassi Kiadó, 1994 (Humanizmus és Reformáció, 21), 102 (továbbiakban HELTAI: *Alvinczi Péter és a heidelbergi*...).

²³ HELTAI: *Alvinczi Péter és a heidelbergi*..., 102.

²⁴ NAUMANN, Viktor: *Der Jesuitismus: eine kritische Würdigung der Grundsätze, Verfassung und geistigen Entwicklung der Gesellschaft Jesu, mit besonderer Beziehung auf die wissenschaftlichen Kämpfe und auf die Darstellung von antijesuitischer Seite. Nebst einem literarhistorischen Ahnag: Die antijesuitische Literatur von der Gründung des Ordens bis auf unsere Zeit*, Regensburg, G. J. Manz, 1905, 3.

²⁵ O'MALLEY, John W.: *The Historiography of the Society of Jesus: Where Does It Stand Today?*, in *The Jesuits: Cultures, Sciences, and the Arts, 1540–1773*, eds. Gauvin A. BAILEY, Steven J. HARRIS, T. Frank KENNEDY and John W. O'MALLEY, Toronto–Buffalo–London, University of Toronto Press, 1999, 3–37, 7–8 (továbbiakban: O'MALLEY: *The Historiography of*...).

tákat képmutatóknak és dagályos beszédűeknek titulálja, Zahorowski *Monita secreta*-járól pedig a következőket jegyzi meg: nincs még egy olyan kiadvány, mely annyira megalapozta a „reverendás ördögök” mítoszt, mint a *Monita secreta*, s mely térben és időben is negatívabb hatást gyakorolhatott volna a jezsuita rend megítélésére. A viszonylag rövid szöveg a jezsuitákat olyan hatalom- és pénzéhes, ájtatos képmutatóknak láttatja, akik a világ feletti uralmat úgy igyekezzenek megkaparintani, hogy módszeresen kompromittáló titkokat gyűjtenek barátokról, ellenségekről, de akár még egymásról is.²⁷

A Jézus Társaságának a francia megtelepedés kezdeteitől szembe kellett néznie nem csupán a kálvinista hugenották, hanem a párizsi egyetem és a párizsi parlament támadásaival is.²⁸ A gallikanizmus mélyen áthatotta ezen intézményeket, s így azok fokozódó ellenszenvvel követték figyelemmel a Rómához hű jezsuiták tevékenységét. Az egyetemek riválist láttak bennük, a tizenhetedik század előre haladtával pedig az önérzetes francia egyházmegyei klérus, leginkább Párizsban, általánosságban nehezelt a szerzetesrendekre; ezek közül is különösen a jezsuitákra a Rómától kapott támogatás és privilégiumok miatt. Az 1563-as alapítású párizsi jezsuita Collège de Clermont több mint ezer tanulót bocsátott ki 1570-ig, tíz évvel később pedig a rend már tizenöt kollégiumot működtetett az ország déli és középső régióiban.²⁹ A jezsuiták oktatói tevékenységét övező 1564-es vita az 1590-es évek közepén újra fellángolt, melynek keretében a jogász Antoine Arnauld 1594-es parlamenti felszólalásában nyílt támadást intézett a rend ellen: többek között azzal vádolta a Jézus Társaságát, hogy támogatást nyújt a pápának királyok eltávolításában, továbbá aktívan segítkezik zsarnokgyilkosságokban.³⁰ Arnauld-t és valószínűleg e felszólalását említi a vizsgált szatirikus dialógus is: „Mikor Arnoldus Antal Párisi Prokátor, azokat az okokat felvett ügyében a' mi Jesuitáink ellen elő hozta volna...”³¹ A fekete legenda ezen egyik első

²⁶ A *Monita secreta*hoz ld. PAVONE, Sabina: *Le astuzie dei gesuiti: Le false Istruzioni segrete della Compagnia di Gesù e la polemica antigesuita nei secoli XVII e XVIII*, Roma, Salerno Editrice, 2000; PAVONE, Sabina: *Between History and Myth: The Monita secreta Societatis Jesu*, in *The Jesuits II: Cultures, Sciences, and the Arts, 1540–1773*, eds. John W. O'MALLEY, Gavin Alexander BAILEY, Steven J. HARRIS and T. Frank KENNEDY, Toronto–Buffalo–London, University of Toronto Press, 2006, 50–65; kéziratoss magyar fordításához PESTI Brigitta: *Jesuitai practica és A Páristai Római Vallás*: Medgyesi Pál egy kötetéhez hozzáfűzött, kéziratoss antijezsuitikák, *Lymbus: Magyarástudományi forrásközlemények*, 2006, 9–29.

²⁷ O'MALLEY: *The Historiography of...*, 7–8.

²⁸ Bár Franciaországban csak 1562-ben kaptak hivatalos engedélyt, számos kollégium működött már az engedélyezés előtt is. BIRELEY, Robert: *The Jesuits and the Thirty Years War: Kings, Courts, and Confessors*, Cambridge, Cambridge University Press, 2003, 11 (továbbiakban: BIRELEY: *The Jesuits and...*).

²⁹ BIRELEY: *The Jesuits and...*, 11–12.

³⁰ BERGIN, Joseph: *The Politics of Religion in Early Modern France*, New Heaven–London, Yale University Press, 2014, 59 (továbbiakban: BERGIN: *The Politics of...*); Arnauld felszólalásának egy leideni kiadása: ARNAULD, Antoine: *Oratio M. Antonii Arnaldi, advocati in parlamento parisiensi... pro vniversitate parisiensis actrice; contra Iesuitas reos... Accesserunt Io. Passeratii Praefatiuncula*, in *Disputationem de Ridiculis, quae apud. Cic. II. de Orat.*, Leiden, Ludovicus Elzevirius, 1595.

³¹ Antoine Arnauld neve először az 1631-es latin szövegben szerepel. *Jesvita paterek titkai...*, 81. Vö. *Mysteria patrum iesuitarvm...*, 1631, 61.

verziójának eleinte nem adtak különösebb hitelt, s még a parlament is azon az állásponton volt, hogy a jezsuiták történelmi szerepe eltúlzott és alaptalan. A párizsi jezsuita Collège de Clermont egyik volt növendéke, Jean Châtel 1594. december 27-ei sikertelen merénylete IV. Henrik ellen azonban meghozta a fordulatot: a pátereket 1603-ig kitiltották a királyság nagy részéről,³² valamint futótűzként kezdett terjedni a hír, hogy a rend mégiscsak esküdtt ellensége a gallikán Franciaországnak.³³ A jezsuita Pierre Coton³⁴ 1599-ben, különleges pápai legátus tagjaként érkezett Párizsba, melynek célja az volt, hogy IV. Henriket rávegye a jezsuita rend egész Franciaország területére való visszafogadására. Pierre Coton és IV. Henrik ennek révén kerültek személyes kapcsolatba. A jezsuita páter viszonylag gyorsan elnyerte IV. Henrik bizalmát: hamarosan felkérést is kapott, hogy prédikáljon a királyi udvar számára. 1603. szeptember 1-jén a jezsuiták hivatalosan visszatérhettek, s öt hónap múlva már harminckét városban kaptak kollégiumalapítási hozzájárulást. Pierre Coton a király egyik legbizalmasabb barátja, majd 1602-től gyóntatója lett; e posztra azonban csak 1608-ban nevezték ki hivatalosan.³⁵ Jól ismert, hogy IV. Henriket 1610-ben a nyílt utcán, hintójában ülve ölte meg több késszúrással egy „fanatikus” katolikus, François Ravaillac, aki korábban sikertelenül kérte felvételét a feuillants rendbe és a Jézus Társaságához.³⁶ A *Jesvita páterek titkai* megemlékezik nemcsak IV. Henrik, hanem az előző király, III. Henrik haláláról is, mindkét esetben természetesen a jezsuitákat téve meg felelősként: „Sokat kiáltottak ellenünk Galliában gonosz akaróink, [...] hogy a' ket királyok árultatásból, a' mint ők szólnak, és istentelenül megölettek, értvén a' tudós és értelmes embereken főképpen a' mi Társaságunkbéli Confessáriusokat, kiknek tulajdonítatik vala a' királyok életének el-fogyatására való minden hatalom és szabadság...”³⁷ Az idézetből jól látszik, hogy III. Henrik és IV. Henrik haláláért a szatirikus dialógus főként a jezsuita „Confessáriusokat”, azaz gyóntatókat okolja.³⁸

³² BIRELEY: *The Jesuits and...*, 3.

³³ BERGIN: *The Politics of...*, 59.

³⁴ Pierre Coton 1583-ban lépett a rendbe, itáliai képzése során többek között Roberto Bellarmino is mestere volt. Személyes karizmája, rendkívüli szónoki tehetsége lenyűgözte előljáróit, délfraanciaországi térítési misszióinak hatására pedig állítólag sokan rekatolizáltak. BIRELEY: *The Jesuits and...*, 12.

³⁵ BIRELEY: *The Jesuits and...*, 12–13.

³⁶ TARJÁN M. Tamás: 1610. május 14. – Merénylet Bourbon Henrik francia király ellen, *Rubiconline*, http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1610_majus_14_merenylet_bourbon_henrik_francia_kiraly_ellen (utolsó hozzáférés: 2019. 01. 30.).

³⁷ *Jesvita páterek titkai...*, 111–112. A szöveg kifejezetten a jezsuita gyóntatókra vonatkozóan szerepel már az 1622-es franciában is. Vö. *Les mysteres des peres...*, 1622, 42.

³⁸ Figyelemre méltó, ahogy hazánkban Pázmány Péter az eset után nem sokkal, az elsőként 1613-ban, Pozsonyban megjelenő *Kalauz*-ban szükségét érzi védelmébe venni az ellenséges kiadványok keresztüztébe kerülő Pierre Cotont. PÁZMÁNY Péter, *Isteni igazsagra vezérleo kalauz*, Pozsony, 1613 – RMNy 1059, 239.

Az 1622-es *Les mysteres des peres iesvites* és további kiadásai

1622 kiemelt fontosságú év volt a Jézus Társasága életében: ekkor kanonizálta XV. Gergely pápa többek között a rendalapító Loyolai Ignácot.³⁹ Loyolai Ignác szentté avatása nem maradt reflektálatlanul a protestáns táborban sem, melynek egyik bizonyítéka lehet maga a *Les mysteres des peres iesvites*, hisz a dialógus legelső, eredetinek tekinthető francia szövege 1622-ben hagyta el a nyomdát. Ignác szentségére az 1657-es magyar fordítás egyik lehetséges forrásaként értéklehető 1631-es latin kiadvány már a címlapon külön felhívja a figyelmet: „Mysteria patrvm iesvitarvm. Ex ipsorum scriptis, cum fide, eruta. In qvibvs agitur de Ignatii Loyolae ortu, & Apotheosi...”,⁴⁰ vagyis: „Jesvita paterek titkai, a' magok írásból ki-szedegettettek, a' mellyekben tanítanak az Ignatius Loyola eredetiről és mennyei szenté változtatásáról...”⁴¹ Ez a törekvés az első, 1622-es és 1624-es francia kiadásokon, valamint az 1623-as angol fordításon még nem fedezhető fel,⁴² azaz Ignác szentségének címlapon való szerepeltetése csakis az 1631-es latin kiadástól a nyomtatványok sajátja. Loyolai Ignác szentté avatásán túlmenően egyéb események is nagyban hozzájárulhattak a *Les mysteres des peres iesvites* keletkezéséhez. 1621-et N. M. Sutherland a hugenották nantes-i ediktumhoz fűződő viszonyát vizsgáló tanulmányában fordulópontként értékeli.⁴³ Ekkorra a fiatal XIII. Lajos király már főként Richelieu befolyása alá került, aki igyekezett megszerelni és megszervezni a hatalmat Franciaország védelmében.⁴⁴ 1621 áprilisában Lajos, csapatai élére állva, a lázadó hugenották és az első ostromolni kívánt város, Saint Jean d'Angely ellen vonult. A május 10-én tartott La Rochelle-i közgyűlésükön a hugenották nyolc körzetre osztották azokat a tartományokat, ahol a legtöbb protestáns élt, majd megkezdték a harci előkészületeket.⁴⁵ Végül azonban a felosztott régiók szinte mindegyike, a protestáns párt vezére, Henri de Rohan és fivére, Soubise (Benjamin de Rohan)⁴⁶ alá tartozók kivételével, meghátrált. Párizstól Niort-ig az összes város megnyitotta kapuit XIII. Lajos seregei előtt, s csupán Saint Jean d'Angely jelentett komolyabb akadályt, majd pedig a bevehetetlen Montauban.⁴⁷ 1622 nyarán a király

³⁹ Magyar katolikus lexikon, <http://lexikon.katolikus.hu/> (utolsó hozzáférés: 2019. 01. 30.), ld. Ignác szócikk.

⁴⁰ *Mysteria patrvm iesvitarvm...*, 1631, címlap. Az 1633-as latin címlapja, az apróbb tipográfiai különbségeket leszámítva, megegyezik az 1631-essel.

⁴¹ *Jesvita paterek titkai...*, címlap.

⁴² *Les mysteres des peres...*, 1622, címlap; *Les mysteres des peres...*, 1624, címlap; *The State-Mysteries...*, címlap.

⁴³ SUTHERLAND, N. M.: *The Huguenots and the Edict of Nantes, 1598–1629*, in *Huguenots in Britain and their French Backgrounds, 1550–1800: Contributions to the Historical Conference of the Huguenot Society of London, 24–25 September 1985*, ed. Irene SCOULOUDI, Houndmills–Basingstoke–Hampshire–London, The Macmillan Press Ltd., 1987, 158–174 (továbbiakban: SUTHERLAND: *The Huguenots and...*).

⁴⁴ SUTHERLAND: *The Huguenots and...*, 166.

⁴⁵ CLARKE, Jack Alden: *Huguenot Warrior: The Life and Times of Henri de Rohan, 1579–1638*, The Hague, Martinus Nijhoff, 1966 (International Archives of the History of Ideas, 17), 77 (továbbiakban CLARKE: *Huguenot Warrior...*).

⁴⁶ SZÁSZ Géza: A francia állam és a protestánsok a 17. században – tőréstől tiltásig, *Aetas*, 2000/1–2, 39–61, 43.

⁴⁷ CLARKE: *Huguenot Warrior...*, 79–85.

Négrepelisse városkában, mivel állítólag a település egy évvel korábban elárulta csapatait, rendkívüli kegyetlenséggel vett elégtételt, s a lakosságot majdnem teljes egészében lemészároltatta.⁴⁸ A katolikus restauráció egyes területi sikerei után az 1622. október 18-án kötött montpellier-i békében a király megerősítette az 1598-as, a protestánsoknak az ún. titkos cikkelyekkel szabad vallásgyakorlást garantáló nantes-i ediktumot is. Mindezért cserébe azonban a protestánsok nem tarthattak királyi engedély nélküli gyűléseket sőt, az addig emelt erődítményeiket is le kellett rombolniuk, kivéve a legjelentősebb hugenotta fellegrákokat: Montaubant és La Rochelle-t.⁴⁹ Az 1622-es montpellier-i „béke” így végeredményben sokkal inkább a hugenotta szuverenitás összeroppantásának szándékaként volt értelmezhető.⁵⁰

A *Les mysteres des peres iesvites* szerzője, ahogy arról már volt szó a bevezetőben, a hugenotta André Rivet, leideni teológiai professzor; aki nem melleleg erdélyi kapcsolatokkal is rendelkezett.⁵¹ Épp 1622-ben, a francia reformátusok számára kifejezetten előnytelen háborús helyzetben tért vissza 1621-es oxfordi tartózkodása után Franciaországba.⁵² A nyomtatvány a fokozódó jezsuita befolyásra való figyelmeztetésként értelmezhető, elsődlegesen az 1622-es kanonizálás apropóján. A rend ekkori, franciaországi dinamikus fejlődését jól példázza, hogy 1617 és 1623 között nem kevesebb, mint tizenhat új kollégiumot alapítottak országszerte.⁵³ Megjegyzendő, hogy a vizsgált szatirikus dialógus, a mester és tanítványa alaphelyzetére épülve, a jezsuita professzor „titkokra” okító tevékenységét mutatja be. Azonban a kiadvány címlapja, a fent vázolt történelmi kontextusra reflektálva, a hugenották tragikus körülményei közepette a gonosszal szembeni ellenállásra és a hit megtartására éppúgy felszólíthat. Az 1622-es *Les mysteres des peres iesvites* címlapjának, *János jelenései* 2. részének 24. és 25. verséből összesűrített idézete ugyanis ekképp hangzik: „Néktek pedig azt mondom [...] akik nem ismerik a Sátán mélységeit [...] a mi nálatok van, azt tartásatok meg addig, míg eljövök.”⁵⁴ A címlapon a jezsuiták titkaival kapcsolatba hozott bibliai idézet első fele tehát a sátáni gonoszságot nem ismerőknek szól, egyfajta általános intelem gyanánt. Ezt egészíti ki a citátum második szakasza, mely a Krisztus második eljöveteleig tartó, igaz hittel való ellenállásra ösztönzi olvasóját. Mindezt talán jobb megvilágítás-

⁴⁸ CLARKE: *Huguenot Warrior...*, 101.

⁴⁹ SZÁSZ: A francia állam..., 41–43.

⁵⁰ SUTHERLAND: *The Huguenots and...*, 166.

⁵¹ André Rivet az 1629. novemberétől Gyulafehérváron tartózkodó, ott tanító Johann Heinrich Bisterfeldnek a leideni egyetemen mestere, pártfogója volt, majd később aktív levelezőpartnere. A feljegyzések szerint több alkalommal küldött Rivet Bisterfeldnek könyveket is. VISKOLCZ Noémi: *Johann Heinrich Bisterfeld (1605–1655) bibliográfia*, Budapest–Szeged, Országos Széchényi Könyvtár–Scriptum Rt., 2003 (A Kárpát-medence kora újkori könyvtárai, 6), 10, 23–26; kiadatlan levelezésük listája: 56–58; könyvbeszerzések: 87–88.

⁵² AA, Abraham Jakob van der: *Biographisch woordenboek der Nederlanden, bevattende levensbeschrijvingen van zodanige personen, die zich op eenigerlei wijze en ons vaderland hebben vermaard gemaakt*, 16, Haarlem, J. J. van Brederode, 1874, 358–366, 359.

⁵³ BIRELEY, *The Jesuits and...*, 65.

⁵⁴ „Apoc. 2. v. 24. & 25. *Les vous di a vous, qui n'avéz point cognu les profondeurs de Satan, retenéz ce que vous avéz iusques a ce que ie vienne.*” *Les mysteres des peres...*, 1622, címlap. Ez az idézet szerepel az 1623-as angolon (*The State-Mysteres...*, címlap), valamint az 1624-es, bővített francia kiadáson is. *Les mysteres des peres...*, 1624, címlap.

ba helyezheti az 1622-es francia szöveg 1623-as angol fordításának egyik információja is. Készítője, egy bizonyos Peter Gosselin, a Sir Thomas Penystone lovagnak és bárónak szóló *The Epistle Dedicatorie*-jét hálálkodó szavakkal zárja, mivel a főúr védelmébe és szolgálatába vette őt a normandiai református eklézsia túlnyomó többségének nyomorúságos pusztulását, romlását, „szétszóratatását” követően.⁵⁵ Vagyis ezek szerint a dedikáció szövegét és a *Les mysteres des peres iesvites* angol fordítását egy olyan hugenotta exuláns készítette, aki a francia vallási üldöztetések elől menekülve lelt menedékre Angliában. Így, míg Peter Gosselin szavai a hugenották franciaországi kegyetlen elnyomását igyekeznek kidomborítani és arra rávilágítani, addig a szatirikus dialógust összeállító André Rivet címlapra választott bibliai locusa az erőszaktól sem mentes katolikus restaurációval és persze annak első számú támogatóival, a jezsuitákkal szembeni kitaró ellenállásra szólít fel. A nyomtatványok címlapjait összevetve továbbá jól látható egy, az 1624-es francia és az 1631-es latin dialógus címei közötti szövegbeli eltérés. Az 1624-es (és 1622-es) *Les mysteres des peres iesvites*, valamint az 1623-as angol fordítás címlapján még csupán annyi áll, hogy kérdés-feleletes formában jezsuita titkokat ismerhet meg az olvasó; a kiadványt magát pedig csakis a jezsuiták *saját* írásaiból állították össze egyfajta figyelmeztetésként a kortársak okulására. A cím az 1631-es latin, André Rivet-hez köthető kiadástól kezdve már kibővül a jezsuiták állítólagos titkairól szóló részletes listával is: vagyis elsőként „Ignatius Loyola eredetiről és mennyei szenté változtatásáról”, majd ezt követően a „jeszuiták tudományról, [...] a' vak engedelmességről, a' pápának a' királyok és fejedelmek személyin és méltóságán való hatalmáról, a' fogadásnak bé-teljesítéséről, a' gyónásnak titokban tartásáról” s végül „a' feleletben való tétovázásról”. A címlapon megkezdett információbővülés a nyomtatvány főszövegén, sőt további paratextusain is folyamatosan megfigyelhető. A kiadások során a főszöveget képező dialógus számos helye kiegészült újabb és újabb betoldásokkal a francia szövegek és az első, 1631-es latin esetében. Ez a legelső francia és a magyar *Jesvita paterek titkai* fordításának egyik alapját is képező, 1631-es latin *Mysteria patrum iesvitarum* között durván a terjedelem megkétszereződését jelenti. Mivel az 1631-es kiadástól kezdve a dialógus textusa nem változik, elmondható, hogy ez a szövegbővüléssel járó szerkesztői munka a Rivet nevéhez köthető francia kiadásokra és az első latinra korlátozódik. A dialógus 1633-as latin kiadása járulékos szöveggént már három rövidebb részletet közöl a főszöveget képező párbeszéd előtt, utána pedig két appendixben nem kevesebb, mint tíz írást, melyek jezsuitákat támadó gúnyversek és epigrammák, beszédek, levelek, valamint politikai jellegű iratok.

A Les mysteres des peres iesvites, bár vitairat,⁵⁶ mégsem ellenfelek polémiaja, hanem két, egyazon oldalon álló beszélgetőpartner külvilágtól elzárt, békés eszmecseréje. A jezsuitákkal kapcsolatos elmarasztaló ítélet megszületését így a jezsuita professzor által végzett okítás, pontosabban e folyamatnak szatirikus elővezetése hivatott elősegíteni: a szerző saját, elfogadtatni kívánt igazságát a szereplők leleplezései és a szöveg támogatta önleleplezései igazolják. A kiadvány első, terjedelmes része

⁵⁵ *The State-Mysteries...*, A₃v.

⁵⁶ A *Jesvita paterek titkai*t református vitairatként, szatirikus dialógusként tartja számon az RMNy: RMNy 2746.

Ignác életéről, rendalapításáról, kanonizálásáról,⁵⁷ csodatételeiről és az ördöggel való viaskodásáról szól, s majd csak ezután tér rá a fentebb sorolt jezsuitaellenes argumentumok részletes kibontására. A dialógus argumentációját erősítő történelmi exemplumok sok esetben a francia történelem többé-kevésbé ismert pillanataihoz kapcsolódnak. Ha példaként vesszük az 1657-es magyar fordítás olvasóközönségét, nem feltétlenül biztos, hogy az mindig pontosan tisztában volt az egykori történésekkel, azok körülményeivel. A jezsuita praktikákat leleplező kiadvány azonban e tudás hiányában is képes lehetett megrajzolni és közvetíteni a rend tagjainak „egyetemesen” negatív képét, s így keletkezésének célját jó harminc év után még mindig elérhette. Ezzel az egyetemességgel is összefüggésben aligha lehet véletlen, hogy a jezsuitaellenes irat megjelenései, az 1622-eshez hasonlóan, általában fontos eseményekhez kapcsolhatóak. Ahogy Arthur F. Marotti tanulmányában megjegyzi, az angol kora újkori jezsuitaellenes megnyilvánulások egyes elemei francia irat(ok)ból származtak.⁵⁸ Angliában az 1620-as évek elején két jelentős eseményt talált rokoníthatónak mindezzel: I. Jakab fiának, Károlynak, a spanyol uralkodóházzal való 1623-as, sikertelen házassági kísérletét, valamint az angol jezsuita provincia immár *hivatalos*, szintén 1623-as megalapítását.⁵⁹ Talán nem téves az a feltételezés, hogy a rendkívül gyors fordítást majd a *The State-Mysteries of the Iesvites* 1623-as kiadását ezek a katolicizmus angliai terjedésének szempontjából fontos lehetőségek, történések nagyban befolyásolhatták. Főleg, ha figyelembe vesszük, hogy állítólag egy, a felekezeti csatározások erőszakos oldalát már megtapasztaló, az elől menekülő hugenotta készítette a fordítást. A második bővített francia kiadás évében, 1624-ben kapott a jezsuita rendet kitartoán támogató⁶⁰ Richelieu főminiszteri kinevezést, mely egyszersmind azt is jelentette, hogy az abszolutizmus útjában álló hugenották félreállítására, akik Richelieu saját szavaival élve „osztóznak az államon a királlyal”, sem várathatott soká magára.⁶¹ Válaszlépésként még 1624-ben Henri de Rohan és Soubise újabb felkelést robbantott ki.⁶² Az 1630-as évek legelső pár éve, mikor a latin és német kiadások szinte egymást érve jelentek meg, kiemelt fontosságú volt az európai protestantizmus számára, főleg II. Gusztáv Adolf svéd király 1631–1632-es sikerei miatt.⁶³ Nem elhanyagolható továbbá, hogy 1631-ben bocsátotta ki nyomtatásban az apostoli kamara VIII. Orbán pápának a „jezuitisszák” tevékenységét beszüntető,

⁵⁷ Erről bővebben ld. SZOLNOKI Zsolt: *Loyolai Ignác „eredete” és „Mennyei Szenté változtatása” a Jesvita paterek titkai című nyomtatványban*, in *Tavaszi Szél – Spring Wind 2017.*, 2., szerk. KERESZTES Gábor, Budapest, Doktoranduszok Országos Szövetsége, 2017, 95–101.

⁵⁸ Marotti végjegyzetében főként Étienne Pasquier *Le catéchisme des jésuites*-jére utal. MAROTTI: *Alienating Catholics...*, 11, az 54. sz. végjegyzet: 30.

⁵⁹ MAROTTI: *Alienating Catholics...*, 11. A házassági kísérletről bővebben ld. még: *The Spanish Match: Prince Charles's Journey to Madrid, 1623*, ed. Alexander SAMSON, Aldershot–Burlington, Ashgate, 2006.–

⁶⁰ BIRELEY, *The Jesuits and ...*, 66.

⁶¹ LEVI, Anthony: *Richelieu: A francia állam megeremtése*, ford. NOVÁK György, Budapest, Gulliver Könyvkiadó Kft., 2003, 70–71. Vö. SZÁSZ: *A francia állam...*, 43.

⁶² SZÁSZ: *A francia állam...*, 43.

⁶³ CSIKÁNY Tamás: *Végzetes győzelem: Lützen, 1632. november 16.*, *Aetas*, 2001/2, 15–28.

1630-ban kelt levelét.⁶⁴ Ez az 1631-es latin kiadástól kezdve a későbbi nyomtatványok elmaradhatatlan függeléke:⁶⁵ a magyarban *Toldalekotska* címmel szerepel.⁶⁶ A váradi kiadású *Jesvita paterek titkaival* kapcsolatban már hangot adtam annak a feltételezésemnek, hogy a fordítás helyszínét nem feltétlenül Váradon kellene keresni, hanem inkább Kassán, a fordítót pedig ezáltal Czeglédi P. István személyében.⁶⁷ Ezt arra alapoztam, hogy a 17. század közepén szervezetenként kiépülő kassai kálvinista közösségnek, Váradal és Erdéllyel ellentétben, komolyan számolnia kellett a katolicizmus térhódításával. A város 1654-es alapítású jezsuita kollégiumát Kisdy Benedek egri püspök 1657-ben, a *Jesvita paterek titkai* kiadásának évében alapítványával akadémiává (egyetemmé) fejlesztette,⁶⁸ a reformátusok iskolaépítése pedig 1656-ban fejeződött be.⁶⁹ Ezért a *Jesvita paterek titkai* c. fordítás létrejöttét többek között a jezsuita kollégium körül kialakult városi vitához is kötöttem. Ehhez lehetséges igazolást ismét csak a címlapokról leolvasható információk nyújtottak.⁷⁰ Ugyanis kizárólag az 1657-es magyar fordítás egyik alapját képező 1631-es latin *Mysteria patrum iesvitarvm*tól kezdve jelent meg két bibliai locus a kiadványokon: azaz a *János jelenései*-idézet, valamint egy újabb, az „*Es most Királyok vegyetek értelmet, tanuljatok kik itelitek e' földet*”, Dávid 2. zsoltárának 10. verse.⁷¹ A kettőből a magyar *Jesvita paterek titkai* kizárólag a zsoltárrészletet hasznosította, kijelölve ezzel a megszólítottak, vagyis a világi, földi hatalmat birtokló elsődleges körét. A nyomtatvány *Az Olvasónak* c. előszava pedig kifejezetten a magisztrátust, tehát valamely város vezetőit inti a jezsuita-veszély felismerésére: „...lett azon iro jo szándékának követéséből, hogy tudni-illik a' mi Magistratusunk és előttünk járo Igazgatoink-is, avagy csak végre lássák meg és vegyék eszekben, kitsodák a' Jesuitak...”⁷² Azaz a *Les mysteres des peres iesvites*-nél látott, a *János jelenései*-idézetének általános érvényű megszólítása már mintha konkrétan egy városra, talán épp a jezsuita kollégium fejlesztése miatt aggódó Kassára korlátozódna. S bár a magisztrátust megszólító figyelmeztetések elsősorban a jezsuiták fenyegető jelenlétére és nem utolsó sorban oktatói tevékenységére mutatnak rá, emellett egy, a megszólítottak körének szűkülésével járó funkcióbeli módosulást is jelezhetnek.

⁶⁴ RMNy 2746.

⁶⁵ *Mysteria patrum iesvitarvm*..., 1631, I_r-I_v.

⁶⁶ *Jesvita paterek titkai*..., 183–188.

⁶⁷ SZOLNOKI Zsolt: *Javaslat a Jesvita paterek titkai ismeretlen fordítójának személyére*, in *Reformatio nostra – Protestáns szellemi műhelyek (Tanulmányok)*, szerk. GYULAI Éva és TASI Réka, Miskolc, MTAMTB/MAB, 2017, 58–75.

⁶⁸ GYENIS András, *A jezsuita rend hazánkban: Rendtörténeti vázlat*, Budapest, Szalézi Művek, 1941, 13, http://www.ppek.hu/konyvek/Gyenis_Andras_A_jesvita_rend_hazankban_1.pdf (utolsó hozzáférés: 2019. 01. 30.).

⁶⁹ HELTAI János–MARTIS Zsombor: *A kassai hitvita*, in *Docendo discimus: Doktorandusz-hallgatók és témavezetők közös tanulmányai a Miskolci Egyetem Irodalomtudományi Doktori Iskolájából*, szerk. HUSZTI Tímea, Miskolc, Miskolci Egyetem Irodalomtudományi Doktori Iskola, 2013, 15–29, 15.

⁷⁰ SZOLNOKI: *Javaslat a Jesvita paterek*..., 59–61.

⁷¹ *Jesvita paterek titkai*..., címlap.

⁷² *Jesvita paterek titkai*..., címlap versója.

Összegzés

A satirikus dialógus összeállításakor felhasznált iratok idézeteinek gondos válogatása és hatékony elrendezése, egymásba fűzése olyan textust alakított ki, mely párbeszédese, könnyen befogadható formában nyújt a szerző szándékának megfelelő ismereteket olvasói számára a jezsuitákról, azok „titkairól”. A kiadvány sikertörténete alighanem azzal a találékonysággal és közérthetőséggel áll összefüggésben, ami elősegítette a jezsuiták fekete legendájának széles néprétegekhez való eljuttatását és mélyebb tudatosítását. A satirikus közlésmód mindezt úgy támogatja, hogy miközben maró gúnnyal igyekszik nevetségessé tenni Loyolai Ignácot és a Jézus Társaságát, addig a rend láttatni kívánt morális romlottságának, istenkáromlásainak és a társadalom egésze elleni titkos, állítólagos konspirációinak taglalásával és leleplezésével főként a befogadók haragjára és felháborodására is apellál.⁷³ Minden bizonnyal ezen képességei tették igazán hatékony és népszerű fegyverré a jezsuiták elleni küzdelmek, felekezeti csatározások során. A fő- és kísérszövegek érintőleges vizsgálata mellett főként a címlapok összevetése leginkább arról győz meg, hogy a kiadásokon tapasztalható bővülések még áttekinthetőbbé és egyszersmind könnyebben használhatóvá tették a kiadványt. Az 1631-es latin szöveg címlapjától kezdve szerepeltetett felsorolás – a legnépszerűbb jezsuitaellenes érvek katalógusaként – már az olvasás megkezdésekor részletes információt nyújt a dialógusban foglaltakról. A címlapra választott bibliai idézetek módosulásainak nyomon követése pedig, főképp a magyar *Jesvita paterek titkai* címlapjának segítségével, reményeim szerint rávilágított arra, hogy az eredeti, általánosabb érvényű felhasználástól eltérően egy lokális jellegű hasznosítása történhetett meg e jezsuitaellenes satirikus dialógusnak.

⁷³ Ursula Paintner is Richard Krebs jezsuitaellenes kutatásaival kapcsolatban két dolgot emel ki: a nevetségessé tevést és a jezsuitákat célzó satíra haragot, felháborodást kiváltó képességét, melyet rendszerint a Jézus Társasága morális romlottságának taglalásával érnek el a szövegek. PAINTNER: „*Des Papsts neue...*”, 25–27.

A magyar-csehszlovák lakosságcsere fogadtatása Békéscsabán*

70 évvel ezelőtt, 1947. május 22-én indult el Békéscsabáról a Csehszlovákiába áttelepülők első csoportja az 1946. február 27-én aláírt magyar-csehszlovák lakosságcsere egyezmény alapján. A Csehszlovák Áttelepítési Bizottság propagandájának hatására mintegy 9000 csabai szlovák hagyta itt szülőhelyét, ahol már ősük verejtékeztek, ahol munkás életükkel gyökeret vertek.

A második világháború végnapjaiban a csehszlovák nemzeti állam megteremtésének programját kiegészítették a magyar nemzetiségű lakosság kitelepítésének követelésével. (az 1921.-es népszámlálási adatok szerint 648 ezer magyar nemzetiségű lakos élt Szlovákiában.) (1)

Benes azt hangoztatta: „Csehszlovákia nemzeti állam lesz, nemzeti kisebbségek nélkül, ezt a célt pedig részben a kisebbségek kiűzésével, részben erőszakos asszimilálásukkal kell elérni.” (2)

A háború után a csehszlovák hatóságok a magyar nemzetiség teljes jogfosztásával és üldözésével, egy részének kiutasításával törekedtek a nemzeti kisebbségek nélküli államuk megteremtésére.

Ezt bizonyítják azok a rendelkezések, amelyeket az 1945. évben hoztak:

– február 27.: SZNT 4/945. sz. rendelete a német, a magyar és a szlovák árulók 50 ha-nál nagyobb földbirtokainak elkobzását írta elő. (3)

– április 5-én Benes Kassán meghirdette a koalíciós kormány programját, (Pozsony április 4-én került szovjet kézre, Prága május 9-én) E kormányprogram nyolcadik fejezete érintette legérzékenyebben a magyar nemzetiségű lakosságot, miszerint:

„1. A csehszlovák állampolgárságot csak azoknak a magyar nemzetiségű lakosoknak hagyják meg, akik antifasiszták voltak, részt vettek a Csehszlovákia felszabadításáért folytatott ellenállási mozgalomban, vagy pedig üldözték őket a köztársasághoz való hűségükért.

2. A többi magyar nemzetiségű lakos csehszlovák állampolgársága megszűnik, de lehetővé teszik nekik az optálást, minden ilyen irányú kérelmet külön vizsgálnak meg.

3. Azok a magyar nemzetiségű személyek, akik büntényt követtek el a köztársasággal vagy más nemzetekkel szemben, főképp a Szovjetunió ellen bíróság elé kerülnek, megfosztják őket csehszlovák állampolgárságuktól és örökre kitiltják őket a köztársaság területéről.” (4)

E nagy erejű kérdést rövid öt perc alatt tárgyalták meg és hagyták jóvá. (5)

Lényegét tekintve a többi magyarnak nincs helye az új államban. A kassai beszédben Benes azt mondta: „Ez az állam csak a csehek és szlovákok állama és senki másé.” (6)

* Jelen dolgozat a Békési Élet 1988/3. számában megjelent dolgozat átdolgozott formája.

– április 7: a Szlovák Nemzeti Tanács belügyi megbízottja elrendeli, hogy a magyarok által lakott településeken nem lehet nemzeti bizottságokat alakítani, ha mégis létrejött, fel kell oszlatni azokat. Ahol a szlovák lakosság csekély száma miatt nem lehet nemzeti bizottságot létrehozni, oda szlovák közigazgatási megbízottakat kell ki nevezni.(7)

A magyarok politikai pártoknak, tömegszervezeteknek csak felsőbb jóváhagyás után lehettek tagjai. Elbocsátották állásukból a magyar nemzetiségű alkalmazottakat, a magyarok lakásait igénybe veszik, magyar nyelvű iskolák nem nyithatnak ki.(8)

– május közepétől ingóságaitól megfosztva eltávolítják azokat a köztársaság területéről, akik 1938. november 2-a után költöztek oda.(9)

– augusztus 2.: a 33.sz. elnöki dekrétum értelmében a németeket és a magyarokat megfosztják csehszlovák állampolgárságuktól.(10)

A szövetségi hála jegyében és a különleges csehszlovák–szovjet viszony biztosítékaként Beneš elnök s az új prágai kormány felajánlotta a Kárpátalja területét a Szovjetuniónak. Erről a szovjet kormánnyal 1945. június 29-én kétoldalú különmegállapodást írtak alá.

A csehszlovák kormány 1945 nyarán a potsdami konferenciához fordult a magyarok „népcsere” útján történő kitelepítése érdekében, de az elutasította a kérést azzal, hogy a két kormány együttesen oldja meg a kérdést.(11)

E téma foglalkoztatta a magyar kormányt, a politikusokat, a sajtót is. Egyre több cikket közölnek a felvidéki szlovákok helyzetéről. Így a Békéscsabán megjelenő „Viharsarok” is. Az 1945. június 13-i számában ismerteti a „Szabad Nép” cikkét a felvidéki magyar szlovák kérdéstről.

„...vezető politikusok szájából is elhangzottak olyan kijelentések, amelyek kollektív felelősségre vonás alapján akarják a szlovákiai magyarság ügyét intézni (...) Ezért várja a demokratikus magyarság aggódó figyelemmel: megkapják-e azokat a minimális jogokat, amelyeket a csehszlovák kormány programja biztosított nekik...”

A 1945. július 1-én Gyöngyösi János külügyminiszter a Kiszgazdapárt békéscsabai nagygyűlésén a következőket mondotta: „...Mivel már hivatalos oldalról és nemzetközi téren is felvetették a népcserét magyar-szlovák viszonylatban (...) szükséges erről nyilatkozni és éppen Békéscsabán, mert itt van, főleg vallási szervezetei miatt, a magyarországi szlovákok kulturális központja. A magyar kormány szükségesnek tartja megállapítani, hogy a maga részéről ilyen népcserét vagy áttelepítést soha nem kezdeményezne.”(12) Beszéde további részében arról szól, hogy nem tartja humánusnak, sem demokratikusnak a népcsoportnak arról a helyről való áttelepítését, ahol születtek, ahol már őseik verejtékeztek, ahol munkás életükkel gyökeret vertek.

A potsdami konferencia állásfoglalása után is a magyar kormány újabb és újabb jegyzékekkel tiltakozik a SZEB-nél a csehszlovákiai magyarok helyzetének további romlása miatt. (1945 áprilisától júliusig 27 alkalommal.)(13)

Beneš csehszlovák államelnök a csehszlovák nemzeti ünnep alkalmából kiáltványt intézett a népéhez. „... A magyarok kérdését is meg lehet és kell oldani nálunk a háború után. Ez nem egyszerű eltávolítás útján történik, hanem lakosságcsere alapján. Nálunk csak nagyon kevéssel több magyar van, mint amennyi szlovák van Magyarországon.”(14)

A magyar és a csehszlovák kormány között 1945. december 3-6. között Prágában

folynak, a tárgyalások, mely nem vezet eredményre, mert a csehszlovák jóakarata a megegyezésre teljes mértékben hiányzik. A nehéz és hosszú tárgyalások végén 1946. február 27-én Budapesten írják alá a lakosságcsere egyezményt. Aláírták, mert a magyar külpolitika számára akkor aligha volt más választási lehetőség. A lakosságcsere egyezmény megkötése, aláírása mehökkenést váltott ki Magyarországon, melyet a nemzetgyűlés csak május 14-én fogadott el többségi szavazással (15)

Ez az egyezmény a győztes Csehszlovákia és a legyőzött Magyarország megállapodása volt. Eszerint a magyar kormány hozzájárul ahhoz, hogy a magyarországi szlovákok önkéntesen áttelepülhessenek Csehszlovákiába. Csehszlovákia az áttelepülő szlovákok számával egyenlő számú olyan magyar nemzetiségű lakost telepít ki, akik a csehszlovák jogszabályok értelmében elvesztették állampolgárságukat, továbbá háborús bűnösnek minősített személyeket, de azok száma az ezret nem haladhatja meg.(16)

Csehszlovákia Áttelepítési Bizottságot küldhet Magyarországra, melynek tevékenységéhez a magyar kormány minden segítséget megad, biztosítja a szlovák lakossággal való közvetlen érintkezés lehetőségét, ahol azok propagandát fejthetnek ki a szlovák nyelven hat héten keresztül. A rádióban naponta 30 perces adásidőt kapnak. Azt ígérik, hogy az egy településen lakókat egy helyre viszik.

Az egyezménynek megfelelően 1946. március 4-én kezdi meg tevékenységét Magyarországon a Csehszlovák Áttelepítési Bizottság. A magyar hatóságok gondoskodtak irodahelyiségről. Annak rendbetételét helyi iparosokkal végeztették el. A számlát rögtön kiegyenlítették. Az irodájuk ragyogott a rendtől.

Keleti Ferenc, az MKP Békés Megyei titkára szerint:

„A magyar-csehszlovák lakosságcsere-egyezmény aláírása óta (...) kardinális kérdés lett az áttelepülés. Nem csak beszédtema (...) hanem ez határozza meg az emberek mindennapi cselekedeteit, (...) ma a lakosság úgy csoportosul: kitelepülők, itt maradók. Egy egész sajátos belső forrongás, átformálódás megy végre az emberek közötti kapcsolatokban. Több tucat válás, rokonok, barátok, szomszédok összecsapása, akik eddig békében éltek – mindez azért, mert az egyik menni, a másik maradni akar.”(17)

A szlovákság száma jelentős volt Békéscsabán. Az 1941. évi népszámlálás adatai szerint az összlakosság 52 404 fő, ebből 16 781 a szlovák anyanyelvű (32%). Vallásukat tekintve a lakosság több mint fele evangélikus vallású, kb. 32 000 fő.(18)

Ennek kapcsán az evangélikus egyház képviselő- testülete egyhangúlag nyilatkozatot fogadott el:

„Hírlapi közleményekből, a magyar kormánynak külügyminisztere által, a békéscsabai Kiszgazda gyűlésén nyilvánosságra hozott hivatalos nyilatkozatából, de egyéni megnyilatkozásokból is tudjuk azt, hogy van az országban olyan mozgalom, amely a magyarországi szlovákságot a magyarságtól egyházi és kulturális tekintetben elkülöníteni törekszik, illetve azon munkálkodik, hogy a magyarországi szlovákságot áttelepülés formájában Slovenskora költöztesse...

Szükségesnek tartjuk, hogy e kérdésben mi, a békéscsabai evangélikus egyház képviselő testülete is félreérthetetlenül hangot adjunk álláspontunknak:

1. Kijelentjük, hogy a békéscsabai evangélikus egyházunk a fentebb említett mozgalommal semmi közösséget nem vállal...

2. Határozottan tiltakozunk népünknek szülőföldünkről való kiköltöztetésére irányuló minden kísérlet ellen, először is azért, mert mi Isten rendelkezését látjuk abban, hogy ősapáink annak idején az ország különböző vidékeiről éppen Békéscsabára jöttek, amely isteni rendeléssel szembeszállni, úgy érezzük, nincsen joga senkinek. De tiltakozunk a kiköltöztetés gondolata ellen legfőképpen azért, mivel mi békéscsabai evangélikusok az itt töltött idő alatt a magyarsággal teljesen összeforrtunk, ahhoz tartozónak valljuk magunkat, s így annak sorsát, a jó és balsorsot egyformán vállaljuk.”(19)

A Csehszlovák Áttelepítési Bizottság a Délkelet- Alföldön, így Békéscsabán is a március 4-ét követő napokban kezdte meg a propagandamunkát.

Propagandájukban a „Matka nas volá!”, az anyaföld hív kifejezést használták. Az emberek érdeklődéssel kísérték a bizottság tevékenységét. Agitációjukban a súlyos magyar gazdasági helyzetre hivatkoztak

„Ügyesen felhasználták a piaci sokadalmat is a propagandabizottság tagjai: árus-tól árusig járva összehasonlították az itteni és a szlovákiai árak között. Egyébként az egyik szlovák nyelvű plakát is hasonló módon kívánja megfontolásra bírni a tétovázókat: mit kap az egyszerű iparos ember odaát havi fizetéséért. A falragasz szerint sok mindent...” – írja a Viharsarok 1946. március 23-án.

Igyekeztek meggyőzni a csabai szlovákokat, hogy aki szlovák Csehszlovákiában a helye. A háborúban okozott károkért Magyarországnak jóvátételt kell fizetni, bezeg Szlovákiának nem kell. A hadifoglyok hozzátartozóinak azt ígérték, hogy hazahozzák a hozzátartozót.

A propagandabizottságnak evangélikus lelkész tagja is volt, és igénybe akarta venni a szószerket, melyet az evangélikus egyház tanácsa elutasított azzal, hogy az egész kérdés templomba vitele felesleges, hiszen a felhívások, plakátok, gyűlések révén a lakosságcsere ismert a gyülekezet tagjai előtt. A szószerket és az iskolákat a gyülekezet épségét fenyegető gyűlések tartására nem adja át.

„Az E. T. a maga részéről nem engedi meg az istentiszteleti alkalmak nyílt vagy burkolt propagandacélra való átengedését, sőt templomainkat és iskoláinkat gyülekezetünk épségét fenyegető gyűlések tartására sem adja át.”(20)

„Dél-Szlovákia földje, ahová le akarunk telepíteni benneteket, ragyogó, bőven termő, zsíros földű síkság (...) Az a föld csak a szlovák ember dolgos kezére vár, aki szeretettel művelné meg. Rátok vár! Hív benneteket! Gyertek! Jelenjen meg a ti arcotokon is annak az embernek a nyugalma, aki büszkén áll a saját földjén. Sorakozzatok fel a jó, nyugodt szlovák parasztok sorába!” (Részlet a Sloboda című magyarországi szlovák lap felhívásából) (21)

Keleti Ferenc az MKP megyei titkára a Viharsarok 1946. április 13-i száma vezércikkében a következőket írja: „Testvéri szeretettel búcsúzzunk az önként távozó becsületes szlovákoktól. Hálás szívvel vagyunk az itt maradó szlovákok mellett, akiknek biztosítjuk az összes gazdasági, kulturális, nemzetiségi és politikai jogai csorbíthatatlan megmaradását és kiszélesítését.”

Lipták András Békéscsaba polgármestere a Viharsarok 1946. április 30-i számában nyilatkozik: „A szlovákok Magyarországon nem szenvednek semmiféle elnyomásban. Szabadon beszélhetik anyanyelvüket, szlovák nyelvű szindarabot rendez-

hetnek a város színházában.. A hivatalokban megfelelő számban vannak képviselve a szlovák nyelvű dolgozók. A felekkel való tárgyalás sokszor szlovákul folyik. Néha én is önkéntelenül szlovákra fordítom a beszédet és ezen senki sem ütközik meg,”

Keleti Ferenc, az MKP megyei titkára szerint: „... április 10-e után is tartottak meg nem engedett gyűléseket. Naponta százszor szegték meg az egyezményt, persze minden gyűlés egy-egy gúnyos hangú, megfélemlítő rágalomhadjárat országunk, de a demokrácia ellen is.”(22)

Sokszor magánlakásokban jönnek össze véletlenül. Az MKP megyei titkárságának adatai szerint 14 600 csabai szlovák jelentkezett kitelepülésre.(23)

A Viharsarok 1946. április 24-i száma közli Rákosi Mátyás Békéscsabán elmondott beszédét. Eszerint: „Meg kell mondanom, hogy a demokrácia kezdetben hallani sem akart semmiféle népcseréről. De végül belementünk az önkéntes lakosságcserébe azért, hogy megmutassuk, hogy mennyire szívünkön viseljük a két ország közötti jó viszony kialakítását, bár tudtuk, hogy a kérdés így elintézve sajnos nincs (...) Mi azt mondjuk: minden szlovák, aki úgy érzi, hogy őt anyanyelve miatt üldözik vagy szlovák volta miatt politikailag, kulturálisan vagy gazdaságilag hátrányba kerül, az menjen nyugodtan. (...) Aki a népcseré folytán költözik Csehszlovákiába, az elveszti magyar állampolgárságát és nem térhet ide vissza, ha megjavulnak nálunk a gazdasági viszonyok, vagy ha megromlanak Csehszlovákiában a gazdasági viszonyok.(...) Azok a mesék, hogy azokat, akik itt maradnak, utólag 5 kg-os csomaggal átdobják a határon, azok közönséges, aljas, suttogó propaganda-rágalmak.” (24)

Az áttelepülésre jelentkezettek azt gondolták, hogy nem kell köztartozásaikat teljesíteni. Békés vármegye főispánja szükségesnek tartotta köriratban tájékoztatni a hatóságokat, hogy a kitelepülésre jelentkezett szlovák anyanyelvű magyar állampolgárok éppúgy kötelesek minden köztartozásukat teljesíteni, mint a magyar állampolgárok. (25)

A Viharsarok 1946. július 13-i száma két nyelven közli a kormány felhívását, hogy a Szlovákiába való költözésre jelentkezettek még nem válnak csehszlovák állampolgárokká, csak az áttelepülés tényével válhatnak azzá, ezért a terménybeszolgáltatás, valamint az egyéb kötelezettségük továbbra is kötelező rájuk nézve.

Gyöngyösi János külügyminiszter beszédet mondott a Kisgazdapárt békéscsabai aratóünnepélyén. Beszédében kitért a lakosságcserére is: „Mi nem tartottuk a lakosságcserét humánus és demokratikus eljárásnak, mégis beleegyeztünk, mert nem akarnak akadályt gördíteni azok elé, akik el akarnak menni (...) Masaryk csehszlovák külügyminiszter két jegyzéket küldött a párizsi értekezletnek. Az első jegyzékben azt állítja, hogy a magyar kormány megakadályozza a szlovákok kitelepítését. Kijelentem, hogy ez enyhén szólva nem felel meg a valóságnak. Az áttelepülés teljesen önkéntes. A másik jegyzék arról értesíti a párizsi értekezletet, hogy 200 ezer magyar kitelepítését óhajtja a csehszlovák kormány. Mi most is, mint nyugaton és Moszkvában is, azt hangoztattuk, hogy ezt az elhatározást és kívánságot nem teljesíthetjük. A csehek arra hivatkoznak, hogy Magyarországnak nagy embervesztései voltak a háborúban, és a sváb kitelepítés során sok gazdaság maradt üresen. Háborús veszteségeink meg sem közelítik a csehek számadatát. A svábok földjeiből pedig a saját, föld nélküli agrárproletáriátusunkat sem tudtuk kielégíteni. Az az álláspontunk, hogy ha csehszlovákok tiszta nemzeti államot akarnak, küldjék át földdel együtt magyar test-

véreinket (...) Minden harag nélkül búcsúzunk el azoktól, akik nemzeti érzésük miatt mennek ki. Ők jól fogják magukat ott érezni.

Figyelmeztetem azonban azokat, akik azért mennek át, mert úgy gondolják, hogy gazdaságilag jobban érvényesülnek, hogy ha számításukban csalódnak, vissza nem térhetnek, mert elvesztik magyar állampolgárságukat. ...”(26)

Keleti Ferenc, az MKP megyei titkára szerint az áttelepülési bizottságok két hónapos működésük ideje alatt „meggyőződéssel” csábították el innen a szlovákokat. Főként tanítók, papok és más középosztálybeliek agitáltak, munkásember nem, vagy pedig alig volt közöttük. (27)

Az MKP megyei titkárságának adatai szerint 14 600 csabai szlovák jelentkezett kitelepülésre.(28)

A Viharsarok 1946. július 17-i száma arról tudósít, hogy rengeteg panasz érkezik a csabai szlovákság részéről, mivel az AFS helyi csoportjainak egyéb tagjai olyan szlovák családokat is felkeresnek, akik vissza akarnak maradni, hogy felleltározzák lakásukat, ingó és ingatlan vagyonukat. Gyakran kilesik, hogy a szülők mezőgazdasági munkán vannak, és csak a gyerekek vannak otthon. (Az AFS, az Antifasiszta Szlovák Frontja 1945. február 18-án jött létre Battonyán. Két tagozata működött 1946 tavaszáig: szlovák és délszláv.)

Az AFS szlovák tagozata 1946. július 27-re és 28-ra szláv kongresszust hívott össze Békéscsabán az áttelepülés propagálására. Július 28-án nagygyűlést tartottak, mely botrányos körülmények között zajlott le. A gyűlésről készült jegyzőkönyv szerint: „... A helyi fúvószenekar a magyar himnuszt játssza. Franciscy* köszönti a megjelent szlovákokat, majd ezeket mondja: Mi szlovákok szép számban összegyűltünk, és ezt a dicsőséges Vörös Hadseregnek köszönhetjük (lelkes hangulat), elmondja, hogy a magyarság körül van véve szláv népekkel, melynek száma 230 millió. Dr. Kiss Roland belügyi államtitkárnak adja át a szót, miközben harangoznak (tömeg kiabál: leszedni a harangokat!) Csehszlovákiáról szólva elmondja, hogy eddig nem sikerült jó, baráti viszonyt létesíteni, pedig mindkét nép számára szükséges volna az együttműködés. (közbekiáltások: Engedjetez haza!) Ismerjük a szlovákság jó tulajdonságait, és szeretettel várjuk azokat is, akik itt maradnak továbbra is. Közbekiáltások: (A csehszlovákiai magyarok árulók voltak, az itt élő szlovákok pedig nem.) határozottan kijelentjük, hogy országunkban ezután is megmaradhat minden szlovák. (Nagy forrongás, közbekiáltások, nemtetszés-nyilvánítás.) Franciscy csitítja a tömeget, a tömeg „Le a magyarokkal! Akasztófára a magyarokat!” kiabál, a rendőrség ki akarja ragadni a felelőtlen elemeket, mire a tömeg: „Ki a rendőrökkel a tömegeből!” „Most is úgy csinálják, mint a múltban!” A hangulat fenyegető volt, a szónok nem tudta befejezni a beszédét. (...) Keleti Ferenc az MKP nevében szlovák és magyar nyelven szólalt fel. Azt a kívánságát fejezte ki, hogy a szlovákság ápolja nyelvét és kultúráját, és ebben számíthatnak az MKP támogatására, melynek vezetője Rákosi Mátyás. Alexander Horak: azt mondja, hogy itt nem lehet arra számítani, hogy mindig olyan élet lesz, mint a múltban. Magyarország is hasonló életet adhat, mint Csehszlovákia, de erre konkrétumokat még nem láttunk, ezért voltunk kénytelenek az áttelepülést kieszközölni. Beszélt arról is, hogy a Kitelepítési Bizottság munkája elé nagy akadályokat gör-

*Franciscy Mihály békéscsabai evangélikus lelkész volt, az AFS szlovák tagozatának vezetője.

dít a magyar kormány. Általában azt hangoztatta, hogy még azok a szlovákok is belátják, hogy legjobb kimenni, akik még eddig nem iratkoztak fel. (29)

A kongresszus után néhány nappal Masaryk csehszlovák külügyminiszter táviratot olvasott fel a párizsi békekonferencián, melyben a békécsabai kongresszus az összes magyarországi szlovák kitelepítését követelte függetlenül attól, jelentkezett-e áttelepülésre vagy sem. A távirat Franciscy Mihály és Horák Sándor egyéni akciója volt. (30)

1946. augusztus 18-án Békés és Csanád megye szlovákjai tartottak nagygyűlést Békéscsabán, hogy tiltakozzanak az Antifasiszta Front vezetőinek Párizsba küldött távirata ellen. A Viharsarok c. újság a tömeg létszámát 20-30 ezerre teszi. A gyűlés ideje alatt felhangzott: Do Slovenska nejdeme! (Szlovákiába nem megyünk!) Határozatot fogadnak el, melyet a magyar kormányon keresztül Párizsba juttatnak el. Kifejezik, hogy legnyomatékosabban tiltakoznak az ellen, hogy ősök földjéről kitelepítsék őket. A nagygyűlésről a Viharsarok 1946. augusztus 20-i száma tudósít.

Az áttelepülésre jelentkezettek közül 1946 nyárutóján egyre többen vonják vissza áttelepülési kérelmüket. Keleti Ferenc, az MKP megyei titkára írja a Viharsarok 1946. szeptember 7-i számában: „A 14.600 csabai jelentkező közül már eddig 5 ezren jelentkeztek vissza, továbbra is napról napra folytatódik a törlés iránti kérelem”

Az is közrejátszott a jelentkezés visszavonásában, hogy a forint megjelenésével stabilizációs folyamat kezdődött el Magyarországon, másrészt azok, aki a tavasz folyamán illegálisan mentek ki, visszajöttek, visszaszöktek és beszámoltak tapasztalataikról. Ismertségük folytan a szavaiknak hitelük van.

A visszajelentkezők nagy számára való tekintettel a békéscsabai szlovák delegáció vezetői egyenként hívják be őket, hogy „rábeszéljék” a kitelepülésre. (31)

**Áttelepülsz ?
Visszamaradsz ?**

**Szept. hó 8-án, vasárnap
d.e. 11 órakor a Városháza
előtt tájékoztató gyűlést
tartanak a politikai pártok
békéscsabai szervezetei**

**1. Nem veszik el a visszamaradók vagyonát!
2. Mit kapnak a Szlovákiába települők ?**

Presídliš sa? Tu ostaneš?

**V nedel'u predpoludnim o 11. hodine čabianske
politické strany usporiadajú informačné shro-
madenie pred mestiským domom.**

**1. Nevezmü majetok tým,
ktori tu ostannú!**

**2. Co dostanú ti, ktori sa
presídliť do Slovenska?**

1946 őszén a hivatalos áttelepülés megkezdése előtt 200 nincstelen szlovák ment Csehszlovákiába, békéscsabai, csorvási, pusztaotlakai lakosok, új hazájuk Brünn környéke lett, a németek által elhagyott tanyákra kerültek. (32)

1946 őszén megkezdődött Csehszlovákiában az 1945. évi közmunkákról szóló rendeletre hivatkozva a magyar nemzetiségű lakosság erőszakos csehországi telepítése a korábban németek által lakott vi-

Felhívás a kitelepüléssel kapcsolatos gyűlésre.

A Munkácsy Mihály Múzeum gyűjteményéből, Hd. 88.56.2

dékekre. Ezek a területek a németek kitelepítése után üressé váltak. A kényszer-kitelepítések ellen Magyarországon tiltakoznak.

A Viharsarok 1946. november 27-i számában közli Keleti Ferencnek a képviselő-testület rendkívüli ülésén elmondott beszédét. „Az utóbbi napokban mindenki tudomást szerzett arról, hogy a magyarokat kényszer-kitelepítéssel akarják deportálni lakóhelyükről, hogy bányavidékre és ipartelepekre vigyék kényszermunkára. Természetesen ez ellen a magyar lakosság tiltakozik, és a szlovák csendőrök sortüze sok testvérünk életét oltja ki. Ez nem méltó Csehszlovákiához, és egyáltalán nem nevezhető demokratikusnak. Mi innen, ahol magyarok és szlovákok élnek együtt, tiltakozunk ez ellen.”

A Viharsarok 1946. december 4-én arról tájékoztatja olvasóit, hogy Gyöngyösi János külügyminiszter újabb jegyzéket juttatott el csehszlovák kormány budapesti megbízottjához, melyben közölte, hogy a magyar kormány november 29-ével felfüggeszti a magyarországi szlovákok áttelepítésének engedélyezését. Ha csehszlovák részről az egyezményt betartják, megvalósítják a vagyonekhozás felfüggesztését, kifizetik a szociális segínyt az elbocsátott állami alkalmazottaknak, és azonnal elrendelik, hogy a közmunkarendeletet a szlovák hatóságok ne használják ki a magyar lakosság deportálására, akkor folytatódhat az áttelepülés.

A csehországi közmunka hatására a magyar nemzetiségű családok tömegesen menekülnek át a határon Magyarországra. A partról lőtte a szlovák katonaság a menekülőket. (Egykori munkatársam a jeges Dunán átúszva menekült Magyarországra.)

A szlovákiai magyarok hangulatát mutatja be a Viharsarok 1946. karácsonyi számában Keleti Ferenc, amikor szlovákiai barátja levelét teszi közzé. Barátját, harcos társát sérelmek érték 1938 novemberében a magyar csendőrök részéről, most az az egyetlen bűne, hogy nem tagadta meg nemzetiségét, ráírták kitelepülők listájára. Barátja levelét azzal fejezi be: Nem tudom, mint szegény paraszt milyen sors vár rám Magyarországon, de talán nem az, ami a bőséges ígéretekkel idecsalogatott magyarországi szlovákoknak kijut.” (A szlovák belügyi megbízott 1946. június 17-i rendelete alapján megkezdték a magyar nemzetiségű lakosság körében a reszlovakizációt, melynek során a magyarokat választás elé állították; ha szlováknak vallják magukat, visszakapják állampolgárságukat, de ha nem, el kell hagyniuk szülőföldjüket, kiutasítják őket Csehszlovákiából.)

1947 elején megindulnak a tárgyalások a két állam között, azonban megegyezésre nem kerül sor. Az 1947. március 2-7. között lezajlott prágai tárgyalásokról a Viharsarok így tudósít: „Megszakadtak a magyar-csehszlovák tárgyalások.” „A tárgyalások kezdetén a cseh delegáció előzékenységet tanúsított a magyarokkal szemben, de amikor Gyöngyösi felvetette a lakosságcsere-egyezményben a csehszlovákoknak az ott élő magyarok kezelése tekintetében vállalt kötelezettségét, a csehszlovák delegáció részéről a legmerevebb visszautasítás volt a csehszlovákiai magyaroknak munkamozgósítás címén történő áttelepítését és vagyonekhozást illetően.”(33)

A kitelepülésre jelentkezettek várják, hogy mikor indulhatnak. 1947. márciusában megkezdik a kitelepülésre jelentkezetteknél az összeírást, a leltárfelvételt. Keresztes Mihály, a vármegye főispánja arról tájékoztatja a lakosságot, hogy azoknál, akik kitelepülésüket visszavonták, nem leltároznak, de eleget kell tenni állampolgári kötelezettségeiknek. (34)

Nagy izgalom volt a visszajelentkezettek között azért, mert ők is az összeírandók között szerepeltek. Az MKP megyei szervezete a központi vezetőségtől kér tanácsot, mivel őket ostromolják a visszamaradók.

„Két héttel ezelőtt lejött a jelentkezettek hivatalos névsora, melynek alapján kezdik összeírni a szlovákokat, leltárt vesznek fel a vagyonukról. Az összeírandók között mindazok ott vannak, akik más vonalon visszajelentkeztek, és itt senki nem is rendelkezik azzal a listával, amelyből látni lehetne, hogy ki jelentkezett vissza. Most az összeírók megkezdték munkájukat, és ez óriási izgalmat és kétségbeesést hozott magával. Pártunkat reggeltől estig ostromolják a visszamaradni akaró szlovákok, hogy mit csináljanak.” (Levél az MKP KV, szervezési osztály, Kovács István elvtársnak. 120/947. ikt.sz. 1947. március 2.) (35)

1947. év a lakosságcsere megvalósulását hozta. Április 10-én kezdődött meg az első csoportok kitelepítése Magyarországra, illetőleg a magyarországi szlovákok folytatólagos áttelepülése Csehszlovákiába. (36)

Békéscsabán mennyi a kitelepülésre jelentkezettek száma? Toma Antal, az áttelepítési kormánybizottság 3. számú kirendeltségének vezetője szerint: „Békéscsabáról összesen 11 456 személy jelentkezett áttelepülésre.” (37)

A hivatalos álláspont továbbra is az, hogy az áttelepülés önkéntes, a magyar kormány egyetlen szlovákot sem kötelez áttelepülésre. Minden szlovák saját akaratából települ át. Az áttelepülők elvesztik magyar állampolgárságukat, és csehszlovák állampolgárokká válnak. Az itt maradottak ugyanolyan jogvédelemben részesülnek, mint a magyarok.

Békéscsabáról az áttelepülők első csoportja – a Viharsarok 1947. május 24-i száma szerint 157 ember – 1947. május 22-én indult el Szlovákiába.

Keleti Ferenc, az MKP megyei titkára a Viharsarok c. lapban ekként búcsúzik az áttelepülőktől: „Egy hónap óta jönnek egymás után a csehszlovák vonatok és viszik magukkal az önként vállalkozó magyarországi szlovákokat a kijelölt helyeikre (...) A kiköltözött szlovákokra nagy feladatok várnak. Igazságos, bátor kiállásukkal fel kell venniük a harcot minden sovinizmussal szemben, a népek egyenjogúságának, barátságának eszméit kell hirdetniük (...) Magyarországi áttelepülő szlovákok: Gyorsítások és könnyítések meg a két ország baráti kapcsolatainak kiépülését!... (38)

Az áttelepülés megbontotta a közel kétszáz éve kialakult közösségeket. Az áttelepülők elbúcsúztak az ismerősöktől, barátoktól, rokonoktól. Az Áttelepítési Bizottság tagjai a propagandakampány során azt ígérték, hogy az egy helyről való áttelepülőt, amennyiben lehetséges egy vidékre, azonos földrajzi körülmények közé telepítik. A békéscsabai áttelepülők nagy része Komárom és Érsekújvár térségében kapott házat, földet, új otthont, melyet tíz évig nem lehetett eladni. (39)

Az áttelepülők túlnyomó többsége azokból került ki, akik a magyarországi gazdasági nehézségek súlyától szabadulni igyekeztek. Így a mezőgazdasági lakosság köréből a nincstelenek, vagy azok az új és kisbirtokosok, akik felszerelés, eszközök, vagy hozzáértés híján a nehézségekkel megküzdeni nem tudtak. A tisztviselői kar részéről a B. listázástól való félelem sok jelentkezés oka.

Az evangélikus egyház adatai szerint 8000 fő evangélikus vallású készült eltávozni, a szlovákok kitelepülése gyöngíteni fogja az egyházat. (40)

Békéscsabáról mintegy 9000 fő települt át. (41)

1948 végén Magyarország és Csehszlovákia között lényegében megszűnnek az át- és kitelepítések.

Az eltávozott és itt maradt családok, rokonok között a kapcsolat nem szakadt meg, az eltávozottak és itt maradtak leszármazottai fölkeresik a rokonaikat.

Jegyzetek:

1. Balogh Sándor: A magyar kérdés a párizsi békekonferencián, 1946. História 1986/5-6.szám,63
2. Fűr Lajos: A kisebbségi jogvédelem történetéből. História 1982/4-5.szám 61
3. Balogh S: 1982. A népi demokratikus Magyarország külpolitikája 1945-47. 106
4. Balogh S: i.m 107
5. Balogh S: i.m.311
6. Fábri Zoltán: A vádlott megszólal. Kritika 1981/8. 15
7. Balogh S: i.m 107
8. Balogh S: i,m 107
9. Balogh S: i.m 108
10. Balogh S: i.m 108
11. Balogh S: i.m 108
12. Viharsarok, 1945.júliua 4.
13. Balogh S: i.m 110
14. Viharsarok, 1945. november 17.
15. Balogh S: 1975. Parlamenti és pártharcok Magyarországon 1945-47. 567
16. Balogh S: 1982. A népi demokratikus Magyarország külpolitikája 1945-47. 117
17. MNL BéML XXXV.MKP 19 fond 3 fcs. 7 ö.e
18. Kugler József: Az 1941. évi népszámlálás szlovák anyanyelvi és nemzetiségi adatai. Békési Élet 1987/3. szám 323
19. A békéscsabai evangélikus egyház képviselő-testületének jegyzőkönyvei 12. kötet, 1945.július 15.
20. A békéscsabai evangélikus egyház képviselő-testületének jegyzőkönyvei 12. kötet, 1946, március 16. 7.pont
21. www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1946_februar_27_a_csehszlovak_magyar_lakossagcsere_egyezmeny_alairasa
22. MNL BéML XXXV MKP 19 fond 3 fcs 7 ö.e
23. MNL BéML XXXV MKP 19 fond 3 fcs 7 ö.e.
24. Viharsarok 1946. április 24.
25. MNL BéML XXXV MKP 19 fond 3 fcs 7ö.e
26. Viharsarok 1946. július 3.
27. MNL BéML XXXV MKP 19 fond 3 fcs 7 ö.e
28. MNL BéML XXXV MKP 19 fond 3 fcs 7 ö.e
29. MNL BéML XXXV MKP 19 fond 3 fcs 7 ö.e
30. Lázár György: A népek barátságáért, a reakció és a sovinizmus ellen. Tiszatáj 1981/11. szám, 28
31. Viharsarok 1946.október 23.

32. Viharsarok 1946. november 20.
33. Viharsarok 1947. március 9.
34. Viharsarok 1947. március 15.
35. MNL BÉML XXXV MKP 19 fond 3 fcs 7ö.e
36. Balogh Sándor: Jelenkori népvándorlás. História 1981/3. szám, 25
37. Viharsarok 1947. április 30.
38. Viharsarok 1947. május 22.
39. Dedinszky Gy: 1993. Írások Békéscsaba történetéből, néprajzából 76-80
40. A békéscsabai evangélikus egyház képviselő-testületének jegyzőkönyvei 12. kötet, 1946. november 7. 2.pont
41. Ando Gy- Kutyej P: 2017. Csabensis Békéscsaba 300. In: Ando György: A magyar-csehszlovák lakosságcsere 526-528

Filep Gergő: Pecu

Técsi Zoltán

Rituális széptettek (Ráadás – másodszer)

Szabadságszerelem – avagy, egy kutya halálára

Ti vagytok a tanúim, mennyi, de mennyi nekrológot írtam, zúdítottam rátok mostanáig. Hiszen megemlékeztem „fogadott falum” virágában elveszett virágszálától a legutolsó útját a legelő helyett már a ladányi temetőbe megtevő csordásnőnkön át a végnapjait tőle füttyentésnyire leelő volt vízirendőrig, mindenki Póka Zsigájáig, s a legutóbb, nagyjából két éve elsiratott, utóbbi urasággal Tokajban „kertszomszéd” MS mesterig, a mi Makoldi Sándor nevű festőóriásunkig*. Ennyiből kiderülhetett, hogy főleg lakóhelyeim, azaz Tokaj, és a tőle pár kilométerre lévő Tiszaladány ilyen-olyan ismert és kevésbé ismert alakjait tűztem, távozásuk alkalmából, tollam hegyére. Mert meggyőződéseim, hogy egy emberi élet megérdemli, mi több, meg is követeli, hogy méltó módon emlékezzünk és emlékeztessünk rá ama végső kapuban megállva. És ez nem csak a főhajtást – pláne, a felhajtást! –, s a kötelességszerű búcsúztatást kell, kéne hogy jelentse, amit a pap – sokszor rutinból – előad, avagy egy vadidegen felmond a papírjából. Nem, szerintem ennél is több tisztelet és tisztesség illet meg mindenkit, aki arra valamennyi okot adott, s így indokot szolgáltatott. Függetlenül attól, hogy csordásnő, vízirendőr, vagy művészember volt életében...

Ám, feltűnhetett, a felsoroltak egytől-egyig emberek, kétlábú halandók, s immár elholtak voltak, noha lassan több négy lábú barátunk van ebben a zavarodott és értékvesztett, ahogy én emlegetem egy ideje, világtalan világban. Őket viszont valamiért nem szoktuk szavakkal, esetleg kövekkel és könnyekkel elbúcsúztatni. (Előbbieket sírjaik fölé, utóbbiakat csak úgy, magunk elé helyezve, hullatva.) Pedig nekik is vannak, voltak tulajdonságaik, csak rájuk jellemző vonásaik – leszámítva éppen a szavakat, amiket használni nem tudtak, egyéniségek voltak. S ezért ugyanúgy igaz rájuk, amit Kosztolányi ír Halotti beszédében: „*Keresheted őt, nem leled, hiába, / se itt, se Fokföldön, se Ázsiába, / a múltba sem és a gazdag jövőben / akárki megszülethet már, csak ő nem.*”

De én most kivételt teszek! És, igenis, emberi rangra emelek egy állatot, úgy köszönve el tőle, mint ahogy megérdemli, s miként a magunkfajtaktól szokás. Emlékező-én-emlegetvén, szép szavakat szaporítván. (Ha már ilyen gazdát talált magának, akit, éppen hogy, a szavak emberének hívhatnánk.) S bevallom, azért is tartozok ennyivel neki, mert bár ő hozzám kötötte életét – szó szerint is –, én viszont hűtlen lettem hozzá, az utóbbi hónapokban egyre ritkábban látogatván.

Szóval, kivételt teszek most az egyszerű, már csupán azért is, mert Körte kutyám kivételes lény volt! Akit tiszteltem és szerettem ugyan, de soha nem tudtam megfejtetni, s akinél öntörvényűbb, szebben mondvá, szabadabb és függetlenebb teremtményt nem

ismertem mostanáig. Ezért is engedtem át neki saját nekrológom, vagyis hát, memoárom címét – mert a kettő nem ugyanaz! –, nála jobban tudniillik senkit sem jellemzett ez a Petőfitől kölcsönzött** különös szókapcsolat. Mert, ahogy mondani szoktam, még nálam is nagyobb csavargó volt ő, egy világgal betelhetetlen, mindenre és mindenkire nyitott, szélfűtta, szabad lélek. Mint jeleztem fentebb, ehhez képest – sőt, éppen ezért – láncra verve élt már jó ideje, mert, ahogy a borotvát is tokban kell tartani, ezt a szőrös és szuperszonikus rakétatöltetet is muszáj volt valahogy megfékezni. De, ha kirohangálta magát, s jól lakott ama féktelen és felhőtlen szabadsággal, egy-két napra mindig megnyugodott. Csak az volt a fontos, hogy ne lássa meg innenstől a biciklimet vagy a hátizsákot rajtam, mert ezekről rögtön eszébe jutott a szabadság, a ki- és elszabadulás. És el is szabadult nagyon sokszor, volt hogy az egész láncot vonszolva magával keresztbe-kasul a falun, sőt, egyszer-kétszer a kerítésen is fennakadt menekültében, avagy visszatértében. Mert ezt a rakétával keresztezett körteszín' vakondot nem tarthatta vissza holmi vasból vagy fából emelt, emberalkotta határvonal, földszintes mivolta ellenére szárnyalt valósággal ezek fölött. A fene se érti – adott esetben, a szemének is alig akarta a gazdája elhinni –, hogyan volt képes ezzel a rabláncból lett vas-kolonccal átmászni minden létező akadályon. Ilyen értelemben, túlélőművész is volt. (Mondják, a gazdája úgyszintén.)

De most az egyszer nem úszta meg! Végzete beteljesedett, sorsa megpecsételődött, s ez a legrútabb halál jutott – szerintem – szép élete végére: szombatra virradólag felkötötte magát, ha nem is szánt szándékkal. Fennakadt láncostól egy léckerítésen, ami azon a zempléni tanyán dülöngél már vagy harminc-negyven esztendeje, ahová egyre gyakrabban vonulok (f)el a világ zajától, s ahová legutóbb már őt is magammal vittem mádi „állomáshelyéről”. Hisz, ki tudja, hányadik megálló volt kedvesem kertje az életében – csak én négyről tudok, s ebből három már hozzám köthető (khm!) –, de amúgy a semmiből jött ő, mint a vihar, és a vele együtt járó garabonciások. Igazság szerint, egy rátkai „tanítványomtól”, a Máddal szomszédos faluban élő Márta asszonytól vettem át megőrzésre, akinek a lánya Szerencsen akadt rá, ahogy mondták, két ház közé beragadva. Előtte etették valameddig ezen szorult, vagyis hát, foglyul ejtett helyzetében, aztán kerítették valami létrát, és kihozták onnan. Csak hát, odahaza nemigen bírt egy udvarban megférní a két vizslával... Az én életembe, egyben Tiszaladányba, úgy érkezett meg mindenestre, hogy éppen a házikóm elé érve adta ki magából az asznapi reggelit. Prózaiban, hányta tele a („haza”)szállítás gondolatától eleve irtózó, de minimum ódzkodó ZajácZ Gabi kocsiját. (Aki tímári ugyan, de akkor épp Mádon tanított ugyanazon program keretében, melynek révén én Rátkához kötődtem, s most már a mádi polgármester birtokába került egykori tiszaladányi téesznel ténykedik. Tehát immár legalább négyen – a mi volt polgármesterünk fiával együtt valójában öten – vagyunk, akiknek életét ez a két falu összeköti, persze, Körtét is beleértve.)

Új otthonában egyébként ugyanúgy nem volt egyedül újdonsült ebem, hiszen a Fityfiritty nevű, már tokaji életemben befogadott kódorgó mellé hamarosan megérkezett Muki is, akit – hogy teljes legyen kollekciónom túl az alliteráció is – Mikóházán mentettek meg Miklós Rudi barátomé*** a szomj- és éhhaláltól. És e színharmóniát alkotó három kan kutytus közé becsapott villámként, legalábbis hívatlan vendégként egy negyedik is, a Lili, aki az első volt a sorban, akit igazán nem éreztem a magamé-

nak, s aki az első volt mégis, akit én neveztem el egyáltalán. (Mert a másik három házőrzőm, be-, illetve, rámutaltam már vagy névvel ellátva került védnökségem alá, vagy házunk vendége ragasztott rá valaminő nevet. Fityfirittynek ugyanis nem kisebb ember, mint öreg barátunk, az immár Kossuth-díjasnak számító tényfékező fényképező, a területének számító néprajzot találóan létezéstudományként aposztrofáló Kunkovács László lett a keresztapja.) És ezzel, hogy meggondolatlanul befogadtam utóbbit is – vagyis hát, egy ideig csupán megtűrtem a nevezett lányegyedet –, kutyatáramból egy-csapásra kutyagyár lett! Mert, hiába hímeznék és hámoznék, nemigen lett volna arra pénzem, hogy miskároltassam mind a három hímemet – aminek, mint eljárásnak, eleve nem vagyok feltétlen híve –, ebből következően pedig két alomnyi kiskutyával ajándékozott meg egy éven belül a művésznő. Kutyulódtak hát tovább kutyáim – mert, ha már kutya és keverék, hát mi más lehetne, mint kutyulék! –, az utódokban aztán tovább variálódó szín- és szörkombinációk pedig Lilivel végképp kiteljesedtek. (Hisz Körte, a nevéhez híven, sárgásbarna, hosszanti és csapzott szőrzetet örökölt valamelyik elődétől, s örökölt a faluban egy pár kölyökre, Fityfiritty hasonlóan, csak épp fehér foltokkal tarkítva, ehhez képest Lili elegáns fehér-feketében pompázott, Muki meg a fennmaradó fekete-barna összeállítását viselte büszkén, rövid, testhez simuló változatban. Ja, és az erőszakos halált halt Lili helyére – én a finomlelkűnek egyáltalán nem tekinthető szomszédra gyanakszom –, jött egy másik fekete-fehér egyed, akinek még a nevét sem említhetem, hiszen ama általam elsiratott, és olybá kedvelt egykori vízirendőrtől, Zsiga bátyántól örökölt meg, ő viszont elvitte magával a sírba e nevet. Ám, mert névtelenünk is nőnemű volt, egy (alk)alommal ő is meglepett, mielőtt a kutyatáram gondozójává váló másik, sőt, harmadik Laci nevű szomszédom beajánlotta egy társaságra vágyó öreg ismerősének. Vélhetőleg neki jutott mind közül a legszebb – egyben legrégibb és leghűségesebb társunkhoz méltó – sors.)

De szűkítsük látókörünket friss halottunkra, Körtére! Mint írtam, minden érdekelte, ami mozgás. Forest Gump-hoz és Berta nevű, Bükkben lelt szetteremhez és szerelmemhez hasonlóan igazi futóbolond volt: bolondja a futásnak! S különösen a gát-futás dobogtatta a szívét. Ha kerékpárral vágtam neki a ladányi házamtól egykori tokaji ott-honig tartó hat kilométeres távnak, végig a Tisza gátján, azt akár egy szuszra, megállás nélkül tette meg, gyűrte kurta kis lábai alá. (Azért megragadva a kínálkozó alkalmat, elcsábult az összes, alant csillámló víztükörnek, lehűtve némileg magát. De megmártóztott minden kis tócsában. Utólag belegondolva, a futás mellett ez, az úszás is közös volt benne, meg Bertámban.) Vélhetőleg a vadászat ösztöne is inkább csak testmozgásként értelmeződött számára, hiszen minden létező lény után eleredt, de soha, semmit utol nem ért. Így a macskákra se vadászott – amik a gyengéi voltak –, csak versenyzett (volna) velük. Következésképp, zavarba is jött, mikor felugrottak egy fára, vagy csupán felborzolt szőrrel földbe gyökereztek az orra előtt. Mert onnantól nem tudta, mit kezdjen velük. („Hát ezekkel még versenyt futni sem lehet?”)

Ha már itt tartunk, én utólag Tiszaként is anyakönyvezném Berta melletti másik kedvenc ebemet, ezen nem csupán példátlan, de kivételes lényt – hisz egy gyümölcsről elnevezni egy állatot eleve furcsa dolog, s különben is, mikor megismertem, még csak pár hete viselte e nevet –, s nem is csak azért, mert annyira odavolt a vízért, meg annyit rohángszott a Tisza mentén, hanem mert a mi vidékünkön eleve szokásnak számított

folyókról elkeresztelni kutyákat, és mert ő is szőke vala. (Egy hasonszőrű s színű szőrmókot gyerekkoromban mi is Tizának hívtunk, s mint megtudtam Kallós Zoli bácsi-tól, másik nagy néprajzosunktól – mégpedig a Wass Albertet megszőlő válaszüti kas-télytól kőhajtásnyira, a lábainál rosszakodó, s a mi borsodi folyóinkról elnevezett két pumija kapcsán –, amiatt alakulhatott ez ki, mert az ebdüh, azaz veszettség elleni védelmet ebben látták eleink. Gondolom, azért, mert e gyilkos kór kiszáradással, s így a vízfolyások kényszerű keresésével jár együtt.)

S ha már láncait végleg elveszthette, s megérkezett énelöttem az örök vadászme-zőkre, remélhetőleg semmi nem tartja vissza Körte-Tiszát, hogy akkor és addig ússzon és fusson, amikor és ameddig csak akar. Sírjára, egy patak mellől felcipelt lapos és kerek köre pedig azt írom majd, ha nemsokára eljutok megint ama zempléni tanyára (névtelen szerzőjétől, s egy egyszerű képeslapról idézve): *A világot kívánd, a teret – több nem kell, de nem is kell kevesebb!* De akár azt a mondatot is odamásolhatnám mel-lé, amit édesanyánk sírjára is ráírhattunk volna, s amit a nagy enciklopédista, Diderot hagyott ránk: *Inkább elkopni, mint berozsdásodni!*

Marad hát mostantól túratársnak a szívemben Körte helyére költöző Tappancs – ama tanya, egyben az erdő őre –, aki már eddig sem volt érdektelen a számomra, s aki eleve beleszületett a szabad életbe. S ha már ő is a mondandómba keveredett, igenis le-írom végszóként: Körte pusztulásában – mint minden rosszban – mégiscsak van annyi jó, hogy legalább őurasága visszakapta e szabadságot. (Mert méretei mellett, a birtok-háborításból fakadó megkerülhetetlen közelharcban, az én kis ölebemnek túl sok esé-lye nem lehetett volna vele szemben. És ezért utóbbi heteit a hely szelleme, egyben a turisták réme is láncon volt kénytelen tölteni.) S még az is jó a rosszban, hogy a dolgok illetén alakulásával nem kell végignéznünk Körténk lassú leépülését. Mert bár sejtelnünk sincs előéletéről, s így koráról se, az azért feltűnő volt, ismeretségünk kezdete óta miként kopott, s a rabláncon töltött évek után, örült meg kicsit ez a mozgó reaktorral keresztezett hús-vér perpeetum mobile. Azt pedig tényleg szörnyű lett volna látni – mint a bükki tekergéseimben tíz évig társammá váló Berta esetében –, ahogy elveszti ezen örökmozgó voltát, sokféle képtelen képességét.

De, mert így alakult, így is marad meg bennem, bennünk: egy bohó, és szabadság-gal betelhetetlen bohócként, egyben a – bolondsággal eleve közeli rokonságban álló – boldogság szobraként.

Csak hát, ki tudta volna megmintázni ezt a nyughatatlan, mindig mozgásban lévő kis testet?

Ui.: Azért, bevallom magunk közt: van némi büntudatom! Jelzi ezt, hogy kétszer is álmodtam rövid időn belül az állatokkal kapcsolatos felelősségünkről, s konkrétan, hogy tartozok valakihez, valakinek. (Az egyikben hosszú idő után tértem vissza kicsiny állatkertemhez, s csodálattal tapasztaltam, hogy nem pusztult el étlen-szomjan egyik jószágom sem – egy igencsak összement, mondjuk úgy, megnyurgult hiúztól egy özön át valami ketrechen tartott rozsomákszerű ragadozóig –, csak valami rühességre emlékeztető szőrhullás jelezte, hogy cserben hagytam őket, megfeledkeztem róluk.)

Ui.2: Különben igazat adok nagy etológusunknak, Csányi Vilmosnak, aki a tudományban lebontva egy láthatatlan falat, iskolát teremtett kis hazánkban a kutyák kuta-

tására, s aki irodalmi babérokra törő életművében külön könyvet szentelt két kedvencének, Bukfencnek és Jeromosnak****. Korábban ugyanis a kutyákat beszámíthatatlan, vizsgálatokra alkalmatlan közties lényeknek tekintették – mondván, az alatt a (minimum) tízezer év alatt, amit a társaságunkban töltöttek, túlságosan is hozzánk nőttek és átalakultak –, így tízezer év ide, közvetlen közelség oda, mostanáig alig tudunk róluik valamit.

* Persze, ne feledkezzünk meg – s én nem is feledkeztem meg – Antall Pistáról, a Tokaji Írotábor motorjáról, szívéről és lelkéről, vagy épp emlegetett vízirendőrünk mellett az ő nagy tisztelőjéről, a Tisza és a Bodrog találkozásánál nagyjából-pontosan ugyanannyit, ha nem tévedek, 35 évet leszolgáló tanáreberről és kultúrmisszionáriusról, Blaskó Mihályról sem. Akik – Makoldi uramat is melléjük képzelve – többet tettek Tokajért jöttment, itteni szóval, vízhozta létükre is, mint a legtöbben, akik e híres városban látták meg a napvilágot...

** Persze, neki is megvan a maga története. Szomszédjuk ugyanis egyszerűen kikötözte a falu szélén egy fához valamilyen vélt vagy valós bűnéért, majd sorsára hagyta. És miután négy nap után már nem bírták hallgatni jajveszékeltését, a Miklós lányoknak megesett a szívük rajta, s hazavitték a másik három csahoshoz. Csak hát, Mukiből nemigen kértek a családot haszonállatként, azaz terelőkutyaként szolgáló mudik, így pedig rövid úton nálam kötött ki ugyanúgy szegény pára. S ha már ez a szó került megint kezem ügyébe, tisztázzuk gyorsan: kikötött bár, de kikötnöm, s ily módon kínoznom őt egy percig sem kellett! A szökés körülménye ugyanis nála és Fityfirittynél fel sem merült, sőt, legyünk őszinték, Muki kutya egyenesen be volt oltva – ha-ha-ha! – csavargás ellen. Az újabb életének színterévé váló udvartól ötven méternél messzebb nem is igen járt soha – igaz, amint kívül kerülhetett a kapun, a még magáénak érzett árokpártot tüzetesen és türelmesen átvizsgálta és módszeresen megöntözte, amivel igencsak agyamra ment, mikor sietnem kellett valahová.

*** Persze, csak Petőfi után szabadon (ha-ha-ha!), hisz a költő külön írja e különös szókapcsolatot. Amit egyébként mindig is vitattam, mint gondolatot, mert – szerintem – szabadság és szerelem együtt nem létezhet, csakis külön-külön. (Ha-ha-ha értitek...) Ám én most mégis egybeolvasztom ezen legszebb szavainkat, hogy egy még szebb szülessen belőlük, s hogy elmondjam ezáltal, amit akarok.

**** Persze, nem ő az egyetlen, aki ember létére egy egész kötetet tölt meg kutyák dolgaival. Jó, a legtöbben kalandregényt körítették ezek köré – elég legyen csak Jack London négy lábú hőseire, vagy épp Lassie, a skót juhász viszontagságaira gondolni. (S hogy a magunk földjéről is hozzak példákat: ott van Fekete István Bogánca vagy Déry Tibor Nikije. Meg a Morzsák, Fifik, egyebek.) De filmek is születtek szép számmal tárgykorben, Feketefülű fehér Bimtől A vörös kutyáig, Beethoven-től Jerry Lee-ig, Homoki-Nagy István két jeles tekergőjétől, a Nimród nevű héjával kiegészülő tacs-kótól és vizslától (Cimborák), az őket nem, de mindenki mást kinyomozó Kántorig. (Aki nem tudná életkori sajátosságai miatt, a sorban legelső egy szovjet film főhősének számító szetter vala, akinek sanyarú sorsa megsiratott sokunkat gyermekkoromban, a legutolsó név pedig egy német juhászt takar, aki már Mancs előtt befutott, mint filmsztár, s aki az eltűntek keresése helyett a bűnüldözésben jeleskedett.)

A filozófia

Nagy kérdések. A filozófia megkísérel választ adni a nagy kérdésekre: ember és világ kapcsolatrendszerében. Erről beszél Luc Ferry a TV5 Monde reggeli műsorában. Könyveiben az ember és természet viszonyának bölcséleti-gyakorlati lényegéről ír. Világszerte ismert, tisztázó szándékú kézikönyve az *Újrend: Az ökológia*. (Eredeti cím: *Le nouvel ordre écologique; L'arbre, l'animal et l'homme*, tehát hozzátéve: a fa, az állat és az ember) Az új könyve kapcsán folyik a beszélgetés: *Dictionnaire des amoureux de la Philosophie* (A filozófia szerelmeseinek szótára). A filozófia nagy alakjait említi a természet, a fizika, a vallások rendszeréhez kapcsolva. (Kritikusai megállapítják, hogy filozófiája kötődik az 1789-es francia forradalomhoz, alapként jelöli meg annak jelszavait, de ugyanakkor elfelejti hozzátenni, hogy „az a verbális pátosz a terror gyümölcsét teremtette meg...”)

Ezek nyomán egy magyar tételhez visz az utam: *Az eltűnt Lukács nyomában*, Márkus Péter könyvismertetése (Szabó Tibor és Szécsi Gábor szerk.: *A filozófia keresztútjain. Tanulmányok Lukács Györgyről*. Budapest – Szeged: MTA Filozófiai Intézet – Szegedi Lukács Kör, 1998) = *Eszmélet*, 2001. Július 1. Márkus alapos, érthető elemző írásából kiderül a két szerző Lukács-értelmezése, és kettejük módszerének különbsége. A végén az elemző–ismertető továbbgondolásra tesz javaslatot. „A kötet itt nem ismertetett tanulmányai további fontos adalékokkal szolgálnak egy árnyaltabb Lukács-kép kialakításához. A magam részéről három továbbgondolásra érdemes témát vetnék fel Lukács kapcsán és ürügyén: (1) Mi az elméleti (és gyakorlati) következménye annak, hogy sem Lukács, sem általában a marxizmus fő áramlatai nem számoltak a proletariátus – vagy a munkásság – szociológiai szétesésével? (2) Mi a következménye annak, hogy Lukács koncepciója enyhén szólva is 'kulturátúlsúlyos', 'tudatúlsúlyos', és gazdaságelméleti oldalról rendkívül foghíjas? (3) Folytathatók-e, aktualizálhatóak-e – mutatis mutandis – a kései Lukács demokráciára vonatkozó gondolatai, vagy ez is az 'elillanó jövő' része?” (Csak röviden teszem itt hozzá, hogy kultúra valós (reál-, élet-) kategóriák mentén történő megragadására hasznos értelmezésnek tartom azt a lukácsi felfogást – melyet Bujdosó Dezső idéz Lukács György *Ontológiájából* – miszerint a kategóriák „létezés-meghatározások”, a „meghatározott lét formái”. In: *A társadalmi lét és kultúra. A kultúraelmélet paradigmaváltása*. Kossuth Könyvkiadó, Bp. 1988.)

Még más kérdéseket is fel lehetne (és kellene) vetni: 1. Mi a lukácsi filozófia kapcsolata a vallásokkal? Mi a lukácsi filozófia kapcsolata a természettel? (Mert erről az oldalról vannak „foghíjak”.) Lukács eszmemegvalósító gyakorlata nem vetődik fel. Pedig a francia forradalom filozófusi gyakorlata erősen hatott rá. „Be akarjuk teljesíteni az emberiség sorsát, valóra váltjuk a filozófia ígéreteit” – szónokolt patetikusan Maximilien de Robespierre a Konventben 1794 februárjában. (Megint az „emberiség” megmentése.) Lukács sem habozott: 1919-ben a **Forradalmi Kormányzótanács népbiztosa**, május–júniusban pedig a **Vörös Hadsereg** politikai biztosa volt. Egy ka-

tonai büntetőeljárás, tizedelés során katonákat lövett főbe. Noha erről ellentétesek a vélemények, https://hu.wikipedia.org/wiki/V%C3%A1ry_Albertmaga Lukács így emlékezett vissza az esetre: „*Akkor én nagyon energikus módon állítottam helyre a rendet: amikor átmentünk Poroszlóba, összehívtam egy rendkívüli hadbírószágot, és ennek a megfutamodott zászlóaljnak nyolc emberét ott a főtéren főbe lövtem.*”

Marad néhány nagy kérdés: elég számításba venni Kant négy alapkérdését. 1. Mi az ember? (antropológia) 2. Mit tudhatok? (episztemológia) 3. Mit kell tennem? (mórál) 4. Mit remélhetek? Que m'est-il permis d'espérer? Ahogy franciára fordították: Mi adatott meg...? (hit) És vagy még egy: Mi a, ki a filozófus?

2019. március 17.

Filep Gergő: Kellemetlen hívás

Füzet a zöldségeskertről

(napló: beszámoló, tüzetesen)

Mottó: „A három szép: a gyermek, a nő és a virág.” (Szabó Pál)
„helyhezteté őt az Éden kertjébe, hogy művelje és őrizze azt.” (Móz. I. 2. 15.)

Kovács Szilviának, Karcag város alpolgármesterének, „A legszebb konyhakertek” programigazgatójának, valamint Lingné Orosz Hajnalkának és Sipos Gábor kertészmérnöknek, továbbá Németh László, Somogyi Imre és Veres Péter emlékének

Április 23., hétfő: bujkál a Rajnai törpe, a sorjelző retek, a fokhagyma, a vöröshagyma. Tehát a 10. napon. Virágzik a földi eper. Ezeket meglocsoltam. A málnát is. Hadd nőjenek!

Április 25., szerda: hihetetlen, de szép sorja van a borsónak. Bújik a bab. Kikelt a legényrózsa, a bársonyvirág is. *Megkapáltam* a borsót, a hagymákat, a virágokat. Ha maradt itt-ott tarack, azt kiásom, kirázom belőle a földet, és viszem el egy vödörrel a kunyhóm mögé, hogy megszáradjon, és majd összeletülzeljem, mint eddig is tettem. Az már többet nem lesz az utamban. Azt nem kell még egyszer kikapálnom! *A földemen ezzel a módszerrel két év alatt kitisztítottam a taracktól a növényeket. A földemet egyébként évente sokszor, akár ötször is, megkapálom. Lazábbá, tisztábbá, levegősebbé teszem.* (Nedvesebb marad a talaj, mintha kapálatlanul hagynám. Először is, mert a gyom nem szív el annyi vizet. Másodszor, mert szétroncsolom a kialakult hajszálcsöveket, amelyekben át kipárologna a nedvesség. Legalábbis így tanultam réges-régen, még kis nyakkendőös pajtáskoromban, Pusztaszenttornyán, az iskolánk *Micsurin kertjében.*) *Kertész, „Kert-ész”, „kertészmaster”* (Németh László kifejezése): *szerintem a legjobb gyomirtó a kapa!*

Április 27., péntek: kikelt a zöldbab, a Mohikán uborka. Meglocsoltam a borsót, a legényrózszát, a bársonyvirágot (pórias nevén a büdöskét!), a földi epret, a málnát.

Április 30., hétfő: Kikelt a paradicsom, a sütőtök. Bujkál a kukorica. *De eső semmi!* Hiába jelzi, mutatja a tévé! Nézed-nézed a *képmutatót* és reménykedsz, és semmi! Hej-haj!

Május 2., szerda: *virágba borult az erdőben az akác. Milyen szép a hófehér lombkorona, és milyen jó az illata: hangosan telezümmögik a méhecskék!* Meglocsolom a paradicsomot, a borsót, uborkát, babot. Az *Ásia földi eper* köré *kifeszítem a lobogós madzagot*, mert bejár az őz vagy a nyúl, és eszi az eper levelét. *Kikelt egy szem dinnye! De jó! Csak legyen sok-sok!*

Május 3., csütörtök: *a locsolókannára rászerelek egy gyermeklocsoló-fejet. Így sokkal gazdaságosabb a locsolás, ugyanis nem szóródik annyira szét a víz, illetve lágyabban zuhog le a növényre a vízszugár, nem töri agyon.* Mindent meglocsoltam a hagyma kivételével. Már vannak hüvelykujjnyi nagyságú földi eprek! A zöldség, sár-

garépa, paradicsom, paprika, dinnye, kukorica még csak keleget, de locsolni muszáj, mert a nagy szél és a 32 fokos meleg –, *Tüzesen süt le a nyári nap sugára Az ég tetejéről!*”: Petőfi így mondaná – mindent kiszárít.

Május 4., péntek: nagy szó, hogy már kikelt a zöldség: a 20. napon! *Locsolnom kell, hogy megmaradjon! Bujkál a dughagymának vetett.* Továbbá az 5. sor krumpli, vagyis az *Agria*, a 19. napon. Meg még a kardvirág is. Remélem, sok csokor kitelik majd belőle!

Május 5., szombat: 10-től fél 1-ig meglocsoltam mindent. Az 52 sor 10 méterével 520 méter. A vizet felhúzni, kicipelni, kimérni a locsolóba, végigmenni a sorokon, az esetleg felbukkanó gatz kihúzni a növényeim közül, pestiesen mondva: *nem semmi! Emberpróbáló idöket élünk. Nem esett eső április 14-e óta.* Így ki se kel minden, ha meg kikel, sárgul a napon, a szélben. *Rettenetes ez a tavasz!* Ma is 30 fok fölötti a hőség. A zöldség, a paradicsom, az uborka szépen kelt, de a sárgarépát, úgy látom, nem kell egyelni. Itt-ott egy-egy orozva kelt krumpli hajtásán máris megjelent, sajnos, az első, pusztítani való krumplibogárcsapat: olykor csoportosan, 5-6 is tobzódik egyen. *Ha nem lesz itt eső, hiába reménykedem, lehet, hogy nem tudom életben tartani a növényeket.* Hiába akarom!

Május 6., vasárnap: a májusi eső aranyat ér; de hol van? Kínomban (a kertbarátok kínjában) eszembe jut egy, a Nagykunságban, Karcagon is ismert és elterjedt szövegezés. Az egyik mondja: „– *Eső lesz, asszony hajtja a lovat!*” A másik felel neki, ízes nyelven: „– *Víz kék ahó!*” Hát így állunk. Megint mindent meglocsoltam. Nem kelt ki a Gigant karalábé, a Tétényi cserhajú sárgadinnye se. A nyúl meg eszi a zöldbabot. Mennyi ellensége van a mi kedvenc babunknak, amíg az asztalunkra nem kerül! Sárgul minden. Hogy mondja Arany? „*Ég a napmelegtől!*”. ***Az aszály ellenében teremteni és megtartani nagyon nehéz bármit is!***

Elmélkedem. Én csak ledobom magamról az inget, és időnként a szájamból alaposan megmosakszom, de a növények csak fonnyadni, kókadni tudnak, hogy minél kisebb legyen a felületük a tűző napon. *Mondják: de szép színed van, tán a tengerparton voltál? Ó, én nem, nem, csak a tengeri partján. Láttam a Napot, és a Nap is látott engem!* Juhász Gyula szavaival: „*A lángoló magyar nyár tűzvarázsa*”. De nem adom fel, már csak azért sem! Tetszik nekem a kísérletező ember: az író Németh László! Tetszik Szabó Pál *Talpalatnyi földjének* (a regénynek és a filmnek) a Góz Jóskája. Tetszik Veres Péter Balogh Janija. Eszembe jut Ilia Mihály, az egykori kedves egyetemi tanárom idei, márciusi vallomásos ímélje. (1965-ben végeztem el az egyetemet Szegeden, de a mai napig tartjuk egymással a jó, baráti kapcsolatot.) Megvallja nekem: „*Sokáig ki volt írva a tanári szobámban: »Megdögleni lehet, de rongyembernek lenni nem!« Ez VP-mondás volt.*” Valóban, Balogh Jani személyiségére valló erkölcsi tartást tükröz. Akkoriban is voltak ám, ne feledjük, kemény próbatételek! „*Mindig így volt e világi élet, Egyszer fázott, másszor lánggal égett*” – hallom Vörösmarty bölcs hangját (*A vén cigány*, 1854. július-augusztus (?)).

Aztán Arany János *Bolond Istók* (1850) című elbeszélő költeménye villan az eszembe., „*A szőlős gazda is, az egyszeri. Magánkivül s örvöngve kacagott fel, Látván, hogy szölejét a jég veri, Dorongot ő is hirtelen kapott fel, Paskolni kezdé, hullván könnyei: »No hát, no!« így kiált, »én uram isten! Csak rajta! hadd lám: mire megyünk*

ketten!» Arany hangja nekem: a lelkemnek gyönyörű, igazmondásában tökéletes. *Csakhogy a szőlősgazda az elemi erővel együtt dolgozott, én viszont ellene! A magam egyszerű eszközeivel, a kapával és a locsolóval teremtek és tartok meg. Az idő (az időjárás) hímnemű: nagy (elemi) erővel adó. A föld nőnemű. Befogadó. Miért gondolom, hogy fontos ez, hogy tudatosodjon bennem? Irányelv?!*

– *A földet, a Kertet szeretni kell, mint az asszonyt* – mondom Kis Péternek a Kertem végén – *félteni, óvni, mert különben elvadul.* – Azt mondd? – szól. Később aztán ezt továbbgondolom. Miközben *a meditálás és a kerti munkabeli tapasztalás együtt bölcsébbé tesz*, felrévül előttem az, hogy *bizony, a szívünk békéje a Kertben, a munkában, például itt, aztán a családban, a nemzetben van. A nagy birodalmak összeomlásakor is a kis közösségek támadnak fel és épülnek újjá.* De nem akarok én politizálni, mint Veres Péter, akinek az első regénye az *Aszály* (1932) volt. Isten őrizz! Csak hát a Kertben ráér az ember mindenféléről emlékezni.

Május 7., hétfő: ebben az őrült nagy szélben locsolni nagyon nehéz. Mire befejezi az ember a locsolást, az eleje már felszárad, felszikkad. Ma *megkapáltam* az uborkát, a zöldséget. A babot locsoltam. Még ezt, még azt. Kapkodok, mint Bernát a mennykőhöz!

Május 8., kedd: mire meglocsoltam mindent, jött egy kis futó zápor. No, lám! Mit ad isten! Már költő is leszek. Ámultam-bámultam, ahogy a kunyhóból néztem kifelé (Vida Lajossal együtt, mert beszaladt hozzám), és láttam, azaz láttuk az érzékletes csodát! Az egyszerűségében is nagyszerűt. A földközeli a lélegzetelállítóan fenségest. „*A zápor / arany napsütéssel átszótt / ezüst esőfüggöny.*” De oly hamar felszáradt, sajnos! Kiritkítottam a legényrózsát és a bársonyvirágot.

Május 9., szerda: Laci fiamtól kaptam 11 szál Kecskeméti paradicsompalántát. Helyet találtam nekik a főzőtőkök mellett. Lacinak ősszel én meg majd adok helyette 20 vagy 30 kiló krumplit, mert ő „nem bogarászik.” Fél 9-től 12-ig még locsoltam és *kapáltam* is.

Május 10., csütörtök: ha már így belejöttem a palántálásba, vettem a piacon a de-recskei kertésztől, Erdei Sándortól 2 savmentes futóparadicsomot Zsuzsának, a feleségemnek. Ennek piros-lila bogyója lesz, nem sárga, mint amit tavaly vettem. (Ő csak olyat ehett, mert sok a gyomorsava.) Kimentem, szokásosan, biciklivel. Elpalántáltam őket, és meglocsoltam a Kecskeméti paradicsomot is meg a tökféléket, a málnát, a földi epret. Még lett volna, mit.

Május 11., péntek: paprika-, paradicsom-, zöldség-, sárgarépa-, borsólocsolás. A borsót még *fel is töltöttem*, vélhetően tovább lesz víz a tövénél. *Megkapáltam* a sárgarépát, a hagymákat, a legényrózsát, a bársonyvirágot. *Végre kibújt minden patisszon. És jó sokára az egyetlen szál Gigant karalábé. Kezd virágozni a Rajnai törpe. Feltétlenül locsolni, hogy kössön! Megszámoltam 20 darab Asia földi epret. Csodaszépen virágozik a török szegfű: tarkabarka szín- és formagazdasága a földemen maga a varázslatos, a sokszínű Kelet!*

Május 12., szombat: fél 9-től 12-ig *kapáltam* a krumpli közét. Még alig jött ki, de a töveken ott napozik, sütkezézik 4-5 burgonyabogár. Brutálisan pusztítom őket: szétnyomom a lárvákat, a petéket, a bogarakat. (*Morfondírozok.* Hogy ennek miért nem találunk ki biológiai ellenséget? Nem tudnak? *Ezért nem lehet Nobel-díjat kapni?! Per-*

sze, a paraszté a munka, a kereskedőnek meg úgy is megvan a maga haszna!) Majd a szokásos borsólocsolás. Néhány retek már jó húsos. És nem eszi semmi a levelét: semmi, se csiga, se pattanó bogár!

Május 13., vasárnap: fél 9-től 12-ig *kapálás és locsolás*. (Nagy Gyula rendszeren lekaszált a kunyhóm körül a fűvet. De humoros is ökelme, mert elől meghagyta. Miért? Hogy ne vegyem észre, csak *utoljára*? Tetszik ez a megoldás.) Nem lesz bő termése a Rajnai törpének, mert kicsi, satnya az indája. Soha még így nem jártam a borsókkal, soha! Csalódnom kell!

Május 14., hétfő: erre a napra egyszer mindent, az egész Kertet megkapáltam: en bloc. A földi epret (naivan) betakartam fűvel, hogy semmi ne vegye észre. Kiegyeltem a dúsán kelt paradicsomot. Van már hüvelykujj nagyságú kis paradicsom. Na lám, nem sokára fut az uborka! Van, aki hálóra növeszti, úgy is nagyon mutatós és főleg: nagyon hálás növény!

Május 15., kedd: na, végre, reggel 6-kor megérkezett a csendes eső. Esett 8-ig. Pár nap, és meglátszik a jótékony hatása. Olyan gyámoltalanul zsugorog minden, nélküle.

Május 16., szerda: reggel 6-tól 7-ig jó nagy zápor volt, de még 11-kor is esdegélt. A két nap alatt a Kertben 16 mm esett. A városban 45 mm. Nem baj, az öklömnyi göröngyök majd szétmállanak, így is. Sajnos, a Kertemben én nem tudok felfogni esővizet, pedig jó lenne!

Május 17., csütörtök: kibiciklizek a földi eperért. Retket is hozok haza. Nagy a sár, nagyon ragad. *A földi eper* jótékony hatásai között első helyen említhetjük, hogy sok benne a C-vitamin, ezért *erősíti az immunrendszert, a szem szaruhártyáját, retináját*. Mivel a C-vitamin (aszcorbinsav) antioxidáns, ezért leköti a szabad gyököket, mielőtt azok elrárosodnának. *Harcol a rossz koleszterin ellen, segíti az artériák kitisztításáért felelős lipoproteinek munkáját*. Csökkenti a gyulladást. *Vérnyomáscsökkentő*. A földi eper rostban gazdag, ezért *lassítja a cukor véráramba kerülését*. A földi eperben lévő *folsav* a terhesség korai szakaszában segíti a magzat agyának, gerincvelőjének kiépülését, *segít megelőzni a születési rendellenességet*. Imádjuk a szamócát. A feleségem dzsemet is csinál belőle.

Május 19., szombat (fél 9 - 12). *Újfent leszedtem a földi epret*. Felhúzgáltam egy kilónyi retket, *zöldséglevelet szedtem, először*. A paradicsom- és paprikapalántákat meglocsoltam. 2 óra hosszat bogaráztam a krumpliföldön. 10 perc jut egy sorra. Az embernek közben megfájdulnak a lábizmai. (Kapálok egy kicsit, hogy lazuljanak az izmaid. Azért is meg kell alkotnom ezt a naplót, mert jó, ha tudják az olvasók, ha a kezükbe kerül – főleg, akik nem termelnek semmit –, hogy mit jelent a kétkezi kerti munka, mondjuk április 14-től november derekáig.) Felesleges sajnálatni magam, mert aki élte már a kerti világot, az tudja. Na, de hát egy újszülöttnek minden új! Lesznek még, remélem, újszülött kertészek, ezután is!

A piacon reggel találkozom Ézsias Tónival. Megszólít: na, jelentkeztetek már a legszébb konyhakertekre? – Igen. – Akkor csináljátok, ebben a rossz időben is!? – Igen. *Képzeld, az eső előtt 13 napig reggel fél 9-től 12-ig, 1-ig mindig kinn maradtam. Mindennap kibicikliztem 3 kilométerre a Kertbe, és locsoltam meg kapáltam. Hogy kijöj-jön a zöldség. Én ilyen Kertész vagyok! – Vannak még hülye emberek!* – mondja vicce-

sen. (Nem gúnyosan, nem haragból, hanem csak őszintén, csodálkozva. Annyira hihetetlen az, amit csinállok?! Tónit szeretem, sőt az egész családját. Jó család. Tanítottam az egyik lányát. Az apósának, Erős Bandi bácsinak egy szép könyvet csináltam. Semmi okom megsértődni rá. Nagy dicséretnek fogom fel az elszólását...) Ilyenek az én legbensőségesebb kertészügyeim. De túlteszem magam rajta.

Május 21., hétfő, pünkösöd másodnapja: *földi epret szedek*, kaprot, retket. Locsolom a paradicsomot, futóbabot, patisszont, a főzőtököket, a sütőtököket, a paprikát, a dinnyét. Észreveszem, hogy *van már savmentes kis futóparadicsom, fel kell köszönnöm a hálóra. Fut a futóbab, az uborka, a dinnye (a Magyar kincs)*. Csak 3-3 sütőtököt hagyok egy-egy fészekben. Majd látom, lehet, hogy jövőre csak kettőt-kettőt. Mert nem férnek el egymástól az indák. Kivéve a Kanadai sonkát. Szépek a koktélpapadicsomok is. A paprika *ágazik* és virágozik. *Már megint száraz a föld*. Ilyenkor egy kapálás felér egy kisebb fajta esővel, mint már írtam, mert eltömiti a földben kialakult hajszálcsoveket. ***Délután egy enyhe-szemerklő eső volt. Nem volt mérhető a mennyisége.*** Sajnos.

Május 23., szerda (fél 9- fél 13): *feltöltöttem* a krumplit, pontosabban megerősítettem a töltéseket. És bogarásztam. *Van már óriás paradicsom is: egyetlenegy*. Virágozik a vajbab, a cirmos bab, a Kelvedon csodája. Kiegyeltem a vetett paradicsomot. A *Lucullus* a legszebb, de tűrhető a tüdőszínű és a rövid konzerv is. Muszáj volt szednem a *Május királya* salátából, mert elnyomná a petrezselymet. Itt most bővebben esett, mint otthon. Felkaróztam a vett paprikapalántákat. Lám, egy 600 négyzetméteres Kertben is mindig van tennivaló! Váczi Imre barátom öt évvel ezelőtt, amikor a Rökkantkertben (hobbikert volt, *sokan kihaltak belőle*: vissza kellett adni a városnak) egymás mellett dolgoztunk, azt mondta: – *Pista, te a szorgalmaddal pótolod, eléred azt, amit a természet különben nem adott meg*. Imrének tanítottam a gimiben a fiát és az egyik lányát, de őt csak a hobbikertben ismertem meg. Azt is tudja rólam, hogy fűzeteket vezetek. Egyszer mutattam neki az egyiket. Említette is másnap: – *Igazán megható, hogy beírtál az örökkévalóságba, beletettél szorgalmas, lelkes életed becses dokumentumába. Nagyon köszönöm! Köszönöm, hogy megénekeltél engem is a Krónikádban. Bizony mondom, vigyázni kell, mit mond az ember, mert még megírják! Persze, örülök*. (Korábban nem is tudtam, hogy ennek az Imrének milyen remek humora van! Otthon viszont már lassan, *azt hiszem, azt tartják rólam, hogy a tanár úrnak mostanában a... Kert a heppje!* De ott még egyelőre nem tartok, hogy beszélgessek is a növényekhez, mint Hemingway öreg halásza a nagy halhoz. Habár feltétlenül együtt érzek velük én is! De ami késik, így tartja közmondás, az nem múlik. Tőlem, belőlem lehet, hogy még az is kitelik.)

Május 24., csütörtök: *az elmúlt három nap alatt mindent szépen megkapáltam másodjára*. A 600 négyzetmétert tehát 3 nap alatt lehet bekapálni. Sajnos, a *borsót el-lepte a levéltetű*. A török szegfűből viszek haza egy pompás nagy csokorral. (A piacon a virágárusnál egy ekkora csokor 600 forint.) Vannak már kispaprikák is. Nagy Imre nem győz rajta csodálkozni.

Emberek a Firtos alatt

Egy világ – két történet (Székelyföld, 1999. tavaszán)

A délszláv háború – amint azt várni lehetett – kitört. Ennek ellenére mégis neki-vágtunk az eltervezett útnak. Éppen elégszer hallottuk már az óvó-féltő figyelmeztetést, hogy maradjunk, mert kitört a háború. De hát a háborúk mindig és újra és újra és mindig kitörnek: ez a természetrajzuk. Csak a naivak hiszik el, hogy egyszer majd véget érnek. Az a bizonyos *egyszer* majd csak az emberekkel ér véget. Amíg emberek lesznek, addig folyton háborúzni fognak egymással. Most a közelben háborúznak, látszólag valakikért, és valóban valakikért, és valóban látszólag. Ahová megyünk, ott talán nem fognak háborúzni. Talán bántatlanul odamehetünk és talán vissza is térhetünk. Nem lehet jó dolog idegenben meghalni, de meghalni sem lehet jobb - még ott-hon sem. Mi nem is a halált keressük, inkább az élőket, bár egészen biztos, hogy minduntalan a halálba, halottakba ütközünk. Egy letűnt világba igyekszünk, a még élőkhöz. Szeretnénk megtapasztalni, hogy nem a legutolsók közé...

I.

Meg kellett fordulnunk. Az út keskeny volt, lefelé vezetett és tudtuk, hogy ha lemegyünk, a forró napok beálltaig nem tudunk visszajönni vissza onnét. Az agyag úgy csúszott, ahogyan csúsznia kellett. Aki gyalogosan merészkedett rá, hamarosan piruett-táncossá változott. A megforduláshoz be kellett menni egy udvarba. Éppen abba, amelyik kapuja előtt megálltunk. A kapun túl tágas, hézagosan kikövezett parasztudvar terpeszkedett. Mögötte egy hatalmas szénapajta – olyan, mint gyermekkorom csínyeinek már csak képzeletbeli emlékhelye. A pajtától jobbra a nyári konyha, előtte körtefa, mögötte egy rossz kerítés és azon túl a temető. A temetőben hótól megnyomott gaz, elaggott szilvafák, alig sarjadó fű és tétován dülöngélő sírkövek. Most csak az udvarra figyeltünk. Jó lenne az nekünk, ha bemehetnénk és megfordulhatnánk. De a kapu be van zárva. Jó erős kapu, új kapu. Értette a dolgát, aki csinálta. Errefelé csak olyanok csinálnak kaput, akik értik a dolgukat. Errefelé csak olyanok csinálnak bármit is, akik értik a dolgukat. Amihez nem értenek, azt nem csinálják. Miféleképpen persze éppen fordítva van.

– Hahó, hahó! Jó nap, jó egészség! – kiabálom, úgy, ahogy előző nap egy cigány házalótól hallottam. Persze, nem ugyanazzal az akcentussal. Meg nem is ugyanazt. Mégis előjön egy asszony, kék köpenyben. Valaha a fejőasszonyokon láttam ilyet. Valaha... Mikor is? Harmincöt éve? A fejőasszonyoknak tehéntej illatuk volt. A saját tejüknek is tehéntej illata lehetett. Azok az asszonyok – lányok? – nagyon virgoncok voltak. Egymással incselkedtek... Üzekedtek egymással, ahogyan az öreg tehenész mondta. Én elhittem, miért ne? Felbolygatták az embert. Vagyis a kamaszt, aki voltam. Ez az asszony azonban itt most más. Szorosan megkötött kendője szigorú arcúvá teszi, ajka mosolytalan. Járásában, tartásában van valami megmagyarázhatatlan. Valami bizonytalanság. Meg bizalmatlanság is. De azért megenyhül. Rám néz és megenyhül. Mert én mosolygok. Megtanultam: ha kérni akarok, mosolyognom kell. És

én tudok mosolyogni. Azért ő mégsem mosolyog, csak megenyhül.

Elmondom, sőt mindketten mondjuk, egymás szavába vágva, mit is akarunk. Az asszony fejbólogatással jelzi, hogy érti. De nem ég a ház, amit kérünk, nem annyira sürgős. Neki biztosan nem. Rossz az idő, idekint a munka sem várja. Ebben az órában egyáltalán nem. Késő délelőttre jár, ilyenkor az asszonyok főzni szoktak. Talán azért mondja, előbb térjünk befelé. Nem mondja, hogy miért, az illem kívánja így. A váratlan-hívatlan vendéget is megilleti a teljes vendégszeretet. Ám mi szabadkozunk. De-hogy megyünk be, csak feltartanánk. Még, ha nem is igaz, mégis azt mondjuk, sietünk. Ha úgy akarjuk, sietünk. Valójában jobban ráérünk, mint egy király. Mégsem akarunk bemenni a házba. Az asszony tekintete valahogy visszatart bennünket. Nagyon szomorú tekintet ez. Életem legszomorúbb tekintete. Most látom meg: kendője gyászkendő. Ez az asszony gyászol. Azért mégiscsak tovább beszélgetünk. Feleszmélek: éppen azt akarja, hogy beszélgessünk vele. Azt akarja, hogy ne hagyjuk itt, ne ilyen gyorsan. De már nem visszakozhatunk. Megfordulunk az autóval. Megdicsérem a kaput. Az asszony szeméből váratlanul könnyek szivárognak elő. Olyan óvatosan, mintha csak a tavaszi esőcseppek terütek volna szét az arcán. Nem, nem sír, ez az asszony keményebb annál.

– A kaput a férjem csinálta... – kis ideig hallgat, mire hozzáteszi: – Ez volt az utolsó munkája.

Pont. Tehát a férjét gyászolja. Ki volt ő, mi volt? Azt most túlzottan bizalmaskodó lenne megkérdezni. Ha ennyit tudunk, mindent tudunk. A többit az özvegy szeme mondja el. Meg a tartása. Hirtelen ötlettel oldom fel a belénk fészkelő zavart.

– Engedje meg, hogy itt a kapuban lefényképezzem!

Most ő jön zavarba. Még el is pirul.

– Engem? Így?!...Itt?... De minek?

Mondom, hogy magunknak, hogy ne felejtjük el, hogy itt jártunk.

– Á, én nem, nem kell már engem... de a köpenyt... azt nem... azt nem kell... azt levetem! – és hiába tiltakozom, hogy nagyon jó így a köpenyben is, nem az a lényeg, de ő hajthatatlan. Félredobja a köpenyt, és elém áll. Minden öltözéke fekete. Csak a haja nem, mert az őszül. A szeme szürke. Veri az eső a hátát, nyakát, ezért gyorsan exponálok. Látom, el sem hiszi, hogy csakugyan lefényképezem.

– Hány éves? – kérdezem illetlenül, mert tudom, hogy neki ez a kérdés nem az.

– Negyvenkilenc.

Negyvenkilenc. Klasszikus özvegykor... volt, van és lesz a Kárpát-medencében.

Nagyon nagy a csend a ház körül. A megkötött kutya egyet sem vakkant, a baromfinétség behúzódott a pajta csurgása alá, csak a tavaszváró cinegék nem nyughatnak, egymást hajkurásszák a temető ágbogai között.

– Gyerekei vannak? – kérdem, mert rájövök, ebből az asszonyból végzetes magányosság bánata árad.

– Vannak gyermekeim. Kettő is.

Többet nem árul el, de itt most nem szabad megállni, mert itt, ebben a hallgatásban lakik a bánat másik forrása. Nem tudom, mi lehet az, csak érzem.

– No és – faggatom tovább – hol vannak? Városba költöztek? Ha tudnak, hazajárnak?

Szinte a szájába adom a szót, nehogy hangulata keserűbbre forduljon. De így is csak vontatottan ad rá választ.

– A lányom odaát van maguknál. Neki jó dolga van. Férjhez ment, dolgozik. Eladó. Egy húsboltban eladó. Nagyon rendes lány. Csak hát messze van. Egy nagyvárosban. Onnan nem lehet hetente hazajönni.

Ami igaz, igaz. Mi csak kirándulni jöttünk ide, gondtalanul. De maga az út nem volt gondtalan. Errefelé ilyenek az utak és az utazások. Most különösen, hogy háború van. Az mindenkire rátelepszik.

Különös anyai ösztöne megsejti, hogy mindjárt tovább kérdezem, ezért inkább magától folytatja. Érzem, tudom, most nyílik meg a bánat feneketlen forrása. Nagyon rosszat sejtek, olyasmit, amit nemrég az utca túloldalán láttam. Ott ugyanis egy bőrzakó ázik a kőkerítésre fektetve. Ázik, de a gazdája már valahol másutt van. Az belül is elázott. Most mámorát alussza ki, ha alussza. Fiatalember, azt mondják. De az iváson kívül már semmi más nem érdekli. És amióta ezeket az utakat, falvakat járjuk, mindenfelé ezt látjuk, halljuk. Így van ez a világban mindenütt másfelé is, sokfelé, ahol a céltalan célok és sorsok a mélység felé húznak...

– Van egy fiam is. Huszonegy éves... Csak fél veséje van...de már a másik sem működik. Hetente kétszer viszi be a mentő Udvarhelybe. Most is ott van. Éjjelre várom. Egy napig tart az út. Meg a kezelés.

Kimondta. Semmivel sem jobb, mint az elképzelt változat. Dialízisre járni itt?! Ilyen rossz utakban? És télen?

– És télen?...

– Télen ottfognák. Egész télen ott volt. Én jártam be hozzá, amikor tudtam.

A dialízis nem megoldás. Csak azokon és csak addig segít (életben maradni), amíg legalább egy új vesét nem sikerül átültetni. Ha van, aki odaadja egyik veséjét, és ha van, aki a műtétet elvégzi. Ha van, aki azt meg is fizeti.

Nagy csend támad közöttünk. Az eső egykedvűen veri az autó csillogó bádoglemezét. Ekkora bajtól csak megnémulni tud az ember.

– Nem lehetne Magyarországon? - kérdezi tétován a barátom.

– Megpróbáltuk. A lányom megpróbálta. Hisz ott lakik, abban a városban, ahol ilyen már többször is végeztek. De nem vették fel a várólistára. Mert mi ott külföldiek vagyunk. Annyi pénzünk... annyi pedig nincsen.

Nem mond semmit, csak ennyit. Nem kér, hiszen nem ismer bennünket. Különben is, a kérés egyszer már elhangzott, de elutasították. Az itteni ember nem kér még egyszer. Nem büszkeségből. Azért nem kér, mert ért a szóból. Ősei, hagyományai erre tanították.

Mi azonban nem nyugodhatunk bele ebbe az utunkba került tragédiába.

A falu, *Énlaka* kicsi, szépséges és különleges. 1993 óta a Világörökség elnyerésére apellál. Lakói egytől egyig *magyarok és unitáriusok*. Az unitárius templom értékes műemlék. Festett mennyezeti kazettáinak egyike rovásírás-emléket őriz. Sok és egyre több az elhagyott ház. Némelyikükben nyaranta magyarok vendégeskednek. Közöttük közismert személyek is.

Bíró (Török) Erzsébet gondjáról azonban csak kevesen tudnak. Pedig, ha akarnának, sokan segíthetnének.

II.

Csak az idő telt, a rossz idő megmaradt, a sár pedig, ha lehet, még nagyobbra növekedett. Olyannyira, hogy állni vagy haladni egyaránt meggondolandó dologgá változott. Mégis felkapaszkodtunk a Firtos alá, igaz, nem abból az irányból, ahonnan először szándékunkban állott. Arrafelé ugyanis elvitte a hóvíz a hidakat. Még jó, hogy idejében megtudtuk. De mivel mindenképpen látni akartuk a Firtost közelebből – és még Atyhát is – ezt a furcsán vonzó nevű, magasra települt sóvidéki kis falut is – vállaltuk a kétséges kimenetelű kapaszkodást.

– Ló való csak ide – mondta az egyik székelő és egyre inkább igazat adtunk neki. Mert itt megállt az idő. Nem mostanság állt meg, nem is a múlt században, sokkal korábban. És ezen a nagy lehorgonyzáson még a tetőkön idétlenkedő parabola-antennák sem voltak képesek változtatni. Nemhiába: az országokat az utak emelték fel – vagy tartották meg a sárban.

A meredek oldalon felkarikázó út szélén pirosuló hunyorvirágok rezegtek a didergető szélben. Itt-ott hófoltok fehérlettek és nagy messziről ide villantotta a Madarasi Hargita is párába merülő hópalástját. Még néhány napja ott fenn kóboroltunk, őserdőket, medvéket bámulni. A Firtos hava már csak olyan kölyökhó, az első tavaszi fuvallat úgy felfalja, mint édesszájú gyermek a fagyaltját. Nicsak, a bokrok alatt az avas fű alól ibolyafejek kandikálnak elő! Halványkékek, illattalanok. De ibolyák! Hát így gurultunk-cuppogtunk be Atyhára, ibolyás hangulatban. A falu jószágai, főleg a tehenek a sár és bélsár sajátos egyvelegével tapasztották végig az utcává szélesülő földutat. Persze, hiszen itt van az itatójuk, szinte a falu végén. Nem finnyásoknak való hát, ha koratavasszal éppen itt akarnak világot látni. Csakhogy mi nem vagyunk finnyások.

Az egyik kapuban mesebeli anyóka álldogál és kirtartóan néz bennünket. Mi tagadás, mi sem vagyunk akármilyen kinézetűek! Köszöntjük illendően, mint ahogy erre-felé nekünk is visszaköszön mindenki. Jó azt érezni, tudni, tapasztalni, hogy egy nyelven beszélünk, ha csak köszönésnyi időre is. Az anyóka nemcsak mesebelien mosolygós-kedves – több annál! Olyan arca van, mintha az Ob mellékéről jött volna ide látogatóba. Ezt az arcot megszerzem! – villan át agyamon és már kérem is az engedélyét, hogy lefényképezem. Félreérti, azt hiszi, hogy a házat. Azt is persze, mert az is szép, de leginkább őt, őt akarom megörökíteni. De már el is tűnt a kiskapu mögött, hogy ne legyen útban. Sár? – mit számít az, rohanok utána és visszacsalom. Az áldóját! – hiszen én közlelről ilyen arcot még nem is láttam! Ilyen nevető szemeket..! Vagy igen?! Igen! Hát persze, hogy igen! Hogyne láttam volna! Hiszen ilyen arcok között nőttem fel. De hol vannak már azok az „ilyen” arcok!

Az anyóka, mint bárki más, akivel szóba álltunk, befelé invitál a házába. Barátommal összenézünk. Igen, ezt el kell fogadni. De nem most. Majd visszafelé. Mert előbb a falut nézzük meg. Meg is mondjuk. Jó óra múlva visszajövünk, ha akkor is jó lesz. Az anyóka boldog. Ragyog a szeme, nevet, szinte hahotázik. Úristen, milyen szeme lehetett fiatal korában!

Átmegyünk, átevickélünk a falun. Mindent megnézünk, mindenkivel szóba állunk. Már aki legalábbis az utcán jár. Mert kevesen járnak. Kevesen is laknak. Azonkívül nagyszombat van, inkább odabenn dolgoznak. Ahol még laknak, vidáman

füstöl a kémény. A bükkfa füstje is a gyerekkort idézi. Végül a templomkertben kötünk ki. Meredek út visz a templomhoz, derékhajlító, megalázkodásra készítető. De hát az ilyen templomhely nem ritka Erdélyben. A templom mögött, a meredekké váló oldalban széles temető terül el. Nem kopjafás, mert régi kopjafái többségében elenyésztek. Itt csak a férfiakat jelölte kopjafa. A nőket viszont sírkő. De még milyen sok, milyen régi sírkő! És micsoda nevekkel! Réginák, Rékák, Fruzsínák, Sárák, Angelikák, Amáliák, Rozáliák... Az egyik sírkő a lezáró keresztjel alatt gyönyörűen faragott tulipánba bomlik szét. Megbűvölten bámulom: ehhez hasonlót csak török sírköveken láttam. Igaz, arról a kereszt hiányzott és félhold sem ült rajta.

Minden erdélyi temetőnek, az atyhainak pedig különösen nagy varázsa van. Alig lehet elszakadni tőle. Pedig az anyóka vár bennünket és nem várhat hiába!

Lementünkben szót váltunk egy másik népmesei hössel, az Ősöreg-emberrel. Időtől-munkától megviselt székely öltözékében, hosszúnyelű vasvillával a kezében balagott felfelé a házához. 84 évvel a vállán, de nem annyinak látszón. Szénát rakott át egy szekérre, nekünk erről panaszkodott. No, de nem az igazi panasz hangján! Sokkal inkább a dicsekvésen: látjátok ti pulyák, ki vagyok én, mi vagyok én? Ti ennyi idős korotokban sehol sem leszték már, haszontalanok! Pedig megjárta a háború poklát (tüzér volt a nehéztüzérségnél), meg az utána való embernyúzó időket, de túltette magát rajta. Segélyek, kárpótlás? Bocsánatkérés? Sose hallott ilyesmiről. És aligha is fog hallani. A megbocsátásról, arról igen. Ő már mindenkinek megbocsátott.

Úgy köszöntünk el tőle, mint egy látomástól. Az is volt. Hiszen aligha láthatjuk többé...

Anyóka a kiskapu hajlatában várt bennünket. Hogy el ne tévesszük a házát. Micsoda baj, csalódás lett volna, ha a látogatást nem komolyan gondoljuk!

A házban – nem a régi, tapasztott falu, kékre festett székely boronaházban, hanem az egykori melléképületben éldegél Anyóka, ahol a párja: Apóka fogadott. Ez meglepetés volt számunkra. Emberpár a halhatatlanság peremén. Szép emberpár megszépült emlékekkel. Derű, nyugalom, bölcsesség: ez sugárzott Apókából. Egy csepp csalafintaság, életrealitás – egy csepp méz – ez csillogott Anyóka szemében. Egyikük nyolcvanon, másikuk hetvenen túl. De a saját lábán, a saját otthonában. Gyerekek? Unokák? Vannak, hogyne lennének. Sokan vannak. Négyen, négy család, négyfelé a nagyvilágban. Ami a távollétüket illeti, most az is közös bennük, hogy Húsvétra egyikük sem tér haza. Apó-anyó nem mondja, de látszik, ez a láthatatlan felhő elborultabb, mint az odakinti. De azért – vigasztalódnak – nyárra valamennyien hazatérnek. Csak most nem. Most nehéz. Nekik nehéz. Aki innen szakadt ki, ebből a földből, annak mindegyiknek nehéz. Persze, itt maradni sem könnyebb. Föld, az van, csak aki művelni tudná, az nincs. A napszámos elviszi a haszon felét. De milyen kicsi is az a haszon! Sebaj! Ebben a házban nem divat a kétségbeesés. Errefelé az sehol sem divat. Aki arra adja magát, elvész, meghal. Nyomtalanul tűnik el. De itt inkább a nyomot hagyók a jellemzők. Ha másban nem, akkor emberségben. Emberséges kitartásban. Anyó és Apó így élnek együtt. Már maguk sem tudják, mióta. Régi fényképeket nézegetünk. A kortynyi szilvapálinka, pohárkányi fűszeres bor felszabadítja az emlékeket. Emberek a múltból – mintha valamennyien rokonaim, ismerőseim lennének. Beszélnek-mesélnek róluk, ám egyszer csak egy közelmúlt-béli emlék tolakodik elő.

Olyan nagy jelentőségű, mintha életük egyik legnagyobb eseménye lenne. Biztosan az is. Itt biztosan az. A fényképeken idegen arcok: lenszókék, naptól pirítottak, fiatalok. Franciák. A nyáron francia turisták tévedtek a faluba. Tévedtek, a szó szoros értelmében. Azt hitték, ebben az országban nem lesznek nyelvi nehézségeik. De tévedtek, ezért aztán eltévedtek. Ám, ha nem működik a nyelv, még működhet az ember. Különösen, ha az ember székely. Aki, bár tehetné, mert oka volna rá, mégsem haragszik a franciákra. Sőt! Apó és Anyó befogadta az eltévedt franciákat. Jó szóval, fedéllel, étellel-itallal kínálta őket. Abból a szerénynél is szerényebb készletből, amit aztán az itteni ember megkoplal, ha másnak ajándékozta. A franciák nyílt emberek voltak és elcsodálkoztak. A szegények (mert hát csak rájuk kellett nézni) ennyire bőkezűek lennének? Valahogy nem is tudtak elszakadni tőlük. Ottmaradtak, megismerkedtek a faluval, ősrégi történetével. Az egyik atyhai, akár a másik, egyforma szíveséggel fogadta őket. A franciák a megszületés anyai-szeretet örömeiben úszkáltak. Az elvesztett és áhított Éden bibliai légkörében. Valami megmozdult bennük. Valami, ami közös az emberekben, az emberiségben, a Teremtés óta mégis minden nap minden órájában sárba tapossák valahol. Csak itt nem, itt még nem, ezen a földön. Anyóka lelkendezve mutatja a franciáktól kapott fényképeket: ezek azok, akik itt jártak. Akik a falut és lakóit megszerették, és akiket előítélet nélkül, idegenként a falu népe is megszeretett.

– Képzeljék, milyen meglepetésben volt részünk! – lelkendezik Anyóka. – Karácsonykor az egész falu minden lakója ajándécsomagot kapott tőlük. A franciáktól..!

Azt sem tudták, hová legyenek a meglepődéstől. Ők még soha senkitől sem kaptak ilyen ajándékot! Különösen nem Karácsonykor. Azt sem tudták, mi az. De most megtudták. És ez nagyon jó érzés volt. Hatása még nem múlt el. A meglepődést újra meg újra fel lehet idézni, a részleteket újra meg újra elismételni. Találgatják, honnan tudták meg a nevüket, címüket. Honnan tudták, hogy kinek mire van legnagyobb szüksége? – honnan volt ennyi pénzük? – honnan volt erre figyelmük? – és így tovább. A gyermeki öröm megkésve ráköszöntött Atyha népére, a sok-sok öreg, megfáradt emberre és bearanyozta a Firtos alatt élők karácsonyát.

Mi csak hallgattunk és mélyen elgondolkodtunk. Milyenek is, hányfélék az emberek! Meg, hogy milyenek vagyunk mi, ha *nem ilyenek* vagyunk...

Az erdélyi út új ösztönzést adott: arra tanított meg, hogy mindenekelőtt hinni kell az emberben. Ez a két történet egyidejű tanulsága. Nekem, aki már jó ideje mindennel szemben kételkedővé váltam, nekem mostantól azt sugallja, hogy az emberekbe vetett bizalmat sohasem adhatom fel.

Emlékezés

140 éve született Móricz Zsigmond

Meghitt ünnepségsorozatot szervezett a 140 évvel ezelőtt született Móricz Zsigmond emlékére az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület (EMKE) és a Móricz Zsigmond Kulturális Egyesülettel, a Szatmárnémeti Kölcsey Körrel, a Pro Magister Társasággal és számos más segítővel kiegészülve.

Muzsnay Árpád köszöntőbeszéde Tizacsécsén

Muzsnay Árpád

Tizacsécsei köszöntő

Tisztelt Emlékezők!

Tisztelettel és szeretettel üdvözlöm a mai megemlékezés szervezőinek nevében a Kárpát-medence e térsége, elsősorban is a jelenlegi magyarországi Szabolcs-Szatmár-Bereg, valamint a romániai Szatmár megye művelődési, politikai és egyházi életének itt megjelent tisztségviselőit, valamint a helybeli, a Tisza, a Szamos, a Túr és a Kraszna mellől, vagy épp messzebbi vidékekről, országos, nemzeti hatáskörű intézmények és szervezetek képviselőjeként érkezett érdeklődőket – mindenkit, aki jelenlétével bizonyítani szeretné, hogy színes, de sokszínűségében nagyon is egységes magyar kultúránk emlékeinek ápolása épp nemzeti összetartozásunk és egységünk demonstrálása végett elsődleges feladataink közé kell tartozzék.

Egy egészséges és egészséges közszellem megteremtése és éltetése szempontjából a civil szféra és a politikum törekvései összhangban kell legyenek – csakis együk a másokra kölcsönösen támaszkodva biztosíthatják a múlt, jelen és jövő töretlen egységét.

Az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület az 1989-es romániai fordulatot követő újraalakulása óta minden rendezvényével a nemzeti összetartozás élő gondolatát igyekezett szolgálni, azt, amit a magyarországi politikum országgyűlési határozatba foglalva hirdetett meg nem is olyan rég összpontosított céljaként a jövő esztendőnek – de tegyük hozzá és értelmezzük úgy, hogy erkölcsi kötelezettségünként jövőbeni mindennapjaink számára.

Az elkövetkezendő művelődési rendezvények ezen nemes céljának akár nyitányaként is értékelhetjük e történelmi Szatmárban gondolkodó és cselekvő idei Móricz Zsigmond-megemlékezésünket. Az itt, Tiszacsécsén 140 esztendeje született nagy magyar prózaíró által is hirdetett és elevenen megélt nemzeti összetartozás szellemisége már e mai napot, majd pedig a 2020-as és az azt követő esztendők nemzeti önazonosságunk tudatos ápolására hivatott rendezvényeit biztos irányítúként kell meghatározni, irányítsa. Mindennapjaink természetes feladata kell legyen a bárhol élő magyarság országhatárok feletti önazonossága hangoztatása és védelme.

Köszönöm mindazoknak, akik e közös – térségben gondolkodva mai országhatárok feletti – megemlékezés gondolatát annak kezdeti még tapogatózó megfogalmazásától a mai nap megvalósulásáig támogatták.

Köszönöm a társszervezőknek a megértést és a cselekvőkészséget.

Büszke vagyok, hogy a két szomszédos megye önkormányzati vezetője: Seszták Oszkár és Pataki Csaba elnök urak el- és felvállalták a rendezvény fővédnökségét, köszönöm Szabó Károly, Móricz szülőfaluja, valamint az országhatáron túli települések közül a Móricz Zsigmond kultuszát elevenen éltető Kiss Zoltán: Börvely község polgármestere, valamint a Jósa András Múzeum támogatását, külön kiemelve és megköszönve a Szatmár megyei programok főszponzorának, a Bethlen Gábor Alapnak a nekünk ítélt és nyújtott segítségét.

A sok irányból érkező együttgondolkodás és cselekvés – remélhetőleg – szívhez, lélekhez egyaránt szóló programok kivitelezését tették lehetővé ezen a két napon – méltó főhajtást eredményezve nem csupán e térség, de a XX. század összmagyar irodalma máig ható legnagyobb alkotója emléke előtt.

Engedjék meg, hogy örömmel köszöntsem körünkben a rendezvényünket megtisztelő, velünk együtt emlékezni akaró minden résztvevőt. Remélve, hogy művelődési, politikai és egyházi életünk itt megjelent és szervezőként külön köszönteni illő személyiségei közül senkit nem felejték megemlíteni.

*Szentmártoni János emlékezése
Móricz Zsigmondra*

Antal Attila

Irodalmi hagyományaink nyomában Karádi Zsolt: Sorsok és századok

„Oly gyorsan szalad az idő, annyi új értesülés feszíti idegeinket, s minden oly hamar változik, hogy nem csoda, ha saját falujában-városában elidegenedik, történelmi kapcsolatait veszti, a hagyományosból kikopik az ember. Igaz, nyer egy új, minden eddiginél külön világot, kérdés azonban, nem volna-e ez a világ annyival otthonosabb, minél több hasznos emlékezést tárolna ifjúkorunk, szüleink, elődeink alkotó életéből is. Nem gondolok most többre (...), csak arra, hogyan fedi tájainkat, lakhelyeinket sok évszázados művelődés és írásbeliség. Minden talpalatnyi földnek tükröződése van, s rajtunk múlik, felemeljük-e, megsokszorozzuk-e emberségünket az irodalmi tükröződésekben” – írja egyik esszéjében az erdélyi író, Balogh Edgár. A helyi irodalmi örökség felmutatása, megbecsülése nem provincializmus, nem kisajátítás – jegyzi meg *Táj és irodalom (1998)* című könyvének előszavában Katona Béla, hiszen „honi és külföldi tapasztalatok egyaránt azt bizonyítják, hogy éppen azok az írók épülnek be a legszerveesebben a nemzeti, sőt a világirodalomba is, akik a legmélyebben gyökereznek a szülőföld, a tájhaza talajában is.” A megyénkben született, élt vagy megfordult írók, költők életművének helyi kutatása a második világháborút követően az 1960-as évektől vált egyre intenzívebbé. A következő évtizedek hozadéka pedig e téren oly gazdag lett, hogy elmondható: szűkebb hazánkban ma már az irodalmi hagyományok ápolásának is gazdag hagyománya van. A múlt irodalmi értékeit a jelenbe átmentő irodalmárok közül a kádári konszolidáció valamelyest szabadabb levegőjű világában az úttörő szerepet Katona Béla és Margócsy József vállalta, őket követte aztán (többek között) Csorba Sándor, Bánszki István, Jánosi Zoltán. (Utóbbi *Nyírfatűz* című, 2004-ben megjelent kötete az elmúlt évtizedek régióbeli alkotótevékenységének és irodalmi életének igen alapos áttekintését adja.) A megyénk irodalmi tradícióit feltáró irodalomtörténészek e jeles sorába lépett be Karádi Zsolt *Sorsok és századok* című kötetével, melyben a régiónk irodalmához kapcsolódó s az elmúlt három évtizedben különböző helyeken megjelent írásait gyűjtötte egybe. (Azt, hogy a kötet egy már létező hagyományápolást folytat, igazolják a benne helyet kapott, irodalomtörténeti munkákat értékelő írások is.) Jánosi Zoltán igen alapos, a kötet áttekintését segítő, értékeit kiemelő *Előszavát* követően a gyűjtemény *Tanulmányok, esszék* fejezetcím alatt 10 hosszabb munkát, *Kritikák* összefoglaló megjelöléssel pedig 12 rövidebb írást közöl.

Aki a helyi irodalmi tradíciókra kíváncsi, visszatekinthet az időben Bessenyei Györgyig vagy akár Tinódi Lantos Sebestyénig is. Karádi Zsolt Kölcsey Ferencig tekint vissza, az ő életművét tartja az addigi tradíciók összegzésének s egyben a később-

biek megalapozójának. Arcképét ihletett esszében rajzolja meg, egyszerre állítva az olvasó elé a körülményeivel küzdő vidéki nemesembert, a megalkuvás nélküli politikust, a tudós irodalmárt, „a való nemzeti poézis eredeti szikráját a köznépi dalokban” nyomozó s ezzel a későbbi költőnemzedékeket is inspiráló poétát. A 19. század végén, 20. század elején indult alkotók közül Czóbel Minkáról, Krúdy Gyuláról és Móricz Zsigmondról emlékezik meg több írásban is a kötet.

Czóbel Minkáról – aki a modern magyar líra előfutára volt, s akit talán éppen ezért lírikusként ismernek, ha ismernek az irodalombarátok – az 1900-ban született Donna Juanna című drámája kapcsán szól hosszabban Karádi Zsolt. A mű értelmezéstörténetének áttekintését követően a maga koncepciójának felvázolása céljából a műnem és a gondolatiság felől közelít az alkotáshoz. Megállapítja: a Platón dialógusainak hatását mutató, ám konfliktus nélküli költemény csak megszorításokkal nevezhető drámának, s mint ilyen, leginkább az abszurd dráma előfutárának tekinthető, a mű világszemléletében, szerelemfelfogásában pedig hitelt érdemlően mutatja ki a schopenhaueri és a kierkegaard-i filozófia hatását. További (elsősorban életrajzi) adalékokkal szolgál Czóbel Minkáról a kötet kritikáinak egyike, mely a Czóbel család újkori történetéről közölt levéltári dokumentumokat vizsgálja. A Margócsy József által összeállított szöveggyűjtemény (*Egy régi udvarház utolsó gazdája, 1988*) az anarcsi Czóbel-kastély lakóinak mindennapi életéről tudósít az 1770-es esztendőktől 1949-ig. A Czóbel Minkával kapcsolatos dokumentumok, mint Karádi Zsolt kiemeli, nagyban hozzájárulnak a vidéki magányban őrlődő, szeszélyes és titokzatos költő és kora megértéséhez.

Krúdy kapcsán négy írást is közöl kötetében a szerző. Mindegyikben más, mások Krúdy-képe a vizsgálódás tárgya. Esszévé gazdagodó könyvismertetés szemlézi a Szindbád szerzőjét idéző lírai gyűjteményt (*Magasra csavart láng: Krúdy Gyula a magyar költészetben, 1988*). A művek többsége alkalmi vers, „nem képes megragadni választott tárgyát, Krúdy művészetét”, s csupán néhány klasszikus költő üti meg az esztétikai mércét – summázza a vizsgálódás eredményét az írás, mely Kosztolányi portréversét (*Krúdy Gyula*) közli s értelmezi is. Korrekt értékelés olvasható a *Sorsok és századokban* két Krúdy-kutató munkájáról is. Czére Béla monográfiájának (*Krúdy Gyula, 1987*) „értelmezései intuitív módon árnyaltak, jellemzései pontosak” – olvashatjuk a helyenként kifogásokat (felületesség, modorosság) is megfogalmazó kritikai reagálásban. Katona Béla tanulmánykötetének (*Az élő Krúdy, 2003*) értékét pedig abban látja Karádi Zsolt, hogy „filológiai aprómunkát és tágas pályaképet, népszerűsítő portrét és műelemzést, kritikát és recenziót egyaránt tartalmaz”, s minden írást „elmélyült tárgyismeret, filológiai igényesség, esszéisztikusan hajlékony nyelv jellemmez”. Érdekes, a szűkebb szakmai körökön kívül alig ismert tényekre, vitákra vet fényt a Karádi-kötet *Krúdy, Szindbád, Huszárík* című tanulmánya. Krúdy írói s a Huszárík-alkotás filmes világának kapcsolatát vizsgálva – mérlegre téve a film fogadtatástörténetét is – azzal a Györffy Miklós-i véleménnyel ért egyet Karádi Zsolt, hogy „Huszárík számára az írói világ csak nyersanyag volt saját világának megalkotásához”, s ezért a *Szindbád* nem Krúdy-film, hanem Huszárík-film. Aztán a forgatókönyv szerzőségének a kérdését járja körül az értekezés, s egykori nyilatkozatokat idézve elmondja, hogy Tornai József író, költő és Tóth János operatőr is közreműködött egy ideig a film (elsősorban a forgatókönyv) elkészítésében, ám nevük még csak

meg se említődött az alkotás elkészültét követően. Huszárik okolható ezért? Más közreműködő? A körülmények? Az ügy, írja Karádi Zsolt, máig tisztázatlan.

A legtöbb figyelmet a *Sorsok és századokban* Móricz Zsigmond kapta. Őt írás idezi alakját. Többségük, miként a Krúdyval foglalkozók, valaki más (egykori vagy mai művész, írástudó) szemüvegén át láttatja klasszikusunkat. A magánemberről s az íróról kialakult képet új vonásokkal egészíti ki a Kálmán Kata fotóművész és Móricz kapcsolatát áttekintő tanulmány, melyhez a művésznő közreadott feljegyzéseit (*A Csibe-ügy: Egy fotográfus naplója Móricz Zsigmond utolsó éveiről, 2012*) hívja segítségül Karádi Zsolt. A Móriczcal Csibe révén munkakapcsolatba került Kálmán Kata Móricz és Csibe viszonyára (pontosabban: a „Csibe-szerelemre”) koncentrálna, s az író utolsó éveit a fiatalságért, a férfiaság maradékaért folytatott görcsös küszködés periódusaként jellemzi. Móricz életének e válságos időszaka kerül előtérbe a Hamar Péter kiváló könyvét (*Móricz Zsigmond utolsó szerelme, 2007*) elemző-kommentáló írásban is (*A végső fellobbanás*). A Móricz Zsigmond, Litkei Erzsébet s gyermekük, Móricz Imre kapcsolatának igaz történetét feltáró Hamar Péter-könyv sikeresen vonja be az olvasót a filológiai nyomozás izgalmába, „a kanonizált Móricz-képet merész, új vonásokkal egészíti ki”, ugyanakkor mentes minden bulváros törekvéstől, demítizáló szándéktól – hangsúlyozza Karádi Zsolt. Móricz Zsigmond egy korábbi viharos életszakaszába pillanthatunk be az író néhány éve kiadott 1924-25-ös naplófeljegyzéseiről elmélkedő írásban (*Ami több az életnél*), a drámaíró Móricz kap sajátos megvilágítást a Schöpflin Aladár Nyugat-beli színikritikáinak tanulságait összegző dolgozatban („*Minden ember Nyilas Misi*”). Schöpflin Aladár Móricz drámaíró a Nyugatban), a *Ki volt Móricz?* címet viselő kritika pedig a nyíregyházi teátrum *Móricz 2009* című előadásáról – mely a móriczi világot megjelenítő (továbbgondoló?) három egyfelvonásost foglal magába – ad biztos ízléssel értékelést.

Az 1945 után indult, országos hírnevet szerzett írástudók közül Czine Mihály irodalomtörténészről és négy költőről: Rákos Sándorról, Ratkó Józsefről, Aczél Gézaról és Tóth Erzsébetről olvashatunk még a *Sorsok és századokban*. (Az írások e köréből a *Rákos Sándor művészi testamentuma* talán a legihletettebb, mert kevés szóval is képes megéreztetni a Rákos Sándor-i sors és költészet katartikus voltát.) Megemlékezik továbbá néhány rövidebb kritikában a kötet az inkább csak a régiókban ismert szerzők közül pl. Kulcsár Attiláról, Kállai Jánosról, Nagy István Attiláról és Bodnár Istvánról.

Karádi Zsolt tiszteletre méltó alaposággal jár utána minden ténynek, fogalomnak, jelenségnek, mely tárgyával kapcsolatos. Ténytisztelete ugyanakkor sohasem eredményez száraz, fantáziátlan értekezésmódot, íróként olyan pilótához hasonlítható inkább, aki a szárnyaláshoz a gépével a lehető legszilárdabb talajról szeret elrugaszkodni. Könyve hozzásegíti e régió olvasóját ahhoz, hogy kulturális értelemben is otthon érezze magát Magyarország e gazdag múltú északkeleti szögletében.

(KARÁDI ZSOLT: *Sorsok és századok*.
A Kölcsey Társaság füzetei 23. Fehérgyarmat, 2017. 135 p.)

Szocioröntgen

A társadalom esettjeit, kiszolgáltatottjait állítja új verseskönyvének középpontjába Nagy Zsuka, aki borzongatóan hiteles pillanatfelvételeket készít a peremvidéken élők-ről. Szocioröntgen. Ezzel a találó kifejezéssel összegzi és jellemzi a szerző a kötetbe gyűjtött írásokat. Nagyítót tart az olvasó elé, s a lencse mögött kibontakozó emberi sorsok naturalisztikus felmutatása nyomán valóban érzékeny látlelet bontakozik ki. Egyik oldalon a félelemben élők, hajléktalanok, nincstelének, árvák, alkoholisták – vagyis a társadalom számkivetettjei – mutatják meg emberi arcukat, illetve amit arcukból megőrizni tudtak. Másik oldalon a hétköznapiakba befésült, csak magával – vagy már magával sem – törődő ember elgépiesedő alakja bontakozik ki.

A mindennapjainkat egyre inkább eluraló médiaszemlélet celebekre fókuszáló virtuális álvalósága, öntelt és magamutogató világa kipusztítja az érzékenységet, az odafigyelést. Kihalóban a szolidaritás, az összefogás, az önzetlen támogatás. Az ember hajlamos elfordítani a fejét, ha szörnyűségeket lát. Kerüli és megveti a csúnyának látszót. Kerüli a kéregetőket, a parkok padjain vagy az aluljárókban meghúzódó hajléktalanokat, elítéli a kocsmatölteléseket – anélkül, hogy megvizsgálná, mérlegelné, mi áll a háttérben. Lebutulnak az egészséges ösztönök, az érzések, az érzelmek. Verseny van, ahol a harsányak, a mindenen átgázolók jutnak előnyhöz, rájuk vetül a reflektorfény. Mindez egyre durvábban és erősebben nyomja rá a bélyegét a hétköznapi emberi viszonyokra is.

A felfakadó sebek okozta fájdalmak kibeszélésére szánta el magát Nagy Zsuka. A családon belüli erőszak sokáig tabutémának számított. A költő egy zátonyra futott kapcsolatot brutális valóságát villantja fel a kötet első ciklusában. A nyitóvers rögtön a mélybe rántja az olvasót: „*láttam a szemén, mikor hazajött, / meg fog ütni. mosolyogtam, levettem a kabátját. / ránézett az asztalra és ütött, mert meg volt terítve, / és nem vártam meg*” (vacsora). Egy kisiklott kapcsolat elvérzésének leszünk tanúi, ahol a megaláztatottság és a reménytelenség nyomja rá a bélyegét a hétköznapiakra. Nincs segítő akarat, nincs támasz. Marad a beletörődés és a szégyen, ahol már az is eredmény, ha sikerül titokban tartani az elszenvedett megaláztatást: „*ordítózott, lekurvázott, odavágott a falhoz, / belém rúgott*” (...) „*hét év öltéseivel a szívemben is hittem neki, / csak ne kelljen elmondanom senkinek, / hogyan élünk*” (töredékek egy házasságból).

Ebben a világban mindenki vesztese valaminek, mindenki csak a menedéket keresi, legyen az az édesanya köténye, az egyenruha, a drog vagy az alkohol – de összességében mindenki legyőzöttként éli az életét. A bezárkózás tűnik az egyedüli kiútnak, menedéknek: „*ne nyiss meg egy kaput sem (...)* / *mert annál többen tehetik be / a lábukat*” (folt).

A következő ciklus („*földutakon rövidre vágva*”) is a reménytelenséget, a kiábrándultságot, a változás és változtatás csödjét erősíti. Ha történik is valami, nincsenek valódi eredmények: „*náluk a csere mindig egy kis restaurálás*” csupán (restauráció), a rendszerváltás sem hozott gyökeresen újat, sok tekintetben csak átkeresztelődtek a fogalmak.

A peremen élő számára csak az tűnik menekülési útnak, hogy a „nagyokat” utánozva megpróbál a túlélésre játszani – tehát megtanul csalni, hazudni, lopni ő is. A világ ilyen értelemben erősen megcsúnyult, legjobb nem látni és nem tudni arról, hogy mi történik.

Jó példa erre a „bor és gázolaj” című vers: „*Hátul magában beszél az öreg, / örül, hogy nem lát semmit. .../ Befele nézni szebb, / a múltban maradtak a színek. Gázolajat ő is lopott, /.../ A barátját akkor elvitte ez a kúra, bekerült a kórházba, / szétitta a máját, infúzióra kötötték, gyógyszerekkel kezelték, / mikor jobban lett, kiszedte a kezéből a branült, / felvette a pizsamájára köntösét, és kiment leinni magát / a gyógyegérbe, két nap múlva meghalt. Az öreg azóta nem lát...*”. Egyetlen szeretnivaló van ebben az életben, hogy vég kiszámítható.

A pusztulás mindenhol felüti a fejét. A kocsmákban, az aluljárókban éppúgy, mint a modernkor emeletes panelszörnyeiben, ahol az együtt (egymás mellett) élés emberi jegei minimalizálódtak. A harmadik ciklus a *szomszédok* viszonyrendszerét veszi górcső alá. Nem ismerik egymást, csak bizonyos jeleket tapasztalnak. (*Áthallatszik, hogy dugnak a szomszédban, / szerintem nem szeretkeznek. / Én depressziósan fekszem, / és örülök, hogy nekik jó.*” [1/1.] „*Éjszaka összeveszett a szomszéd pár. / Ilyenkor szexelni szoktak. Mi lehet a baj.*” [1/4.] „*A szomszéd nénit nem látogatja senki.*” [2/3.]) Csak a zaj, a sikoltás, kopogós papucs ad útmutatást. Vagyis az, ami zavaró. Ami távol tart, ami elriaszt a másiktól.

A látszólag emberi gesztusok mögött is önvédelmi reflexek működnek: „*A szomszéd nénit nem szeretjük. / De vettünk neki gumipapucsot.*” (2/4.) Csak a váratlan traumák térítik észre a lelkiileg elsvárosodó embert. Ilyenkor is inkább csak a gyöttrő bűntudat kelt föl szunnyadó emberi érzéseket: „*Elvitte a mentő a szomszéd nénit. / Félünk, hogy mi átkoztuk el. / Bűntudatos csendben várjuk / fentről a kopogást. Szombaton / hajnal ötkor fent vagyunk. Várjuk / halljuk-e a mosógépet dübörögni.*” (3/1.)

A reményvesztettség, a jövőtlenség dermesztő hidege sugárzik a *pésméker*-ciklusból. Van pont, van emberi sors, ahol már az Istenbe vetett remény is megbicsaklik. Az aluljárók hajléktalanjai a társadalom szemetének minősülnek. Innen nézve mások a távolságok, beszűkülnek a kilátások és a lehetőségek: „*a szűk úton felfelé sok graffiti van, / macskák, ürülék, egy anarchista / jel, mari szeretlek felirat. monogramok / aránytalan szívekben. //...// keresem az Istent, / azt mondták, a sarkon túl, / egy kicsi utcán át, a kisbolt mellett, / ahol régen egy trafik állt, / van egy lépcsősor, és ott van, / de ha odaérek, kérdezek meg valakit...*” (videoklip). Ahogy mások az álmok is. Csöppet sem nagyra-törők. A minimumra korlátozódnak – de számukra az is elérhetetlen. („*álmukban saját asztaluk van, és szabadok, teremtenek és szereznek. / vasalt a blúzuk, az ingük, a farmerjük tiszta, a cipőjük fénylik, / és van a fejük felett fedél, egyszerű, kicsi szobák, és csinálja mindegyik a maga dolgát, / azt, amit csak ők tudnak, nem részegek, talpas üvegpohárból koccintanak, / mert valami ünnep van, vagy valami jó dolog, vagy csak úgy*” [ketten az utcán]).

Felbukkannak egyéb szörnyűségek is. Sok olyan hatás van, ami miatt kibicsaklik az élet, mellékvágányra sodródik az ember, de talán mind közül a legszörnyűbb egy gyermekként megélt szexuális zaklatás. Következzék egy megalázott vallomása: „*mikor anya elment otthonról, / bejött a szobámba, sokat játszottunk. / mindig ugyanazt. anyást-apást. / örültem, hogy anya lehetek. / szót fogadtam, és lefeküdtem az ágyra. / aztán mindig kaptam egy plüssbabát. / és megfogadtuk, nem mondjuk el senkinek*” (spoiler – negyedik rész). Ami van, azzal szembesítenünk kell magunkat. Nem lehet félrenézni, átsiklani fölötte. Ki kell beszélni a bennünk rejlő traumákat – csak így lehet eredményes a terápia.

A záró ciklus (*braniül*) versei két ember kapcsolatán keresztül a „*hol rontottuk el*” kérdéskörét is boncolgatva a kiszámítható következményeket tárja elénk. A ciklushoz írott előbeszéd (*praefatio*) voltaképpen összefoglalja mindazt, ami várható. A bizonytalanság, az akaratlanság, az útvesztés, a megoldásnak hitt tévedések eredményét: „*félrelép egy képzelet, / nem így akartuk /... / megveszel egy kötelet, / és nem akasztod fel magad, lelépsz az autók elé, de visszalépsz, / felmész a víztoronyba, aztán nem ugrasz le, /... / ki szült téged, ki az anyád, / szavahihetetlen vagy.*” Csak egyetlen dolog bizonyos: nem így akartuk. Ám mégis gyakran csak azt érvük el, hogy „*senkinek ne legyen játszótársa, / minden csak a szíven kívül legyen*” (extrakardinális).

A versbéli pár (leegyszerűsítve: a gondozó és a gondozásra szoruló személy) kínzó megpróbáltatásai olykor már csupán az érzékek tompításával (alkohol) viselhetők el. Mégis menni kell tovább. A „*vodka*” csak ideiglenes stáció. Nem téríthet el. A problémák megoldását addig kell megtalálni, míg nem késő. Az idő legyőzhetetlennek tűnő vetélytárs, és a halál mindent átfest. Átszínezheti a legszebb pillanatokot is: „*ne vigyél minket kísértésbe, / nincs huzat a paplanon, / fehér minden, mint a mennyekben, / csavard le a lámpát, Istenem, / a tiéd megszületett, az enyém gépekre költözött*” (karácsony).

Meghalni sokféleképpen lehet. A biológiai értelemben vett halállal szinte naponta szembe kell néznünk. Életünk során többször is gyászra kényszerülünk. De ezekre számítunk. Fáj a veszteség, ám tudjuk, hogy elkerülhetetlen („*nézem az új ágyat, / amin már te nem, / mint egy hajótörött kétségbeesetten nézek, / és hullnak a könnyeim esőnek*” [biodiverzitás]). Ugyanakkor azonban sújt bennünket egy másik halál is: a kapcsolatok, az emberi viszonyok pusztulása. Ami nem a természet törvényei szerint működik, s amiért különösen felelősek vagyunk. Csak erre a felelősségre olykor késve döbbenünk rá. A halogatás is halál („*majd elmegyek hozzád, / elmondom neked, hogy ma sem bírtam felkelni, és elmenni hozzád*” [felhangolva]). És halál a felejtés is.

A ciklus egyik keserű hangú versének (*metafizika*) József Attila *Altatójára* utaló soraiban tárul elénk talán a legteljesebben a hiány fájdalma: „*vodkát iszom, és kinyílt a hasamon a heg, / úgyis régen akarunk gyereket, nyúlj belém, / és válassz valami egyet, hogy felsírhasson egy ösztön, / és becsukhassa szemét a méh, benne a szakadás, / elfordulsz tőlem, mert nincs bent semmi, / csak kint szorong egy kis balázs.*”

Nagy Zsuka versgyűjteménye azért is izgalmas, mert egy-egy témának több variánsát is felvillantja. A különböző viszonyok más-más aspektusból történő vizsgálata szinte az egész kötetben nyomon követhető: ilyen az első ciklus házasság-traumáinak bemutatása, a felbomló családi kapcsolatok ábrázolása, vagy az otthon és a szeretet *hiányként* való ábrázolása a könyv szinte minden szakaszában.

A „*pigment*” írásai nem a felszínt, hanem az igazi mélységeket – egy beteg világ veszélyt rejtő szakadékait –, tehát az élet sötét oldalait boncolgatják. Nagy Zsuka ehhez a legtermészetesebb – ebből adódóan a leghitelesebb – beszédmódot választotta. Versei szinte csontra vetkőztetetten szikárak, szavai kemények és kíméletlenül őszinték. A „*versformát* – miként azt Rakovszky Zsuzsa is megjegyzi a szerző írásaival kapcsolatban – *az indulat, az erős érzelmek dinamikája határozza meg*”. Szabadversek. Feltartóztathatatlannul zúduló szavak. Nincsenek fékek, nincsenek gátlások. Csak a kendőzetlen tények és a hozzájuk kötődő érzések.

Nagy Zsuka: pigment (Orpheusz Kiadó, Bp. – 2018)

Még sokáig élő halottak

Különleges verseskötettel állt elő, Sumonyi Zoltán, költő, a *Halottak, s akik még halnak* cíművel, melyet a Hungarovox Kiadó jelentetett meg, az idei évben. Különleges több szempontból is. A még manapság is igen rangos gyűjteménynek számító, *Szép versek*, 1987-es gyűjteményében (melyben maga Sumonyi is szerepelt), az abban az antológiában megjelent 69 kortársa közül, immáron 37-en, elhunytak. Tekintheszük úgy is, hogy Sumonyi emlékművet állított nekik. És nem is akármilyet.

A versek abszolút egységesen, Villon *Kis Testamentum*-ának versformájában íródtak. A bal oldalon az akkori antológiában megjelent portrék találhatók a költőkről (a fotók alatt: hogy mettől meddig élt), míg a jobb oldalon maga a vers, a verskezdetek pedig a névvel kezdődnek. A költők, ábécé sorrend szerint követik egymást. Kivételt képeznek a kötetnyitó vers, Sumonyitól, a *Halottak, s akik még halnak* c. vers, valamint a kötetzáró vers, *Peroratio*, továbbá a legeslegvégén, a Kányádiról írott vers – aki a kötet eredeti szerkesztését követően, 2018-ban hunyt el.

„Én holt költőimet hagyom/ A feledékeny utókorra” (5. old.) – kezdi Sumonyi, nem minden keserűség nélkül. Nagy kérdés, persze, hogy mennyire „holt” költők ezek a költők? Hiszen jónéhány köztük nagyon is él. Olyannyira, hogy tanítják őket – vagyis klasszikusok lettek. A nemzet emlékezetében élnek. Például – a teljesség igény nélkül, és a fel nem soroltakat nem minősítve a kihagyásukkal: – Csoóri Sándor; Juhász Ferenc; Nemes Nagy Ágnes; Somlyó György; Vas István, Weöres Sándor, és még sokan mások. Róluk, azt hiszem, mindenki hallott már.

A kötetben szereplő, egynémely költő, talán kevésbé ismert a maiak számára. Tamási Lajos például. Aki: „Csak hatvannégy itt, még öt évig/ Balról és jobbról is lakol”. (67. old.) E hallatlanul szomorú részlet, minket is (meg)érinthet. A „jobbos” és „balos” kettéosztottsága az irodalomban – de általánosságban, a közéletben, sőt az egész társadalomra nézve is –, a mai fülnek is igen ismerősen cseng. Sőt, ez most még inkább így van. Rendkívüilen sajnós.

A versek felépítése egyszerű szabályt követ. A fettekt nevek után a portréről, tekintetéről-arcokról „olvassa le” a költő a szellemet, és, hogy a test meddig él még – mintegy jószólva ekképp. Idézetek követik ezt, illetve, a versbe közbeszúr egy-egy idézetet, Sumonyi.

Azzal együtt, hogy a forma, a tematika azonos, a költő ügyesen védi ki, hogy unalmasá ne váljon a szöveg, a kötet. Egyik érdekessége a kötetnek, ahogy Weöres Sándorról fogalmaz: „Hogy meddig, és mióta létezett?/ Az ősködtől? Egy-sejtben? Pillangóban?/ És él, amíg érthetik szavát?/ Ne hidd, amit leírt elbúcsúzóban!/ *más nyom eltörli lépteim nyomát.* (77. old.) Hát igen, ezzel nem lehet vitatkozni.

Milyen szomorú gondolat, hogy évente bővíthetné Sumonyi, ezt a kötetet. Tíz év múlva jóval vastagabb lenne, bizonyosan. Tizenöt év múlva pedig... Nyilván nem az a lényeg, hogy az adott költő meddig él. A fontos az, hogy meddig él – az emlékezetben.

Sumonyi egyedi, szép tette ez a verscsokor, maradandó baráti gesztus, feljűk és felénk. Megérdemli, hogy minél szélesebb nyilvánosságot kapjon.

Mintha azt közölné e halottakkal, és velünk, élőkkel: *Nem felejtünk!*

Sumonyi Zoltán: *Halottak, s akik még halnak* (versek)

(Hungarovox Kiadó, Budapest – 2019)

Versajándék

Jóna Dávid, azon kevés költők közé tartozik, akinek verseit újra és újra olvassuk, megmaradnak sorai, könyve lapszélszilái szinte elnyelik a világot. Vagyis élményt, tanulságot, lelki láttatást, döbbenetet adnak. Dávid, igazi költői alkat, az Art'húr Irodalmi Kávéház főszerkesztője, médiatanár, férj, apa, úgyszólván fogalmazhatnám, hogy lelke: egy nagy komplexitású bővöskocka, ahogy a világ színeiből mindig kirak egy verset, ahogy határainkat sarkaiból mindig kiforgatja.

Költőpénz c. kötete a Parnasszus Kiadó gondozásában jelent meg, Turczi István főszerkesztővel, aki a könyvhét legjobb könyvcímének tartja: a Költőpénzt.

Ma, amikor a könyvek kicsit polcsélien (nem akartam másképp írni) árulják már magukat, miért is kéne kezünkbe venni Jóna Dávid verseskötetét? Mit adhatnak ma egyáltalán a versek és mit a Költőpénz költeményei, aminek második része, hogy a költőt idézzem: „kortársaim írásaira rezonálok, reflektálok, válaszolok... nézőpontot váltok... eredeti komplementerét adom... magamra vetítem őket”. A kortársnévsor gazdag: Parti Nagy Lajos, Jónás Tamás, Hajnal Éva, Vörös István, Tóth Krisztina, Térey János, Szokolay Zoltán, Lackfi János-Szabó T. Anna „játékának” folytatása, Kardos M. Zsöte... sorolhatnám.

Már maga ez, nem mindennapi vállalkozás, sőt: irodalmi körmenet, hogy valaki a megszülető írásokat a sajátjával ikreké teszi, összefogja, előhívja, megmutatja forrásnegatívjukat a maga pozitív briliáns terminológiájával. Mert kérem szépen, nem az ihlet kényszerzubbonyai a szavak, hanem általuk „oltár lesz az ágy is” (Zajác Edina versére), „szelencédben rokokó pillanat” (Szuhay-Havas Mariann versére), „cipőjét fűzi egy békahát” (Kiss Judit Ágnes versére), „pislákol egy narancshéj” (Karácsonyi M. Bea versére).

Na, ezért kell kézbe venni Dávid barátom könyvét, hogy higanyléptékű skáláján a hétköznapi dolgoktól-az ünnepi, nagyszabású megváltásokig, mi magunk is elcsodálkozunk, hogy miben és hogyan is élünk. Hiszen ezek a lapok: térképek is, eltalálhatunk Odüsszeuszhoz:

*„Fölényeskedő nyomorban
ellenérvek és vádak ezerszám,
a kínzó önképzőkörben
a vers számára az egyetlen szerszám.”*

a Balatonhoz:

*„Egy üres csónak pórázán ring,
evezőszárnyai utat bontanak majd,
most izgatottan lebeg, cuppog,
tükrének a nádas is odasóhajt.”*

a harmatcsepphez:

*„Sorsodra hasonlítász, mikor írsz,
és neved ide – oda vésed,
de voltaképpen harmatcsepp lesz
minden okosságod,
és minden tévedésed.”*

Ahogy belekóstoltunk a dávidi ambróziába, ugye hogy megjön az étvágyunk. „Fogyasztható” a könyv, mert olyan több fogással rendelkezik, ami nem üli meg agyunkat, szívünket, hanem eltéli az a szépség, ahogy pl. feleségének, Sárának vall a költő:

*„Keresem azt a szépséges szemet,
s nézem, mint borász a szőlőhegyet,
mielőtt lekapcsolom esténcént a villanyt,
hátha csibészen visszavillant.”*

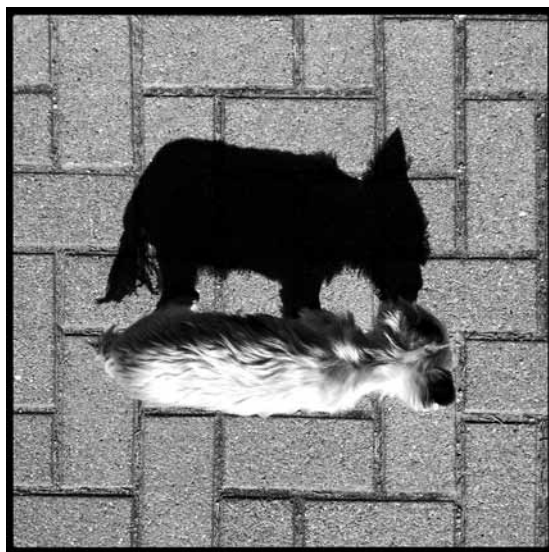
De, azért ne feledkezzünk meg Dávid iróniájáról, társadalomkimondásáról, szinte már patikai ízű bölcsességéről sem, amivel milliárd grammnyira ki tudja mérni a szemünkbe csepegtetett ősi- de „posztmodern” mondanivalót.

Ahogy az oroszlanra mondják, hogy 200 kg merő izom, úgy Jóna Dávid Költőpénz kötete 182 oldal merő vers, hogy teljesen alkalmasak legyenek elkapni az antilop-finomságú ihletet.

Az olvasó, egyszemélyes nézője lehet az „Attikámtól”- a „Tán” versválaszig terjedő planetáriumian ránk boruló életkompozíciónak.

Nem is jó olvasást, hanem óriási élményt kívánok ezekhez a versajándékokhoz!

Jóna Dávid: Költőpénz (Parnasszus Kiadó – Bp. 2019)

Filep Gergő: Yorkie shadow

Unitárius szemmel

Támba Renátó

Gondolatok az őszi hálaadás elé

A természet periódusai megismétlik magukat, de ehhez az ember cselekvő erejére is szükség van, s a hitre, hogy fáradozásának értelme van. Szántást követ vetés, a vetést az aratás, a betakarítás, s ez így megy véges-végtelen. A földművelő parasztok régen jól tudták ezt: ez volt számukra az élet rendje – vagyis a természet törvénye. A természet követelményei egyértelműek voltak: a falu emberétől azt várta el, hogy szorgoskodjon a földön, ha jó termést, jó évet szeretne magának és családjának. Olyannyira a gazdasági érdekek és mezőgazdasági folyamatok határozták meg a falu életét, hogy a család elsődlegesen termelési szervezetként definiálta sajátmagát is, a hit és vallásosság pedig számos ponton kapcsolódott össze a földművelős kérdéseivel. Akárcsak az ókorban a Démétér-kultusz, a földművelésnek is megvolt a maga kultusza.

A régi korok parasztembere számára nem is volt fontos a lineáris értelemben vett idő, hiszen számára minden nap ugyanarról szólt: nem voltak nagy, előre vivő vágyak vagy tervek, nem létezett az önmegvalósítás modern képzete. Voltaképpen a jelen volt az úr, a nagy időbeli távlatokkal nem törődtek, számukra a történelem sem létezett igazán. Bár számos nyomorító társadalmi körülmény rútította el ezt a kissé idillinek ható képet a valóságban, annyi bizonyos, hogy, mint Erdei Ferenc is írja, a tizenkilencedik század parasztembere még jóval közelebb állt a természeti népek emberéhez, mint a mai.

A földművelés köré szerveződött tehát az ő élete, s ennek csúcspontja volt a betakarítás. Ekkor aztán hálát kellett adni az Istennek a bőséges termésért, azért, hogy van mit tenni az asztalra, azért, hogy nem kell szűkölködni. Szerencsésebb körökben mulatságok és vigaszágok következtek ilyenkor, kifejezve az Isten jóakarata fölötti örömeiket. Igaz ugyan, hogy ők járták ki az utat ahhoz, hogy mindez valósággá váljon, de a nép egy jelentős része úgy érezhette, hogy cselekedetüket az isteni akarat vagy Isten szelleme irányítja.

Valamiképpen ez igaz is. Hiszen a termeléshez, bárminemű termelésről is legyen szó, akaraterőre, önfegyelemre van szükség, arra, hogy tegyük a dolgunk akkor is, amikor nem hiszünk munkánk eredményességében, hatékonyságában, akkor is, amikor a természeti körülmények egy adott időben szerencsétlennek mutatkoznak. Az önfegyelem és akarat fő forrása pedig nem más, mint a transzcendens hit, a hit egy feljebb való akaratban, aki szellemével áthatja lényünket és vezérli munkálkodásunkat. Aki helyettünk is dolgozik, irányítja a fáradt testeket, s a benne való hit által szellemi-lelki erővel tölt fel mindenkit, aki aktív része a természet örök folyamatainak.

A mai ember számára is aktuális lehet az üzenet, még ha munkája gyakran nem is kapcsolódik közvetlenül azokhoz az életkörülményekhez, amelyek létfeltételeit jelentik. Ma többnyire nem mi teremtjük elő saját magunk számára az ételmet, de hozzájárulunk azoknak a társadalmi-gazdasági folyamatoknak a működtetéséhez, melyek a me-

zőgazdasági, kereskedelmi, élelmiszeripari szféra működéséhez is nélkülözhetetlenek. Mindenesetre nekünk, mint a rendszer alkotóelemeinek, hinnünk kell abban, hogy munkánk értelmes, és hogy Isten szelleme vezérli minden lépésünket. S gondoljunk azokra a gazdákra és földművelőkre, akik már közvetlenül az élelmek előteremtésén fáradoznak, s legyünk hálásak, hogy van erejük, szorgalmuk, hogy ételt tegyenek az asztalunkra. Végül pedig hálásak lehetünk Istennek, amiért még minden úgy működik a természetben, ahogy működni kell, és reméljük, hogy ez még sokáig így is marad.

Filep Gergő: Fordított világ

Az antitrinitarizmus viszontagságai a katolikus Báthoryak korában

*Hozzászólás Zoványi Jenő protestantizmus-monográfiájához**

Azt hiszem, ez Zoványi munkájának leggyengébb fejezete.

A tévedések többsége nem Zoványi hibája. Nyilvánvaló, hogy Zoványi a korábbi egyháztörténeti irodalom adatait igyekezett valamiféle logikus rendszerbe állítani. Ennek az irodalomnak azonban úgy szólván minden adata pontatlan, sőt egyenesen hamis. Az egész kérdéskomplexumot csak úgy lehet tisztázni, ha minden esetben magukat az eredeti dokumentumokat vesszük vizsgálat alá, és egyetlen szót el nem hiszünk abból, amit erről a 19-20. századi unitárius egyháztörténészek, illetve református vitapartnereik írtak. E zagyva felekezeti irodalomból Zoványi az egyetlen szerző, aki legalábbis törekedett a tárgyilagosságra. Ha még önála is ennyi hiba van, mit mondjunk a Jakab Elek-félékről?

101. old. Báthory politikai tevékenységének általános megítélése. Báthory elsősorban politikus volt, aki semmiféle felekezeti cél érdekében nem veszélyeztette politikai érdekeit. Politikai érdekei pedig a következő célokat diktálták:

Meg kellett szüntetnie országa külpolitikai elszigeteltségét. Mivel a Habsburgok János Zsigmond unitárius voltát kitűnően kihasználhatták, és ki is használták annak érdekében, hogy Erdélyt a katolikus és a protestáns hatalmaktól egyaránt elszigeteljék, János Zsigmond egyházpolitikáját semmi esetre sem folytathatta. Kifelé – tehát elsősorban külpolitikai céllal – demonstrálnia kellett, hogy Erdély fejedelme többé nem támogatja a mindenütt elítélt és mindenütt veszedelmes eretnekségnek tartott antitrinitárius irányzatot.

Belpolitikai szempontból ugyanakkor ügyelnie kellett arra, hogy semmiféle erőszakos intézkedéssel nem provokálja a protestáns többséget, és egyetlen vallási felekezetet se tegyen nyílt ellenfelévé. A politikai pártok az 1570-es évek első felében Erdélyben nem felekezeti alapokon szerveződtek. Bekest az unitárius nemességnek csak egy töredéke támogatta, ugyanakkor a katolikus székelyek egy része is Bekes mellett állt. A reformátusok vagy az evangélikusok sem voltak politikai szempontból teljesen egységesek. Báthory egyetlen felekezetet sem akart önmagától végképp elidegeníteni, s egyértelműen egyik vallási felekezet mellett sem kötelezhette el magát, mert ez azt jelentette volna, hogy a másik hármat ellenségévé teszi.

Annak, hogy a katolikus egyház újjászervezését megkezdhesse, előfeltétele lett volna az, hogy tisztázódjék, a Szentszék kit tekint az erdélyi katolikus egyház legfőbb kegyurának. Báthory saját politikai pozícióinak feladása nélkül nem ismerhette el Miksának, mint magyar királynak az Erdélyi Püspökség területére vonatkozó kegyúri jo-

* A tanulmány forráshelye: Pirnát Antal: Kiadatlan tanulmányok. Budapest, 2018. reciti. pp. 173-179. oldal. – A vitairat Zoványi Jenő: A magyarországi protestantizmus 1565-től 1600-ig című könyvéről (Ladányi Sándor: Humanizmus és Reformáció 6. Budapest, 1977.) szól (a szerkesztő).

gait és semmiképpen sem járulhatott hozzá ahhoz, hogy a Nyugat-Magyarországon élő erdélyi püspök – Bornemissza Pál – visszatérjen az országba és püspöki jogokat gyakoroljon egyházmegyéje területén. Ugyanezért nem lehetett szó semmiféle olyan katolikus egyházi intézmény restaurálásáról, amely a múltban a magyar királyok kegyúri joghatósága alatt állt.

A kelet-magyarországi (debreceni) református szuperintendencia ügyében Báthory István, mint erdélyi fejedelem semmiféle intézkedést nem hozott. Az erdélyi országgyűlési iratokban sehol szó nincsen a tiszántúli református szuperintendens személyéről, még akkor sem, amikor a szuperintendens (Károlyi Péter, 1573-1576) a váradi pap volt. Melius 1571. november 5-én Nyírbátorban Báthory Miklós országbíró vednöksége alatt tartotta meg egyházmegyéje zsinatát. Ha az egyházmegye ügyeibe Báthory István beleavatkozik, az feltétlenül konfliktust okoz a református egyházat támogató ecsedi Báthoryakkal, sőt a Habsburg Királysággal is, mivel Báthory Miklós Miksa király híve, és alattvalója volt. Báthory István a speieri egyezmény felbontására nem akart Miksának ürügyet szolgáltatni, ezért kerülni igyekezett az ilyen konfliktusokat. Ha tehát a kelet-magyarországi reformátusok könyvkiadói tevékenysége 1571 után csökkent, ennek nem Báthory István cenzúrája volt az oka.

Uo., a 412. jegyzetben idézett nyilatkozatot (az „Isten három dolgot tartott fenn magának: a semmiből teremteni, a jövődőt tudni és a lelkiismereten uralkodni”) nem mint erdélyi fejedelem tette Báthory, hanem már mint lengyel király, abból az alkalomból, hogy elrendelte a krakkói püspök által letartóztatott unitárius nyomdász, Aleksy Rodecki szabadon bocsátását.

A nyilatkozat hitelességét kétségbevonni nem érdemes.

1. Lásd Stanislaw LUBIENIETZKY: *Historia reformationis Polonicae*. Amsterdam, 1685.

102. old.: „az antitrinitáriusok háttérbe szorítására tett intézkedések nem merültek ki az udvarnak tőlük való megtisztításában...”

Udvarát Báthory nem tisztította meg az antitrinitáriusoktól. Ott volt Blandrata, s Blandratával együtt egy elég népes olasz társaság. 2 A leveleket pedig Palaeologus továbbította Krakkóba, aki szintén Báthory tudtával és engedelmével tartózkodott ekkor Erdélyben!

2. Lásd erről Blandrata levelét Dudithhoz, 1573. november 22. és 24. Közölte Verness Endre: *Documente Privitoare la istoria Ardealului, Moldovei si Tarii Romanesti*. I-XI. Bukarest, 1929-36. II. 15-17.

Voltak ott természetesen unitárius hitű magyar nemesek is. Tulajdonképpen egyetlen konkrét esetről sem tudunk, amikor Báthory bárkit is pusztán felekezeti hovatartozása miatt távolított volna el az udvartól. Az udvari prédikátor természetesen Dávid helyett Alesius lett, s valószínűleg az udvari prédikátor töltötte be a gyulafehérvári székesegyház vezető lelkészének állását is. Az udvari papi állásokból tehát valóban kiszorultak az unitáriusok. Ez azonban a már említett külpolitikai okok miatt elkerülhetetlen volt. Ha továbbra is Dávid marad az udvari prédikátor, ugyan ki hiszi el Báthorynak, hogy szakított elődje egyházpolitikájával?

A gyulafehérvári nyomdát és jövedelmét nem Báthory István vette el Dávidtól. A nyomdának valószínűleg soha nem volt olyan jövedelme, amely az unitárius egyházat illette volna. A nyomda – minden jel szerint – a Hoffhalter család tulajdona volt és ma-

radt mindvégig, a kiadványok költségeit pedig János Zsigmond fejedelem fedezte, amíg a nyomda egyáltalán működött. A nyomda azonban már 1569 második feléve óta nem működött.

Dávid szuperintendensi jogkörét már 1572-ben elismeri az országgyűlés is: A vonatkozó határozatot maga Zoványi idézi a 103. lapon. A szász szuperintendens neve az országgyűlési határozatban azért nem szerepel, mert az új szász szuperintendens még nem erősítette meg a fejedelem: a szuperintendencia tehát – legalábbis forma szerint – ekkor még üresedésben volt. Az azonban a szövegből világos, hogy Dávid az országgyűlési határozat értelmében ugyanolyan jogkört gyakorolt, mint a szász lutheránusok püspöke. Annak, hogy Dávid Ferenc neve mellett a szuperintendensi cím nem szerepel, valószínűleg stílárius oka van. Bizonyos, hogy a cím hiányából semmiféle következtetést levonni nem lehet.

Formális jogi szempontból Dávid Ferenc válópere esetében is teljesen korrektnek látszik a fejedelem eljárása. A protestánsok házasságjogi ügyeiben általában a terület és felekezet szerint illetékes szuperintendens ítélkezett. Dávid azonban – saját ügyében – egyszerre bíró és peres fél nem lehetett. Ezért került az ügy a másik két protestáns felekezet közös zsinata elé.

Az 1571. szeptember 20-i zsinat a 418. jegyzetben idézett Borbély István kitalálása. Borbély István Paleologus Disputatio Scolastica című fantasztikus regényét nézte zsinati jegyzőkönyvnek! Hogy Paruta téziseit az erdélyi unitáriusok zsinata mikor vitatta meg – sőt egyáltalán megvitatta-e –, nem tudjuk.

104. old. Az 1573 január elejére összehívott országgyűlés határozata („Továbbá az innovátorok felől végeztetett, hogy az előbbi artikulus tartassék meg, hogy azfélék a két superintendens előtt... megegzamináltassanak”) meghozatalakor Zoványi szerint Báthory István Dávid Ferencet már kizárta az újítások elbírálásával megbízottak közül. Alesius és Ungler együttes meghallgatására nem lett volna semmi szükség, hiszen mindkettő ugyanazt a felekezetet képviselte, sőt Dávid és Ungler közös részvétele egy-egy vizsgálaton sem volt kívánatos, mert ez azt jelentette volna, hogy Dávid beleszó-lási jogot nyer azoknak a szász egyházkerületeknek az ügyeibe, amelyek korábban sohasem álltak az ő joghatósága alatt. A két szuperintendens együttes meghallgatása nyilván csak akkor volt szükséges, ha valamilyen kétség foroghatott fenn abban a kérdésben, hogy a vádlott melyik szuperintendens joghatósága alá tartozik. Ilyen eset pedig főként a magyar vagy a székely egyházak prédikátorainak esetében fordulhatott elő, mert Dávid és Alesius egyházmegyéje területileg nem volt elhatárolva.

105. old. A külföldről Erdélybe menekült tudósokat – az egy Neuser kivételével – senki sem bántotta. Neuser viszont 1569-ben nem járt Erdélyben.

Hogy Sommer ellenezte volna Neuser kolozsvári alkalmazását, annak semmi nyoma, sőt, ellenkezőleg valószínűleg éppen Sommer hozta Neusert Kolozsvárra: legalábbis Krakóból már együtt érkeztek.

Hogy mikor volt az a radnóti zsinat, amely elfogadta Paruta catechesisét, arról me-gintcsak hallgatnak a források. Erre a katekizmusra – tudomásom szerint – egyedül Dávid Ferenc perének leírásában, a Defensio Francisci Davidis című vitairatban történik utalás. A zsinat időpontját azonban ez a forrás nem jelöli meg. Dávid Ferenc védelme a perben azt igyekezett bizonyítani, hogy azok a nézetek, amelyek miatt Dávid Ferencet újítással vádolták, nem újak: már János Zsigmond életében ismerték őket, s már akkor

jóváhagyta őket maga Blandrata is. E meggondolás alapján valószínű, hogy a védelem bizonyítékai között emlegetett radnóti katekizmus még János Zsigmond életében keletkezett, ha nem is annyira korán, mint azt Borbély feltételezte.

Hogy az a Faustus, akit Blandrata 1569-ben (a 106. laphoz tartozó 443. jegyzetben idézett levélben) emleget, Socinusszal azonos, eddig még senki sem bizonyította be. Blandrata környezetében 1569-ben volt egy magát Faustinus Zenonusnak nevező velencei is. Blandrata a személyneveket sokszor elég pontatlanul vagy következetlenül írja. Lehet, sőt szerintem igen valószínű, hogy a Blandrata által említett Faustus ezzel a Faustinussal azonos.

106. old. Hogy Palaeologus műveit nem ismeri, nem róhatom fel Zoványinak, (de annál inkább Borbélynak, akinek kezében voltak a kéziratok!). Azt, hogy Palaeologus Bekes Gáspár környezetében élt 1573-ban, az égvilágon semmi sem bizonyítja, sőt, ennek éppen az ellenkezője a bizonyos: „1573-ban Palaeologus éppen a Báthory-párti udvari körökben forgolódott, novemberben Blandrata Forgáth és Kovacsóczy leveleit vitte Dudithnak és mindhárom úr arról igyekezett Dudithot meggyőzni, hogy Békést támogatni nem érdemes, mert Erdélyben nincs számottevő politikai tábora”.

Hogy 1573-ban a nagyenyedi zsinat milyen végzéseket hozott, arról semmiféle forrás nincs az egész Pokoly kitalálása! 3

3 Ki volt a békési unitárius pap? In: Pokoly József: Basilius István 3 thesise. Keresztény Magvető, 33. (1898) 280-281.

Sommer nem 1573 végén halt meg, hanem 1574. augusztus 8-án, Paruta valószínűleg 1581-ig Erdélyben maradt. Halála idejére vonatkozólag a terminus ante quem 1581. március 5. Blandrata e napon adta el azt a nagyenyedi házat, amelyben Paruta haláláig lakott, és amely Paruta halála után üresen, használó nélkül maradt.

(178. old.)

107. old. Palaeologus Kolozsváron soha tanári állást nem vállalt. Glirius pedig nem 1574-ben jött Kolozsvárra, hanem csak 1577 végén, vagy 1578 elején. Kolozsváron legfeljebb egy éven át volt tanár, és ez az év az 1578. volt. 1579-ben már nem alkalmazták, helyére Dávid Ferenc egy Theobaldus nevű embert hivatott Lengyelországból.

A Biblia-fordítás terve viszont az 1572-73-as évekből való. Neuser 1574 húsvét előtt már arról számol be, hogy Konstantinápolyban az erdélyiek számára régi Biblia-kéziratokat szerzett, s ez a kézirat 1573-ban már bizonyosan Palaeologusnál volt!

108. old., 462-464. jegyzetek. Mint maga Zoványi is megállapítja, semmiféle konkrét intézkedés nem történt az antitrinitáriusok ellen. Nem is történhetett, hiszen a felekezetnek ekkor még olyan rangos pártfogói voltak, mint Hagymássy Kristóf. Báthory pedig mindenáron igyekezett az ingadozó Hagymássyt a maga pártján megtartani. A végleges szövetséget azonban Báthorynak Hagymássyval csak 1575-ben sikerült létrehoznia, amikor unokahúgát Kerecsényi Juditot adta hozzá feleségül.

109. old., 466. jegyzet. Egykorú hiteles jegyzet arról az enyedi zsinatról, amely Dávidnak mind tanát, mind élete folyását vizsgálat alá vette volna, nincsen. Talán arról a zsinatról van szó, amely 1576-ban Dávid Ferenc válóperében ítélkezett.

473. jegyzet. Csanády Imre kalotaszentkirályi pap olyan tizedjövedelmet kívánt magának, amely a fejedelem birtokában lévő gyalui várat illette. Ezek után természetes, hogy a fejedelem az ügyben a gyalui esperesi tisztet is betöltő Alesiusztól kért véleményt.

111-112. old. Az 1578 áprilisi kolozsvári országgyűlés határozata egy lényeges ponton tér el a megelőző vallásújítást tiltó rendelkezésektől. Kiterjeszti a tilalom hatályát a világi személyekre is. („Az kik pedig vocatióban nem volnának, kik tisztektől nem priváltathatnak, hanem csak spargálnak imitt-amott efféle tévelygéseket, azokon mox de facto ezen mód szerint inquiráltatván...”) A korábbi rendelkezések tehát csak egyházi személyekre vonatkoztak, (azokra, akik vocatióban voltak – vagyis ténylegesen a gyülekezet szabályszerű meghívása alapján valamilyen egyházi állást töltöttek be!). A rendelkezés hatályát ez az országgyűlés viszont kiterjeszti az olyan személyekre is, akiknek nincs egyházi hivataluk (nincsenek vocatióban, következésképpen az egyházi többség által nem is foszthatnak meg állásuktól), s akik így – legalább a protestáns egyházjogi felfogás szerint – nem is tartoznak az egyházi rendhez. Valamiféle inkvizíció bevezetéséről azonban még most sincs szó. Privát nézeteiért ez a törvény nem fenyeget büntetéssel senkit. A törvény azok megbüntetéséről intézkedik, akik a bevett vallások tanaitól eltérő nézeteket spargálnak, vagyis terjesztenek. Amíg valaki nem terjeszti az eretnek nézeteket, nem is büntethető miattuk.

Blandrata tehát hiába tartott Dávid környezetében besúgókat, amíg Dávid Ferenc nem bocsátotta nyilvánosságra nézeteit (tehát vagy nyilvánosan, a templomban nem hirdette őket, vagy nem javasolta elfogadásukat a zsinaton), a besúgók jelentései alapján nem kovácsolhatott vádat ellene. Ha viszont a tiltott tanokat Dávid a nyilvánosság előtt is terjesztette már, akkor a besúgókra nem is volt szükség. A vádat ebben az esetben nem a besúgók jelentéseire, hanem a nyilvánosság előtt elhangzott vagy írásban terjesztett nyilatkozatokra kellett alapoznia. Dávid Ferenc egyébként – úgy látszik – maga is ügyelt arra, hogy ne vádolhassák összeesküvéssel. Ezért küldte meg tételeit pl. Bekes Gáspárnak, s ezért ragaszkodott maga is ahhoz, hogy a vitás kérdésekben a lenygel egyházak véleményét is kikérjék.

Filep Gergő: Privát szféra

30 éve

„Kevesen voltunk,
de sokan maradtunk!”
(Lezsák Sándor)

1989 kegyelmi esztendőnek ígérkezett az ekkor már jónéhány éve létező beregi unitárius szórvány számára, amelynek magját ekkortájt egy-két magyar család és a gimnáziumi tanítványok alkották. Ebben az évben végre megérettük az idő hívását, és léptünk: kiléptünk a beregi közéletbe, 30 éve, pünkösöd tájékán. Az eseményről nemrég emlékeztünk meg, az idei pünkösdi ünnepkörben.

1989-ben a változás szellemében bontott zászlót a szabadelvű protestáns kör (az UART előfutára), majd létrejött a Balázs Ferenc Beregi Népfőiskola, s beindult a beregi cserkészélet (Tiszaadony, Gergelyugornya, Vásárosnamény). A legéletképesebbnek a tiszaadonyi Brassai Sámuel cserkészcsapat bizonyult; a tiszaadonyi iskolában tartottak zászlószentelést, emléktábla-avatást egyaránt, valamint itt avatták fel a csapat- és őrsvezetőket is. A cserkészek a beregi térségben és Vásárosnaményban több közéleti eseményben is részt vettek.

A szimpatizáns megyei költők és írók körében kibontakozott a Partium Műhely a Partium folyóiratunk körül, amely a mai napig folytatja tevékenységét. Az 1995-ben újraindított Partium lap mellett beindult a „Szabadelvű Füzetek” sorozata is.

Azonban nemcsak kiadványokban, de rendezvényekben is bővelkedtünk. A protestáns kör rendezvények közül kiemelkedő rendezvénynek számított a reformáció emléknapja Mátészalkán a helybeli protestáns körrel tagokkal összefogva. Vásárosnaményban is volt kiemelkedő rendezvény, hiszen itt nagypéntekenként előadtuk a kolozsvári unitárius Passiót a Balázs Ferenc-díjas Csányi Ottó mátészalkai karnagy vezényletével.

Az UART tagjai a Tokaji Íróklubban, 2016-ban.
Balról jobbra: Felhős Szabolcs, Farkas Gábor, Oláh András, Jánosi Zoltán, Kürti László

Mindeközben folyamatosan adtunk ki unitárius nagyjainkról levelezőlapokat, emléklapetteket és bronzérmekeket, idővel pedig létrehoztuk a Balázs Ferenc művészeti díjat, amit a protestáns kör kiemelkedő alkotóinak ítélünk oda és ugyanakkor Erdélyben az ODFIE színjátszó találkozóin osztottuk ki a tehetséges előadóknak. A beregi térségben pedig a Beregi Ünnepi Heteken megrendezett Váci Mihály megyei szavalóversenyen jól teljesített szavalóknak osztottunk Balázs Ferenc-díjat. A körünkben tevékenykedő cigány tagok előretörésével létrejött a Dandos Gyula* Cigány-egylet, akik körében naiv festők, énekesek és fadaragók tevékenykednek.

*A Balázs Ferenc-díj átadása Dr. Támba Renátó részére
a Hőgyes Endre utcai Unitárius Templomban,
2018-ban. Balról jobbra: Felhős Szabolcs, Támba Renátó, Gergely Felicián*

A protestáns kör körutat és utcákat nevezett el a beregi térségben a különböző unitárius személyiségekről (Balázs Ferenc út Tiszaszalkán, Bartók Béla út Tiszaszalkán és Vásárosnaményban, Heltai Gáspár út Vásárosnaményban, Kriza János út Gergelyiugornya, Orbán Balázs körút Vásárosnaményban). Az utcákkal párhuzamosan emléktáblákat és emlékoszlopokat is állítottunk a beregi és a partiumi térségben (Balázs Ferenc emléktábla Tiszaszalkán és Vásárosnaményban, Orbán Balázs emlékoszlop Vásárosnaményban, Kriza János emlékoszlop Gergelyiugornyán, Brassai Sámuel emlékoszlop Gödöllőn a Szent Jakab erdőben, 1956-os márványtábla Vásárosnaményban, a debreceni disputa emléktáblája Debrecen, Arany Tamás emléktábla Debrecenben, a nagyváradi disputa emléktáblája Nagyváradon, és a beregi unitárius szórvány emléktáblája Debrecenben).

Később, 1997 telén megalakult a BUNIK (Beregi Unitárius Szórvány Ifjúsági Szervezete), amely aktívan bekapcsolódott az erdélyi unitárius fiatalok munkájába. Mindebből a közéleti kulturális tevékenységből nőtt ki az Unitárius Alkotók Társasága (UART), amely a mai napig irányítja a beregi unitárius szórvány életét.

* Dandos Gyula: nyíregyházi cigány-forradalmár

A négy konfirmandus – 1986. március 31.

Március végét mutatta a naptár. Húsvét vasárnapja volt. Kocsordon, az unitárius egyház parókia udvarán két ember tevékenykedett. A megkésett tavasz csak a háztetők egy részéről olvasztotta le a havat. Az északi oldalakon még jócskán volt, ha nem is összefüggően, de foltokban a tél maradékából.

A tiszteltes az esőcsatornából gyűjtötte egy kehelyfélébe a már cseppfolyós havat, míg a beregi szórványgondnok éppen azt magyarázta a papnak, hogy a már zöldülésnek indult kis folt az nem fű, hanem „tyúkhúr”, s azt bizonyosan megeszi a papagáj.

A vízgyűjtést látva eszembe jutott, hogy a Beregi Szórvány négy tagja közül egy keresztelkedik is a mai nap. Felhős Szabolcs szórványgondnok már rég kiosztotta nekünk a Káté-s füzetet, így alaposan készülhettünk a konfirmációra. Persze nemcsak akkorról volt itt szó. Unitárius teológiai tanulmányoktól kezdve a vallástörténeti kiadványokat is tanulmányoztuk már hosszú ideje. Gyakran találkoztunk és vitáztunk is. A rajtam kívül akkor konfirmálók közül hárman gondolkodtak azon, hogy unitárius lelkészek legyenek.

A templomban az ünnepi istentisztelet keretében a helyi unitárius konfirmandusokkal együtt a mi fogadalom tételünkre is sor került. Kinn álltunk a gyülekezet előtt, amikor suttogva arról értesítettek, hogy álljak Iklódy László háta mögé. Felhő Szabolcs még a kezével is intette a dolgot. Odaálltam, s akkor Bajor János lelkész, püspök-helyettes László fejére öntött a jó hideg hóléből. Míg az ilyenkor szokásos mondatokat hallgattam, láttam, hogy László fejéről a nyakába is jut a keresztvízből. Kicsit megrázódott, de a már feltett konfirmációs kérdésekre tökéletes feleleteket adott. Szóval én, a mögötte álló így lettem akkor nemcsak unitárius, hanem keresztapa is.

Az istentisztelet után a velünk együtt konfirmáló kocsordiak szülei szíves invitálással hívtak minket ebédre. Akkor még nem ismertem azt, hogy „szeretetvendégség” – de a meghívás őszinte és szívből jövő volt. A kocsordi gyülekezetéről tudni kell, hogy akkor nem volt saját lelkésze. Bajor János püspök-helyettes járt ki Debrecenből minden második vasárnapon. Ezért is szerettünk volna magunk közül lelkészt kinevelni, taníttatni. Sajnos hazánkban akkor az unitáriusoknak szinte nem is volt lelkészképzése. Romániában pedig Kolozsvárott olyan kevés teológiai hallgatót vehettek fel, hogy a végzősök még az ottani lelkészhiány felét sem tudták betölteni. Azt pedig, hogy Magyarországról iskolázzunk be teológiai hallgatót, Románia természetesen nem engedélyezte.

Most, mikor e sorokat írom az akkori Beregi Unitárius Szórvány konfirmandusai közül ketten mégis lelkészek lettek. Igaz egy másik, kisebb protestáns egyházban szolgálnak immár évtizedek óta. Isten áldása legyen a munkájukon és a szolgálatukon.

A szombat esti jobbágyfalvi harangszó után (1.)

Ne zajongj lelkem, ha zajos a világ,
húzódj meg Isten árnyékában.
Lelkem ne a dicsérő szavakat várva,
siess fáradtságos munkád várfalvára,
de várj a naplemente áldására,
megmaradva a hitnek alázatában.

Ne zajongj lelkem, ha beteg a világ,
imádkozz halkán, békében, csendben.
Kérd az Istent ne hagyja el a Benne
megtisztulni és hinni vágyó embert,
maradj meg míg csak lehetsz: ember.

Ne zajongj lelkem, ha süket a világ,
fordítsd füled a csendes zenére,
szerezd az Istent, Neki való kedvére,
s ne zárkózz el magad elől estére.

Ne zajongj lelkem, ha vak a világ,
fordítsd szemed a látás örömére,
legszebb álmod a hitnek örök fénye.

Ne zajongj lelkem, ha béna a világ,
nyílik még a sírokon is illatos virág.

Ne zajongj lelkem, ha ilyen a világ.

Holnap vasárnap

Szombat esti jobbágyfalvi harangszó elhalkulása után (2.)

1 Tim 4,9-10

Tenyérből kibomló világosság,
Beszédben meghaló gondolat,
Kenyeret érlelő felhők könnyei,
Olvassátok el e leírt sorokat!

Hetven-nyolcvan-kilencven évesen,
Fogyatkozó életidők alkonyán,
Kísértő múltnak mélabús öröme
Kongatja az időt a falu tornyán.

Üdvösségben reménykedő hittel
Morzsolja életét az ember míg él,
Vagy egyáltalán nem fontos ez neki,
Csak ha az estnek árnya szívére ér.

Elfogadásra méltó áldásnak forrása,
Szomjunkat oltani épült templomok
Visszhangja öleli át gyarló lelkünket
S virágot bontanak bennünk a romok.

Bölcsők ringanak, harangok konganak,
Arcunkra szépül az imádság ránca
Mindennapos kereszt hordozásainkban
A templom a Gondviselő tornáca.

A népfőiskolák szerepe az osztrák felnőttképzésben (3.)

Az oktatás szervezés első szakasza, a tervezés

Ebben a szakaszban megtervezésre kerül a képzési portfólió, kialakul a kurzuskinálat. A tervezés folyamata egy workshopra épül, melyen az oktatás-szervezésért felelős munkatársak vesznek részt. Az intézmény igazgatója így nyilatkozott a szervezés első lépéseiről:

„A kurzuskinálat előkészítése igényfelméréssel kezdődik a lehetséges résztvevők, és érdeklődők körében. Illetve alkalmazunk már meglévő, témához kapcsolódó felméréseket, kutatásokat. Olyan pálya illetve médiajelentéseket, tanulmányokat is előszeretettel hasznosítunk, amelyek relevánsán összefüggésbe hozhatóak a tervezett képzési portfólióinkkal. A többi felnőttképzési intézménnyel, népfőiskolával együttműködve is kapunk segítséget, például tapasztalok illetve értékelések megosztásával”¹

Érdeemes gondolkozni ezen az együttműködési rendszeren, hiszen az ilyen szintű együttműködés a népfőiskolák (estenként akár képzőintézmények között is) azért lehet szokatlan, mert a képzési piacon egyébként konkurenciaként megjelenő intézmények segítik egymást. Vannak tehát olyan szituációk, amikor a képző intézmények elvonatkoztatnak a saját gazdasági szerepüktől egy stratégiai cél érdekében együttműködnek? Vagy lehetséges, hogy az osztrák képzési piacon előre tisztázott pozíciók vannak, melyek gyengítik a versengés hátráltató mechanizmusát, és erősítik az együttműködést?

A kurzuskinálat megtervezésekor érdemes a konkurencia képzési portfólióját is figyelembe venni. A képzési piacon való helytállás a népfőiskola fontos gazdasági igénye.

„A kulcs a megfelelő ár-érték arány. Azaz a képzés díja, és a közvetített tartalom közti harmónia. Nagyon fontos, hogy a nálunk tanulók úgy érezzék, hogy megérte számunkra a képzésünkön részt venni. Ez az elégedettség az, ami úgymond visszahozza őket a jövőben is az intézményünkbe. Szintén fontosnak látom a jó hírnevet, amit a több évtizedes munka során alaposan felépítve értünk el. Nem csak a képzési piacon, de a lokális környezet minden oktatási szegmensében megjelenik a nevünk, így az emberek egyfajta bizalmat előlegeznek nekünk, hajlamosabbak prioritásban részesíteni a választásnál.”²

A 20. kerületi népfőiskolában szerzett tapasztalataim szerint, a képző intézményeknél nagyon fontos, hogy pontosan tudják definiálni magukat a képzési piacon, és a képzési portfóliójukat és a saját maguk által felállított prioritásuknak megfelelően alakítsák ki.

„Az oktatás szervezésünk meghatározó eleme az, hogy országos szinten elismert „második esély” és nyelvoktatói intézmény vagyunk. Több mint 60 féle nyelvet okta-

¹ Interjú a 20. kerületi népfőiskola igazgatójával: Mag. Walter Schuster: A Brigittenau-i Népfőiskola munkatársa. Pozíciója: igazgató, az IKH program védnöke. (walter.schuster@vhs.at) Lásd: 14. sz. melléklet

² Lásd: 9. sz. melléklet: Interjú a 20. kerületi népfőiskola igazgatójával

tunk az intézményben. Minden félévben ennek megfelelően koncentrálnak a kurzusok meghirdetése során arra, hogy a privilégiumot élvező témák, azaz a nyelv és az alapoktatás kellő hangsúlyt kapjanak.”³

Egy képző intézménynek az oktatás-szervezés során figyelembe kell vennie a vele szemben támasztott társadalmi igényeket is.

„A 20. kerületi népfőiskola elsősorban az állampolgári nevelésben tölt be fontos társadalmi szerepet. Ezt közvetett módon ismeretterjesztő képzéseinkkel érjük el. Kulturális szempontból a népfőiskola más intézményekkel kölcsönösen együtt működve ér el eredményeket, (pl. Zeneakadémia Brigittenau-val) A német nyelvtanfolyamaink pedig jelentősen hozzájárulnak az integrációs folyamatokhoz. Főként, hogy ebben a kerületben jelentős számban élnek bevándorlók, nem csak munkaerő-piaci nyelvképzést, hanem kifejezetten integrációs tanfolyamokat is tartunk. Végül az óvodai programunkat is kiemelkedő jelentőségűnek látom, mert fontos szerepet tölt be a jövőorientált képzésben”⁴

Felsoroltam a 20. kerületi népfőiskola képzési-kínálatának megtervezésekor felmerülő szempontokat. Ezeknek a szempontoknak megfelelően kerül összeállításra a félévente megjelenő Kurzus-kínálati füzet. A Kurzus-kínálati füzet az oktatásszervezés tervező szakaszának az eredményeként jön létre. A legfontosabb dokumentum az oktatásszervezés számára, hiszen végig kíséri a megvalósítás és az értékelés szakaszát is.

Rátérek a Kurzus-kínálati füzet elemzésére⁵ Mag. Thomas Dostal⁶ a Népfőiskolai Archívum munkatársa szerint: „egy-egy népfőiskola kurzuskínálatának vizsgálatakor, nem szabad figyelmem kívül hagynunk a tényt, hogy milyen lakosságú, összetételű kerületben helyezkedik el a népfőiskola. Egy adott népfőiskola kurzuskínálatát ugyanis egy részről a mindenkor lakosság igénye, más részről az igazgató személyes érdeklődési prioritása határozza meg.”⁷ Természetesen az előbbi a fontosabb, hiszen a népfőiskolák fenntartása nagy mértékben az oktatási bevételeiből származik. Ugyanakkor Mag. Thomas Dostal kihangsúlyozta, hogy a gyakorlati képzések lebonyolításáért az igazgatók felelnek. Egy-egy igazgatói ciklus alatt így megfigyelhető, ki mit tartott „fontosnak” a képzési portfólió összeállításakor. Mag. Thomas Dostal ezt nem negatívumként említette, hanem mint meghatározó elemet egy-egy népfőiskola egyediségének megalapozóját.⁸

A bécsi 20. kerület mindig is munkásnegyednek számított. A népfőiskola képzési vezetője, Frau Jurkovits⁹ szerint¹⁰, ma még mindig munkásnegyedről beszélhetünk, azon-

³ Lásd: 9. sz. melléklet: Interjú a 20. kerületi népfőiskola igazgatójával

⁴ Lásd: 9. sz. melléklet: Interjú a 20. kerületi népfőiskola igazgatójával

⁵ A félévente megjelent Kurzus-kínálati füzetek (illetve Program füzetek) mindegyike szintén megtalálható a Népfőiskolai Archívumban, ezért az is nyomon követhető, hogy a 20. kerületi népfőiskola történetében mely kurzus típusok megszervezésére nőtt az igény, illetve melyik került az idők során háttérbe.

⁶ Mag. Thomas Dostal: 1969-ben született, történelmet és politológiát tanult a Bécsi Egyetemen. Több éve működik együtt történelmi témájú projektek megvalósításában, különösen a kortárs történelemmel kapcsolatban. Jelenleg az Osztrák Népfőiskolai Archívum kutatója. Pozíciója: tudományos munkatárs (dostal@vhs-archiv.at)

⁷ Lásd: 13. sz. melléklet: Résztevő megfigyelés dokumentálására készült napló

⁸ Lásd: 13. sz. melléklet: Résztevő megfigyelés dokumentálására készült napló

⁹ Walpurga Jurkovits: A Brigittenau-i Népfőiskola munkatársa. Pozíciója: Pedagógiai asszisztens. Szakterülete: nyelv és mozgás. (walpurga.jurkovits@vhs.at)

¹⁰ Lásd: 13. sz. melléklet: Résztevő megfigyelés dokumentálására készült napló 2/7

ban egy komoly demográfiai változás figyelhető meg az elmúlt 50 évben – amely napjainkban csak egyre erősödik. E szerint a munkásság fokozatosan külföldi munkásságra cserélődik. Egyre több a bevándorló, illetve letelepedett középosztálybeli munkás. Ez a társadalmi réteg erősen hat a képzési szükségletek struktúrájára, hiszen így megnövekedett jelentőséggel bírnak a német nyelvű tanfolyamok, melyek az integrálódást és a munkavállalást segítik. Ezzel a jelenséggel mélyebben foglalkozom a most következő részben, amiben a Brigittenau-i Népfőiskola Kurzus programját elemzem.

A legkorábbi Kurzus program, ami megtalálható az Archívumban 1959-ből való. Ebben a füzetben az egész szemeszter kurzusprogram megtalálható, időpontokkal, rövid ismertetővel, oktatói nevekkel együtt. Felsorolásra kerülnek az aktuális előadások, kurzusok, film délutáni programok és vita indító beszélgetések címei.

A téli szemeszterben tíz előadássorozat került megrendezésre, a legkülönbébb témákban. Például az *Európai államok fóruma*, vagy *Aggódó szülők – gondoskodás a gyerekről* címmel. Ugyanebben a szemeszterben három előadásciklus került megrendezésre, név szerint: A Biblia nyomában, Halhatatlan operettek, A cseh és a szlovák népművészet.

A vizsgált időszakban 92 kurzus került megrendezésre 15 kurzus csoporton belül. A következőkben felsorolom a kurzus csoportokat egy-egy konkrét kurzus példával. Eletiskola (pl. Miért nem értenek meg minket az emberek?). Jövőcélok és életkialakítás (pl. Friedrich Nietzsche- személyisége, munkája és a hatása napjainkra), Jelen és jövő (pl. Európa politikai története). Az emberiség kulturális javai (pl. Kultúra, történelem és szellemiség a fáraók birodalmából). Ember-természet-világ (pl. A növénybirodalom csodái). Munkásközösségek (pl. Csoport a nemzetközi kapcsolatokért), Gyakorlati művészetek (pl. A mi színházunk), A továbbképzés alapjai (pl. Út a tökéletes helyesíráshoz és fogalmazási stílushoz), Az üzleti világ mindennapjaihoz (pl. Adózás a gyakorlatban). Idegen nyelvek (pl. Angol kezdőknek), A női világhoz (pl. Észszerű házvezetés kezdőknek). Jártasság és hobbi (pl. Bélyeg-kör), Gyerekeknek (pl. Számolás gyerekeknek). Esti kurzusok (pl. Könyvelés kezdőknek). Esti kurzusok gyerekeknek (pl. Angol nyelv).¹¹

Ellenben 11 tanfolyam tartozik az üzleti világ mindennapjai, és még ennél is több 17 kurzus az idegen nyelv témaköreikhez. Majdnem ugyan ilyen népszerűek a gyermek programok (14 kurzus), melyekhez ha az esti tagozatos órákat is hozzá vesszük, akkor elérik az 1959-es őszi félévben meghirdetett összes kurzus 30%-át.

Feltevésemet az 1960-es tavaszi szemeszterben meghirdetett kurzusok elemzésével szeretném igazolni, majd a következőkben új kontextusba kívánom helyezni.

Az 1960-as tavaszi félévben 11 előadássorozat került megrendezésre, visszatérő előadásciklusból csak 1 volt 2 meghirdetett filmdélután és egy vitaindító beszélgetés került jegyzésre. A kurzusok száma 84 volt, a kurzus csoportoké 15. Az előadássorozatok a felvetésemnek megfelelően inkább ismeretterjesztő jellegűek voltak. Például ilyen témákban kerültek megrendezésre: Hollandia- kultúra, ország, emberek; vagy A nagy kalandor; illetve az Aggódó szülő. Ellenben a legtöbbet meghirdetett kurzustípusok továbbra is az irodát ismeretek, tevékenységek; az idegen nyelv, és a gyermekek képzése köré szerveződtek. Ezek a kurzusok írott, és beszélt kommunikációs formák, illetve speciális szituációk (pl. interkulturális, munkahelyi) nyelvi eszközeit hivatottak a résztvevőkkel elsajátíttatni/javítani.

¹¹ Lásd :11. sz. melléklet: A 20. kerületi népfőiskola 1960-as kurzus füzet

A 2010-es téli kurzusprogram füzeté már vastagságában és eltér az 50 évvel ezelőtt kiadottaktól. Egy kis könyvként jelenik meg, színes, képes fedőlappal. A tartalma a modern média felületek térhódításához alkalmazkodva az interneten is megtalálható a 20. kerületi népfőiskola hivatalos weblapján.¹² A kurzusokra ezen a webes felületen különböző szűrők segítségével kereshetünk rá.

A meghirdetett kurzusok 9 csoportban találhatók, melyek a következők: nyelvek, alapképzés illetve tanulás, gazdasági és személyes, számítógép és multimédia, politika és társadalom, művészet és kultúra, egészség és mozgás, gyerek és ifjúsági. Az 1959/1960-as tanítási évhez képest igen nagy változás a kurzus csoportok csökkenése és látható tartalmi átalakulása.

Megvizsgálom a 2010-ben meghirdetett kurzusok összetételét, illetve eloszlását kurzus csoportonként. A nyelvi kurzusokon belül találhatók: idegen nyelvi; anyanyelvi; és német, mint második nyelv tanfolyamok. Lehetőség van arab, szerb, bulgár, albán, dán, finn, norvég, ír, angol, francia, spanyol, görög, olasz, japán, hindi, lengyel, orosz, cseh, román, török, magyar, nyelvek elsajátítása minden féle fokon.

A legjobban az világít rá a nyelvi kurzus kínálat sokszínűségére, hogy egy-egy kurzust olyan ritka nyelvekből is indítanak, mint például a bambára, ógörög, haussa, kirgiz, koreai, nepáli, wolof vagy urdu. Ami még inkább felértékeli ezt a változatos portfoliót, hogy a felsorolt nyelveket idegen nyelvként hirdetik meg. Franu Jurkovits szerint¹³ ezeknél a kurzusoknál fontos kitérnünk arra, hogy a tanfolyamok ugyan a kurzus füzetben megjelennek, nem feltétlenül kerülnek megtartásra. Inkább lehetőségként szerepelnek a kínálatban. Csak akkor indítanak el egy tanfolyamot, ha kellő mennyiségű résztvevő jelentkezik.

Arra a kérdésre, hogy mi vonzza a lakosságot az ilyen különleges nyelvek felé, Frau Jurkovits¹⁴ szerint többféle opció létezik. A legegyszerűbb a személyes érdeklődés, vagy hobbi. A második eset viszont közvetetten a markánsan jelen lévő bevándorló népességre utal. Hiszen sokan azért kezdenek el például thai nyelven tanulni, mert ők maguk thai leszármazottak, és így szeretnének kapcsolatot találni a meg nem ismert szülőföldjükkel. De Frau Jurkovits olyan érdeklődőt is látott, aki lelkesen keresett ír tanfolyamot, mert Írországból kívánt állást keresni.

A 2010-es kurzusfüzetben találhatók azok órák, melyeket anyanyelvűeknek hirdettek meg. Ez a két nyelv kurzus (horvát és török) olyan bevándorlóknak szól elsősorban, akik gyerekként Ausztriában nőttek fel, ezért az eredeti anyanyelvük tökéletesítésére szorulnak.

Harmadik nyelvi kurzustípus a „német, mint második nyelv”. Ezek a tanfolyamok első sorban a bevándorlók integrálását segítik elő. Ausztria hivatalos nyelvét, a német egészen a kezdő szinttől a felsőfokig segítenek elsajátítani. A sok érdeklődő, számos jelentkező miatt ezeknek a kurzusoknak a meghaladja például az angol nyelvű tanfolyamokét (40 db). A 2010-es téli félév során 99 német nyelvű kurzus került megrendezésre. Nemcsak nyelvtanulásra alkalmas tanfolyamok, hanem nyelvvizsga felkészítő kurzusok is szerepelnek a kínálatban. Mi több, a Brigittenau-i Népfőiskola maga szervez nyelvvizsgákat is. Áttekintve ezt a széles portfoliót megállapítható, hogy az intézmény nem kis mértékben szakosodott a nyelvi képzésekre.

¹² Lásd: www.vhs-briQittenau.at

¹³ Lásd: 13. sz. melléklet: Résztvevő megfigyelés dokumentálására készült napló

¹⁴ Lásd: 13. sz. melléklet: Résztvevő megfigyelés dokumentálására készült napló

A következő témakör, melyben kurzusok kerülnek megrendezésre az alapképzés és tanulás. Ezen belül szerveznek analfabetizmus csökkentésére irányuló, alap német kurzusokat. És ugyan így a „második esély” nevében alapképzést, illetve tanulássegítést, tanulási stratégiákat. Ezen a nagy témakörön belül 13 kurzus található. Ezt a számot két oldalról lehet megvilágítani: egy részről úgy, hogy a legkevesebb tanfolyam tartozik hozzá, más részről úgy, hogy ez a kurzusszám is feltehetően kielégítheti az igényeket.

A harmadik témakör, melyben a 20. kerületi népfőiskola képzéseket szervezett 2010-ben az a gazdaság és személyiség megnevezést viseli. Ezen belül 5 altéma található: Gazdaság, pénzügy, menedzsment; Előadás, moderáció, prezentáció, retorika; Pályázás, munkaerőpiac; Önmegvalósítás, styling, out fit; Kommunikáció és szociális kompetenciák. A közgazdasági témaköre merőben eltér a szintén ezen a csoporton belül meghirdetésre kerülő Potenciális erősségek és azok kihasználása című személyiségfejlesztő kurzustól. Vajon mi lehet az oka annak, hogy az oktatás-szervezők a gazdasági és személyiségfejlesztő tanfolyamokat egy csoportba rakták? Mindkettő a (munkaerő)piaci boldogulás segíti. Ezekből a képzésekből viszonylag sok kurzus került meghirdetésre (38 darab), összevetve például a második esély képzéseivel (13 darab).

Azonban talán a legkevesebb kurzus-számot a következő csoport: a Számítógép és Multimédia birtokolja (9 darab). Az Excel vagy a Word olyan ismeretek megszerzését vetítik elő, amire napjainkban egyre inkább szükség van. Azt feltételeztem, hogy társadalmi és munkaerő-piaci igénye miatt az ilyen kurzusokból sok kerül megrendezésre, az élénk érdeklődés és hallgatói szám miatt. Azonban ez a csoport, még a „második esély” tanfolyamainak a számánál is kevesebb.

A természet, technika, környezet témakör szintén kevés óraszámban jelenik meg, hiszen csupán négy darab tanfolyam került meghirdetésre ezen a csoporton belül. A népesség legkevésbé az ilyen témájú kurzusok iránt érdeklődik, illetve vesz részt.

E szerint a felmérés szerint a második legkevésbé népszerű képzési témakör a politika és társadalom, a tanfolyamok mégis három alcsoportra is osztódnak: Politika és jog: Történelem; Filozófia. Ugyanakkor egy kurzussal van több (14 darab) ebben a témakörben mint a „második esély” nevet viselő csoportban. Érdekességként kiemelném, hogy ezeknek a kurzusoknak a nagy része viszont igen olcsó, sőt helyenként ingyenes. A megjegyzés szerint a tanfolyamok nagy része szerepel az „Egyetem találkozik a nagyközön-séggel” című programban, melyet a Brigittenau-i Népfőiskola menedzsel.

A következő csoport a művészet és kultúra egy nagyobb kurzus-számmal rendelkező témakört képvisel. Ezen belül ilyen altémák jelennek meg: Művészet és kultúra történet, Zene, Előadó művészet, Képzőművészet, Kézművesség, Érdekesség, hogy ide tartoznak a kiállításokra megszervezett tárlatvezetések is. A művészet és kultúra markánságát mutatja, hogy jelentős, 114 db kurzus került meghirdetésre.

Abban látom ennek a nagyszámú tanfolyami portfóliónak az erősségét, hogy szinte minden korosztály számára kapcsolatot kínál a témával. A színjátástól kezdve a festésig, de akár a dobolásig vagy a varrásig minden féle kurzus megtalálható. Érdekelne, hogy vajon meg lehet-e nyitni a lakosság érdeklődését más témájú kurzusok iránt is azzal, hogy minden generáció számára hirdetnek meg kurzusokat? Felvetésem szerint a nyelveket a társadalmi és még annál is erősebb munkaerő-piaci igény tartja életben, míg a művészetek népszerűségét a személyes motivációk.

Az utolsó előtti csoport, melyen belül tanfolyamok kerültek meghirdetésre az egészség és mozgás nevet viseli. Ez a téma a következők szerint oszlik meg: Az egészség tu-

dománya; Kikapcsolódás, stresszredukálás, masszázs; Egészséges mozgás; Testtudatosság; Funkcionális gimnasztika; Fit-gimnasztika; Cardio-Fitness; Aqua Fitness; Sport; Tánc; Főzés. Számomra igen érdekes, hogy a főzés is az egészséghez és a mozgáshoz került besorolásra. Azonban bizonyára ez összefüggésben áll az egészséges táplálkozás napjainkban hódító ideájával. Elgondolkodtató, hogy a 158 kurzusnak majdnem a fele (66 darab) főzés témában lett megszervezve. A konkrét szám adatok előtt úgy feltételeztem, hogy a divatos sporttípusokból lesz igazán sok meghirdetve.

Az utolsó kurzus csoport a szülők és gyerekek nevet viseli. Ezek a kurzusok egyszerre vannak szülőknek és gyerekeiknek meghirdetve. Lehetőség van a tanfolyamok keretein belül idegen nyelvet tanulni, táncolni, zenélni, főzni, színházi darabban játszani vagy kifejezetten szülőknek nevelési tanácsban részesülni. Ezek az utóbbi tanfolyamok egy-egy konfliktus kezelést vagy játszma kivédést oktatnak képességek illetve kompetencia fejlesztéssel. 67 kurzus került ebben a témában megrendezésre.

„A kurzus füzetet egy hónappal az új félév kezdete előtt adják ki. A meghirdetett tanfolyamokra ekkor kezdődik meg a jelentkezés. A jelentkezett hallgatók számából derül ki, hogy egy-egy kurzus valóban megrendezésre kerül-e.”¹⁵ Az oktatás-szervezés a képzés megvalósítás folyamatában eszközként használja a megszületett képzési-kínálatot.

Az oktatás-szervezés második szakasza, a megvalósítás

Az oktatás szervezés megvalósulásának bemutatása a Brigittenau-i Népfőiskolában nagyon összetett feladat, mivel maga a munkafolyamat is igen strukturált. A rendszer átlátását azonban segítette számomra az az egy hónapos kutató munka, amit résztvevő megfigyelőként az intézményben töltöttem el.¹⁶

A Brigittenau-i Népfőiskola oktatás-szervezése egy komplex rendszerre, az LQW-re épül. Az LQW modell jelentősége, hogy a képzés, mint terméket kezeli. Az oktatás-szervezés folyamatát a képzési szolgáltatások által tartja megvalósíthatónak. Hangsúlyozza, hogy a képzés eredményessége első sorban az oktatatók felelőssége. Az LQW modell olyan minőségbiztosítási rendszert eredményez, melynek központjában a tanuló áll. A rendszer elismert, akkreditált és ingyenes használati csomag jár hozzá. Előnye még, hogy gyakorlati segítséget tud adni a használói számára.

Valpurga Jurkovits így számolt be¹⁷ a modell hasznosíthatóságáról: „Az LQW modell alkalmas a szervezési feladatok azonosítására, az összefüggések rámutatására. Sikeressé teszi a képzési munkát, hiszen a diákok igényeire koncentrál. A rendszer feltárja a potenciális fejlesztési lehetőségeket. Áttekinthetőségével biztosítja az együttműködést a különböző folyamatok között”

Kiemelkedően sok szervezési feladat, megvalósítandó folyamat jut egy-egy új szemeszter elejére. 2011. februárjában hospitálhattam az intézményben, ami éppen a tava-

¹⁵ Lásd: 13. sz. melléklet: Résztvevő megfigyelés dokumentálására készült napló

¹⁶ Anna Bayer: A Brigittenau-i Népfőiskola munkatársa. Pozíciója: Ügyfélszolgálat (anna.bayer@vhs.at) Beosztott a különböző órákra, ahol megfigyelhettem a kurzusok menetét, a tanítás megvalósulását. Figyelhettem az ügyfélszolgálaton dolgozók napi rutinját, illetve az oktatás szervezők munkáját. Beülhettem egy egyesületi megbeszélésre, és érdeklődésem alapján részt vehettem a népfőiskola minden programján. Mentorálásának köszönhetően szerezhettem sokrétű és mély tapasztalatokat az intézmény belső működéséről.

¹⁷ Lásd: 13. sz. melléklet: Résztvevő megfigyelés dokumentálására készült napló

szí félév kezdete. Ekkora már a kurzus kínálat összeállításra kerül, és a programterv pontosan elkészített. A tanfolyamokat azonban be kell indítani, össze kell gyűjteni a résztvevőket, meg kell tölteni az előadásokat. Ebben segíti az oktatás szervezőket a marketing, ami első sorban a már kiadott aktuális programfüzet minél szélesebb körben való terjesztése, a lokális reklámok és a média különböző szegmenseiben való megjelenés. Az oktatás-szervezők feladata ezeknek a munkálatoknak a koordinálása és lebonyolítása:

„Készhez kaptam a megígért LQW modell füzetét¹⁸ Walpurga Jurkovits felvetette, hogy elmagyarázza, mit érdemes tudnom erről a modellről. De most éppen telefonál, így meg kell várnom, hogy végezzen a teendőjével, és aztán rámkoncentrálhasson. Amíg a füzetet lapozgatom, végighallgatom, hogy miről beszél: egy céget bíz meg az-zal, hogy a legfrissebb program füzetet helyezze el azokban a metró és villamos szerelvényekben, melyek a kerületen keresztül közlekednek.”¹⁹

Vajon milyen mérhető haszna van ennek a marketing stratégiának? Feltételezem, hogy eredményes lehet, hiszen a város tömegközlekedését használva nem egy népfőiskola program füzetével lehet találkozni. A többi intézmény is kedveli a képzési portfóliójuk ezúton történő terjesztését.

Az oktatás-szervezés ezen szakaszában nem csupán a meghirdetett képzések reklámozása a cél. Az érdeklődőkkel is foglalkozni kell, hiszen jelentős részük válhat a népfőiskola tanulóává. Az intézmény látogatói az ügyfélszolgálati irodában kapnak felvilágosítást, információt.²⁰ A meghirdetett kurzusok 10 fő alatt nem indulnak el, így a kiadott program füzet inkább csak egy tervezetként szolgál a félév képzési munkarendjében. A végleges kurzus lista az ügyfélszolgálati irodában dől el. itt lehet beiratkozni egy-egy tanfolyamra a képzési díj befizetése ellenében. Az esetleges problémákkal kapcsolatban is itt jelentkeznek a tanulók.

„Bejött az ügyfél szolgálatra egy középkorú nő. Érdeklődött, hogy indul-e a képzés, amire jelentkezett. Barbara Stelzl-nek²¹ közölnie kellett, hogy sajnos nem. Ebben az esetben a képzési díj²² visszafizetése jár a hallgatónak. Barbara Stelzl azonban látta, hogy a képzési díj, már kifizetésre került. A tanuló viszont erősködött, hogy ő nem vette át ezt az összeget. Nagy vita kerekedett. A középkorú nő hívta a férjét, mire az nyomatékosan kérte a népfőiskola munkatársát a probléma megoldására. A hibát Barbara Stelzl úgy javította ki, hogy még egyszer visszafizette a tanfolyam összegét. Az eset után Barbara Stelzl elmondta: ilyen kellemetlen szituációkban nincs sok választás. Ha a népfőiskola hírneve a tét, gyorsan kell reagálni.”²³

Ezzel az esettel már nem csupán az oktatás szervezés mechanizmusára, hanem annak esetleges nehézségeire is szeretnék rávilágítani. A legtöbb probléma a képzés realizálásánál jelentkezik. A szervezés alkotó szakaszában, amikor az órarendet, a tanári be-

¹⁸ LQW: Német minőségbiztosítási modell a felnőttképzésben. A Brigittenau-i Népfőiskola is ezt használja. Lásd bővebben a modell hivatalos honlapját: <http://www.artset-lqw.de/cms/>

¹⁹ Lásd: 13. sz. melléklet: Résztvevő megfigyelés dokumentálására készült napló

²⁰ Hétfőtől-péntekig 8.30-20.00 között

²¹ Barbara Stelzl: A Brigittenau-i Népfőiskola munkatársa. Pozíciója: ügyfélszolgálat (barbara.stelzl@vhs.at)

²² A kurzusokra való jelentkezés a képzési díj befizetésével történik meg. Erről a hallgató egy nevére kiállított számlát kap, amin megtalálható a számla száma, a díj összege, a képzés adatai (megnevezése, helye, időpontja, száma) és a népfőiskola hivatalos pecsétje, valamint a kiállító aláírása.

²³ Lásd: 13. sz. melléklet: Résztvevő megfigyelés dokumentálására készült napló

osztást, a terem elérhetőséget kell beosztani, a tevékenység viszonylag gyorsan megy végbe. Túlnyomó többségében az ebben a szakaszban vétett hibák is az ezt követő, megvalósítási szakaszban jelentkeznek. A képzés megvalósító szakasza nevezhető problémamegoldó folyamatnak is.

„A mai délelőtt az ügyfélszolgálati irodában töltöttem. Figyeltem a betérő érdeklődőket, leendő diákokat, már beiratkozott tanulókat. Mindenki más kérdéssel tért be az irodába. Volt, aki a képzés pontos helye iránt érdeklődött, akadt, akit azt szeretne volna megtudni, hogy indul-e a kurzusából magasabb szintű tanfolyam a közeljövőben. Közben ki-be járkáltak az oktatók. Sorra nyitották ki a tanári kellekeket tartalmazó szekrényt, illetve munkalapokat fénymásoltak. Egyszer csak megszólalt a mellettem lévő telefon. Anna Bayer elfoglalt volt, ezért intett, hogy vegyem fel. Nem kellett sokat mondanom, mert alig hogy túljutottunk a köszöntésen, Anna Bayer már ott is termett és elvette tőlem a kagylót. Mint kiderült egy oktató kereste a népfőiskolát. Az egyik képzési vezetővel szeretett volna beszélni, de nem volt senki sem elérhető, így Anna Bayer hallgatta meg. Az oktató vártaiánul beteg lett, így nem állt módjában megtartani a meghirdetett órát. A helyzet nagyon kellemetlen volt, hiszen az első alkalomról lett volna szó. Több lehetőség is volt a probléma megoldására: az első opció szerint helyettesítő tanárt kellett keresni, a második opció szerint pedig értesíteni a diákokat az óra elmaradásáról. Anna Bayer a következő egy órát azzal töltötte, hogy megpróbálta elérni a lehetséges tanárokat. Sajnos a munkája nem járt sikerrel. Többek között az is nehezítette a dolgát, hogy a kurzus a következő nap lett volna, tehát nagyon közel volt az időpont. Maradt hát a diákok értesítése. Ebben a tevékenységben Anna Bayer a segítségemet kérte. Meg kellett keresnem az adatbázisból a tanulók névsorát és a hozzájuk rendelt telefonszámokat. Anna Bayer pedig a népfőiskola mobil telefonja segítségével kör sms-ben értesítette a hallgatókat az óra elmaradásáról. Érdeklődtem, hogy miként hat ez az elmaradt óra a kurzus menetére. Anna Bayer azt felelte, hogy a tanár majd egyeztet a diákokkal, és meg egyezés alapján vagy pótórát tartanak, vagy kifizetésre kerül az elmaradt óra összege. Ezt az összeget a képzési díjból számolják ki, és tekintve, hogy egy drágább, nyelvtanfolyamról van szó 3-5 euró lehet.”

A népfőiskola diákjai a képzési díj befizetése után regisztrálásra kerülnek a népfőiskola elektronikus rendszerébe. Ez a regisztráció egy számítógépes formula kitöltésével jár, mely során rögzítésre kerülnek a tanuló adatai. A telefonszám és cím kitöltése nagyon fontos lépés, hiszen ennek segítségével reagálhatnak az oktatás szervezők az olyan képzéssel kapcsolatos váratlan változásokra, mint amelyet az előbb is bemutatam.

A következő oktatás szervezési feladat, amivel személyes megfigyelésem során találkoztam az a tematikák kurzushoz rendelése. Bekérem az oktatóktól egy írásos tervet a tanfolyam tartalmáról és menetéről. A tematikák összegyűjtése és adminisztratív célokra való lefűzése szintén az oktatás szervezők feladata. 2011.02. 16-án Dr. Sabine Prokop. a kreativitás és kultúra témájú kurzusok szervezője mellett töltöttem a résztvevő megfigyelésemet. Ezzel a folyamattal aznap ismerkedtem meg, mivel nála ez a nap volt bizonyos kurzusok tematikájának a leadási határideje. Tehát a számtalan művészeti tantárgyat tanító oktató megjelent nála:

„Dr. Sabine Prokop engedte, hogy tanulmányozzam a kurzus tematikákat és beszélgessek a tanárokkal. Kurzus tematikák foglalják magukba a tanfolyam tervezett anyagát. A tanárok elmondásából kiderült, hogy a legtöbbször csak célkitűzésnek tartja az ebben megfogalmazottakat. A valós tananyag a diákok igényeinek, illetve a kialakult cso-

portnak az előzetes tudás szintjéhez igazodik. Az oktatók legtöbbször a tanfolyam alatt folyamatosan megbeszéli a tanulókkal, hogy milyen elvárásaik vannak a következő órára vonatkozóan.”

Ahogy a tanórák megkezdődnek újfajta problémákkal kell szembesülnie az oktatás szervezésnek. Ugyan a nyelvi kurzusokhoz rendelnek szintfelmérő eljárást²⁴, nem minden diák vesz ezen részt, így sokszor csak utólag derül ki, hogy nem az ő ismereteiknek megfelelő tanfolyamra iratkoztak be.

„Az 24835-es számú 132/1 szintű német intenzív nyelvkurzuson folytatok megfigyelést. Ez az első tanóra ezen a tanfolyamon. A tanár bemutatkozásra kéri fel a hallgatókat. Van, akiket már ismer, mivel az előző szintű német nyelvtanfolyamot vele végezték el. Az új résztvevőkkel kicsit hosszabban beszélget. Az átlagosnál több időt tölt egy kínai lánnyal, aki alig akar mondani valamit magáról. A tanár láthatóan próbálja felmérni a tudását a szűkszavúsága mögött. A bemutatkozás után az óra elkezdődik. A tanár bemutatott egy nyelvtani szerkezetet. Majd egy szöveget olvastatott fel a diákokkal, és a mondatok átfogalmazására kérte őket a tanult nyelvtani szerkezet felhasználásával. Az oktató felszólítása alapján szerepeltek a diákok, és ő igyekezett mindenkit aktívvá tenni a feladat megoldásában. Mikor a kínai lányt szólította fel, kiderült, hogy ő még a feladatot sem érti. A tanár hosszú percekig magyarázta neki, hogy mit vár el a diákoktól. Ezután az óra ugyan folytatódott, de az oktató pozitív élményét, és érzi az erős motivációjukat a kurzuson való aktív részvételre. Mivel a képzés során homogén csoport alakult ki, az oktató könnyebben tud figyelni az igényekre, a kurzussal szembeni elvárásokra. A képzés módszerét is egyszerűbb a célcsoportra szabni.”²⁵

A képzés megvalósításának egyik legfontosabb eleme az oktatás-szervezés szempontjából, amikor olyan tanfolyamot hozunk létre, ami a hallgatók igényeinek megfelelő elégedettséggel tölti el őket, és eredményeket tud felmutatni a személyes fejlődésükben. Amennyiben ez bekövetkezik, a tanulók szívesen folytatják tanulmányaikat az adott intézményben.

„Sultan Seker mellett tartottam megfigyelést az ügyfélszolgálaton. 12.30-kor bejött az irodába egy 8 fős társaság. Mint kiderült, mindenki a népfőiskola 11226 számú angol intenzív kurzusra járt. A B1+ szintről szerettek volna tovább lépni a következő nyelvi szintre, ezért kinézték a tavaszi félévben meghirdetett B2 kurzust. A társaság együtt jött jelentkezni, mivel közülük mindenki eldöntötte, hogy folytatja a tanfolyamot. Kicsivel később a tanár is csatlakozott hozzájuk. Azt kérvényezte, hogy ő vezethesse majd a 14-én kezdődő B2-es szintű kurzust, mert a csoportjának több, mint a fele jelentkezett a következő tanfolyamra, és praktikusnak látja, ha ő, aki már ismeri a tudásukat folytathatja velük a tanulást.”

²⁴ A szintfelmérő eljárás során a leendő hallgatók egy megjelölt időpontban a népfőiskolába látogatnak.

²⁵ Lásd: 13. sz. melléklet: Résztvevő megfigyelés dokumentálására készült napló

És hát eljött a tél

A tél, ami nem is volt tél, hideg se nagyon, havat is talán egyszer, ha láttunk. Ott ahol korábban a tenger is befagyott, ahol a hullámok is megfagytak. A téli sötét, szürke világ ült ránk – de csak egy kicsit. S ahogy a napfényes ősz, az iskola is a végéhez közeledett. – ha szabad hasonlaltal élni, kicsit olyan volt, mint a „vízipók csodapók” utolsó része, ahol a szél a gyengülő napfény és a zörgő, elhulló levelek között eljön a búcsú pillanata.

Nagyon sok előadást készítettünk, hol egyedül magunkról, hol együtt közös prezentációkat. S az önértékelés, önkép észrevétlen változott, teljesedett. A coaching ülések is jöttek-mentek egyik a másik után, haladtunk mind mélyebbre saját életünk megértésében, átlátásában, s egy tisztább jövő kép felé. Még anno, Magyarországon talákoztam egy elemzéssel; a következő 10-20 évben az érzelmi intelligencia és a coaching lesz a munkaerőpiac egyik meghatározó fejlődési, fejlesztési területe. S most így – egy fél éves személyiség fejlesztési képzés után – nagyon mély meggyőződéssel mondhatom, hogy igen. Érthető.

Magam is meglepődtem, de fűrődtem a 3 fokos északi tengerben, eleinte a bokáimig se mertem bemenni, aztán egyre mélyebben és mélyebben merültem bele (sikítások közepette – szerintem még Norvégiában is hallották), s végül már a víz alatt úsztam – métereket. Azért hozzáteszem: 10-20 másodpercnél sosem bírtam tovább. A szaunában is ugyanaz a jellegzetes barátságosság volt jelen, mint az iskolában. Néha tényleg zavarba ejtő az emberek közvetlensége Dániában. Néha az volt az érzésem, hogy újra kell tanulni és értelmezni a saját szociális szokásaimat, az életet magát. És ehhez az is hozzájárult, hogy nagyon sokat foglalkoztunk magunkkal az iskolában (személyiségfejlesztési osztály, ugye), s rengeteget beszélgettünk, osztottuk meg a tapasztalatainkat, s így még élesebben vált láthatóvá, a társadalmak, kultúrák közötti különbség. Például mai napig nagyon aranyosnak és kedvesnek tartom, ahogy japán barátaim megköszönik, hogy írtam nekik, hogy hangüzenetet küldtem és így tovább.

Erdekes aspektusa a történetnek, hogy az osztálytársaim átlagéletkora 20-24 év volt. S ahogyan meséltek az életükről, az egyetemi évekről, a tapasztalatokról, sorra jöttek fel az ifjú évekbeli emlékeim, s tény, jó néhányat újraértelmeztem. Kicsit kívülről látni az emlékeket, a saját emlékeimet az összehasonlítások mentén. Te jó ég, mennyi mindenen mentem keresztül az iskolában... Egy ponton azon gondolkodtam, hogy diák vagyok-e vagy felnőtt. A felelősség és a viselkedés miatt volt ez fontos... Idővel inkább magától alakult és oldódott fel a kérdés. Diák voltam. S emiatt a felelősség is „levált” rólam időlegesen. Diák/tanuló lehettem megint. Egy kis önfeledtséggel, lelki szabadsággal. Hagytam, hogy diák legyek, öntudatlanul. De persze azért többször segítettem a többieknek. Szolidan és finoman elhelyezett coaching kérdésekkel és beszélgetésekkel.

S diákként éltem végig a búcsúzást, a búcsúszertartásokat: nagyon szépek és szerethetőek voltak. Az utolsó napok is intenzíven teltek: énekelünk idősek otthonában élőknek az utcákon, fáklyákkal a kezünkben és meleg kakakóval, kis dán és angol

nyelvű kottákkal a kezünkben. Volt egy utolsó búcsú esténk is, díszvacsorával, tanári énekkel és koncerttel. Viccelődtek is vele a tanárok, hogy ne igyunk sokat, mert másnap időben el kell hagyni az iskolát, és még kitakarítanunk is kell. Megkaptuk az okleveleinket, valami katarzis szerű örömkialtások közepette – mintha nem is a vége lenne az iskolának. A tanárok beöltöztek az egyik ebédnél, gyertyával a kezükben vonultak körbe az étkezőben, énekeltek. Majd az utolsó reggel mindent elrendezve magunk után az iskola hagyományait követve mondtunk búcsút egymásnak. Minden tanárnak és iskolatársnak, az iskolának.

Néhányan egy nappal később indultunk haza, mert a repülőjegy másnapra szólt. Gyorsan szállt az iskolára a csend. Egyet fordultam, elment egy csoport diák, fordultam még egyet egy másik részük tűnt el a parkolóból... Még két-három fordulat, és üres volt az iskola. Az ott maradtak együtt néztünk egy filmet este. Előtte közös vacsorát készítettünk, ahhoz együtt mentünk bevásárolni, ami addig soha nem volt fontos. De akkor, még együtt tölteni az utolsó percekét. Aztán másnap reggel egyedül indultam el, 7 körül. A többiek még aludtak.

Nem vagyok benne biztos, hogy leírható, mit jelent egy ilyen történet az ember számára. Talán kifejező, ha azt írom, hogy amikor két héttel az iskola végetérte előtt kiderült, hogy lehet jelentkezni még egyszer egy ösztöndíjra, nagyjából azonnal megtettem. Persze előtte megkérdeztem a tanárait, hogy érdemesnek tartanak-e rá, és azt mondták igen. Jó érzés volt. Szóval ezen a ponton az én búcsúm más volt, mint a többieké. Az én búcsúm kicsit könnyedebbé vált, mint az övéké.

Az egyik nagyon kedves iskolatársam úgy fogalmazott, hogy a népfőiskolai élet túl jó, és ezért nehéz ott hagyni.

Filep Gergő: Tetris ablakok

Hírek

FALUVÁROS

A „Múzeumok éjszakájának” egyik rendezvényeként a Partiumban is publikáló Kocsis Csaba fotográfikáiból nyílt kiállítás a Szatmári Múzeumban. A kiállítás címének apropóját az adta, hogy 100 évvel ezelőtt Csonka-Szatmár vármegye központja az akkor nagyközségi ranggal bíró Mátészalka lett.

Kocsis Csaba fotókiállításának megnyitója a Szatmári Múzeumban

* * *

Nyíregyháza vendége Vári Fábián László

A nyíregyházi könyvhét nyitónapján Vári Fábián László József Attila-díjas költő osztotta meg véleményét a hallgatósággal az ezredforduló irodalmi viszonyairól, az írásba vetett hitéről, az olvasás szeretetéről.

*Vári Fábián Lászlóval Karády Zsolt
irodalomtörténész beszélget*

* * *

50. házassági évforduló

Folyóiratunk kiadója, *Felhős Szabolcs* és neje, dr. Csiszár Sarolta idén nyáron 50. házassági évfordulójukat ünnepelték meg. Először a kocsordi unitárius templomban Isten áldását kérték

*Felhős Szabolcs és
Dr. Csiszár Sarolta*

a kocsordi unitárius templomban

további életükre. Otthon családi körben lányuk, két fiuk és 6 unoka részvételével adtak hálát Istennek a szép családjáért és az 50 évért.

* * *

Budaházi István Váci Mihály-díjat kapott

A hagyományoknak megfelelően az idén is augusztus 1-7. között tartotta éves összejövetelét a rakamazi Tiszaparton a Szabolcsi Író-tábor.

Ennek kiemelkedő eseménye volt a Váci Mihály Irodalmi Kör és a Rím Könyvkiadó Váci Mihály-díjának átadása.

Az elismerést ezúttal a Nyíregyházán élő *Budaházi István* költő kapta meg több évtizedes irodalmi munkásságáért, Váci Mihály szellemében végzett tevékenységéért.

* * *

Bartos József kapta a Mária Terézia-rendjelet

Ungváron, a Mária Terézia parkban tartották az ünnepi ceremóniát. Az **Alen Panov** által 2014-ben létesített első ukrainai magánparkban sokan összegyűltek, hogy jelen lehessenek, amikor kiderül, ki kapja idén a Kárpátalja fejlesztéséhez való kiemelkedő hozzájárulásért odaítélt rendjelet. A beregszentszentmiklósi vár megmentéséért, kulturális-művészeti központtá alakításáért, a középkori történelmi építmény újjáélesztése terén végzett sokéves tevékenységéért az ötödik *Mária Terézia-rendjelet* **Bartos Józsefnek** adományozták.

* * *

Kárpátaljai Nyári Szabadegyetem

Huszonhetedszer szervezte meg a Kárpátaljai Nyári Szabadegyetemet a Kisebbségekért – Pro Minoritate Alapítvány és a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség Felsőszinevéren. Az idei év témája: *Kisebbségek jogfosztása Ukrajnában*. A megnyitón beszédet mondott **Brenzovics László**, a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség (KMKSZ) elnöke, **Potápi Árpád János** nemzetpolitikáért felelős államtitkár. Az utóbbi szónok kiemelte, hogy ezeknek a táboroknak legfontosabb feladata a számvetés.

A megnyitót követően a Kárpát-medencei magyarság képviselői nemzetpolitikai kerekasztal-beszélgetéseken ismertették az anyaországot, illetve az elszakított országrészek aktuálpolitikai helyzetét.

* * *

Móricz- emlékezés

Móricz Zsigmond születésének 140. évfordulója adta az apropót, hogy a szatmári irodalombarátok határon innen és túl is találkozzanak. A rendezvény nyitóeseménye Szatmárcsékén zajlott, másnap pedig Szatmárnémetiben, Nagykárolyban és Börvelyben folytatódott. Az eseményt megtisztelte jelenlétével Szentmártoni János, a Magyar Írószövetség elnöke is.

A résztvevők egy csoportja a tiszacsécsi Móricz-szobor előtt

* * *

Partiumi Magyar Napok

Szatmárnémetiben a Partiumi Magyar Napok rendezvénysorozatának keretében irodalmi tanácskozásra is sor került a Kosuth-kerti Zöld Házban. Az összejövetel házigazdája *Elek György* újságíró (a Szamos folyóirat főszerkesztője) volt. Meghívott előadóként *Oláh András* a Partium folyóiratot is bemutatta az érdeklődők számára.

A résztvevők egy csoportja

* * *

(hu)morizáló költők a Vidor fesztiválon

Nyíregyházán a Bencs-villában került sor az idei Vidor Fesztivál humoros irodalmi estjére

„Mátészalkai fényes napok”

A hagyományoknak megfelelően augusztus utolsó harmadában került megrendezésre a „Mátészalkai fényes napok”, mellyel a város annak az eseménynek állít emléket, hogy a jelenlegi Magyarországon itt gyulladt ki az első elektromos utcai közvilágítás 1888-ban.

A „Mécsestartó fiú” meglevenedése

* * *

Írótábor Tokajban

Az írótábor plenáris és szekciói ülésein az előadók és hozzászólók – a tavalyi évhez hasonlóan – a 100 évvel ezelőtti történeteket idézték fel. A téma ismét egy Ady-vershez (*A szétszóródás előtt*) kötődött. Az 1914-ben született alkotást (Ady komor jóslatát és ennek napjainkig ható üzenetét) *Bertha Zoltán*, a délelőtti szakasz levezető elnöke idézte fel – mintegy stratégiai pontot nyújtva a további elemzésekhez.

Bertha Zoltán témafelvezető felszólalása

Ködöböcz Gábor mondja el gondolatait a záró plenáris ülésen